

Universita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Ústav hospodářských a sociálních dějin

Nenech mě zahálet, nabídmi upřímným zájemcům

Cesty českého katolického samizdatu 80. let

No hanging about, pass on to honestly interested ones

Ways of czech catholic samizdat of the 80's

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vypracovala: Marta Edith Holečková

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Cuhra, PhD.

Konzultant práce: PhDr. Michal Pullmann, PhD.

Praha 2007

Poděkování: V první řadě děkuji všem, kteří se mnou byli ochotni hovořit o svých zkušenostech se samizdatem, bez nich by tato práce nebyla myslitelná. Můj velký dík patří Jaroslavu Cuhrovi za jeho schopnost motivovat a inspirovat (za rady samozřejmě též). Dále děkuji Michalu Pullmannovi, Pavlu Mückemu a Ondřeji Paškovi a konečně svému manželovi Matějovi Machkovi, prvnímu kritickému čtenáři mých textů.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 6. prosince, 2007

OBSAH

Úvod	7
• Teoretická východiska	
10	
I. 1 Životní příběh v historickém výzkumu	10
I. 2 O paměti a příběhu	11
I. 3 O metodě: oral history	14
• Církev a samizdat	19
II. Katolická církev a její skrytá tvář v době tzv. normalizace	19
II. 1 Přes oponu	25
II. 2 Vybrané represivní zásahy	29
II. 3 Pronikání na povrch	35
III. Literatura z druhého břehu – samizdat a jeho význam	51
III. 1. Rozkvět samizdatu v českých zemích	54
III. 2. Několik poznámek ke katolickým tiskům	63
III. 3. Státní bezpečnost a její zápas s „nelegálními“ tiskovinami	70
III. 4. Základní tiskařské a vydavatelské postupy	72
• Životopisná vyprávění	75
IV. Tiché společenství	75
IV. 1 Cesty k samizdatu	84
IV. 2 Jak se dělal samizdat	88
• Radíkovská tiskárna a její okruh	88

• Zaměstnání a rodina	94
IV. 3 Pod skleněným zvonem?	99
IV. 4 Spolupráce se zahraničím	105
IV. 5 Proudý disentu	109
Epilog	115
Závěr	117
Resumé	118
Literatura a prameny	120
Použité zkratky	133
Přílohy	138

**Jak dlouho Bože ještě snesu,
že žiju v ustavičném stresu?**

**Tak dlouho jak se Tobě zachce
potrvá moje frustrace**

**Pokorný jsem přemáhám strach
dnes budu Tě prosit v modlitbách**

**abys mi aspoň po tom všem
položil do úst k bázním šém**

Ivan Martin **Jirous**, Magorovy labutí písně

ÚVOD

Předkládanou diplomovou prací volně navazuji na svou bakalářskou práci, v níž jsem se zabývala okolnostmi a průběhem jednoho soudního procesu proti katolickému samizdatu v polovině 80. let.¹ Nyní jsem se rozhodla zaměřit svou pozornost podrobněji na katolický samizdat, a to především s ohledem na lidi, kteří byli zapojeni do jeho výroby a rozšiřování. Toto neformální společenství lidí vznikající ve větším rozsahu od konce 70. let právě v souvislosti s nezávislými vydavatelskými aktivitami stojí za pozornost jakožto jeden z projevů aktivního, nezávislého života v rámci katolické církve a celé ‚konsolidované‘ společnosti. Domnívám se, že tato malá sonda by mohla nejen částečně přispět k pochopení života v reálném socialismu, ale také nabídnout zamyšlení se nad různými projevy odporu a nesouhlasu s panujícím *režimem* (společenským řádem) a v neposlední řadě též otevřít úvahu o krátkodobě, ale o to výrazněji a prudčeji rostoucí roli katolické církve na sklonku 80. let.

Za závažný moment související s katolickým disentem považuji skutečnost, že určitá forma opozice proti normalizačnímu režimu má své zřetelné kořeny v předcházejících desetiletích - katolíci, kteří zaujali odmítavý postoj k novému společenskému a státnímu uspořádání ihned po únoru 1948, nezřídka pokračovali ve své opoziční činnosti i nadále, tj. i v letech tzv. normalizace. Tak mnoho lidí, kteří přispívali k vydávání katolické samizdatové literatury v 80. letech, prošlo vězeními 50. a 60. let a svou pozdější angažovanost pokládali za samozřejmou součást svého životního přesvědčení. Tato kontinuita je pozoruhodná zvláště uvědomíme-li si, že u dalších (tj. nekatolíků) jednotlivců a skupin zapojených do druhého a třetího odboje nebylo pozdější opoziční angažmá v 70. a 80. letech zdaleka pravidlem.²

Velikost tohoto společenství se asi nikdy nepodaří zcela zachytit, již proto ne, že se nejednalo o nějakou pevně hierarchicky organizovanou strukturu, ale o více či méně spontánně vznikající a zanikající vazby a navíc, vzhledem k panujícímu státnímu a společenskému uspořádání, dbali všichni ze zúčastněných na dobré utajení svého

---

¹ HOLEČKOVÁ, Marta Edith: *Akce Saturn – zásah proti katolickému samizdatu v polovině 80. let. Životopisná vyprávění pronásledovaných*. Filosofická fakulta UK v Praze, Ústav světových dějin, školitel Mgr. Jaroslav Cuhra, PhD., oponent PaedDr. et Mgr. Miroslav Vaněk, PhD., bakalářská práce

² Na totéž upozorňuje např. TESAR, Jan: *Zamlčená diagnóza*. Praha 2003, s. 33, 79-81.

počinání, a tak nikdo z nich neměl úplný přehled o rozsahu a dosahu podnikané činnosti. Při práci na textu své diplomové práce jsem se rozhodla využít výhody, která vyplývá z toho, že se zabývám relativně nedávnou dobou a že žiji ve stejném prostoru, v němž ke zkoumaným událostem docházelo – ona výhoda spočívá v tom, že řada aktérů popisovaných dějů dosud žije, často dokonce i na stejném místě jako před dvaceti/třiceti lety. Alespoň trochu proniknout do fungování nezávislých nakladatelství umožňují právě svědectví zainteresovaných lidí, ukazující chod nezávislých tiskáren a organizování distribučních sítí. Kromě vyprávění pamětníků zaznamenaných s využitím metody oral history čerpám ve své práci z některých dobových textů a také z dokumentů vzešlých z činnosti Stb, jejichž význam spočívá především v tom, že alespoň částečně ukazují rozsah operativních zájmů tajné policie o určité skupiny obyvatelstva a jejich praktický dopad na sledované („rozpracované“) osoby.³

Zásadním kritériem pro výběr narátorů bylo jejich zapojení do samovydatelských aktivit v prostředí katolické církve; skupinu podrobněji přibližuji v úvodu kapitoly IV. Některé z použitých rozhovorů⁴ byl pořizeny v rámci výzkumného projektu „Politické elity a disent v období tzv. normalizace“ provedeném pracovníky a spolupracovníky Centra orální historie Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky (COH ÚSD AV ČR) v letech 2002 – 2004. Rozhovory (jejich originální nahrávky a doslovné přepisy) jsou dnes uloženy ve sbírce Rozhovory COH ÚSD AV ČR. Jistou analýzu svědectví moravských katolických disidentů nabízí příspěvek ve sborníku vzniklém v návaznosti na tento výzkum⁵, což ovšem nijak nekoliduje s mým záměrem opět na jejich základě rekonstruovat činnost katolických disidentů - vydavatelů nezávislé literatury v 80. letech, protože vyprávění pamětníků obsahují různé narativní roviny a nabízejí se pochopitelně i odlišné možnosti jejich čtení a interpretace.

V první části své práce nejprve upozorním na některá teoretická východiska, na místo biografického výzkumu v historickém bádání a na metodu oral history. Jelikož se věnuji katolickému samizdatu, v další části krátce nastíním situaci římskokatolické církve

---

³ PLACHÝ, Jiří: „Rozpracování“ duchovních litoměřické diecéze Státní bezpečností (podle personálního stavu k 1.1. 1989). In: *Securitas Imperii* 11. Sborník k problematice Bezpečnostních služeb. Praha 2005

⁴ Jedná se o rozhovory vedené s Dagmar Kadlecovou-Hlavsovou, Ivou Kotrlou, Janem Krumpholcem, Michalem Mrtvým, Rudolfem Smahalem, Vladimírem Suchánkem a Jiřím Šnajdrem (dva poledně jmenované jsem využila pouze pro kap. II).

⁵ NIESNER, Tomáš: Pohled na problematiku katolického disentu v období tzv. normalizace. In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Mocní? a bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretální studie životopisných interview*. Praha 2006, s. 59-104

v reálném socialismu, jisté *milieu*, v němž žila – pokusím se ukázat význam jejího spojení se zahraničím, zmíním se o některých zásazích represivních orgánů proti katolickým aktivistům a náboženské literatuře, o výraznějších průnicích náboženských aktivit do veřejného prostoru. Kromě těchto momentů se zde zaměřím také na fenomén samizdatu, na obsahové vymezení pojmu, na příčiny nárůstu produkce nezávislé literatury koncem 70. let, popíši základní tiskařské techniky, ukáži způsoby boje Stb s „nelegálními“ písemnostmi a nakonec nabídnu přehled nejrozšířenějších katolických tiskovin. Konečně v poslední části se věnuji vlastnímu výzkumu.

• TEORETICKÁ VÝCHODISKA

I. 1 Životní příběh v historickém výzkumu

Životní příběh jako jeden z pramenů bádání ve společenských vědách, byl zaveden do vědeckého prostředí terénní antropologií (etnografií) – antropologové byli těmi prvními, kteří mu přiznaly vědecký statut, kodifikovali jeho postupy a také ukázali jeho limity. V počátečním období se dostávalo využívání životních příběhů ve společenskovědním výzkum do blízkosti literatury; postupně se rozšiřovala škála výzkumných prostředků a biografický výzkum jakožto přístup se dosává i do dalších společenských věd, zejména do sociologie. Ve 20. a 30. letech se tento vliv uplatnil u Chicagské školy, zavádějící přímý a zúčastněný výzkum, stojící na premise, že ‚je možné číst společnost skrze biografii‘.⁶

Pro biografický výzkum⁷, jak je patrné již ze slovního spojení, se stává klíčovým jednotlivec a jeho vyprávění, jeho osobní zkušenost, subjektivní prožívání událostí, vztahování se k dějinám a k prostředí, v němž žije. Zdůrazněním individuálního aspektu se dostává do historie mj. také snaha rekonstruovat každodennost⁸ konkrétních lidí a jejich svébytná reflexe ‚velkých dějin‘, která může být pro badatele často velice překvapivá, neboť skutečnost jeví se s časovým odstupem a nadhledem jako významný historický milník., nemusí být v individuální paměti vůbec přítomná, nebo se v ní objevuje pouze marginálně. Pamětník, jakožto přímý aktér nebo současník popisovaných dějů, pomáhá skrze svou interpretaci minulých dějů porozumět svým názorům, omylům, představám – takto získaný materiál by měl sloužit ke zkoumání vztahu dějin a všednodenního života, individuálních historických zkušeností a politických názorů.

---

⁶ FERATOTTI, Franco: *Histoire et histoires de vie. La méthode biographique dans les sciences sociales*. Paris 1990, s. 25-31

⁷ V českém prostředí se problematice biografického výzkumu soustavně věnuje jedině periodikum (alespoň pokud je mi známo) - **Biograf**. Časopis (nejen) pro biografickou a reflexivní sociologii; šéfredaktorem je Zdeněk Konopásek.

⁸ Přestože se jedná o pojem dnes velmi populární a hojně užívaný, není tak snadné ho definovat, což ukazuje např. J. Nosková: NOSKOVÁ, Jana: Brněnský disent a jeho každodennost. In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Mocní? a bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretativní studie životopisných interview*. Praha 2006, s. 105-140

Stálé napětí mezi individuálním a skupinovým/kolektivním, tehdejší a nyní nabízí prostor pro nejrůznější interpretace a je třeba do něj vstupovat velmi obezřetně a citlivě. Badatel se musí snažit předejít tomu, aby se nenechal příliš unést svou fantazií a předem vytvořenými očekáváními, a byl tak schopen uvědomit si, čím minulost vlastně zaznamenává. Existuje sice množství veřejných diskurzů a mnoho podob minulosti, ale ve vyprávění slyšíme tu převažující, a proto je při jeho následné interpretaci třeba brát ohled na to, jedná-li se o vzpomínku osobní, kolektivní, nebo oficiální.⁹

I. 2 O paměti a příběhu

Při analýze životních příběhů je jedním z hlavních cílů zjistit, co se zachovalo v lidské paměti - klíčové momenty zůstávají v lidské paměti déle, než běžné rutinní záležitosti, pamětník si vybavuje okamžiky významné svou výjimečností – osobní paměť obsahuje otisky obzvláště silných zážitků, které se do ní vryly díky svému emocionálnímu náboji. Protože každodenní sled událostí postrádá tento náboj, z paměti se vytrácí a je velice obtížně jej rekonstruovat. Na kvalitu paměti má vliv také hloubka porozumění vzpomínanému a závažnost, kterou mu ve svém životě dotyčný připisuje - člověk si lépe pamatuje to pochopené, již někdy během života reflektované.

Individuální vzpomínky také ovlivňuje v nemalé míře kolektivní paměť. Tento termín zavedl v sociálních vědách Maurice Halbwachs, sociolog a Durkheimův žák, ve své studii z roku 1950¹⁰, v níž pojímá čas jako sociální kategorii, tj. jako vztah sociálního systému ke změnám okolí, který je tedy stejně stratifikovaný, jako sama společnost. Vzpomínky jsou podle něj v zásadě výtvořem sociálních skupin; ačkoliv jsou to jedinci, kdo si pamatuje v doslovném, fyzickém smyslu, jsou to právě sociální skupiny, které určují co je „paměťhodné“ a také, jak to bude zapamatováno: události a procesy, které jsou pro určitou skupinu, k níž pamětník patří, relevantní a podstatné a jsou odpovídajícím způsobem zprostředkovány, si člověk podrží v paměti snadněji a déle.¹¹ Individuální paměti se stávají kolektivními právě v rámci společenství, v němž se artikuluji -

---

⁹ NOSKOVÁ, Jana: Orální historie a (post)totalitní společnost. In: Soudobé dějiny 1-2/2006, s. 280-284

¹⁰ HALBWACHS, Maurice: *La mémoire collective*. Paris 1997 (kritické vydání)

¹¹ VANĚK, Miroslav - OTÁHAL, Milan: *Sto studentských revolucí. Studenti v období pádu komunismu. Životopisná vyprávění*. Praha 1999, s. 34

rekonstrukce minulosti ukazuje takový obraz podávaných faktů, jenž vyhovuje přesvědčením a duchovním potřebám konkrétních sociálních skupin.

Protože je lidská paměť nutně selektivní, dochází často k idealizaci událostí z mládí a navíc platí, že:

„... většina svědků při svých vyprávěních zřejmě dodržuje jedno nevědomé pravidlo, které bychom mohli formulovat takto: pamatujeme si především dobro, které jsme činili a zlo, které jsme trpěli. Nepříjemné události, jejichž evokace neumožňuje postavit se ani do role hrdiny ani do role oběti, upadají do zapomnutí.“¹²

Jedinec není schopen si zapamatovat vše, co zažil, a proto potřebuje systém umožňující mu odlišit důležité od banálního, ovšem kritéria toho, co je významné k zapamatování, se časem mění, a tak je paměť i konstrukce minulosti dynamickou veličinou - minulost nemůže být zachycena ve své „čisté formě“, nýbrž je vždy viděna z perspektivy současnosti.¹³ Vzpomínky a jejich historické interpretace nejsou tedy odrazem minulosti ale historií paměti, reinterpretací obrazů minulého, které se stávají součástí přítomnosti; paměť je vzhledem ke své dynamice a složitosti fyziologie zapamatování a zapomínání k minulé skutečnosti ve velmi volném vztahu.¹⁴ Takto chápaná paměť může být stavěna do protikladu k historii: v tomto smyslu pak trochu nezřetelně odkazuje ke vztahu, jaký má jednotlivec ke své osobní minulosti, zatímco historie je popisována (a to občas s opovržením) jako neosobní, studená, suchá abstraktní rozprava, která se nezajímá o lidské prožitky.¹⁵ Stejně tak může být ale paměť považována za vhodné doplnění historie, nikoliv za její soupeřku a stává se tam jedním z předmětů historického zkoumání.

Kolektivní nebo společenská paměť je vyjádřením skupinové identity; lidé z téže sociální skupiny jsou k sobě vázáni sdílenou verzí minulosti, která se upevňuje

---

¹² TODOROV, Tzvetan: Paměť před historií. In: *Antologie francouzských společenských věd. Politika paměti.* Cahiers du CeFRÉS n° 13, březen 1998. Praha 1998, s. 38

¹³ ANDREWS, Molly: Politika zapomínání. Rekonstrukce minulosti v přechodu k postkomunismu. In: KONOPÁSEK, Zdeněk (ed.): *Otevřená minulost. Autobiografická sociologie státního socialismu.* Praha 1999, s. 88 a n.

¹⁴ TŘEŠTÍK, Dušan: O dějinách a paměti. www.clavmon.cz

¹⁵ TODOROV, Tzvetan: Paměť..., op. cit.

vypravováním a převypravováním příběhů z ní vycházejících.¹⁶ V různých společenstvích se vytváří a udržují nové, jim vlastní kolektivní mýty.

Člověk - badatel sbírající vzpomínky pamětníků může žít zpočátku v iluzi, že sbírá ‚autentická svědectví‘, ale svědectví, která sbírá jsou spíše ‚zpracované, stylizované vzpomínky‘. To, co si člověk skutečně myslí, jeho vnitřní hlas, zůstává neznámým a nepoznatelným. Pamětník, zvláště prožil-li nějakou traumatizující událost (věznění...) nenachází ke svému vyprávění dostatečný jazykový aparát, jeho výrazové prostředky jsou omezené, a tak může sice vyprávět, ale ne vysvětlovat. Aby bylo možné zasadit individuální zkušenost do historických souvislostí, je třeba vstoupit do širšího kontextu, vysvětlit ho a přijmout jiný jazyk, směřující od individuálních vzpomínek k vnějšmu celku.¹⁷ Jazykové odkazování ke světu probíhá v podstatě dvěma způsoby: pojmenováváním a popisem. Na jedné straně identifikujeme určité časoprostorové úseky; na druhé straně je vystihujeme pomocí jejich vlastností, anebo dějů, do nichž vstupují. Tyto dva způsoby odkazování se uskutečňují prostřednictvím dvou velkých gramatických funkcí, jimiž jsou funkce subjektu (toho, o čem mluvíme) a predikátu (toho, co o tom říkáme). Historie ovšem dává přednost subjektu (přesné lokalizování událostí, statistiky, ...), ale nemůže se obejít ani bez predikátů, byť jejich užití omezuje na nezbytné minimum. Paměť není vůbec důvěryhodná, pokud jde o subjekty: svědkové zapomínají jména osob a míst, pletou si dny, nevědí nic o číselných údajích, protože mají k dispozici jen svou konkrétní zkušenost. Lze říci, že veškerá jejich pozornost se soustřeďuje na predikát: kvalifikují událost a reprodukují stopu, kterou v nich zanechala.¹⁸ Vzpomínky tedy nepřidávají nic k identifikaci události, a přesto nám tím, že vezmeme v úvahu subjektivní obraz, který materiální události zanechávají v duchu aktéra, umožňují prožít znovu onu akci a znovu procítit to, oč v ní šlo, lépe než to umožňují data, jména a čísla.¹⁹ Biografické skici tak dávají ‚lidskou tvář‘ i jinak neosobním, kolektivním událostem a osudům; s návratem důrazu na osobní svědectví dochází také k návratu narativních forem v dějepisectví.²⁰ Přízviskem ‚narativní‘ se rozumí takové uchopení historické látky, které sleduje chronologickou posloupnost a smeruje obsah do jednoduchého, souvislého

---

¹⁶ ANDREWS, Molly: op. cit.

¹⁷ MAYER, Françoise: *Les Tchêques et leur communisme. Mémoire et identités politiques*. Paris 2004, p. 32-33, 39

¹⁸ TODOROV, Tzvetan: Paměť... , op. cit., s. 36

¹⁹ TODOROV, Tzvetan: Paměť ... , op. cit., s. 37

²⁰ IGGERS, Georg G.: *Dějepisectví ve 20. století. Od vědecké objektivity k postmoderní výzvě*. Praha 2002, s. 73, viz obzvláště kap. 8, s. 91-94

příběhu. Narativně/výpravně pojatá historie se liší od strukturálních dějin hlavně tím, že upřednostňuje popisnost před analýzou a dále tím, že její hlavní pozornost je zaměřena na člověka, ne na okolnosti, a proto počítá spíše s tím podrobným a specifickým, než s kolektivním a statistickým. Narativnost je podoba historického psaní, ale je to také způsob, který působí na obsah a metodu a je jimi ovlivňován. Žádní historici ovlivnění tímto přístupem, neodmítají analýzu jako celek, ale nepředstavuje páteř jejich práce.²¹

I. 3 O metodě: oral history

Metodologickým nástrojem, který mi umožnil provést výzkum pokoušející se o rekonstrukci společenství vznikajícího v souvislosti s výrobou a distribucí katolické samizdatové literatury, byla metoda oral history.²² Tato výzkumná metoda²³ je i u nás již zcela etablovaná v nejrůznějších společenských vědách (vědách o člověku) - sociologii, etnologii, psychologii, antropologii, lingvistice, gender studies, apod. a má své uplatnění také ve zkoumání soudobých dějin. O její popularitě v současném českém bádání vypovídá řada bakalářských, diplomových a doktorských prací, publikací²⁴ a dále

---

²¹ STONE, Lawrence: The Revival of Narrative. Reflections on a New Old History. Past and Present 85/november 1979, p. 3-24

²² Někteří badatelé doporučují zachovávat anglickou podobu termínu s poukazem na to, že anglické slovo *history* se dá překládat nejen jako historie, ale i jako příběh a slovnímu spojení se tak dostává hubšího významu, který při převodu do češtiny mizí. Lze se také setkat např. s, podlé mého mínění nepřesným, překladem *vyprávěné dějiny* (CHARVÁT, Jan: Skeletový překlad FHS UK 2006: Paul Thompson: *The voice of the past. Oral history.* viz www.coh.usd.cas.cz/pages_cz/fhs_preklady.htm, 21. května, 2007) apod., protože ale výstižný český ekvivalet pro *oral history* dosud chybí, rozhodla jsem se jej nepřekládat.

²³ Stručnou genezi metody oral history viz např. MÜCKE, Pavel: Krok za krokem. Orální historie, věda a společnost, Naše společnost 1/2006, s. 25-31; stěžejní prací k metodě oral history pak je: THOMPSON, Paul: *The voice of the Past. Oral history.* Oxford 1978

²⁴ Kupř. MUSILOVÁ, Dana: *Životní příběhy ročníku 1924. Lidský osud v dějinách 20. století. Díl I-III.* Praha 1995; FRÝDLOVÁ, Pavla (ed.): *Všechny naše veřejsky I, II, III. Paměť žen.* Praha 1998, 2000, 2002; JECHOVÁ, Květa: *Lidé Charty 77. Zpráva o biografickém výzkumu.* Praha 2003; VANĚK, Miroslav - OTÁHAL, Milan: *Sto studentských revolucí. Studenti v období pádu komunismu. Životopisná vyprávění.* Praha 1999; VANĚK, Miroslav (ed.): *Ostrůvky svobody. Kulturní a společenské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu.* Praha 2002; VANĚK, Miroslav (ed.): *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. I díl. Disent v období tzv. normalizace.* Praha 2005; VANĚK, Miroslav (ed.): *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. II. díl. Politické elity v období tzv. normalizace. Interpretací studie životopisných interview.* Praha 2006; FÝDLOVÁ, Pavla: *Ženská vydrží víc než člověk. XX. století v životních příbězích deseti žen.* Praha 2006; KRAMÁŘOVÁ, Jana a kol: *(Ne)bolí. Vzpomínky Romů na válku a život po válce.* Praha 2005, a další.

rozdávající se činnost Centra orální historie Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR a založení české pobočky International Oral History Association (IOHA) na počátku ledna 2007.²⁵

Jak vyplývá z již výše řečeného, má práce se vzpomínkami, pamětníky a nejrůznějšími svědectvími své zvláštnosti: klíčovým okamžikem při práci s pamětníky je jejich mnohdy se objevující obtíž vznikající v souvislosti se snahou vysvětlit své tehdejší postoje a názory, jelikož se *a priori* domnívají, že jejich tehdejší stanoviska a rozhodnutí nebudou dnes akceptována - je náročné vysvětlit a zdůvodnit zážitky a postoje, jejichž smysluplnost je v jiné dobové situaci bezkontextová.²⁶ Pro mnou zpracovávané téma je zásadní, že metoda oral history umožňuje proniknout ke zdrojům nezávislého myšlení a nekonformního jednání - nedávnou minulost nelze zkoumat pouze prostřednictvím oficiálních úředních materiálů²⁷, jejichž znalost je jistě užitečná k poznání ‚myšlení protivníka‘ i jako informační zdroj pro přípravu rozhovorů, ale stavět tyto dva typy pramenů proti sobě s poukazem na ‚přílišnou subjektivitu‘ prvního a ‚větší vědeckost‘ (objektivitu, nezaujatost) druhého, je scestné. Zaznamenané životopisné vyprávění představuje nový, další typ pramene, který je nutno podrobit stejné kritice, jako kterýkoliv pramen úřední i jiné provenience.

Při analýze životopisných rozhovorů za pozornost ovšem stojí i tazatelovy otázky samé, protože ani ten nežije v nějakém vakuu, ale v síti nejrůznějších vztahů a je ovlivňován řadou faktorů, zažitými a všeobecně přijímanými představami, stereotypy a výklady uplynulých událostí. Proto je oprávněné tvrdit, že životopisný rozhovor je pramenem rodícím se ve spolupráci narátora i tazatele; i badatel se aktivně podílí na jeho vzniku, k čemuž nedochází v případě historických pramenů vzniklých v prostředí různých úřadů a institucí. Interpretace sdělení se také odehrává v určitém historickém a sociálním kontextu, takže není možné, aby badatel vytvářel obecně aplikovatelný model, ale přesto lze nacházet v různých příbězích společné motivy.

Životopisná interview, vznikající v interakci narátora a tazatele, zachycená ve svém průběhu na zvukový nosič, se řídí jinými zákonitostmi, než písemná sdělení (paměti, osobní dopisy, deníky...): při vyprávění je pro narátora podstatnější individuální hodnota,

---

²⁵ Oral History Association byla založena roku 1967 v USA, od r. 1996 je formálně přeměněna na IOHA. K České asociaci orální historie (COHA) viz www.oralhistory.cz.

²⁶ ANDREWS, Molly: Politika zapomínání. Rekonstrukce minulosti v přechodu k postkomunismu. In: KONOPÁSEK, Zdeněk (ed.): *Otevřená minulost. Autobiografická sociologie státního socialismu*. Praha 1999, s. 88 a n.

²⁷ VANĚK, Miroslav a kol.: *Orální historie. Metodické a "technické" postupy*. Olomouc 2003

jakou jednotlivým zážitkům připisuje - nemusí proto sledovat přesný chronologický rámeček, jak tomu bývá při psaném projevu. Během vyprávění není ani tak důležité, zda vzpomínky odpovídají skutečnosti, nýbrž to, jak narátor rozumí své vlastní minulosti²⁸, přesto se domnívám, že je nanejvýš vhodné využívat při orálněhistorickém výzkumu i písemných svědectví. U nich může být výhodou např. to, že byly napsány bezprostředně po zaznamenané události a lze předpokládat, že s časovým odstupem by vůbec nemuselo k jejich vzniku dojít – nyní mám na mysli kupř. krátké zprávy a svědectví otiskovaná v exilových časopisech, která mi poskytla zajímavý pramen (viz dále, kap. II). V jistém smyslu poskytují rozhovory pořizené s využitím metody oral history pramen širšího rozsahu, neboť autory autobiografií jsou zpravidla ‚významní lidé‘, tj. např. politici, diplomaté, intelektuálové, i když v souvislosti s dějinnými zvraty XX. století dochází k otvírání tohoto žánru i lidem nefigurujícím v obecném povědomí, tzn. že autobiografie již přestává být žánrem určeným výlučně pro ‚významné muže‘, ale rozšiřuje své uplatnění – zde jde především o životopisy a vzpomínky nejrůznějších politických vězňů, válečných veteránů, lidí přeživších nacistické a komunistické lágry, etc. Je ale nesporné, že schopnost napsat smysluplný text je náročnější, než o svých zkušenostech vyprávět. Další výhodou zaznamenaného mluveného slova je to, že jasně dokazuje schopnost vyprávět i u lidí z nižších sociálních vrstev, u lidí ve společnosti marginalizovaných (zejm. u příslušníků etnických menšin), a takovýto zvukový materiál se může stát nedocenitelným pramenem pro lingvisty, specialisty na dialekty, etnology, apod.

Pro úspěšné použití metody oral history není velikost zkoumaného vzorku osob důležitá, resp. pro takto pojatý – kvalitativní - výzkum neroste s počtem narátorů také reprezentativnost skupiny a relevance jeho výsledků. Při získávání pamětníků se zpravidla využívá tzv. nabalování (snow-ball technique) - badatel při získávání vhodných pamětníků využívá i svých osobních známostí, příbuzenských aj. vazeb, apod. – tato skutečnost se může zdát zpočátku velkou předností, i budování nezbytné důvěry je tak jistě snazší, ovšem na základě svých zkušeností nejsem přesvědčena o jednoznačnosti této výhody, spíše se domnívám, že se v průběhu biograficky koncipovaného výzkumu stává z této výhody nevýhoda - narátoři mohou být svázáni tím, že mluví právě se mnou (tj. osobou více či méně známou), korigují své výpovědi a vzájemný osobní vztah tak může nabývat podoby bariéry poznamenávající průběh životopisného vyprávění. Pořizování interview

---

²⁸ JECHOVÁ, Květa: op. cit., s. 10

probíhá obvykle ve dvou fázích: v té první narátor volně vypráví a tazatel klade jen takové dotazy, které mají vést k povzbuzení narátorovy paměti. Pro druhý rozhovor si tazatel připraví otázky upřesňující případné nejasnosti nebo doplňující chybějící souvislosti. Nespornou výhodou je, že se při životopisném rozhovoru může badatel setkat i s prameny, které by jinak pravděpodobně zůstaly opomenuty – s fotografiemi, deníky, soukromou korespondencí, apod.

Za hlavní úskalí této metody považují jednak její velkou psychologickou a časovou náročnost a dále potíže vznikající při analýze takto vzniklých pramenů. Vedení rozhovoru je emocionálně obtížné pro obě strany, tj. jak pro narátora, tak pro tazatele: tazatel si musí získat důvěru člověka, s nímž se chystá interview vést, musí ho také přesvědčit o svém zaujetí pro zkoumanou problematiku a pro dotazovaného je zase mnohdy obtížné formulovat srozumitelně své postoje, vzpomenout si na ně, neřku-li, připisovat jim vůbec nějakou důležitost v rámci svého života, zvláště pokud jeho zkušenost a prožitky nebyly nikdy objektem vědeckého výzkumu, netěší se všeobecné pozornosti a zájmu, jsou traumatizující, apod. Pro tazatele představuje práce s každým pamětníkem zvlášť osobitý úkol, požadavky kladené na jeho komunikační schopnosti a také na trpělivost jsou někdy dosti intenzivní. Další problém nastává při interpretaci rozhovorů. Jak jsem již uvedla výše, spoléhá se narátor během rozhovoru pouze na svojí paměť, a tak se v jeho svědectví mohou objevit určité nesrovnalosti. To samozřejmě takto pořízený pramen nijak nediskvalifikuje a neubírá mu na zajímavosti, ale badatel musí s touto skutečností dopředu počítat a tyto omyly vhodným způsobem při zpracovávání a interpretaci svědectví korigovat, např. dovysvětlením v poznámce pod čarou nebo komentářem v hranatých závorkách, u něhož je zřetelně uvedeno, že se jedná o badatelovi připomínky. Vycházet při interpretaci životopisných rozhovorů pouze z nich samotných může někdy vést spíše ke zploštění obrazu minulosti, než k jeho obohacení a zpestření, což je hlavní ambicí vycházející z metody oral history.

Přesto, takto nabyté prameny přináší sice omezené, ale často neopomenutelné poznatky; metoda oral history neslouží pouze pro poznání každodennosti nebo k mapování ‚bílých míst v dějinách‘, ale nabízí cestu, jak konstruovat realitu (myšlenkově. aj.) autonomních společenství v nepříznivých společenských podmínkách, může pomoci vysvětlit vznik nejrůznějších solidárních vazeb, přijímané hierarchie hodnot, ukazuje

způsoby vedoucí k zachování si „vnitřní svobody“, strategie přežití v mezních situacích,
etc.

• CÍRKEV A SAMIZDAT

II. Katolická církev a její skrytá tvář v době tzv. normalizace

„To přece jen ve špatných knížkách jsou smrtelníci rozděleni na dva tábory a nemají spolu nic společného. Ve skutečnosti je ale všechno tak propletené! Jaký beznadějný ubožák by člověk musel být, aby hrál v životě jen jednu roli, zastával jen jedno místo ve společnosti a znamenal vždy jedno a totéž?“

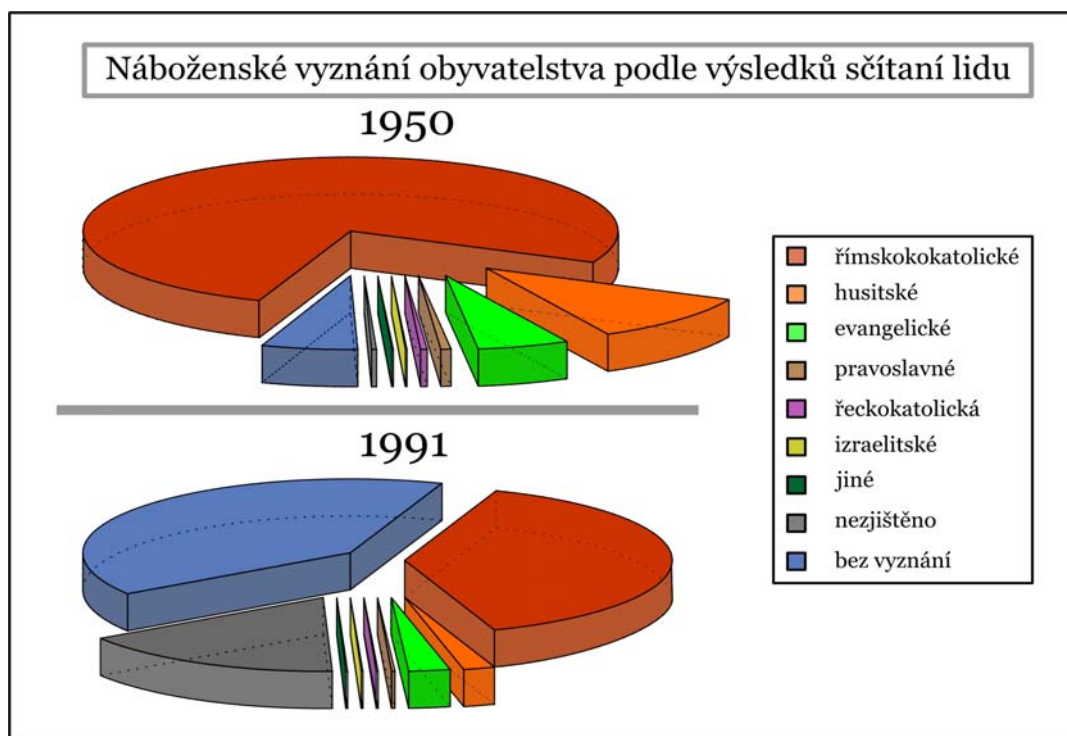
Boris Pasternak²⁹

Církev je možno chápat jako společenství, jenž je pod vlivem vnějších tlaků a systematického pronásledování schopné nabývat velmi pestrých podob a projevů souvisejících úzce právě s konkrétním prostředím. Tažení proti církvím započaté v Československu ihned po převzetí moci komunistickou stranou v únoru 1948, vytěsnilo náboženské aktivity nadlouho na pokraj legality a tím se z náboženského vyznání postupně stávala záležitost politická.³⁰ Náboženský život věřících se měl omezit na nedělní návštěvu bohoslužeb a cokoli dalšího, přesahujícího tento povolený rámec, se již ocitalo na tenkém ledě opozičního aktivismu, ovšem i „legální“ (tj. státem povolená) činnost, jakou bylo chození na mši, se často stávala příčinou ostrakizace věřících a jejich rodin. Katolická církev byla ideologickým protivníkem se silnými zahraničními vazbami, s ambicí vychovávat mladou generaci v jiných hodnotách, než byly ty veřejně preferované propagandou a oficiálními médii, což určovalo tuto její pozici „prvořadého nepřítele“. Pro vytvoření si hrubé představy o tom, jak velký byl tento „úhlavní protivník“, uvádím následující statistické údaje vypovídající o procentuálním zastoupení katolíků v československé společnosti (viz níže). Podobné výzkumy ovšem nezohledňují např. počty sympatizantů, hlavním kritériem pro přináležitost člověka k nějakému

²⁹ PASTERNAK, Boris: *Doktor Živago*. Praha 1990, s. 326

³⁰ ALAN, Josef: Alternativní kultura jako sociologické téma. In: ALAN, Josef (ed.): *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945-1989*. Praha 2001, s. 9-59

vyznání/církvi zpravidla bývá jeho aktivně vedený náboženský život a příslušnost k církevní komunitě. Podle údajů získaných při prvním poválečném sčítání lidu v roce 1950 se k římskokatolické církvi hlásilo 76,4 % obyvatelstva, druhou největší církví na našem území byla s velkým odstupem dle stejného zdroje Církev československá husitská (10,6 %). Toto statistické šetření bylo na dlouhou dobu poslední, v němž figurovala otázka náboženského vyznání. Znovu se objevuje až v roce 1991, kdy se uskutečnilo první sčítání lidu po Sametové revoluci. Tehdy získaná čísla ukazují, že se k ŘKC hlásilo 39 % občanů Československa a o 0,9 % více lidí spadalo do kategorie ‚bez vyznání‘³¹ - viz graf:

Zdroj: ČSÚ, grafická úprava Matěj Machek

Na otázky související s vývojem religiozity v Československu se těžko hledají odpovědi, protože neexistují soustavné výzkumy sledující tuto problematiku pro dané období, otázek se ale nabízí spousta, a tak se k tématu vracím ještě v závěru této kapitoly.

³¹ V době od února '48 do listopadu '89 se v Československu uskutečnilo několik sčítání lidu (1950, 1961, 1970, 1980), více viz www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/historie_scitani_lidu_na_uzemi_ceske_republiky_ii, 22. května, 2007, zde se nachází i tabulky s konkrétními čísly viz www.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/souhrne_tabulky.

Na přelomu 70. a 80. let začíná být římskokatolická církev³² represivním aparátem a příslušnými politickými místy vnímána jako stále výraznější opoziční síla.³³ K tomuto posunu dochází zejména v souvislosti s rozvojem řady vydavatelských a jiných nezávislých činností v prostředí římskokatolické církve (blíže k tému viz kap. III). Bylo by proto zjednodušující a zavádějící oddělovat na jedné straně ‚občanský disent‘ a na straně druhé ‚disent náboženský (katolický)‘ a stavět je proti sobě, neboť se domnívám, že obě tyto sféry opozice se prolínají navzdory dílčím názorovým neshodám nejružnějších skupin a jednotlivců.

Termínu disent používám jako označení pro všechny nezávislé aktivity a oponenty tehdejšího společenského (státního) uspořádání, tj. pro lidi, kteří si snažili uchovat svobodný postoj, hodnoty apod. i v takto ztížených podmínkách a to buď individuálně, anebo v rámci nějakého hnutí či nezávislé iniciativy. Nerozlišuji úžeji, jednalo-li se o osoby odlišného politického názoru, které se dostaly do politické opozice³⁴ - zda se někdo stal či nestal disidentem nemuselo být nutně otázkou jasné politické profilace, ale spíš odpovědí na to, do jaké míry mu připadala existence komunistického režimu přirozená.³⁵ Pojem disident znamená ‚člověk jinak, odlišně smýšlející‘, nebo-li člověk, myslící jinak, než jak mu ukazuje vládnoucí, oficiální ideologie. Je to tedy člověk myšlenkově nekonformní, který tuto svou odlišnost neskrývá, ale veřejně a opakovaně nějak artikuluje.³⁶ Disent je heterogenní, těžko definovatelnou skupinou, z mého pohled se nejedná pouze o úzkou skupinou opozice, jenž vyjednává se státními úřady a stanoví si politické cíle, ale je to široká škála jednotlivců, iniciativ, hnutí, skupin ....., které v té době otevíraly prostor pro život podle vlastních představ.

---

³² Hovořím-li o církvi, mám na mysli církev římskokatolickou, i když by se dala obecnější tvrzení vztáhnout i na činnosti a situaci ostatních církví existujících na našem území. Státní bezpečnost obdobně sledovala situaci v Českobratrské církvi evangelické, u malých protestantských církví (Adventisté sedmého dne, Bratrská jednota baptistů, Jednota bratrská, apod.), ale i u sekt jako Hare Kršna a zvláště u Svědků Jehovových, kteří díky své semknutosti a dobré organizaci dokázali vyrábět a rozšiřovat tiskoviny ve velkých objemech.

³³ CUHRA, Jaroslav: Katolická církev přelomu 80. let v diplomových pracích příslušníků StB. Krátká analýza a edice pramenů. In: Securitas Imperii 5. Sborník k problematice Bezpečnostních služeb. Praha 1999, s. 3-145

³⁴ Někteří autoři pokládají disidentsví za termín evokující politickou opozici – viz např. DAYOVÁ, Barbara: *Sametová filosofie*. Brno 1999, s. 11; HYBLER, Martin – NĚMEC, Jiří: Paralelní struktury, emigrace, polské léto. In: *Svědectví*. 63/1981, s. 467. Tohoto pojmu a jeho nejednoznačnosti se ještě dotknou v kapitole IV.

³⁵ *Samizdat. Alternativní kultura ve střední a východní Evropě – šedesátá až osmdesátá léta*. Berlín 2002

³⁶ KUSÁ, Jolana - KOPSOVÁ, Raisa - FUNDÁREK, František: *Život v slove a život slovom. Zjavné a skryté súvislosti slovenského samizdatu*. Bratislava 1995

K dohledu nad církvemi a náboženskými společnostmi byl roku 1949 zřízen speciální státní úřad – Státní úřad (resp. Sekretariát, SPVC) pro věci církevní. V době tzv. normalizace existovaly dva Sekretariáty při národních ministerstvech kultury, nad nimi byl ještě federální SPVC pod úřadem vlády. Sekretariáty disponoval sítí krajských a okresních církevních tajemníků, kteří v součinnosti s ostatními složkami mocenského administrativního mechanismu (policí, prokuraturami, soudy, úřady ve státní administrativě) vyvíjeli nepřetržitý tlak na církve. Význam existence církevních tajemníků pro kněze působícího v duchovní správě byl zásadní, neboť nejenže se jim nedalo vyhnout v běžném životě, ale bez jejich souhlasu nemohl kněz či biskup vůbec vykonávat své povolání. Církevní tajemníci byli jedněmi z nejvýraznějších úředníků kompetentních k jednáním mezi církvemi a státem, měli dohlížet na dodržování tzv. církevních zákonů z roku 1949, jimiž se církve a náboženské společnosti fakticky staly organizacemi podřízenými státu a z kněží a duchovních státní zaměstnanci – aby se řádně vysvěcený kněz mohl zařadit do duchovní správy, musel k tomu dostat státní souhlas a dále složit slib věrnosti republice.³⁷

Kromě této složky mocenského aparátu se na úkolech vycházejících ze státní církevní politiky zásadním způsobem podílela Státní bezpečnost. Zde je zvláště vhodné upozornit na častou bagatelizaci jejich schopností získávat informace o činnostech pro ní zajímavých. Právě v souvislosti se skrytým životem církve existuje rozšířená představa o dobré schopnosti konspirace a práce v utajení. Ukazuje se ale, že i přes přesvědčení mnohých aktérů o tom, že je jejich počínání dokonale nenápadné, tajná policie mnohé tyto činnosti dlouhodobě a podrobně sledovala („rozpracovávala“) a se svým zásahem z taktických důvodů vyčkávala. Také tato strategie přižívovala dojem perfektní utajenosti.³⁸

---

³⁷ Občané druhého řádu – katolíci v zemích reálného socialismu. Zpráva Díla Ostpriersterhilfe – Kirche in Not z roku 1983. Studie II-III/1985, s. 194-219

³⁸ Uvedené zjištění vyplývá např. z konfrontace svědectví výrobců katolického samizdatu, kteří svou činnost pokládali za dobře utajenou, s materiály Stb, které jasně dokládají opak - např. všichni lidé, později souzeni jako skupina „RNDr. Vladimír Fučík a spol.“, s nimiž jsem hovořila, zdůrazňují přísně konspirativní charakter své činnosti, ale jak vyplývá z materiálů Stb, bylo její utajení pouhou iluzí. Z dokumentů vedených Stb v rámci akce Saturn je patrné, že represivní složky měly detailní přehled o samizdatové činnosti, o tiskárnách umístěných v domácnostech i v rekreačních objektech, o pohybu zúčastněných a jejich distribučních kontaktech. Série domovních prohlídek, která proběhla v dubnu r. 1985, byla dopředu pečlivě plánovaná a vlastně nepřekvapuje, že jich bylo tolik (min. padesát), uvědomíme-li si, že akce byla dlouhodobě a promyšleně připravována. V této souvislosti stojí za pozornost spíše otázka, jak to, že dotčení nevěděli o takové míře dekonspirace svých aktivit. Viz moje

Ve svodkách Stb je možné najít řadu příkladů šíření účelových pomluv, které měly sloužit k nahodání mezilidských vztahů a k podlomení důvěryhodnosti vybraných lidí. V jednom z takových dokumentů³⁹ se dočítáme o případu, který uvádím pro ilustraci:

„(...) bylo dosaženo částečné utlumení činnosti Anny Schwarzové⁴⁰ v nelegální církvi. Rovněž bylo dosaženo kompromitace jmenované v zájmovém prostředí, což vedlo k jejímu osobnímu sporu s jezuitou Karlem Dománkem⁴¹, který jmenované vyslovil nedůvěru (...). Tyto skutečnosti Schwarzovou motivovaly natolik, že sama požádala o povolení k trvalému vystěhování do PLR, kam odjela počátkem ledna letošního roku.“

Podobných příkladů lze nalézt celou řadu a je tudíž namístě pokládat tuto strategii za dobře promyšlenou a v mnoha případech funkční.

---

bakalářská práce – HOLEČKOVÁ, Marta Edith: op. cit.

³⁹ Archiv ministerstva vnitra ČR (AMV ČR), f. X. S-SNB, VN-005/33/03-85 „Rozbor operativní situace v boji proti nepřátelské činnosti reakční církevní hierarchie včetně nelegálních struktur řím. kat. církve“, 24. IV. 1985

⁴⁰ Magdalena Anna **Schwarzová** OCD (*1921) pochází z pražské židovské rodiny, v l. 1941-45 byla vězněna v Terezíně, po válce studovala na FF UK (angličtina-francouzština) a vstoupila do řádu bosých karmelitek. Byla členkou společenství Rodina (užší skupina hnutí Katolická akce), založeného chorvatským jezuitou Tomislavem Kolakovičem (do tohoto společenství patřil mj. Oto Mádr, Růžena Vacková, Václav Vaško, Josef Zvěřina...) Na počátku roku 1953 byla zatčena, o rok později odsouzena v jednom z procesů s Katolickou akcí ve skupině „Hošek a spol.“ k jedenácti letům věznění, propuštěna byla na amnestii v roce 1960. Po roce '68 se jako překladatelka podílela na samizdatové produkci, spolupracovala zejm. s O. Mádrem, J. Zvěřinou, J. Kordíkem, F. Líznou ad. Byla v kontaktu s některými signatáři Ch77 (František Kriegl, Gertruda Sekaninová-Čakrtová, Marie Švermová), ale sama jí nepodepsala. Spolupracovala s VONSem. Po nátlaku Stb v polovině 80. se vystěhovala do Polska, dodnes žije v Krakově. Viz DRDA, Adam: Naději jsem za komunismu nepěstovala. Rozhovor s karmelitánskou řeholnicí Annou Magdalenou Schwarzovou. In: Babylon 6/2007, www.ibabylon.cz/content/view/198/30/, 11. května, 2007

⁴¹ Karel **Dománek** SJ (1911-2006) do Tovaryšstva Ježíšova vstoupil r. 1932, stal se řeholním bratrem, a protože neměl středoškolské vzdělání s maturitou, byl na kněze vysvěcen až r. 1974. Po likvidaci řádů r. 1950 byl ve sběrných táborech v Bohosudově, Oseku a v Kadani. R. 1956 byl odsouzen za „nedovolené spolčování“ na dva a půl roku věznění, byl nasazen na nucené práce do uhelných dolů v Rtyni v Podkrkonoší. Po propuštění z vězení pracoval jako domovník, topič a uklízeč. Postupně externě absolvoval střední školu a teologickou fakultu v Litoměřicích, při studiu vykonával manuální zaměstnání. R. 1976 byl zbaven státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti, poté ho kardinál Tomášek jmenoval svým sekretářem. Tuto funkci vykonával patnáct let. Měl velmi důležitou úlohu v skrytém životě katolické církve, věnoval se redakční a distribuční práci na IOC, pastoraci rodin a vymyslel systém katecheze dětí od nejtělejšího věku - tzv. *Školka* – byla určena pro mladší děti, často ještě předškolního věku. Mezi zde vyučující katechety patřil např. Vojtěch Eliáš, Jakub Sirovátka, Miriam Zikešová, ad. V tomto se spoléhám na svou, popř. rodinnou paměť: vzhledem k velmi vysokému věku p. K. Dománka SJ nebylo možné vést s ním rozhovor. Na informace přibližující fungování *Školky* jsem se mailem dotazovala p. Vojtěcha Eliáše (dnes odborný asistent katedry pastorálních oborů KTF UK), ale ani ten mi bohužel nebyl schopen objasnit činnost tohoto společenství – viz e-mail ze dne 17. dubna 2007, archiv autorky. Přes jeho velké angažmá v katolickém disentu, je osobnost p. Karla Dománka SJ dodnes téměř neznámá.

Roku 1971 bylo obnoveno kolaborantské kněžské hnutí⁴² v podobě Sdružení katolického duchovenstva *Pacem in terris*⁴³ (SKD-PiT), které svým charakterem navazovalo na podobnou organizaci působící v předchozích letech, na Mírové hnutí katolického duchovenstva, jež se rozpustilo v březnu 1968. Kolaborantské kněžské sdružení mělo nahodit vnitrocírkevní vztahy a vnútit vnějšmu světu zdání, že v ČSSR existuje náboženská svoboda. Jedinou myšlenkovou náplní hnutí byl boj za mír, souznící s oficiální dobovou rétorikou. Na rozdíl od některých dalších zemí východního bloku neexistovalo v Československu kolaborantské církevní sdružení pro laiky. V roce 1982 byl Vatikánem vstup do SKD-PiT zakázán, ale sdružení, za podpory státu, existovalo dál.⁴⁴

Nátlak vedl na jedné straně ke konformitě a zastrašení jisté části věřících, ale také ke vzniku paralelních aktivit uvnitř katolické církve, pro které se někdy používají zavádějící označení, jako např. tajná, podzemní, nelegální a mlčící. Neoficiální katolické aktivity představují skrytou část života církve, nikoliv nějakou vnitrocírkevní opozici nebo něco podobného – právě pro jazyk materiálů represivních orgánů je typické rozdělování církve na „legální“ a „nelegální“. Existovala jen jedna římskokatolická církev se složitou vnitřní strukturou, která nese svědčí o její roztržitém, ale o schopnosti a připravenosti některých věřících vytvořit alternativní a netradiční způsoby náboženského života, plně odpovídající momentálnímu společenskému klimatu. Vedle státem povoleného a kontrolovaného teologického semináře v Litoměřicích, jediného oficiálně povoleného učiliště pro adepty kněžství, tak vzniká tajné „bytové“ studium teologie; nedostatek aktuální teologické literatury a tisku se snaží nahradit samizdatová produkce; zrušené církevní řády se rozvíjí a znovuožívají v utajení; rozrůstá se pastore mládeže v

---

⁴² K této problematice viz např. CUHRA, Jaroslav: Nejen ze života církví. Vznik Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris*. Historický obzor 5-6/1999, s. 128-131; VAŠKO, Václav: Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris* – pátá kolona v církvi II. Perspektivy (příloha Katolického týdeníku) 11/1996, s. 5

⁴³ Je poněkud ironické, že sdružení přejímá do svého názvu počáteční slova (a tím pádem i jméno) encykliky papeže Jana XXIII. (k osobnosti tohoto papeže viz stručně ještě s. 48, pozn. 130), v níž je kladen důraz na respektování lidských práv ze strany státní moci, na mír ve světě, lidskou důstojnost, odmítá násilí a diskriminaci – v době, v níž byla encyklika vydaná, toto byly klíčové problémy, mj. proto, že jí předcházela stavba Berlínské zdi a Kubánské krize, svět byl na prahu atomového konfliktu, a tak její optimistické vyznění vzbudilo velký ohlas nejen mezi katolíky. *Pacem in terris. Encyklika Jana XXIII. o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě* z 13. dubna 1963. Praha 1996

⁴⁴ Stalo se tak prohlášením Posvátné kongregace pro klérus nesoucím název *Quidam episcopi* (lat. někteří biskupové) ze dne 8. března 1982. V textu se hovoří o zákazu kněžských sdružení, která přímo i nepřímo sledují politické cíle, třebaže je navenek předkládají takovým způsobem, jako by se snažila podporovat humanitní ideály, mír a sociální pokrok. Viz VAŠKO, Václav: Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris* – pátá kolona v církvi II. Perspektivy (příloha Katolického týdeníku) 11/1996, s. 5

nejrůznějších ‚nezávadných‘ volnočasových aktivitách⁴⁵, jakými byly třeba tajné skautské oddíly⁴⁶, k dalšímu neformálnímu setkávání katolické mládeže docházelo i pod záminkou svépomocných brigád organizovaných k opravám far a kostelů⁴⁷... Církev je proto třeba především vidět jako jeden celek čelící likvidačním a ateizačním tlakům komunistického režimu - jeho represivního aparátu i veřejné stigmatizace projevů náboženského života.

II. 1 Přes oponu

Pro církevní obec v Československu sedmdesátých a osmdesátých let bylo klíčové spojení s církví v exilu a jejími středisky, vytvářejícími se v přímé návaznosti na velké emigrantské vlny, k nimž docházelo po událostech let 1948, 1968 a na počátku let osmdesátých. V jazyce Státní bezpečnosti se setkáme s označením ‚ideodiverzní (příp. ještě církevní) centra‘, všechny níže uvedené nevládní organizace, nadace a spolky byly pečlivě sledovány tajnou policií.⁴⁸ Významnou podporu pro domácí církev ovšem

---

⁴⁵ CUHRA, Jaroslav: Katolická církev a opozice proti „normalizačnímu“ režimu. In: BLAŽEK, Petr (ed.): *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Praha 2005, s. 67-78; CUHRA, Jaroslav: Skrytý zápas. Stát, katolická církev a mládež v druhé dekádě normalizačního režimu, In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Ostrůvky svobody. Kulturní a společenské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*, Praha 2002, s. 107-143

⁴⁶ CUHROVÁ, Libuše: Dvacet let ve stínu. Malá kapitola z dějin českého skautingu. In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Ostrůvky...* op. cit. s. 145-175

⁴⁷ Jedno takové společenství se scházelo v průběhu 70. a 80. let u redemptoristy p. Jaroslava Sallera (1925-1998), na jeho faře v Liběšicích u Žatce. Jaroslav **Saller** byl od roku 1950, v souvislosti s Akcí K (rušení řeholních řádů a kongregací v ČSSR), internován v Králíkách, krátce nato nastoupil prezenční vojenskou službu u PTP, během níž tajně přijal kněžské svěcení. V 50. letech se účastnil akcí vysokoškolských kroužků JOC (Jeunesse ouvrière chrétienne - Křesťanská dělnická mládež), tajně vedl skautský oddíl v Praze-Kbelích a později v Sušici. Roku 1957 byl odsouzen k trestu odnětí svobody na jeden rok nepodmíněně za to, že údajně pomohl studentu Zdeňku Ciklerovi při cestě za hranice. K tomu SALLER, Jaroslav: *Boží dobrodruh. Hrst vzpomínek P. Jaroslava Sallera ČsSR*. Kostelní Vydří 1999. **JOC** – hnutí založené knězem Josephem Cardijnem roku 1925 v Belgii, bezprostředně poté byla organizace potvrzena papežem Piem XI, o dva roky později byla založena její francouzská odnož. Ve Francii JOC nadále aktivně působí, vzhledem ke společenským změnám posledních desetiletí se nezaměřuje pouze na mladé lidi z dělnického prostředí, ale i na mládež často vzdálenou normálním společenským vazbám a nezřídka i též církevnímu životu. Snahou dnešních JOCistů je pomoci mladým lidem najít své místo ve společnosti a ve světě, dát jim prostor k vyjádření svých postojů, naučit je být solidárními a veřejně se angažovat. Kromě sociálních programů a pořádání nejrůznějších volnočasových aktivit se organizace zapojuje do diskusí k aktuálním problémům současnosti, k sociální nauce církve, etc.; viz www.joc.asso.fr, 13. května, 2007. Tímto hnutím byl mj. ovlivněn i p. Radim Hložánka – viz s. 65, pozn. 188 a mnozí další. Do českého a slovenského církevního prostředí výrazněji zasáhlo laické hnutí inspirované JOC – Katolická akce. Hnutí bylo rozšířené zejména mezi studentskou mládeží. Mezi jeho osobnosti patří např. Tomislav Kolakovič, Oto Mádr, Josef Zvěřina, Růžena Vacková, ad. Užší kroužek Katolické akce, jakýsi její ‚mozkový trust‘, se nazýval Rodina. Od roku 1950 se konalo několik velkých soudních procesů s lidmi spojenými s Katolickou akcí.

⁴⁸ Např. na organizaci Kirche in Not byl veden v letech 1962-1989 svazek s krycím názvem *Tannus*, AMV ČR OB 1884

nezajišťovaly jen organizace vzniklé v souvislosti s čs. exilem. Existovala řada často křesťanských spolků a nadací, jejichž členové pomáhali s dopravováním náboženské literatury a rozmnožovací techniky do Československa, pořádali sbírky pro rodiny vězněných a pomáhali i jinými projevy solidarity. V této souvislosti vzpomínala řada mnou dotazovaných pamětníků (např. V. Fučík – viz dále, A. Rázek, M. Balabán ad.) na angažovanost členů letničních církví zejm. z Holandska⁴⁹, kteří za jakýsi svůj „misijní úkol“ přijali snahu pomoci křesťanům ve střední a východní Evropě a neřešili při tom, o příslušnost k jaké křesťanské denominaci se v konkrétních případech jedná.

„Krom toho, že jsme vydávali zdejší produkci, ať už českých autorů nebo překlady, tak také se k nám knihy dovážely. V tom se z ciziny angažovali možná víc evangelíci nežli katolíci. Ti [evangelíci] byli ochotní vzít i katolickou literaturu, byli na to vybaveni, měli třeba auta s dvojitou podlahou, dvojitou stěnu a to vycpali knihama. V autě seděli tři, čtyři mladí lidé jako trampové a přijeli sem, tady se to muselo nadirigovat, kde to chceme vyložit, to bylo třeba několik metrů literatury. (...) Oni [evangelíci] už měli trasu, třeba jeli přes Polsko, tam něco vyložili a pak přijeli sem do Prahy (...). S nimi měl kontakt, já nevím, jaký má titul dnes, [Pavel] Smetana, [synodní] senior, kterého kontaktovali prvního a on jim potom řekl, kam to mají dodat nám, [katolíkům].“⁵⁰

Propojení informačních zdrojů mezi domovem a exilem sílilo a nabývalo na intenzitě od poloviny sedmdesátých let. Právě nedostatečná informovanost občanů byla klíčovým momentem pro účinné šíření propagandy a dezinformací a také pro svévolné zacházení s právem. Člověk postrádající elementární právní vědomí se stával snadnou obětí represivních složek vládnoucích struktur.⁵¹ Význam mělo náboženské vysílání rozhlasových stanic Rádio Vatikán, Svobodné Evropy a Hlasu Ameriky. Kromě toho bylo možné čerpat informace ze zahraničních křesťanských časopisů, vydávaných s ohledem na domácí situaci a potřebu. Mezi nejzásadnější tituly patří zejména časopisy *Studie*, *Nový život* a *Rozmluvy* a samozřejmě nelze opomenout periodika sice bez explicitní křesťanské

---

⁴⁹ Takto se do Československa dostal např. moderní katechismus *Naše víra* - vyšel v malém nákladu (cca 3.000 ks) r. 1974 v Nakladatelství České katolické charity, vydání redigovala MUDr. Dagmar Pohunková. Později se dostal do Holandska, zde byl fototypicky přetištěn v nákladu cca 15ti tisíc výtisků a propašován díky evangelikální organizaci zpět do ČSSR. Stalo se tak pravděpodobně zásluhou evangelikální organizace Licht im Osten. Z holandských katolických organizací se o tisky zasloužila zejm. nadace Communicantes z Nijmegen; v Německu byla v tomto směru aktivní skupina okolo faráře Heriberta Heyberga v Kolíně nad Rýnem. Viz MÁDR, Oto: *Slovo o této době*. Praha 1992, s. 295

⁵⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Fučíkem vedla M. E. Holečková 20.1. 2005

⁵¹ V samizdatových opisech kolovaly např. texty nazvané: *Poučení pro členy Charty v případě trestního postihu* či *Zákonné normy zajišťující náboženskou svobodu v ČSSR* mající, spolu s exilovými periodiky a vysíláním zahraničních rozhlasových stanic, přispívat k budování právního vědomí československých občanů.

profilace, ale plníci stejné zadání – tj. přispět k rozvoji občanských aktivit a informovanosti doma – zde mám na mysli Svědectví, Listy a Proměny.⁵² Jmenovaná periodika přejímala texty určené pro domácí samizdat, jako byly články a analýzy, dokumenty Charty 77, sdělení Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS)⁵³, ale také otiskovala reakce čtenářů, nerůznější ankety provedené v Československu, svědectví a podobné materiály. Přebírání textů z exilových časopisů probíhalo i opačným směrem – některé zde uveřejněné články byly opisovány a rozšiřovány ve formě samizdatu. U těch příspěvků v exilových periodikách, jejichž autoři se podepsali celým jménem (pokud se

⁵² Stručnou charakteristiku exilových časopisů jsem ve zkrácené a upravené podobě převzala z publikace: FORMANOVÁ, Lucie - GRUNTORÁD, Jiří - PŘIBÁŇ, Michal: *Exilová periodika. Katalog periodik českého a slovenského exilu a krajaňských tisků vydávaných po roce 1945*. Praha 1999

- **Listy. Časopis československé socialistické opozice, určený převážně čtenářům v Československu** (od r. 1971). (Po roce 1990 s podtitul dvakrát změnil.) – Listy vycházely od roku 1970 v Římě. Jednalo se o časopis politicky angažovaných lidí a publicistů spojených s obdobím Pražského jara roku 1968. Vydavatelem byl od počátku Jiří Pelikán. Ačkoliv se časopis orientoval na domácí i exilovou levicovou opozici, dával prostor i autorům jiné politické orientace. Jak již podtitul napovídá, byly Listy adresovány především čtenářům v Československu, přinášely politologické studie, komentáře a analýzy apod. Po roce 1977 publikovaly informace o Chartě 77 a její dokumenty, později i sdělení VONSu, pravidelně též přetiskovaly články z domácího samizdatu. Příležitostně si všimly i opozice v jiných státech východního bloku, v polovině 80. let se podrobně věnovaly vývoji ve východní Evropě po nástupu Michaila S. Gorbačova.
- **Nový život. Měsíčník Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry.** – náboženský, kulturní a teologický měsíčník vydávaný Křesťanskou akademií v Římě. V letech 1949-1954 vycházel v Londýně. Jádro časopisu tvoří zejména teologické studie, úvahy, eseje a zprávy a reportáže z náboženského života doma, v exilu a ve světě. List se ale věnoval i dalším společenskovedním oborům (filosofii, historii, politologii, umění a literatuře).
- **Proměny. Čtvrtletník Československé společnosti pro vědy a umění.** – časopis vycházel v New Yorku v letech 1964-1991. Filosofická, kulturní a společensko-politická revue Společnosti pro vědy a umění se snažila podchytit vše významné z kulturního a vědeckého života českého a slovenského exilu. Na přelomu 70. a 80. let dochází k významné koncepční proměně časopisu – na jeho stránky stále častěji proniká samizdatová literatura.
- **Rozmluvy. Filosoficko-literární revue.** – revue vycházela v Londýně v nepravidelných intervalech v letech 1983-1987. V Rozmluvách vycházely mj. i články původně napsané pro domácí samizdat.
- **Studie** – vydávala je Křesťanská akademie v Římě v letech 1958-1990, vycházely nepravidelně (čtvrtletně, n dvouměsíčně). Revue přinášela filosofické úvahy a eseje, dále též vědecké práce českých exulantů. Od poloviny 70. let se časopis začíná důsledně zabývat aktuálními politickými událostmi v Československu, otiskuje dokumenty Charty 77 a sdělení VONS a odborné i publicistické texty autorů domácího samizdatu.
- **Svědectví. Čtvrtletník pro politiku a kulturu.** – časopis vycházel v letech 1956-1992 postupně v New Yorku, Paříži a nakonec v Praze. Vznikl jako reakce na dosavadní koncepci exilové politiky, které počítaly s přímým střetem s komunistickým režimem. Hlavní redaktor Pavel Tigríd zastával gradualistickou koncepci, obsahující předpoklad vnitřního vývoje uvnitř komunistických stran a jejich pojetí moci, který by postupně umožnil politické a ekonomické reformy a následně zánik diktatury. Časopis byl určen hlavně čtenářům v Československu, což předurčovalo i jeho obsah, který se skládal z rozborů domácí a mezinárodní politické situace a jen okrajově se věnoval dění uvnitř čs. exilu.

⁵³ K VONSu a jeho úloze více viz s. 59, pozn. 169

nejednalo o pseudonym) byla ve většině případů uvedena poznámka pod čarou upozorňující na to, že text je publikován bez vědomí a souhlasu autora. Formulace mu měla zajistit alibi pro případ, že by se časopis dostal do nesprávných, rozuměj policejních, rukou. Někteří autoři se podepisovali svým zavedeným pseudonymem (např. Kalypton = Tomáš Halík), zcela neurčitelně (Mladý Moravan⁵⁴, Účastník průvodu⁵⁵), popřípadě iniciálami (-km-, Písek⁵⁶). Není pochyb o tom, že i články podepsané takovýmto způsobem jsou autentické, neboť ‚podpis‘ odráží touhu pisatelů zůstat nepoznatelným, nikoliv pokus o manipulaci či podvod ze strany redaktorů.

Vedle rádií a časopisů se na snaze informovat domov a zásobovat jej kvalitní literaturou podílela exilová nakladatelství (Křesťanská akademie v Římě, Arkýř a Opus bonum v Mnichově, londýnské Rozmluvy, Index v Kolíně nad Rýnem, etc.) a řada nevládních organizací, jako např. sudetoněmecké Ackermann - Gemeinde⁵⁷, Collegium Carolinum⁵⁸ a Kirche in Not⁵⁹ nebo Keston College⁶⁰. Literatura (a to i dětská – právě díky společnosti Kirche in Not byla vydaná krásně ilustrovaná dětská Bible), časopisy a materiální pomoc (hlavě tiskařská technika, finance) se do Československa dostávala různými cestami, jako jednu z osvědčených je možné uvést zahraniční diplomaty využívajících možností, které jim zaručovala diplomatická imunita. Také je třeba mít na paměti, že většina církevních řádů je mezinárodní a má obvykle své hlavní sídlo v Římě, což se pochopitelně týkalo i řeholí existujících bez státního svolení.

---

⁵⁴ Studie II-IV/1986, s. 253

⁵⁵ Svědectví 77/1984, s. 32

⁵⁶ Svědectví 66/1984, s. 235

⁵⁷ Název sdružení **Ackermann – Gemeinde**, které vzniklo v roce 1946 v západním Německu, je převzat ze středověké německy psané prózy Jana ze Žatce *Der Ackermann aus Böhmen* (Oráč z Čech), jež patří k dobově oblíbenému žánru ‚hádání se smrtí‘; viz Jan ze Žatce: Oráč z Čech. Praha 1994. Od roku 1991 má A.-G. zastoupení v Praze, sídlí v areálu benediktinského kláštera v Emauzích. V čele pražské pobočky stojí kněz Anton **Otte** (*1939), nevyhnaný sudetský Němec, viz www.sag-praha.com, 16. listopadu 2006

⁵⁸ **Collegium Carolinum** - Forschungsstelle für die böhmischen Länder se sídlem v Mnichově, bylo založeno roku 1956, stalo se z něj významné výzkumné centrum zaměřené na dějiny českých zemí a na související témata. viz www.collegium-carolinum.de, 16. listopadu 2006

⁵⁹ Trvání organizace **Kirche in Not** (v počátcích pod jménem Ostpriesterhilfe) se datuje od vánočních svátků roku 1947, kdy jeden holandský kněz uveřejnil článek vyzývající k pomoci německému obyvatelstvu, které bylo po roce 1945 nuceno opustit své domovy. Pomoc se nejprve zaměřovala na uprchlíky, později se rozšířila i na křesťany v zemích východního bloku i jinde ve světě. Sídlem organizace se stal Königstein an Taunus v SRN, kde probíhaly také pravidelné konference a semináře. viz www.kirche-in-not.org, 14. listopadu 2006

⁶⁰ V roce 1970 založil reverend Michael Bourdeaux Centrum pro studium náboženství a komunismu, známé od roku 1974 jako **Keston College** (r. 1990 přesunul M.B. Keston College do Oxfordu a přejmenoval ji na Keston Institute). Centrum na Západě proslulo pečlivým shromažďováním nábožensky zaměřeného samizdatu, jeho analýzou a získáváním dalších informací zpoza železné opony, více viz www.keston.org, 16. listopadu 2006; DAYOVÁ, Barbara: op. cit., s. 208 a n.

II. 2 Vybrané represivní zásahy

V letech 1979 - 1983 proběhla v Československu řada zásahů a soudních procesů proti čs. disentu. Rostoucí intenzita náboženských aktivit v této době souvisela bezpochyby s nadějí, kterou přineslo pro církve ve východním bloku zvolení krakovského arcibiskupa a kardinála Karola Wojtyly papežem Janem Pavlem II. dne 16. října 1978. Právě důraz Jana Pavla II. na to, že kromě práce v ilegalitě je nutné uvědomění si svých práv, která lze manifestovat veřejně, mělo pozitivní a emancipační účinek. Naproti tomu činnost represivních složek kulminovala v době „polských událostí“ v letech 1980-81, kdy soudní tribunály vynesly řadu drastických rozsudků s nepodmíněnými tresty a to samozřejmě nejen proti katolickým aktivistům, s cílem zastrašit opozici.

Katoličtí aktivisté, kteří se podíleli na vydávání a rozšiřování „závadových písemností“ bývali zpravidla stíháni pro trestný čin nedovoleného podnikání (§118/1 zákona č. 140/1961 Sb.), maření dozoru státu nad církvemi a náboženskými společnostmi (§178 téhož zákona) nebo za porušení autorského práva (§ 152), popřípadě za provinění se proti více paragrafům zároveň. Znění zákona 140/1961 Sb. a jeho jednotlivých paragrafů bylo natolik neurčité, že bylo možné vidět jejich porušování téměř v jakékoliv činnosti a tím se otevírala cesta ke svévolnému zacházení s právem podle aktuální politické objednávky. Nejen pro vydavatelské aktivity bylo možné použít některý z dalších paragrafů, např. schvalování trestného činu - §165, rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví - §138, ohrožení devizového hospodářství - §146 nebo poškozování zájmů republiky v cizině - §112.⁶¹ Z trestného činu proti §146 mohl být obviněn kupříkladu ten, kdo u sebe přechovával větší množství valut, než bylo státem určené maximum. Zahraniční měna bývala obvyklým darem, jímž přispívali zahraniční organizace, nadace a jednotlivci domácímu disentu. Pokud se nějaký československý občan pokusil vyvést samizdatovou publikaci za hranice, snadno pak mohl být obviněn podle §112.⁶² Toto byla jen malá ukázka toho, jak málo stačilo k tomu, aby mohl být člověk bez překážek

---

⁶¹ CUHRA, Jaroslav: *Katolická církev přelomu....*, op. cit., s. 29

⁶² Za „pokus o trestný čin poškozování zájmů republiky v cizině“ byla např. trestně stíhána v roce 1984 Iva Kotrlá, její manžel Zdeněk Kotrlý a ing. Petr Kozánek. Z. Kotrlý prý požádal P. Kozánka, aby vyvezl do Rakouska samizdatové publikace Zdeňka Rotrekla, Ivy Kotrlé a dalších autorů a aby je odeslal do Londýna. Listy č. 2/1985, s. 37, k tomu také rozhovor s I. Kotrlou in: VANĚK, Miroslav (ed.): *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. I díl. Disent v období tzv. normalizace*. Praha 2005 a ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s I. Kotrlou vedla M. E. Holečková 16.11. 2007

kriminalizován.

V září 1979 zahájila Stb rozsáhlou akci proti nezávislé literatuře a náboženské činnosti, která byla i interních materiálech označena jako akce Lekce. V rámci tohoto zásahu proběhla od počátku září série domovních prohlídek u kněží a katolických laiků na Moravě (hlavně v Olomouci, Opavě a Brně) a v ojedinělých případech i v Čechách a na Slovensku (Praha, Bratislava).⁶³ Výroba samizdatové literatury se soustřeďovala kolem dvou ohnisek – olomouckého a brněnského. Olomoucký okruh Jana Krumpholce byl v živém kontaktu se skupinou Josefa Adámka v Brně. Jejich spolupráce a časté návštěvy J. Adámka v Radíkově u Olomouce, kde bydlel J. Krumpholc, neunikla samozřejmě bdělosti tajné policie. Jedním z vyústění policejního zásahu bylo trestní stíhání proti skupině nazvané podle brněnského tiskaře ‚Josef Adámek a spol.‘, později byla stíhaná skupina přejmenovaná na ‚Jan Krumpholc a spol.‘ (v průběhu vyšetřování se také objevovalo označení ‚Rudolf Smahel a spol.‘ – není mi známo, proč docházelo k těmto modifikacím). Obvinění byli stíháni pro trestný čin nedovoleného podnikání (všichni), rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví (J. Odstrčil) a ohrožení devizového hospodářství (R. Smahel). Obvinění Jan Krumpholc⁶⁴, Josef Adámek⁶⁵, Rudolf Smahel⁶⁶, František Lízna⁶⁷

---

⁶³ Domovní prohlídky se uskutečnily v době od 7. září do 14. prosince 1979 mj. u Josefa Adámka (Brno), Josefa Brtníka (Sivice, okr. Brno), Hany Doleželové, Dagmar Kadlecové-Hlavsové (Brno), Jiřího Kaplana (Praha), Jitky Kamelské (Olomouc), Jana Krumpholce (Radíkov, okr. Olomouce), Svatopluka Krumpholce (syn J. Krumpholce, Olomouc), Pavla Kupky (Olomouc), Tomáše Kvapila (Olomouc, přech. bydl. Brno), Jiřího Legerského (Opava), Františka Lízny (Olomouc), Radomíra Malého (Brno), Jana Můčky (Oldřišov, okr. Opava), Mečislava Rázika (Brno), Pavla Rozsypálka (Chropyně, okr. Kroměříž), Rudolfa Smahela (Uherský Brod), Jana Szlaueru (Oldřichovice, okr. Frýdek-Místek), Zdeňka Špačka (Brno), Emila Tomana (Královopolské Vážany, okr. Vyškov) a Josefa Vlěka (Olomouc)... – v závorce uvádím místo domovní prohlídky. Vyšetřování byl také Josef Zvěřina a Oto Mádr.

⁶⁴ Jan **Krumpholc** (*1927) roku 1944 se zapojil do činnosti ilegální partyzánské skupiny ‚Moravská brigáda‘ – skupina Sever, do níž patřila i řada komunistů. Po válce pracoval ve Fondu národní obnovy. V roce 1949 byl zatčen, o dva roky později odsouzen Státním soudem v Brně pro tr. čin velezrady k trestu odnětí svobody na 15 let. Byl vězněn v Praze na Pankráci, následně na táboře Vykmanov I v Ostrově nad Ohří aj. jáchymovských lágrech, na Příbramsku a ve Valdčích. Roku 1960 byl amnestován. Jeho první manželka Marie byla také politická vězeňkyně z 50. let; společně si adoptovali dvě dívky z dětského domova.

⁶⁵ Josef **Adámek** (1914-2002) brněnský katolický aktivista. V r. 1969 založil tiskařské družstvo Logos, které fungovalo do r. 1971 a zaměřovalo se zejména na vydávání náboženské literatury a náboženských pomůcek (více viz dále). Významnou měrou se podílel na vydávání křesťanské samizdatové literatury, do této činnosti zapojil i svou rozsáhlou rodinu (byl otcem dvanácti dětí).

⁶⁶ Rudolf **Smahel** SDB (*1950) salesián, vystudoval bohosloveckou fakultu v Olomouci, v roce 1974 byl vysvěcen na kněze, ale nedostal státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti, k tomu došlo až o tři roky později, kdy nastoupil na faru v Uherském Brodě. Státní souhlas mu byl odňat v roce 1980 v souvislosti s probíhajícím vyšetřováním proti jeho osobě. V 80. letech vystudoval postgraduál v Erfurtu (obor katechetika). St. souhlas znovuzískal v r. '85 a působil poté v Budišově nad Budišovkou. Pracoval mezi křesťanskou mládeží a vedl pastorační rodin. Dnes je docentem na Katedře křesťanské výchovy Cyrilometodějské teologické fakulty University Palackého v Olomouci.

a Josef Vlček⁶⁸ byli drženi po čtyři měsíce, tj. od 10. září 1979 do 10. ledna 1980 ve vyšetřovací vazbě v Ostravě a v Brně, Jan Odstrčil⁶⁹ byl vyšetřován na svobodě. V listopadu 1979 požádal vyšetřovatel případu npor. Cyril Pazderka o znalecký posudek v jejich záležitosti, který zaslal Sekretariátu pro věci církevní Ministerstva kultury ČSR.⁷⁰ Formulované otázky se týkaly zadržené literatury, dále toho, zda některá z uvedených osob⁷¹ měla státní souhlas k výkonu duchovenské, kazatelské či obdobné činnosti, dopustil-li se některý ze jmenovaných ztěžování nebo maření státního dozoru nad římskokatolickou církví a konečně se vyšetřovatel dotazoval kompetentního státního orgánu, zda je možné za duchovenskou a kazatelskou činnost považovat tvorbu, rozmnožování a rozšiřování textů, „... *kteřými je působeno na větší počet osob z pozic křesťanského světového názoru*“. Znalecký posudek vyhotovený referentem JUDr. Jaroslavem Hájkem a zasláný vyšetřovateli o měsíc později konstatuje, že většina literatury není ‚legálního původu‘ – na vydávání náboženské literatury měla monopol Česká katolická charita, která tiskla náboženské publikace výhradně prostřednictvím Ústředního církevního nakladatelství, kromě toho v malé míře vydávalo křesťanskou literaturu ještě nakladatelství Vyšehrad. Výjimečně bylo církvím na jejich žádost povoleno dovezení

---

⁶⁷ František **Lízna** SJ (*1941) z politických důvodů nemohl studovat na VŠ, proto nastoupil po maturitě do zaměstnání. V na 1. máje 1960 byl zatčen za hanobení sovětské vlajky, o rok později odsouzen k sedmi měsícům odnětí svobody; trest si odseděl v Ostrově nad Ohří. Po propuštění pracoval v brněnské Zbrojovce, jako kulisák ve St. divadle v Brně. V letech 1962-64 byl na vojně na východním Slovensku. Po návratu nastoupil do cukrovaru v Uherském Hradišti, odkud se pokusil o překročení hranic s Rakouskem, za to byl odsouzen k jednomu roku věznění. Trest si odseděl. V r. 1968 nastoupil jako pečovatel v ústavu sociální péče na Velehradě, na jaře t.r. nastoupil do noviciátu Tovaryšstva Ježíšova. Od r. 1968 do podzimu 1969 pobýval v zahraničí – nejprve studoval na jezuitské koleji v Londýně, pak přešel do Rakouska. Po návratu do Československa vystudoval litoměřický teologický seminář, v r. 1974 byl přes odpor Stb vysvěcen na kněze, ale nedostal státní souhlas. Pracoval v domově důchodců a v dělnických profesích. Z politických důvodů byl v průběhu 70. a 80. let několikrát vězněn (1979-80, 1981-1983, 1988). Signatář Charty 77. Po r. 1990 pracoval ve vězeňské duchovenské službě mírovské věznice, je farářem ve Vyšehorkách u Mohelnice. Kromě propuštěných vězňů začal pomáhat také Romům, byl členem Rady vlády pro lidská práva, členem redakční rady časopisu *Akord* a i jinak společensky aktivní.

⁶⁸ Josef **Vlček** (*1920) roku 1950 zatčen a odsouzen pro tr. čin velezrady a špionáže ve prospěch Vatikánu ke 22 letům žaláře, byl vězněn v Leopoldově, na Příbramsku a Jáchymovsku; v roce 1960 byl propuštěn na amnestii. V roce 1968 byl jedním ze zakladatelů Dila koncilové obnovy. Od roku '69 pracoval jako vedoucí olomoucké pobočky brněnského tiskařského družstva Logos. Dnes se angažuje v Matici Cyrilometodějské se sídlem v Olomouci, zde se mj. podílí jako šéfredaktor na vydávání tradicionalisticky a mariánsky laděného časopisu *Světlo*.

⁶⁹ Jan **Odstrčil** (*1921) vyučený knihkupec, pracoval jako tiskař. Již jednou byl soudně trestán a odsouzen k podmíněčnému trestu.

⁷⁰ AMV ČR, VS-ČVS-11/120-1979, žádost je datována 8. listopadu 1979. Kromě této instituce vyhotovoval znalecké posudky na zadrženou literaturu také Ústav pro výzkum společenského vědomí a vědeckého ateismu ČSAV v Brně.

⁷¹ Dotaz se týkal F. Lízny, J. Zvěřiny, R. Smahela, J. Vlčka, J. Krumpholce, S. Krumpholce, P. Kupky, T. Kvapila, P. Rozsypálka, J. Kaplana, J. Adámka a M. Rázika.

náboženských tiskovin ze zahraničí. Ve svém posudku se pověřený úředník opíral o zákon č. 94/1949 Sb. upravující podmínky pro rozšiřování neperiodických tiskovin a o příslušnou směrnici Sekretariátu (viz dále). V těchto dokumentech se hovoří mj.:

„... ustanovení o zákonných podmínkách rozšiřování tiskovin platí bez výjimky i pro jednotlivé osoby, které si z jakýchkoliv důvodů pořizují pro svojí potřebu soukromé výpisy, opisy, výtahy či kopie určitých částí nebo celků veřejně již vydaných biblických textů nebo překladů k vydání teprve připravovaných.“⁷²

V pozdějších letech byl zákon doplněn kromě jiného i o toto ustanovení:

„Dováženou literaturu ze zahraničí, zaměřenou na církevní politiku, nutno posuzovat z toho hlediska, že její obsah je často tendenční, v rozporu se zájmy našeho státu nebo poskytují informace, které neodpovídají skutečnosti. Distribuce a rozšiřování takových materiálů, nebo jejich částí, není povoleno. Toto opatření se vztahuje také na rozšiřování a zveřejňování různých zahraničních informací, instrukcí apod. vnitrocírkevní cestou v pastýřských listech, oběžnících a pastoračních dopisech.“⁷³

Tyto zákonné úpravy a normy zde takto obšírně cituji proto, že podle nich postupovaly soudní a policejní činitelé i v případech pozdějších zátahů proti náboženské literatuře, a tak je dobré ukázat perspektivu, z níž patřičné složky státní administrativy pohlížely na vydavatelskou činnost a jaké nástroje měly k její kriminalizaci. Posudek dále upozorňuje na skutečnost, že náboženské tisky zahraniční provenience nejen vycházejí z

„rozdílného ideologického světového názoru, ale sledují politické cíle, zaměřené nepřátelsky proti zájmům společnosti i samotných věřících, zejména se snaží věřící občany odvracet od jejich osobní účasti a spolupráce na socialistické výstavbě.“⁷⁴

Dne 29. září 1981 stanulo šest obviněných před soudem v Olomouci⁷⁵, nejvyšší trest, tři roky odnětí svobody nepodmíněně, dostal Jan Krumpholc. Rudolf Smahel byl odsouzen k trestu odnětí svobody po dobu trvání dvou let, František Lízna, Josef Vlček a

---

⁷² Zákon č. 94/1949 viz dopis datovaný 14. prosince 1979; AMV ČR, VS-ČVS-11/120-1979

⁷³ Směrnice Sekretariátu pro věci církevní MK ČSR čj. 12768/1970, citováno dle dopisu datovaného 14. prosince 1979; AMV ČR, VS-ČVS-11/120-1979

⁷⁴ ibid., s. 390

⁷⁵ AMV ČR, VS-ČVS-11/120-1979

Josef Adámek každý k dvaceti měsícům věznění a Jan Odstrčil k deseti měsícům. Všechny tresty byly nepodmíněné. Odsouzení se odvolali ke Krajskému soudu v Ostravě, který se o měsíc později (24. listopadu 1981) sešel k znovuprojednávání jejich kauzy – J. Adámkovi trest snížil na 14 měsíců, v případě J. Odstrčila byl rozsudek zrušen v plném rozsahu a jeho případ vrácen k projednání Okresnímu soudu v Olomouci (výše trestu mu byla soudem potvrzena při přelíčení 19. května 1982) a u ostatních odsouzených bylo odvolání zamítnuto. Pozoruhodné ovšem je, že se v protokolu z jednání uvádí, že přes souhlas s výrokem o vině v případě těchto obviněných považuje Krajský soud uložené tresty za nepřiměřeně přísné, protože nebyly brány v úvahu pohnutky k jednání, jinak řádný život obžalovaných a doznání v podstatných okolnostech.⁷⁶ Všichni obvinění měli kladné posudky od svých zaměstnavatelů, horší byly zprávy získané z místa jejich bydliště.

Akce Lekce patří spolu se zásahem proti pražské skupině v roce 1985⁷⁷ (akce Saturn) k nejznámějším zákrokům proti katolickému samizdatu. V rámci akce Lekce byl na Slovensku mj. vyšetřován Ivan Polanský z Nové Dubnice, který byl o osm let později (5. listopadu 1987) opět zatčen a souzen. Jeho případ vzbudil tehdy velkou vlnu solidarity v celém Československu, vznikla akce nazvaná Výbor solidarity s Ivanem Polanským⁷⁸, díky níž bylo dosaženo zmírnění jeho trestu.⁷⁹ K solidaritě se připojilo devadesát jedna samizdatových publicistů s udáním svého periodika a plné adresy. Iniciativa byla do té doby ojedinělá a hlásala nejen to, že všichni žádají propuštění Ivana Polanského, ale také, že dělají to samé, jako on a nebojí se k tomu veřejně přihlásit.⁸⁰

Rok 1981 byl ostatně (nejen) na církevní soudní procesy a zásahy bohatý - 27. října téhož roku byla zahájena akce Duka - policejní orgány přepadly Charitní domov v Kadani,

---

⁷⁶ ibid.

⁷⁷ Jedná se o Akci Saturn, již jsem se podrobněji věnovala ve své bakalářské práci. Souzená skupina byla pojmenována „RNDr. Vladimír Fučík a spol.“ - viz HOLEČKOVÁ, Marta Edith: op. cit.

⁷⁸ Zakládajícími členy výboru byli: Václav Benda, Ján Čarnogurský, Jiří Gruntorád a Heřman Chromý, viz KUSÁ, Jolana - KOPSOVÁ, Raisa - FUNDÁREK, František.: op. cit.

⁷⁹ K tomuto případu viz více BLAŽEK, Petr: Kauza Ivana Polanského. Sjednocení vydavatelů samizdatu v Československu. In: MATONOHA, Jan (ed.): *Život je jinde...? Česká literatura, kultura a společnost v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století. Materiály z mezinárodní mezijoborové konference pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR 13.-15. června 2001 v Praze*. ÚČL AV ČR 2002, s. 129-139; Ivan **Polanský** (nar. 1935) se od 70. let podílel na vydávání samizdatových periodik s náboženským zaměřením: *Zborník vysielaní Vatikánského rozhlasu* (1970-75), *Náboženstvo a súčasnosť* (1982-89), *Serafínský svet* (1982, 1984, 1986-89), *Pokoj a dobro* (1983, 1985) a *Výber* (1984-87). V souvislosti s jeho vězněním byl založen Výbor solidarity s Ivanem Polanským. Uvažovalo se o tom, že bude tento výbor přeměněn na Syndikát československého samizdatu, který se měl soustředit na technickou a právní pomoc, měl být vydáván bibliografický bulletin informující o vydávaných samizdatových knihách, časopisech, publikacích, zvukových a filmových záznamech. K založení syndikátu již nestihlo dojít. Viz ibid.

⁸⁰ KUSÁ, Jolana - KOPSOVÁ, Raisa - FUNDÁREK, František.: op. cit.

kde žilo asi osmdesát dominikánek v důchodu. Ozbrojení příslušníci policie doprovázení psy provedli domovní prohlídku, při níž zabavili psací stroje, oficiálně vydanou i samizdatovou literaturu a modlitební texty. V týž den došlo v kněžském domově důchodců v Moravci k podobné razii, kterou zde zajišťovalo asi sto dvacet policistů a milicionářů se psy. Také zde byla zabavena literatura, v některých případech i osobní věci. Nejednalo se o žádnou náhodu, obě razie spolu samozřejmě souvisely a celá akce, svým rozměrem a charakterem i na tu dobu neobvyklá, byla naplánovaná jako součást vyšetřování a soudního stíhání dominikána Dominika Jaroslava Duky.⁸¹ Dvě z obviněných řádových sester s ním byly v kontaktu (jedna byla dokonce jeho příbuznou) a překládaly náboženskou literaturu, zejm. encykliky. Trestní stíhání proti nim bylo později pozastaveno jako bezpředmětné.⁸²

V této době byli postaveni před soud také další vydavatelé samizdatu, kteří se nespecializovali přímo na katolickou nebo náboženskou literaturu. Jedním z nich byl Jiří Gruntorád, *spiritus agens* edice Popelnice, zatčený v prosinci 1980 a následujícího roku odsouzen na čtyři roky nepodmíněného trestu odnětí svobody a ještě navíc ke třem létům ochranného dohledu.

Na jaře 1983 spustily policejní orgány akci Vír, při níž byla přepadena všechna františkánská společenství po celé republice, zatčeno a uvězněno bylo patnáct osob, přes dvě stovky dalších bylo vyslýcháno. K domovním prohlídkám docházelo ve dnech 27. a 29. března 1983 v soukromých bytech, domech a na farách. Několik z těchto domů sloužilo jako tajný klášter, v němž žila řeholní komunita, ačkoliv pro zmatení úřadů měl pouze jednoho vlastníka. Tak tomu bylo např. u slavného domu U pelikána v Liberci, který patřil Janu Baptistovi Josefovi Bártovi⁸³ a v němž žilo smíšené společenství

---

⁸¹ Dominik Jaroslav **Duka** OP (*1943) kněz, dominikán. V l. 1970-75 působil v duchovní správě, poté, co mu byl r. 1975 odňat státní souhlas k výkonu duchovenské služby, působil v ilegality, zvláště se podílel na činnosti podzemních struktur dominikánského řádu. V l. 1981-82 byl za tuto činnost vězněn v Plzni-Borech. V l. 1986-98 byl provinciálem čs., posléze české dominikánské provincie. Od r. 1998 sídelní biskup královehradecký.

⁸² KUBES, Milan - ŠUSTROVÁ, Ivana (eds.): Zpráva VONS č. 280. In: *Charta 77 k situaci církve a věřících v ČSSR. Dokumenty z let 1977-1987*. Mnichov 1987, s. 202-205; PALEČEK, Pavel: Postrašit pár dědků a babek. Poslední velká razie SNB v domově přestárlých kněží se odehrála v roce 1981. Lidové noviny 17. června 2000, s. 19-21

⁸³ Jan Baptista Josef **Bárta** (1921-1982) OFM, františkán, v dubnu 1950 byl umístěn do internačního tábora (v rámci Akce K) odkud utekl, skrýval se, nakonec byl chycen. V roce 1952 byl v procesu ‚Bárta a spol.‘ odsouzen k dvaceti pěti letům odnětí svobody. Z vězení byl propuštěn v r. 1966. Organizoval tajný řádový život, věnoval se vzdělávání a duchovní přípravě adeptů řeholního života. Vytvořil učební text, tzv. Malou teologii. Považoval za nezbytné, aby se teologického vzdělání dostávalo i řádovým sestřím. Za tuto

františkánských řeholníků a řeholnic - v přízemí bydlely řádové sestry, v prvním patře bratři, nežili tedy všichni dohromady, ale jen pod jednou střechou, i když i to je pro řeholní komunity neobvyklé. Liberec byl významným centrem františkánského řádového života v této době – celkem se zde nacházely tři domy obývané řeholníky. Reakcí na tento zásah byl dopis Charty 77 ze dne 3. května 1983 určený prezidentu republiky, v němž jeho autoři stručně popsali průběh zátahu a dále konfrontovali platné právní normy se skutečnou situací.⁸⁴ Chartistické dopisy státním orgánům jsou ostatně vždy koncipovány podle tohoto modelu, neboť vychází již ze samotného prohlášení této iniciativy (tj. upozorňovat na porušování platných zákonů). Platné právo přímo nezakazovalo existenci řádů a kongregací, ale faktické fungování řeholí bylo znemožňováno – veřejné přijímání řeholního dorostu bylo zakázané, nošení hábitu a život v komunitě rovněž.

II. 3 Pronikání na povrch

Po polovině osmdesátých let se výše zmíněné paralelní a skryté projevy náboženského života začínají ojediněle objevovat ve veřejném prostoru. Prvním dokladem, kdy dochází k veřejnému vystoupení a vyslovení svobodného náboženského postoje a jeho prolnutí s manifestací za dodržování lidských práv a náboženských svobod, se stala pouť konaná v červenci 1985 na Velehradě u příležitosti tisícistého výročí úmrtí sv. Metoděje. Poutě proběhla ve dvou etapách – první se konala 10. dubna 1985, šlo o kněžskou poutě, již bylo přítomno asi devět set duchovních a sedm tisíc laiků.

Pouti v červenci se zúčastnilo odhadem asi 150 tisíc lidí z celé republiky, některé odhady hovoří až o čtvrt milionu poutníků, značnou část tvořili mladí lidé do 25 let věku.⁸⁵ Počet shromážděných je zajímavý také vzhledem k tomu, že o termínu konání poutě mlčela média a to dokonce i Katolické noviny, které byly ovšem pod silným cenzurním dohledem a v této době již byly bez církevního schválení (od listopadu 1982).⁸⁶ Pokud se již lidé o konané události dozvěděli, měla být jejich pozornost

---

činnost byl na podzim r. 1980 zatčen, na jaře 1982 a podle §178 tr.z. odsouzen spolu s Ladislavem Trojanem k trestu odnětí svobody na 18 měsíců. Před nástupem výkonu trestu zemřel na selhání srdce.

⁸⁴ Dokument Charty 77 č. 12/83, In: KUBES, Milan - ŠUSTROVÁ, Ivana (eds.): op. cit., s. 99 a n.

⁸⁵ Vzpomínky poutníků přetiskl mj. časopis Studie I/1986, který čerpal ze samizdatového časopisu Informace o církvi č. 10/1985 a přináší je na s. 36 v rubrice Dokumentace.

⁸⁶ K bližším okolnostem a ke sporu kardinála Tomáška s *Katolickými novinami* viz NOVOTNÝ, Vojtěch: *Teologie ve stínu. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. Praha 2007, s. 122-127

odkloněna jiným směrem:

„Asi ještě nikdy nezažila tato část východní Moravy takový kulturní boom. V širokém dalekém okolí – včetně samotného Velehradu – nebylo snad jediné obce, kde by se ve dnech 6.-7. července nekonal hasičský či myslivecký bál, ochotnické představení, sportovní utkání, výstava květin nebo drobného zvířectva či kam by alespoň nezavítali houpačky, kolotoče, střelnice a jiné pouťové atrakce, nemluvě o schůzích nejrůznějších spolků a organizací s pokud možno povinnou účastí.“⁸⁷

I pro odhodlané poutníky nebylo snadné dostat se na místo – pravidelné autobusové linky byly odkloněny, objednané zájezdy zrušeny, cestující po vlastní ose perlustrovala policie. Všechny tyto překážky nachystané na potenciální návštěvníky velehradského shromáždění nebyly samozřejmě náhodné, ale vycházely z aktivit Stb pracující v součinnosti s policií (VB) a národními výbory. Podle příslušných instrukcí měla být „*maximálně omezena účast věřících i duchovních a organizována bezpečnostní opatření na přístupových cestách.*“⁸⁸ Důstojný průběh poutě mělo narušit mnoho policistů v civilu, kteří fotografovali účastníky a na jejichž chování bylo na první pohled patrné, že jsou na mši poprvé a nechápou, co se okolo nich odehrává. Jak ukazuje počet přítomných na cyrilometodějských oslavách i jejich průběh popsány níže, minula se tato preventivní policejní opatření svým cílem. Zprávy Stb hodnotící průběh pouti konstatují, že se alespoň podařilo zajistit bezpečnost občanů a vládní delegace a dále zabránit kontaktům členů vatikánské delegace s věřícími. Neúspěch opatření byl připisován „nelegální církvi a jejím exponentům.“ Za „čelní představitele nelegální církve“ byli příslušníky Stb považováni Josef Zvěřina⁸⁹ a Oto Mádr.⁹⁰

---

⁸⁷ BENDA, Václav: *Jak dál...*, op. cit., s. 8

⁸⁸ AMV ČR, fond X. S-SNB, inv. jedn. 378, 'Vyhodnocení plánu práce – 5. odbor, roční, 1.-4. čtvrtletí 1985'

⁸⁹ Josef **Zvěřina** (1913-1990), katolický kněz, teolog a historik umění. Teologii a filosofii studoval od r. 1934 na lateránském Ateneu v Římě, zde byl v roce 1937 vysvěcen na kněze, o rok později se vrátil do vlasti a působil jako kaplan v duchovní správě. V dubnu 1942 byl za „protiněmecký postoj“ internován v Zásmukách u Kolína. Po válce byl členem Katolického klubu, který se scházel na jeho faře u sv. Mikuláše na Malé Straně, a proto se mu přezdívalo, v narážce na jeho příjmení, „Zvěřinec“. Patřili sem mj. P. Adolf Kajpr, P. František Mikulášek, P. Antonín Mandl, P. Alexander Heidler, Mečislav Razík, Bohdan Chudoba, Václav Vaško st., ad. V letech 1946-47 studoval dějiny umění na pařížské Sorbonně a získal zde doktorát. Stal se asistentem prof. Josefa Cibulky na bohoslovecké fakultě UK, zabýval se křesťanskou archeologií a dějinami sakrálního umění. R. 1950 byl povolán k PTP. Dva měsíce po propuštění z vojenské služby byl zatčen a r. 1952 odsouzen v procesu proti tzv. Katolické akci, pojmenovaném „Bárta a spol.“, na 22 let odnětí svobody. Byl vězněn na Mírově, na Jáchymovsku, ve Valdicích... Propuštěn byl na konci r. 1965. V období Pražského jara se také podílel, jako jeden z organizátorů, na činnosti Díla koncilové obnovy, redigoval křesťanskou revui *Via* a přednášel v rámci cyklu přednášek pro veřejnost

Na tomto místě si dovolím malou odbočku názorně dokreslující způsob myšlení příslušníků tajné i veřejné policie – byla pro ně nepochopitelná představa, že by lidé byli schopni jednat spontánně a dozvědět se i o událostech, o nichž oficiální tisk a média záměrně neinformují. Také v případě velehradské pouti panoval mezi policisty názor, že církev disponuje jakousi centrálou, která veškerou „nelegální“ činnost řídí a koordinuje. Podobnou zkušenost ostatně učinil již o několik let dříve Ivan Martin Jirous po té, co byli v Českých Budějovicích zmláceni a zadrženi příznivci undergroundové hudby mířící na koncert do nedalekého Rudolfova:

„Vyšetřovatelé především pátrali po tom, jak se o koncertu [zadržení] dozvěděli. Síla lidí z celé republiky je samozřejmě zarazila. Ostatně Daně Němcové říkali na národním výboru v Rudolfově, kde vysvětlovala, proč ona a její dcery nezaplátí uloženou pokutu: „Neříkejte nám, že to nebylo organizovaný! My, když pořádáme nějakou schůzi, tak nám dá práci dostat tam lidi, a tady byli lidi až z Košic!“ Pravdu má Egon Bondy v Invalidních sourozencích, když říká o establishmentáčích: „Ale největší horror, na jaký se neodvážím ani pomyslet, je představa, že by se lidé mohli řídit sami.“⁹¹

Oslavám na Velehradě byl přítomen samozřejmě i kardinál František Tomášek⁹²,

---

Živá teologie. V l. 1969-1970 vyučoval na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Litoměřicích. V roce 1975 byl zbaven státního souhlasu k výkonu kněžského povolání. Stal se jedním z prvních signatářů Charty 77, byl členem redakční rady samizdatových Lidových novin a aktivně se zapojoval do skrytého církevního života – pořádal výuku teologie, psal do samizdatových periodik, apod. Více k jeho životu viz: KRÍŽKOVÁ, Marie Rút: *Žít jako znamení. Rozhovory s Josefem Zvěřinou.* Praha 1997

⁹⁰ AMV ČR, fond X. S-SNB, inv. jedn. 378, „Vyhodnocení plánu práce – 5. odbor, roční, 1.-4. čtvrtletí 1985“; Oto **Mádr** (*1917) v roce 1942 byl vysvěcen na kněze a zařadil se do duchovní správy, po studiích v Římě 1948-49 získal doktorát v oboru morální teologie. R. 1951 byl zatčen, rok nato byl odsouzen na doživotí za údajnou velezradu a špionáž. V r. 1966 byl z vězení podmíněčně propuštěn; pracoval jako sanitář, skladník a správce muzejního depozitáře. V době Pražského jara byl plně soudně rehabilitován (rehabilitace zrušena v r. 1975) a nastoupil na teologickou fakultu. Podílel se na přednáškovém cyklu *Živá teologie*, na vzniku hnutí *Dílo koncilové obnovy*, redigoval časopis *Via*. V letech 1970-1978 se věnoval farní pastoraci, překládání dokumentů II. vatikánského koncilu, práci na řadě samizdatových publikací a na podzemní výuce teologie. Byl blízkým spolupracovníkem kardinála Tomáška. Od r. 1990 je šéfredaktorem časopisu *Teologické texty*, který navazuje na svou samizdatovou tradici. K jeho životu viz. mj. MÁDR, Oto: *Slovo o této době.* Praha 1992, s. 293-292

⁹¹ JIROUS, Ivan Martin: *Magorův zápisník.* Praha 1997, s. 339-340

⁹² František **Tomášek** (1899-1992) na kněze byl vysvěcen r. 1922, vyučoval na teologické fakultě v Olomouci, zabýval se mj. katechetikou a pedagogikou. Od r. 1949 světícím biskupem olomoucké arcidiecéze, biskupské svěcení přijal tajně od olomouckého arcibiskupa Josefa Karla Matochy (1888-1961). V letech 1951-1954 byl internován v želivském klášteře. Působil v duchovní správě v Moravské Huzové u Olomouce. V letech 1962-65 se zúčastnil čtyř zasedání II. vatikánského koncilu - byl zde jediným českým neexilovým biskupem. Byl členem Mírového hnutí katolického duchovenstva; r. 1965 byl jmenován apoštolským administrátorem pražské arcidiecéze. V době Pražského jara byl předsedou Díla koncilové obnovy. R. 1976 byl jmenován kardinálem *in pectore* (lat. v srdci; kardinál *in pectore* je ten, komu je kardinálský titul udělen tajně), o rok později pražským arcibiskupem. Až zhruba do poloviny osmdesátých let byl vnímán jako spíše opatrný a kompromistický, postupně začal komunikovat s duchovními i laiky

arcibiskup pražský a primas český, který jako svého koncebranta přivedl papežova zástupce kardinála Agostina Casaroliho. Přesto, že byl na oslavy již na počátku roku 1984 pozván sám papež Jan Pavel II. a jeho návštěva byla požadována také mnoha tisíci lidmi podepsanými pod peticí s tímto přáním, byla jeho návštěva vládou zamítnuta jakožto nežádoucí. Představitelé *moci* se pokusili využít velehradskou pout' k tomu, aby vyzněla jako jakási mírová slavnost. Shromáždění lidé, kteří si uvědomovali svou sílu, jednotu a také to, že přišli na náboženskou slavnost, vypískali již v počátku projevy předsedy ONV z Uherského Hradiště Zdeňka Lapčíka a českého ministra kultury Milana Klusáka.

Anonymní moravský mladík⁹³ ukazuje různé roviny, v nichž je možno chápat toto gesto odmítnutí – ozývá se v něm protest nashromážděný několika generacemi proti pronásledování církve a jejímu těžkému životu v reálném socialismu. Jako další uvádí duchovní rozměr věčného konfliktu mezi ateistickým režimem a církví, který se zde téměř symbolicky ozývá ve slově „svatý“, jež bylo skandováním spontánně doplněno do projevu M. Klusáka hovořícího o jednom z věrozvěstů pouze jako o „Metodějovi“.⁹⁴ Absence jediného epiteta a reakce, kterou to vyvolalo, ukazuje, že se zde srazily dva naprosto odlišné myšlenkové světy, nikoliv jen odlišné politické postoje. Jak vzpomíná přímý účastník:

„My si s režimními ateisty asi opravdu už nemáme co říci, naše kultura a myšlení čerpá z jiných zdrojů a není proto o nic méně bohatá.“⁹⁵

K jasnému a zřetelnému postoji přispěla právě jedinečná atmosféra pouti, která byla naplněná pocitem blízkosti a svornosti a dodávala sílu k protestnímu vyjádření, které nezůstalo pouze izolovaným výkřikem, ale pozvedlo natrvalo sebevědomí věřících. Atmosféru až lyrickým způsobem popisuje další ze zúčastněných:

„Z momentů, jež určovaly atmosféru dne, se vybavuje rozlehlá, průzračně modrá obloha,

---

aktivními ve „skryté církvi“, v kázáních kritizoval SKD-PiT, v otevřených dopisech státním představitelům hájil myšlenku neporušitelnosti lidských práv a občanských svobod, až se na sklonku roku 1989 stal symbolem svobodné katolické církve. Více viz: HARTMANN, Jan – SVOBODA, Bohumil – VAŠKO, Václav (eds.): *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?* Praha 2003

⁹³ K tomu viz bezprostřední vzpomínka anonymního autora zaznamenaná 9.-11. července 1985 - Mladý Moravan: Poznámky k velehradské pouti. Studie II-IV/1986, s. 253-256

⁹⁴ V materiálech Stb je sv. Metoději přiznáván titul „širitel slovanské vzdělanosti“ viz f. X. správy SNB, inv. j. 378, „Vyhodnocení plánu práce – 5. odbor, roční, 1.-4. čtvrtletí 1985“

⁹⁵ Mladý Moravan: Poznámky k velehradské pouti. Studie II-IV/1986, s. 253-256

nezvykle čisté a silné dopolední slunce, jež svítilo na více než čtyřhodinové shromáždění a které jen občas zakryl vlídný, osamělý oblak, jenž letmo ochladil stínem statisícový zástup. (...) To nebyl osamělý dav, poslušný hlasu demagoga, divotvůrce, mystifikátora či démona propasti, který se již tolikrát shromáždil na válečných polích, politických manifestacích a sportovních stadiónech. Zde stál lid, který se opíral o cosi pevného a cítil bytostnou přítomnost čehosi neskonale mocného a pravdivého.“⁹⁶

Zasadit velehradskou pout' a prožitou zkušenost do kontextu církevního a společenského života se podařilo brilantním způsobem Václavu Bendovi v textu *Jak dál po Velehradě?*⁹⁷, v jednom z nejpolitičtějších výbojů českého disentu vůbec.⁹⁸ Zaznamenal v něm prožité události, měnící se symbolické postavení kardinála Tomáška a navíc se pokusil promyslet tuto novou zkušenost jako výzvu pro církev a společnost. Vidí zde zásadní úkoly, které se dají nazvat primárně politickými – obnovit společnost, která je atomizovaná na jednotlivce, mezi nimiž již téměř neexistují žádné vazby; oživit v církvi vědomí skutečné katolicity, která v sobě obsahuje určitý sociální a občanský přesah a překonat bariéry navršené mezi Čechy a Slováky, aniž by došlo k likvidaci národních individualit.

Proměny kardinálovy symbolické role i jeho postojů samozřejmě neunikly příslušníkům tajné policie - vzhledem k jeho vysokému věku a postavení nebylo možné jej kriminalizovat. Byla tedy zvolena jiná taktika: před každou závažnější společenskou a církevní akcí byl varován od „nevhodných a nepřátelských projevů“ a dále byli jeho poradci podrobováni „vynuceným pohovorům“. Pracovníci příslušných složek Stb se snažili o diskreditaci kardinála Tomáška ve Vatikánu jakožto „osoby senilní, která neobjektivně zkresluje informace pro papežskou kurií o situaci v ČSSR.“⁹⁹

Úspěch velehradské pouti byl zcela zjevný, i Stb bylo zřejmé, že se tato masová akce dále a trvale promítne do sebevědomí věřících a sympatizantů církve:

„Z úspěchu na Velehradě, kde demonstrovala církev svojí sílu proti státu, si bude brát vzor pro organizování dalších akcí. Nelegální církev spolu s představiteli Ch77 vypracovali protisocialistický

---

⁹⁶ JANÁT, Bohumír: Velehrad. Rozmluvy 6/1986, s. 3

⁹⁷ BENDA, Václav: *Jak dál...*, op. cit.

⁹⁸ Charakteristika Jaroslava Šabaty, In: CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – DRÁPALA, Milan – PREČAN, Vilém - VANČURA, Jiří: *Charta 77 očima současníků. Po dvaceti letech*. Praha a Brno 1997, s. 147

⁹⁹ AMV ČR, f. X. S-SNB, inv. jedn. 378, „Vyhodnocení plánu práce – 5. odbor, roční, 1.-4. čtvrtletí 1985“

zaměřený samizdat ‚Jak dál po Velehradě‘, který se má stát návodem pro další činnost.“¹⁰⁰

Za příklad přímé reakce na prožitou zkušenost je možné pokládat originální dokumentární snímek, který se jako samizdat šířil v mnoha kopiích po celé republice. Videofilm s názvem *Velehrad 1985* byl poskládán z amatérských diapozitivů a zvukových záznamů poutníků. Dokument dal vzniknout nezávislé církevní iniciativě Studio Velehrad, jejímž teologickým a uměleckým patronem byl Josef Zvěřina. V čele olomouckého křesťanského videostudia stáli bratři Vladimír a Jindřich Suchánkovi a Jaroslav Dopita, kteří společně se svými spolupracovníky tvořili filmy a dokumenty s duchovní tematikou. V polovině osmdesátých let byla audio-video technika téměř nedostupná a navíc velmi nákladná. Sehnat videokameru pro práci ‚v terénu‘ bylo cosi nepředstavitelného. V. Suchánek byl profesionální filmař, a tak si s tímto nedostatkem dokázal vypořádat tvůrčím způsobem – od kněze Karla Jaška měl půjčenou videokameru, s níž během jediné noci vytvořil koláž z uplynulých velehradských událostí:

„Takže děcka si s sebou vzali foťáky, nafotili na diáky celou tu pouť [na] Velehradě. (...) Olomoucká arcidiecéze si tam zcela oficiálně dělala zvukový záznam z těch mikrofonů. To jsme dostali k dispozici. (...) [Shromáždili jsme] čtyři sta padesát diapozitivů od různých děcek a od nich [tj. od olomoucké arcidiecéze] jsme dostali k dispozici magnetofonovej záznam celý mše na kazetě. Tak jsem si to pustili a průser. Jasný všecho. V tu ránu to bylo politikum. (...) To byla první veřejná, poměrně dost hlasitá demonstrace proti komunistickému režimu, že, jak tam lidi posílali komunisty někam, naprosto otevřeně. Tak jsme si říkali: Jestliže to natočíme, tak jsme v tom po uši. Co se dá dělat. (...) My jsme to natočili, to se točilo během jedny noci, (...) protože byla zase hloupost, mít to soustředěný u sebe. (...) [Diapozitivy] se promítaly na stěnu a ty se natáčely na videokameru a do toho se pouštěl zvukovej záznam tý mše. (...) Natočilo se to a bylo to teda zoufalý, to byla kvalita... (...) ale ono to šlo v podstatě dost na odbyt.“¹⁰¹

Po roce 1990 bylo Studio Velehrad začleněno do pastorační struktury Arcibiskupství olomouckého.¹⁰²

Navzdory tomu, co zde bylo řečeno v souvislosti s událostmi na Velehradě v roce

---

¹⁰⁰ ibid.

¹⁰¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Suchánkem vedl P. Urbášek 29.4. 2003

¹⁰² Filmografie Studia Velehrad do r. 1989: Velehrad '85 (1985); Den pro agapé (1987); Setkání (1988); Biskupské svěcení v olomoucké katedrále (1989); Píseň o veliké pouti (1989), zdroj www.studiovelehrad.cz, 17. listopadu 2006; ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Suchánkem vedl P. Urbášek 1.4. 2003

1985 je nutné nezapomínat na to, že jeden z výše uvedených velkých zásahů proti katolickým aktivitám (akce Saturn) proběhl jen necelé tři měsíce, 11. dubna, před poutí a že soud se šesti obviněnými se konal až následujícího roku.

Druhým důležitým vstoupením katolického disentu do širšího společenského kontextu byla tzv. Moravská výzva z konce roku 1987, která se masově začala rozšiřovat následujícího roku a získala si nečekaný ohlas. Autorem petice nesoucí název ***Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů v ČSSR*** byl Augustin Navrátil¹⁰³, jemuž se podařilo získat více než šest set tisíc podpisů občanů Československa, z nichž zdaleka ne všichni byli členy nějaké církve. Význam petice spočíval právě v tom, kolik lidí dokázala oslovit a navíc propojila veřejnost v českých zemích i na Slovensku. Až do této doby se pod různé jiné petice a otevřené dopisy podepisovalo zhruba kolem jednoho tisíce signatářů - jen pro srovnání, Chartu 77 (Ch77) podepsalo za dobu její existence v době nesvobody 1898 osob.¹⁰⁴ Navrátilova petice byla adresovaná úřadům, požadavky byly shrnuty do jedenácti bodů, z nichž jasně vyplývala žádost o odluku církve od státu, obnovení náboženských svobod, obsazení biskupských stolců, zajištění přístupu církve do hromadných sdělovacích prostředků, propuštění uvězněných kněží a laiků, obnovení řeholního života, etc. Kardinál Tomášek zvláštním pastýřským listem apeloval na věřící, aby se pod text dokumentu podepisovali. Před tím, než byla petice předána prezidentu republiky Gustávu Husákovi, sešel se kardinál Tomášek s aktivisty Charty 77 (bylo to 3. března 1988), kteří plně podpořili požadavky obsažené v jedenácti bodech.¹⁰⁵ Setkání kardinála s chartisty bylo jakýmsi stvrzením prolomení nedůvěry, které mezi oběma stranami panovalo. Mezi těmi, kteří Chartu podepsali, byli sice již od počátku i duchovní a věřící laici, ale oficiální církevní místa se na začátku ledna 1977 k této iniciativě vyjádřila odmítavě. Prohlášení katolických biskupů podepsané i Františkem Tomáškem, v němž se

---

¹⁰³ Augustin **Navrátil** (1928-2003) katolický aktivista z Lutopecně na Kroměřížsku, sedlák, otec jedenácti dětí, v roce 1968 funkcionářem Československé strany lidové, signatář Charty 77. Pro své náboženské postoje byl několikrát internován v psychiatrické léčebně (celkem 18 měsíců), byl dohromady dva roky vězněn. Vydával časopis *Křesťanské obzory*. V 70. a 80. letech napsal přes stovku veřejných dopisů reagujících na aktuální politické otázky, které většinou adresoval státním orgánům. Text petice viz např. Listy 1/1988, roč. XVIII, s. 41-43; Studie I/1988, s. 54-60. K osobnosti Augustina Navrátila a k jeho nucené hospitalizaci v psychiatrických léčebnách více viz zejm. TESARĚ, Jan: *Zamlčená diagnóza*. Praha 2003.

¹⁰⁴ Údaj převzat z www.totalita.cz, 17. listopadu 2006

¹⁰⁵ Podpora petiční akce za náboženské svobody, Dokument Charty 77 9/88 z 29. února 1988, In: PREČAN, Vilém: *Charta 77 1977-1989. Od morální k demokratické revoluci. Dokumentace*. Scheinfeld-Schwarzenberg 1990, s. 333-334

od tohoto dokumentu distancovali, otisklo Rudé právo, Katolické noviny a Pravda.¹⁰⁶ Tato skutečnost vzbudila nevoli zvláště mezi věřícími zapojenými do skrytého života církve a duchovními, kteří byli zbaveni státního souhlasu a vystavovali se represím kvůli svému postojům.¹⁰⁷

Petice byly k dispozici i v kostelech, kde volně ležely podpisové archy a kdokoliv se tak mohl připojit. Jen na Jesenicku bylo získáno přes sedm set podpisů:

„... u nás se to potom zcentralizovalo a já jsem to vezl ještě s jedním spolupracovníkem, s Láďou Soukupem, (...) do Prahy. Poslat to poštou (...) to bylo riziko, pošta byla hlídaná a mohlo to skončit někde úplně mimo. Tak jsme to tam zavezli přímo osobně a předali na vrátnici [Arcibiskupského paláce], tehdy tam byl takový (...) vzácný člověk, pan [Josef] Bláha, už je teďka na pravdě Boží.“¹⁰⁸

Počet lidí podepsaných pod touto peticí rozhodně stojí za pozornost, hlavně máme-li na paměti počet signatářů Ch77, neboť může podtrhnout již tušenou otázku rostoucí popularity římskokatolické církve v pozdních osmdesátých letech (více viz dále) - Charta, byť měla ambici stát se širší společenskou platformou, byla jednotlivci možná víc spojována s politickými otázkami, s vyjednáváním na vysoké politické úrovni, s exkluzivním intelektuálním prostředím, kdežto apel na náboženské svobody byl ‚běžnému‘ člověku bližší, mohl znát projevy žité víry ze svého bezprostředního okolí a navíc římskokatolická církev byla v Československu povolena (narozdíl od politické

---

¹⁰⁶ GRAJEWSKI, Andrzej: *Jidášův komplex. Zraněná církev. Křesťané ve střední a východní Evropě mezi odporem a kolaborací*. Praha 2002

¹⁰⁷ Viz dopis Josefa Zvěřiny biskupovi-apoštolskému administrátorovi Františkovi Tomáškovi ze dne 24. ledna 1977. In: PREČAN, Vilém (ed.): *Křesťané a Charta 77. Vyběr dokumentů a textů*. München 1980, s. 105. Existovalo ještě další prohlášení, které se podobným způsobem jako dopis J. Zvěřiny přihlásilo k myšlenkám obsaženým v textu Charty 77. Bylo adresované prezidentu republiky, Federálnímu shromáždění ČSSR a biskupu-apoštolskému administrátorovi Fr. Tomáškovi. Nese datum 1. října 1977 a signovala jej skupina padesáti pět katolických věřících, signatářů Ch77, ale i lidí nijak se dosud neangažujících. Prohlášení bývá nazýváno ‚katolickou chartou‘ (viz VAŠKO, Václav: *Charta 77 a křesťané. Perspektivy* (příloha Katolického týdeníku) 1/1997, s. 5). Dokument se taktéž odvolává na ratifikované mezinárodní úmluvy, upozorňuje na skutečnost, že věřící nejsou v Československu rovnoprávními občany, což ukazuje na několika příkladech a dále obsahuje jasně formulovanou myšlenku spoluodpovědnosti křesťanů za svět a z toho plynoucí povinnost zastat se kohokoliv, na kom je páčáno bezpráví. Mezi podepsanými jsou např. V. Benda, Z. B. Bouše, P. Bratinka, V. Brabenec, L. a V. Cigánkovi, K. Dománek, Š. Faber, M. Freiová, M. Kaplanová, J. Kordík, A. Schwarzová, T. Vlasák, J. Zvěřina, ad. Text viz: PREČAN, Vilém (ed.): *Křesťané...*, op. cit., s. 161-164; viz též ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 11.10. 2007. K otázce vztahu křesťanů a Charty 77 se ještě podrobněji dostanu v kap. IV.

¹⁰⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Šnajdrem vedl T. Niesner 20.8. 2003

opozice), tudíž přimknutí se k ní, či vyjádření určitého sympatizujícího stanoviska s náboženskými požadavky, i kdyby třeba nevycházely od oficiální církevní reprezentace, mohly být považovány za jistou ‚rebelii v mezích zákona‘. Zajímavé je, že v anketě pořádané u příležitosti dvacátého výročí Charty 77 většina dotazovaných respondentů nějakým způsobem spojených s touto iniciativou, signatářů i ne-signatářů, na otázku o rozšíření Ch77 ve společnosti odpovídají, že „*taková byla doba, stav společnost korumpované relativním blahobytem; společnost byla zstrašena represemi proti první vlně signatářů; rozhodně není vinou Ch77, že neoslovila víc lidí*“, popř. upozorňují (R. Battěk) na absurdnost požadavku po široké podpoře veřejnosti pro jakoukoliv opoziční akci v totalitním státě.¹⁰⁹ Možná je ale důvod velkého ohlasu Navrátilovy petice daleko prozaičtější, což se pokusím načrtnout v části IV. věnované interpretaci životopisných vyprávění.

Počet signatářů Navrátilovy petice dokládá také skutečnost, že v této době docházelo k určitému společenskému probouzení, jehož projevem byl vznik mnoha různých nezávislých iniciativ, které byly tvořeny lidmi, jež často neměli vztah k Chartě 77 – ať už z důvodů názorových, ideologických, nebo generačních. Během roku 1988 bylo založeno např. Nezávislé mírové sdružení – Iniciativa za demilitarizaci společnosti (NMS), České děti, Hnutí za občanskou svobodu (HOS), Československý helsinský výbor a Mírový klub Johna Lennona (MKJL). Také již výše zmíněný případ Ivana Polanského spadá do tohoto kontextu aktivizace společnosti, v němž sílí tendence k veřejnému vystoupení mající často podobu podpisu s připojením plné adresy pod nejrůznější dokumenty objevující se ve velkém množství v roce 1989. Tehdy vznikla krom jiného i podpisová kampaň za propuštění Václava Havla a dokument nazvaný Několik vět.

Konečně třetím vstupem katolické církve do širšího veřejného prostoru byla pastorační iniciativa ***Desetiletí duchovní obnovy národa***, vyhlášená pastýřským listem českých a moravských biskupů 29. listopadu roku 1987 ústy Františka kardinála Tomáška, arcibiskupa pražského a primase českého.¹¹⁰ *Desetiletí* bylo vyhlášeno deset let před tisícím výročím úmrtí sv. Vojtěcha připadajícímu na 23. dubna 1997. Sv. Vojtěch byl vybrán jako světec symbolizující sounáležitost českých zemí k Evropě, k evropské kultuře, tradici, jejímu myšlenkovému světu a to nejen západnímu, ale i východnímu (sv. Vojtěch byl mj.

---

¹⁰⁹ Toto je logická námitka, ovšem je možné považovat ‚normalizační režim‘ za totalitní? CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – DRÁPALA, Milan – PREČAN, Vilém – VANČURA, Jiří: op. cit., s. 212

¹¹⁰ HALÍK, Tomáš: *Víra a kultura. Pokoncilní vývoj českého katolicismu v reflexi časopisu Studie*. Praha 1995, s. 128-135

ovlivněn řeckou spiritualitou). Sv. Vojtěch má také svůj zvláštní význam pro středoevropský region, protože svou osobností a svým dílem spojuje hlavně Čechy, Maďary a Poláky.¹¹¹

Myšlenka *Desetiletí* ovšem nebyla kardinálovým originálním nápadem, ale stáli za ní dvě osobnosti: Tomáš Halík¹¹² a Petr Pířha¹¹³. Její podoba získávala konkrétnějších obrysů zejména v diskusích s angažovanými katolickými laiky i duchovními, zapojenými do skrytého církevního života. V průběhu 80. let vznikla různá grémia, která byla v kontaktu s kardinálem Tomáškem, jež lze rozčlenit takto: prvním bylo grémium tvořené duchovními (Oto Mádr, Josef Zvěřina, Tomáš Halík, Aleš Opatrný, ad.), do dalšího patřili laici (Václav a Kamila Bendovi, Václav a Michaela Freiovi, Radim Palouš, Josef a Marie Adámkovi, Radomír Malý, Josef Vlček, Jan Krumpholtz, atd.) a konečně poslední skupina byla složena z představených řádů (Ladislav Vik SDB, Jan Pavlík SJ, Dominik Duka OP, ...).¹¹⁴ Lidé zde uvedení a mnozí další patřili do, nadneseně řečeno, tajného poradního sboru kardinála Tomáška, přibližovali mu situaci ve skrytých církevních společenstvích a také ho upozorňovali na případy pronásledování věřících.¹¹⁵

Autorům iniciativy se podařilo prosadit myšlenku, která se zrodila a rozvíjela právě v prostředí skrytých církevních struktur, u oficiální církevní reprezentace, jenž ji vzala za svou, zveřejnila a zaštitila. Iniciativa spojovala ‚viditelnou‘ i skrytou část církve a navíc, její program neobsahoval pouze apel na osobní zbožnost, modlitbu a meditaci, ale zahrnoval i požadavek misijní, protože se obracel k celému národu, nejen ke křesťanům. Společnost trpěla atomizací, vzájemnou izolovaností jednotlivců a záměrným ničením sociálních

---

¹¹¹ HALÍK, Tomáš, op. cit., s. 128

¹¹² Tomáš **Halík** (1948) vystudoval sociologii, filosofii a teologii, v současné době je profesorem na Ústavu filosofie a religionistiky FF UK, prezidentem České křesťanské akademie a rektorem studentského kostela Nejsv. Salvátora v Praze na Starém Městě. V roce 1978 byl v Erfurtu (NDR) tajně vysvěcen na kněze, pracoval, v civilních zaměstnáních. V 70. a 80. letech se účastnil řady bytových seminářů, patřil do úzkého okruhu spolupracovníku kardinála Tomáška.

¹¹³ Petr **Pířha** (1938) katolický kněz, tajně vysvěcený v Holandsku. Vystudoval český jazyk, obecnou lingvistiku a historii. Zabývá se lingvistikou (zejm. matematickou), historií, pedagogikou, apod.; od r. 1992 je profesorem FF Masarykovy university v Brně. V letech 1992-94 byl čs. ministrem školství, mládeže a tělovýchovy, po rozdělení federace prvním českým ministrem na tomto postu.

¹¹⁴ DUKA, Dominik: *Desetiletí*. Salve 1/1997, s. 13-22

¹¹⁵ Např. Vladimír Fučík upozorňuje na to, že ačkoliv se F. Tomášek zastal během 80. let řady pronásledovaných katolíků dopisem soudnímu senátu, nebyla to kardinálova vlastní iniciativa, ale dělo se tomu tak často na základě příměly někoeho z jeho blízkých spolupracovníků, viz. ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Fučíkem vedla M.E. Holečková 20.1. 2005

vazeb¹¹⁶ a toto vakuum chtěl velkoryse pojatý program naplnit. Hlavním záměrem *Desetiletí* bylo nabídnout alternativu k depresivitě a demoralizaci panující ve společnosti a vychovat novou generaci, která bude schopná vytvářet kvalitní společenství. Myšlenka byla nosná, což dokládá skutečnost, že se do tohoto programu zapojili také lidé velmi různé názorové orientace a byli schopni vystupovat jednotně.¹¹⁷ Tomáš Halík vzpomíná na to, z jakých podnětů se zrodila myšlenka *Desetiletí*:

„... blíží se milénium sv. Vojtěcha, je třeba, aby nejen církve, ale celý národ se na tento okamžik připravil, je třeba systematické přípravy, jako byla Velká nověna pokřesťanštění Polska¹¹⁸, kterou promodlil ve své internaci kardinál Wysziński, je třeba oslovit a pozvat všechny lidi dobré vůle a proměnit mysli a srdce, protože přijde nová doba...“¹¹⁹

Příchod ‚nové doby‘ se zdál být nevyhnutelný - v pozdně normalizační společnosti byl patrný nejenom úpadek hospodářský, ekologický, politický, ale i jakési ideové/duchovní vyčerpání. Proto byla jednou ze základních myšlenek projektu snaha nabídnout společnosti křesťanské hodnoty, a to prostřednictvím znovuobjevení národních duchovních tradic vyvěrajících z křesťanských základů. V programových textech *Desetiletí* se zřetelně formuluje přesvědčení, že ozdravení společnosti vede skrze její duchovní nápravu, nikoliv jen zefektivňováním ekonomiky a reformou politických procesů, protože ona krize je daleko hlubšího rozsahu.¹²⁰ Byla zřejmá a viditelná i v ‚životě ze dne na den‘, jemuž chyběla dlouhodobější perspektiva a pocit, že má smysl o něco usilovat.¹²¹

Náčrt chystaného projektu byl pod názvem *Adalbertinum 1988-1997. Desetiletí svatého Vojtěcha – cesta uzdravení* uveřejněn v římském časopise *Studie*.¹²² Každý rok měl své téma vycházející z Desatera, které směřovalo k proměně jedné z oblastí života církve a společnosti a svého patrona z řad českých světců (resp. zemských patronů), který úzce

---

¹¹⁶ BENDA, Václav: Duchovní obnova národa – východisko z krize? Křesťanské obzory 12/1988, s. 14-24

¹¹⁷ PÍŤHA, Petr: op. cit. s. 6

¹¹⁸ Velkou nověnu vyhlásil v roce 1957 kardinál Stefan Wysziński, končila rokem 1966. Jejím symbolem se stal obraz Černé Matky Boží z Czenstochowe, který je již díky svému historickému pozadí pro Poláky současně náboženským i národním symbolem.

¹¹⁹ JANDOUREK, Jan: *Tomáš Halík. Ptal jsem se cest*. Praha 1997, s. 135

¹²⁰ HALÍK, Tomáš: op. cit., s. 129

¹²¹ PÍŤHA, Petr: Desetiletí duchovní obnovy národa před milénium mučednické smrti sv. Vojtěcha (1988-1997). Kající zamyšlení. *Salve* 1/1997, s. 4-13

¹²² *Studie* I/1988, s. 63-66

souvisel se zaměřením roku. Základní myšlenka každého roku postupně oslovovala nejrůznější profesní skupiny - lékaře, právnický, učitele, apod. a byla formulovaná jako pozitivní odpověď na příkázání Desatera.

Úvodní rok *Desetiletí* byl spojen s bl. Anežkou Přemyslovnou, jejíž svatořečení bylo přichystáno na následující rok. Jeho tématem byla služba životu, byl tedy rokem všech, kteří slouží nemocným a trpícím.¹²³ Součástí náplně *Desetiletí* bylo konání poutí na místa spojená se životem dotyčného svěťce. Jak je patrné, ožíval u nás tehdy právě tento fenomén a stával se důležitou součástí náboženského života. Toto tvrzení platí pro Čechy a Moravu, na Slovensku jsou masové poutě běžné již dříve (cílem byla zpravidla Levoča a Šaštín).

První ze série poutí se konala v pražské katedrále sv. Víta 6. března 1988, v den zasvěcený bl. Anežce. Pouti předcházela řada proticírkevních výpadů v tisku a televizi. Anonymní účastník popisuje události takto:

„Když byla ukončena mše svatá, věřící zcela naplnili Hradčanské náměstí před kardinálovou rezidencí a téměř hodinu skandovali různá hesla, mezi jinými: „My chceme náboženskou svobodu!“; „Ať žije Otec kardinál!“ atd., modlili se a zpívali. Přítomní státní bezpečnostní činitelé nechali všemu volný průběh. Otec kardinál vyšel dvakrát na balkon, všem kynul a žehnal za jejich bouřlivého potlesku.“¹²⁴

---

¹²³ Program chystaný na následující roky, byl následující (převzato z: Studie I/1988, s. 63-66, kráceno):

- **1989** – Věra v moderním světě. Rok svatých Klementa Maria Hofbauera a Jana Nepomuka Neumanna: V jednoho Boha budeš věřit. Obrat' se a věřte evangeliu.
- **1990** – Posvěcování života. Rok sv. Norberta a bl. Jana Sarkandra a všech svatých kněží: Pomni, abys den sváteční světil
- **1991** – Rodinný život: Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj. Nesesmilníš. Nepožádáš manželky bližního svého. Rok bl. Zdislavy a všech křesťanských manželů.
- **1992** – Výchova, vzdělání a tradice: Cti otce svého a matku svou, abys dlouho živ byl a dobře se ti vedlo na zemi. Rok sv. Ludmily a všech křesťanských učitelů a vychovatelů.
- **1993** – Pravda a spravedlnost: Nepromluvíš křivého svědectví bližnímu svému. Rok sv. Jana Nepomuckého a všech mučedníků za víru a přesvědčení.
- **1994** – Práce a společenská odpovědnost: Nepokradeš. Rok sv. Václava a všech dobrých hospodářů naší země.
- **1995** – Duchovní a tělesná kultura osobnosti: Bůh stvořil člověka ke svému obrazu. Rok sv. Prokopa a všech svatých řeholníků.
- **1996** – Evangelizace a modlitba: Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky. Rok svatých Cyrila a Metoděje a všech hlasatelů evangelia.
- **1997** – Kristus, Pán dějin a Otec budoucího věku: Obnovit všechno v Kristu. Já jsem s vámi po všechny dny. Rok sv. Vojtěcha a všech pastýřů Božího lidu.

¹²⁴ Zpráva z Prahy. Studie II-III/1988, s. 220

Mezi hesly se stejně jako na Velehradě objevuje požadavek návštěvy papeže, volání po náboženské svobodě a po věrných biskupech. Třebaže celý průběh akce působil i přes přítomnost uniformovaných i civilních příslušníků policie korektním dojmem, byly i v tomto případě použity prostředky znesnadňující poutníkům dostat se k cíli své cesty. Po celý den byla vyřazena z provozu stanice metra Malostranská, tramvajová linka vedoucí poblíž Pražského hradu byla odkloněna, vzrostla také aktivita dopravních policistů v pražských ulicích. Podle odhadů se zde shromáždilo mezi dvanácti až patnácti tisíci lidmi.¹²⁵

I když by se mohlo zdát, že si policejní složky státního aparátu začínají zvykat na masová náboženská shromáždění - střeží je, ale nezasahují proti nim - není tento dojem zcela namístě. Necelé tři týdny po první pouti spadající do programu *Desetiletí*, 25. března, policisté brutálně zakročily proti tzv. svíčkové demonstraci (nazývané též Bratislavský Velký pátek) v Bratislavě, úřadům řádně dopředu ohlášenému setkání.¹²⁶ V tento den se na Hviezdoslavově náměstí sešlo několik tisíc lidí k podvečerní vigílii s hořícími svícemi, aby zde pokojně vyjádřili požadavek úplného respektování lidských práv a náboženských svobod. Na dav lidí stojících v tichosti se světlem v ruce zaútočili příslušníci Veřejné bezpečnosti policejními vozy, vodními děly a obušky. Mnoho účastníků vigílie bylo zatčeno a zraněno.¹²⁷

V roce svatovojtěšského milénia uveřejnil časopis *Souvislosti* anketu mezi lidmi stojícími již v začátcích u přípravy a promyšlení *Desetiletí* s cílem zjistit, jaký význam měl tento projekt pro církev a pro národ.¹²⁸ Z výsledků vyplývá jistá rozpačitost z vyústění této velkolepé a nadějeplné výzvy. Události roku 1989 přinesly převratné změny, které naléhavost programu *Desetiletí* překryly novými apely na společenskou, ekonomickou, politickou aj. proměnu, a tak projekt vyzněl poněkud doztracena.

V nově vznikajícím podhoubí občanské společnosti konce 80. let zazníval svou silou také hlas římskokatolické církve - plnohodnotné součásti veřejného života. Otevírá

---

¹²⁵ Dojmy přímých a nepřímých účastníků. Studie II-III/1988, s. 224-226

¹²⁶ Od roku 1993 je toto datum připomínáno jako památný den Slovenské republiky.

¹²⁷ Ke shromáždění věřících v Bratislavě 25. března 1988. Brutální zásah proti shromáždění věřících v Bratislavě – Dokument Charty 77 č. 14/88; Sdělení VONS č. 743, Studie II-III/1988, s. 227, 228; ŠIMULČÍK, Ján: *Čas svítania. Svíčková manifestácia - 25. marec 1988*. Prešov 1998 a dále vzpomínka R. Jáchyma viz ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Jáchymem vedla M.E. Holečková 30.6. 2006

¹²⁸ Příloha: Desetiletí duchovní obnovy. *Souvislosti* 1/1997, s. 257-285 Oslovenými byli katoličtí duchovní Tomáš Halík, Petr Piťha, Miloslav Vlček, Oto Mádr, Aleš Opatrný a dále kurátor ČCE Zdeněk Susa, publicista a sociolog Jan Jandourek a publicista a geolog Václav Cílek.

se zde další možné badatelské téma a otázky - jak to, že získala katolická církev v této době renomé a sympatie veřejnosti? Co přimělo nesmírné množství lidí k souhlasu zrovna s projevy a požadavky vycházejícími z prostředí římskokatolické církve, uvážíme-li navíc, že se nacházíme v zemi považované za ateistickou? Jak církev naložila s těmito náladami a náklonností širokého spektra společnosti po roce '89? Jednalo se o příklon ke katolické věrouce či k spíše k neformálnímu společenství věřících?

K naznačeným tématům se vztahují i některé dobové texty, z nichž dva uvádím: určitý pokus o sociologickou reflexi přináší pohled E. Kadlecové.¹²⁹ Jejím zásadním postřehem je skutečnost, že náboženství je bráno velmi vážně, nebagatelizuje se, ani se neomezuje na okrajové, zaostalé skupiny obyvatel, ale naopak, nárůst zájmu o náboženství a církevní život je patrný spíše ve městech, mezi intelektuály a mladými lidmi. Oživení zájmu o náboženství není jen místní (československou) záležitostí, ale dochází k němu i v jiných regionech a kulturních oblastech. Původ rostoucího zájmu o římskokatolickou církev nehledá jen u aktivit ‚zdola‘, ale jako důležitou, z dlouhodobého pohledu, vidí i proměnu papežské kurie, otevírání církve světu (aggiornamento), patrné zvláště od pontifikátu Jana XXIII.¹³⁰ V zemích ‚reálného socialismu‘ dochází podle jejího názoru ke zvláštní situaci:

„Církev jsou (...) nenormální a nenormalizovaný útvar, ale přitom útvar naprosto legální. Nejsou součástí Národní fronty a tím se stávají cizím prvkem ve struktuře společnosti. Vyplývá to z jejich nejvladnější podstaty: nemohou ani formálně uznávat vedoucí úlohu strany, a také strana nemůže takové uznání uplatňovat. Jsou zbaveny sebemenšího podílu na moci, ba ani ve vlastních řadách nemají mocenské prostředky, jak vynutit uposlechnutí příkazu, který není přijat dobrovolně. Soudržnost, vnitřní disciplína a závažnost víry mohou být založeny výhradně na autoritě. V této slabosti je síla a výjimečnost. (...) Jejich učení a způsob života jsou absolutně jiné, než co se vnucuje. Ukazují východisko a naději tam, kde je jiní nevidí. To jsou právě vlastnosti, které přitahují lidi znechucené bezobsažností a bezperspektivností života kolem.“¹³¹

---

¹²⁹ KADLECOVÁ, Erika: O příčinách zvýšeného zájmu o náboženství. Listy 2/1986, s. 45-50. Autorka je socioložka ovlivněná marxismem, v 60. letech se účastnila tehdy velmi populárního dialogu mezi marxisty a křesťany; v roce 1968 byla krátkou dobu ředitelkou Sekretariátu pro věci církevní.

¹³⁰ **Jan XXIII.**, vl. jm. Angelo Giuseppe Roncali (1881-1963), svůj pontifikát započal r. 1958, mezi jeho nejvýznamnější činy patří svolání II. vatikánského koncilu (1962-65), řešící mj. ekumenické vztahy, mezináboženský dialog, postavení církve v moderním světě, liturgickou reformu, apod. Zajímavé je, že tento přelomový koncil svolal člověk ve velmi pokročilém věku, jehož zvolení na papežský stolec bylo pro mnohé sice velkým překvapením, ale nic si od něj, vzhledem ke stáří, neslibovali.

¹³¹ KADLECOVÁ, Erika: op. cit., s. 48

Autorka se snaží nahlížet na vývoj religiozity také v souvislosti s tradicí evropského myšlení, ukazuje ho v jeho duchovním kontextu, přesto ale ani tento článek nenabízí odpovědi, ale „pouze“ ukazuje na další témata a problémy.

Komentář k témuž tématu pod vlivem velikonočních událostí v Bratislavě napsal také Luboš Kohout¹³², zamýšlející se v něm nejen nad růstem religiozity, ale i nad vývojem církevní politiky u nás. Tento autor se v úvodu článku označuje za ateistu a pak mj. konstatuje:

„Na režimní adresu nemohu nepoznamenat velká a zásadní dějinná ponaučení: již Engels upozorňoval na úzkou spojitost porážek povstání otroků, kupř. Spartakova, se stavem zoufalství mas a hledání útěchy na ‚onom světě‘ s triumfem křesťanství. (...) Mohu k tomu jen dodat: dnešní nesporná vlna náboženské ofenzívy v zemích tzv. socialistické soustavy, nejen v ČSSR, úzce souvisí s tím, že v mocenském střetu druhé světové války zvítězivší ‚Spartakus‘ se neosvědčil v řízení věcí veřejných, zklamal naděje lidu, nevytvořil nejen ‚ráj na zemi‘, ale ani snesitelný život.“

Na naznačené otázky je těžké, ne-li nemožné nalézt uspokojující odpověď přesto si na základě výše zmíněných poznatků dovoluji uvést následující poznámky: katolická církev byla nositelkou několikasetleté tradice úzce spojené i se střeoevropským prostorem, tradice u nás tudíž dostatečně zakořeněné. Tato tradice, chápaná v nejšířím slova smyslu, nebo lépe řečeno, dějinná trvalost církve, nabízí určitou stabilitu a dále hodnoty, časem potvrzené a tudíž věrohodné. Nemohou soudní procesy s představiteli katolické církve z počátku 50. let, bez ohledu na tehdejší propagandistický slovník, v dlouhodobější perspektivě vyvolat solidaritu a obdiv k těm, kteří jsou pronásledováni a trpí v souladu se svým přesvědčením? V hodnotově vyprázdněné a myšlenkově pusté pozdně normalizační společnosti mohou tyto skutečnosti vytvořit vhodnou alternativou k panujícím poměrům, zvláště uvažíme-li, že vlivem vytěšňování náboženských témat a projevů z veřejného prostoru, získává náboženství příchut' čehosi tajemného, neznámého, a proto přitažlivého. Příklon k církvi je v této době projevem myšlenkového nekonformismu a může být i naplněním touhy po něčem trvalém, co navíc člověka přesahuje. Římskokatolická církev mohla být dále atraktivní pro své silné zahraniční zázemí, opoziční potenciál a vazbu na západoevropskou duchovní kulturu a přitom byla

---

¹³² KOHOUT, Luboš: Církevní politika normalizace. Listy 4/1988, s. 59-62; článek původně vyšel v samizdatovém časopise Ze zásuvky i z bloku 16/1988.

společentvím důvěrně známým a blízkým – tedy alespoň v symbolické rovině.

III. Literatura z druhého břehu – samizdat a jeho význam

„Některá jména se obcházela mlčením, jiná byla vláčena tiskem a v usneseních
a už to vypadalo, že se nikdy nikomu nepodaří proniknout clonou
dokonalého zapomenutí,
když se náhle všechno změnilo a vznikl samizdat.
Kdo na tu myšlenku přišel, to se neví,
jak se realizuje, to se dá těžko zjistit,
ale samizdat existuje a řídí se skutečným zájmem čtenářů.“

Naděžda **Mandelštamová**¹³³

Původ slova ‚samizdat‘ je možné dohledat u ruského básníka Nikolaje Glazkova, který ve čtyřicátých letech XX. století použil tuto copyrightovou formuli v útlém svazku svých básní, protože se nenašlo nakladatelství ochotné je vydat. V tiráži na místo nakladatele uvádí ‚samsebjazdat‘ – vydáno sebou samým.¹³⁴ Termín se rozšiřuje na počátku šedesátých let, v době tzv. tání v Sovětském svazu jako parodie na dobovou módu používání zkratk. Jedna z nich - Gosizdat¹³⁵ - označovala státní nakladatelství a slovo samizdat se tak stalo přesným označením pro všechnu produkci stojící mimo tuto státní instituci, nebo-li, někdo vydává sám, tj. bez pomoci nakladatelství a bez zásahů cenzury, nějakou tiskovinu (případně audio a video záznam v pozdější době). Vznik slova se připisuje skupině kolem Alexandra Ginzburga a Jurije Galanskova, která vydávala v letech 1960-1966 v Leningradě časopis *Féniks*, u něhož bylo jako nakladatelství uváděno právě *Samizdat*. Podobné samizdatové projekty se v Sovětském svazu rozrůstají během šedesátých let, kdy řada spisovatelů nabídla svá díla sovětským nakladatelstvím a redakcím časopisů k vydání. Toho se sice nedočkali, ale zato se zásluhou redaktorů začaly jejich

---

¹³³ MANDELŠTAMOVÁ, Naděžda: *Dvě knihy vzpomínek*. Brno 1998, s. 317

¹³⁴ EICHWEDE, Wolfgang: Souostroví Samizdat. In: *Samizdat. Eseje. Alternativní kultura ve střední a východní Evropě – šedesátá až osmdesátá léta 20. století*. Brémy 2002

¹³⁵ Gosizdat = Gosudarstvennoje izdatel'stvo

texty šířit nekontrolovatelně mezi lidmi.¹³⁶ Termín se uchytil v tehdejší východním bloku s výjimkou Polska, kde je používáno označení *literatura drugiego obiegu*. Jak upozorňuje V. Prečan, používání slova ‚samizdat‘ bylo také v Československu dlouho odmítáno kvůli svému ruskému původu, ale nakonec i u nás zdomácnělo.¹³⁷

Samizdat vznikl jako sebeobrana proti mocenské regulaci kultury¹³⁸, jeho hlavním rysem je spontánní vznik (opisování, tisknutí, kopírování audio a video nosičů) a šíření ve společnosti, kde o literární a umělecké produkci rozhoduje politická moc prostřednictvím cenzury. Samizdat byl jedním z důležitých nástrojů, jimž se veřejnost seznamovala s nezávislým myšlením, byl to prostředek, umožňující výměnu názorů a prolomení informační izolace. Pro definování toho, co se rozumí samizdatem, je možné použít definici Viléma Prečana (i když, jak uvádím níže, ne bezvýhradně), českého historika, který se v roce 1976 vystěhoval do Západního Německa a založil zde o deset let později Československé dokumentační středisko nezávislé literatury (ČSDS)¹³⁹:

„Pojmem ‚samovydatelské materiály‘ (samizdat) se rozumějí všechna písemná díla dokumentárního nebo literárního charakteru sepsaná v Československu jednotlivci nebo skupinami osob a jimi také rozmnožovaná, která však v zemi svého vzniku nemohou být z cenzurních důvodů

---

¹³⁶ POSSET, Johanna: *Česká samizdatová periodika 1968-1989*. Brno [1991], s. 5; www.en.wikipedia.org, 8. prosince 2006; GRUNTORÁD, Jiří: Polsko a Poláci v českém samizdatu 70. a 80. let. In: *Česká a polská samizdatová literatura. Česká i polská literatura drugiego obiegu. Sborník z mezinárodní vědecké konference konané v Opavě 13.-14. listopadu 2002*. Opava 2004, s. 50-63. K tomu podrobněji MANDELŠTAMOVÁ, Naděžda: op. cit. s. 314 a n.

¹³⁷ PREČAN, Vilém: *V kradeném čase. Výběr ze studií, článků a úvah z let 1973 – 1993*. Uspořádal Milan Drápala. Brno 1994, s. 379. Přesto se i někteří současní autoři tomuto pojmenování brání, např. VRBA, Tomáš: Nezávislé písemnictví a svobodné myšlení v letech 1970-1989. In: ALAN, Josef (ed.): op. cit., s. 265-303

¹³⁸ TRÁVNÍČEK, Mojmír: Samizdat a rukopisy VBF Praha. In: *Česká a polská samizdatová literatura. Česká i polská literatura drugiego obiegu. Sborník z mezinárodní vědecké konference konané v Opavě 13.-14. listopadu 2002*. Opava 2004, s. 69-74

¹³⁹ **Československé dokumentační středisko nezávislé literatury** bylo založeno na počátku března 1986, nejprve sídlilo v Hannoveru, v listopadu t.r. se přesunulo do Scheinfeldu-Schwarzenbergu. Předsedou zakládajícího spolku byl Jan Vladislav, místopředsedou Jiří Gruša, předsedou vědecké rady kanadský historik Harold Gordon Skilling a vedoucím (kustodem) dokumentačního střediska byl Vilém Prečan. Mezi zakládající členy dále patřil František Janouch, Ivan Medek, Jiří Pelikán, Pavel Tigríd a další významné osobnosti československého exilu. Cílem střediska byla podpora vědeckého bádání v oblasti čs. kultury, historie a politiky; shromažďování dokumentů nezávislého myšlení vzniklých po roce 1948. Již v zakládajícím textu střediska se hovoří o tom, že „sbírky ČSDS jsou kulturním dědictvím českého a slovenského národa, resp. dalších národností, obývajících Československo. Budou předány legitimním čs. institucím, jakmile se takové ustaví a jakmile politické okolnosti dovolí, aby sbírky byly v souladu se svým významem přístupné každému k nahlédnutí.“ ČSDS vydávalo mj. čtvrtletník *Acta* v českém a anglickém jazyce. Dnes jsou sbírky střediska uloženy v Národním muzeu viz www.nm.cz/historicke-muzeum/ceskoslovenske-dokumentacni-stredisko.php, 8. prosince 2006; PREČAN, Vilém: Čs. dokumentační středisko nezávislé literatury. *Svědectví* 78/1986, s. 402-405

publikována či rozšiřována oficiálními sdělovacími prostředky.“¹⁴⁰

Československá ústava sice zaručovala svobodu projevu, slova a tisku a oficiálně se vyhlášovalo, že v Československu cenzura není, ale nebylo tomu tak. Kromě krátkého pětiměsíčního období Pražského jara existovala po celou dobu ‚vlády jedné strany‘ a byla řízena speciální institucí – Federálním úřadem pro tisk a informace (FÚTI), mající svá republiková oddělení. Tento úřad registroval mj. také všechna povolená periodika. Důvodem, proč mohlo být textu znemožněno zveřejnění v zavedených institucích, mohla být ‚závadovost‘ jeho obsahu, tj. jeho rozpor s vládnoucí ideologií, nevhodnost jeho autora, jemuž byla oficiálně či tajně zakázána publikační činnost nebo svobodné rozhodnutí autora odmítajícího se kompromitovat spoluprací s oficiálními strukturami.¹⁴¹ Fenomén samizdatu bývá také nazýván literaturou neoficiální, nezávislou, ineditní, paralelní, podzemní, nelicencovanou (tj. nemající licenci od státu) a státní represivní orgány hovoří o literatuře ilegální, nelegální, podvratné, o závadových a protizákonných písemnostech a o pamfletech. V některých pracích¹⁴² nacházíme jemnější diferenciaci mezi literaturou ineditní (tj. nevydaná - tím se rozumí literatura stojící mimo edice oficiálních, státních nakladatelství), tj. literaturou vznikající po roce 1948 s ambicí uchovat texty, třeba i jen v šuplíku a ukázat tak, že svobodnou literární tvorbu nelze vyhladit a samizdatem, který usiluje ještě o něco navíc – vytvořit náhradní literární komunikaci a fungovat jako součást nezávislého myšlení a nezávislé kultury. O pojmenování jevu se, zejména mezi jazykovědci, vedly spory již v 80. letech.¹⁴³ Terminologická nejasnost a diskuse existovala nejpozději od přelomu sedmdesátých a osmdesátých let také u přívlastků paralelní, nezávislý, neoficiální, což ostatně dokládají texty připojené dále v poznámce. Nejprůlehlavější je asi používat epiteta neoficiální, protože je dostatečně široké na to, aby v sobě zahrnuło apriorní vymezení se vůči režimem prosazovaným dílům a přístupům, podzemní způsob existence i nezávislost (na vládnoucí ideologii, materiální podpoře ‚kamenných‘ nakladatelství, atd.). Vůči tomuto označení se zase ohrazují někteří

---

¹⁴⁰ GRUNTORÁD, Jiří: Samizdat. In: CUHRA, Jaroslav – VEBER, Václav: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*. Praha 1999, s. 145-155; PREČAN, Vilém: *V kradeném čase. Výběr ze studií, článků a úvah z let 1973 – 1993*. Uspořádal Milan Drápała. Brno 1994

¹⁴¹ TRÁVNÍČEK, Mojmir: op. cit.

¹⁴² HOLÝ, Jiří: Literatura tří světů. In: LEHÁR, Jan – STICH, Alexandr – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – HOLÝ, Jiří: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha 1998, s. 864-901

¹⁴³ Viz např. PALEK, Karel: Zapomenutý otazník nad ‚ineditní‘ literaturou. In: *Česká nezávislá literatura po pěti letech v referátech*. Praha 1995, s. 126-129. Článek původně vyšel v Kritickém sborníku č. 2/1983.

autoři s tím, že kultura a věda se nedá takto rozdělovat, protože se nejedná o podstatné kritérium a také kvůli tomu, že nesmyslně předjímá dělení kultury na státní a „na tu další“. Česká neoficiální kultura období tzv. normalizace byla vnitřně diferencovaná na základě ideologických, estetických aj. odlišností.¹⁴⁴ Pojmy vznikají živelně společně s jevem, který pojmenovávají a teprve s odstupem vzniká potřeba objasnit jejich obsah a přesně je vymežit. I v případě pojmu samizdat tak asi platí, že je tolik definic, kolik je autorů. Je možné fenomén samizdatu spojovat pouze s existencí cenzury a státních regulačních a kontrolních zásahů do kultury jako s podstatnými a určujícími okolnostmi pro jeho existenci? Parafrázuji-li (trochu lidově) výše uvedenou definici V. Prečana, je samizdat možné charakterizovat jako pracnou, špatně čitelnou a trestně stíhatelnou tiskovinu vznikající v Československu. Ačkoliv on i někteří další autoři předpokládají existenci cenzury jako nutné podmínky pro výskyt samizdatu, domnívám se, že bez ohledu na to je za samizdat možno považovat jakoukoliv tiskovinu (popř. audio nebo videonosič!) vydanou a šířenou vlastními silami prakticky kdekoliv na světě, tzn. že nevzniká spolu s nastolením autoritářského státního uspořádání, není omezený jen na bývalý „tábor míru a socialismu“, ale je to úkaz daleko starší, jež není spojen výhradně s fungováním cenzury, ale spíše s potřebou vyslovit se a oslovit další lidi okolo sebe, a také s určitou nekonformitou. Lze tedy s nadsázkou říci, že samizdat existoval vždy a vždy pravděpodobně existovat bude. Přesto, hovořím-li ve své práci obecně o samizdatu, omezují se pouze na dějinnou etapu 1948-89.

III. 1 Rozkvět samizdatu v českých zemích

V následujícím přehledu nemám v žádném případě v úmyslu podat vyčerpávající bibliografickou zprávu o všech samizdatových tiscích a edicích objevujících se v českých zemích po únoru '48, ale chci naznačit základní chronologii, jisté tendence provázející vznik nezávislé literatury a zvláště v poslední části této kapitoly, související s katolickými materiály, ukázat i jejich tématickou rozmanitost. Na počátku je vhodné upozornit na to,

---

¹⁴⁴ K diskusím viz např.: HOLÝ, Jiří: op. cit., s. 868; FIDELIUS, Petr (vl. jm. Karel Palek): Kultura oficiální a „neoficiální“, In: Svědectví 68/1983, s. 681-687; JIROUS, Ivan Martin: op. cit.; PILAŘ, Martin: *Underground. Kapitoly o českém literárním undergroundu*. Brno 1999; JUNGMANNOVÁ, Lenka: Neoficiální, nezávislá, paralelní, alternativní, nelegální, druhá, jiná, nelicencovaná, samizdatová, ineditní, undergroundová, podzemní, ..., ale naše. (Pokus o vymezení neoficiální dramatiky v letech 1948 až 1989). Viz: www.divadlo.cz/art/clanek.asp?id=3591, 20. listopadu 2006; apod.

že samizdatová knižní a publicistická produkce není cílevědomě zaměřena nějakým směrem; výběr publikovaných textů nepodléhá předem stanovenému edičnímu plánu, jak je tomu u oficiálně vycházející literatury, ale je řízen spontánní volbou jednotlivců podílejících se na jejich vydávání.

Orientačně lze vymezit etapy utváření samizdatu v českých zemích takto:

- **letákový samizdat 1948 - 1967** – jedná se především o ručně a strojopisně pořizované poznámky, hesla, vtipy, anekdoty, opisy zpráv ze zahraničního rozhlasu, pastýřské listy a další podobné písemnosti příležitostného charakteru, ale ojediněle vznikají např. i literární almanachy, často pouze v několika málo kopiích. Do tohoto období spadají také texty vznikající a šířené ve věznicích 50. let. Dnes jsou známé zejména texty nejruznějších vězeňských přednášek, z nichž některé byly vydány tiskem¹⁴⁵, ale vznikaly i opisy náboženského charakteru, které se do pozdějších dob nezachovaly.

„Dal jsem něco [na kněžském oddělení věznice Mírov] dohromady na takové malé lístečky, které se daly složit do hrsti a v případě nouze spolknout, sníst. Začal jsem, ale brzy jsem to předal jinému, myslím pateru [Jindřichu Jenáčkov¹⁴⁶, pozn.aut.], ale přes čtyři roky vycházel týden co týden takový Nedělník. Byl malý, do hrsti a opisoval se, to už jsme měli takovou opisovačskou dílnu, zorganizoval to tenkrát pater Vlach, bylo to asi devět exemplářů a když přišel pucifousek tak to dodal, roznesl. Nikdy s tím neměl žádné potíže, klapalo to.“¹⁴⁷

Připravovat tyto ‚náboženské motáky‘ se dařilo neuvěřitelné čtyři roky, kromě J.

---

¹⁴⁵ Slavné jsou např. přednášky prof. Růženy Vackové, jež na jaře r. 1965 z opavské věznice propašovala její spoluvězeňkyně Dagmar Skálová – viz: VACKOVÁ, Růžena: *Vězeňské přednášky*. Praha 1999. Kuriózním způsobem se zachovaly leopoldovské tajné přednášky dr. Pavla Křivského: jeho spoluvězeň Adolf Bečvář je roku 1955 zadržel do zdí cely leopoldovské pevnosti, odkud byly téměř po čtyřiceti letech vyzvednuty a následně vydány – viz: POUŠTA, Zdeněk (ed.): *Filosofie za mřížemi. Leopoldov, léta padesátá*. Praha 1995. Dalším publikovaným souborem je: KLENER, Pavel (ed.): *Profesor Václav Chytil a uranové doly*. Praha 2003. Nutno ovšem dodat, že texty přednášek se často uchovaly v paměti posluchačů/posluchaček a teprve na svobodě byly rekonstruovány a sepsány.

¹⁴⁶ Jindřich **Jenáček** (*1917), kněz a básník; kněžské svěcení přijal v roce 1941, po válce vydával časopis *Víra a život*. Na podzim roku 1949 byl zatčen, na jaře následujícího roku odsouzen Státním soudem v Brně za velezradu a špionáž na 25 let věznění. Byl vězněn v Plzni na Borech, v Leopoldově, na Jáchymovsku a na Mírově. Propuštěn byl na amnestii v roce 1960. Po popuštění pracoval jako dělník v cihelně a v dalších podobných zaměstnáních (kopáč, údržbář, skladník, noční hlídač...). V roce 1985 získal státní souhlas k výkonu kněžské služby a působil v řeholních domech pro řeholnice-důchodkyně.

¹⁴⁷ Viz vzpomínka O. Mádra; ČKA, Katolický tisk a samizdat za komunistické totality, diskusní večer ČKA, b.d., [jaro 1998?], přepis nahrávky, soukromý archiv autorky.

Jenáčka pomáhal O. Mádrovi ještě Jan Baptista Bárta.¹⁴⁸

Kromě opisů kolujících v uzavřených vězeňských společenstvích stojí z této doby ještě za zmínku texty vznikající v prostředí undergroundu – zejména r. 1951 založená edice **Půlnoc** s autorským okruhem tvořeným Egonem Bondym (vl. jm. Zbyněk Fišer), Janou Krejcarovou, Ivo Vodseďálkem, Mikulášem Medkem, ad.¹⁴⁹, Boudníkova edice **Explosionalismus** vycházející od roku 1950¹⁵⁰, surrealistické sborníky **Objekt**, vznikající v okruhu okolo Vratislava Effenbergra a literární sborník **Život je všude** z roku 1956 editovaný Jirím Kolářem a Josefem Hiršalem, kam přispěl také Václav Havel, Bohumil Hrabal, Jan Zábřana, Josef Škvorecký, ad. Sborník navazoval na literární večer z předešlého roku, jenž se uskutečnil v brněnském Domě umění a byl věnovaný nevydávaným mladým autorům.¹⁵¹ Do této doby patří také edice Ivana Martina Jirouse **Opsáno na Brancourově (Humpolec)**. Jde o strojopisnou edici vznikající zhruba v letech 1961-64.¹⁵² Jedná se o tehdy spíše výjimečný počín, protože na počátku 60. let bylo obtížné opatřit si nejen psací stroje, ale i papír byl nedostatkovým a přísně sledovaným zbožím, a tak lidé, kteří se vrátili z vězení po amnestii v r. 1960 a další později aktivní samizdatoví vydavatelé, těžko mohli již tehdy začít rozvíjet nezávislou publikační činnost.

„Ještě v šedesátých letech, pokud já se pamatuji, se často volila cesta spíše skupinového předčítání originálních textů nebo překladů, než přímé rozepisování. Pamatuji si v této souvislosti na to, že jsem se s řadou textů seznámila právě jen ve čtené formě, například s dílem Gertrudy von Le Fort, které tehdy systematicky překládal Ivan Holík.“¹⁵³

Příznivější situace pro různé občanské aktivity nastala v období Pražského jara, a právě díky kontaktům z padesátých let mohly rychle a spontánně vyrůst.

- **iniciační období samizdatu v období Pražského jara a nastupující**

---

¹⁴⁸ LIŠKA, Ondřej: *Církev v podzemí a společenství Koinótés*. Brno 1999, s. 26

¹⁴⁹ K tomuto tématu více viz PILAŘ, Martin: op. cit.

¹⁵⁰ GRUNTORÁD, Jiří: *Samizdatová literatura v Československu sedmdesátých a osmdesátých let*. In: ALAN, Josef (ed.): op. cit., s. 492-507

¹⁵¹ HOLÝ, Jiří: *Literatura v katakombách*. In: LEHÁR, Jan – STICH, Alexandr – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – HOLÝ, Jiří: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha 1998, s. 743-750

¹⁵² Soupis opsaných děl viz JIROUS, Ivan M.: op. cit., s. 771-772

¹⁵³ Viz vzpomínka M. Freiové; ČKA, Katolický tisk a samizdat za komunistické totality, diskusní večer ČKA, b.d., [jaro 1998?], přepis nahrávky, archiv autorky.

konsolidace 1968 - 1971 – v této době se masově šíří letáky aj. materiály reagující na aktuální události a dále tiskoviny vznikající v prostředí tvořící se opozice, často šlo o překlady dosud u nás nepřístupných autorů či děl. Rozšíření pestré škály samizdatových edic¹⁵⁴ a periodik¹⁵⁵ v době 70. a 80. let souvisí také s tímto oživením veřejného života v období Pražského jara, kdy mnoho již před tím existujících utajených aktivit a angažovaných jednotlivců vystoupilo z podzemí, ukázalo se širší veřejnost a dalo tím vzniknout novým podnětům, které se v pozdějších letech rozrostly do nepřehledné změti nezávislých aktivit. Tehdy vznikají samozřejmě i zcela nové iniciativy a zárodky politické opozice.

V souvislosti s katolickou samizdatovou literaturou stojí za zmínku setkání ve vile rodiny Kaplanových v Praze-Bubenči v březnu roku 1968, kde se sešlo velké množství lidí později se angažujících v nezávislých náboženských aktivitách – bytových seminářích, modlitebních kroužcích, vydavatelské činnosti, apod.¹⁵⁶ Dále nelze opomenout vznik brněnského tiskařského družstva Logos zaměřeného na vydávání katolických publikací, zejm. papežských dokumentů a také grafických listů s duchovní tematikou, které založili Josef Adámek a Václav Písařík v březnu roku 1969. Podařilo se také založit olomouckou pobočku, kterou vedl Josef Vlček. Šlo o poslední družstvo založené v době uvolnění konce 60. let; jeho činnost trvala do června 1971.¹⁵⁷ A konečně za pozornost stojí J. Zvěřinou a O. Mádrem pořádaný veřejný přednáškový cyklus *Živá teologie*¹⁵⁸, jehož duch a tématická variabilita se mnohdy přenesly na katolické bytové semináře 70. let. Na jeho organizačním zajištění se staral mj. Adolf Rázek a Vladimír Fučík, který se zasloužil o určitou kontinuitu těchto setkávání:

---

¹⁵⁴ Počet samizdatových edičních řad vniklých do roku '89 se odhaduje na sedmdesát – mezi nejznámější patří Petlice, Česká expedice, Popelnice, Kvart, Nové cesty myšlení, Pražská imaginace, Texty přátel, Kde domov můj, ad.

¹⁵⁵ Samizdatových periodik je okolo dvou set titulů, tyto odhady jsou pouze orientační, protože vzniklo i mnoho pokusů, od nichž vyšlo jen pár čísel, dále vycházely ročenky, almanachy aj. nepravidelné tisky, které se mezi periodika napočítají (periodikum je tisk vycházející alespoň dvakrát do roka).

¹⁵⁶ JANDOUREK, Jan: *Tomáš Halík. Ptal jsem se cest.* Praha 1997, s. 58; VAŠKO, Václav: *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis.* Kostelní Vydří 1999, s. 282 a vzpomínka J. Kaplana ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Kaplanem vedla M.E. Holečková 30.11. 2007

¹⁵⁷ HAVLÍČKOVÁ, Helena: *Dědictví. Kapitoly z dějin komunistické perzekuce v Československu 1948-1989.* Olomouc 2002, s. 278-281

¹⁵⁸ *Přednáškový cyklus pro širokou veřejnost Živá teologie* probíhal od 15. ledna 1969 do jara 1970, kdy byl zakázán. Mezi zdejší přednášející patřili teologové a intelektuálové, např. B. Bouše OFM, Václav Frei, Z. Kalista, O. Mádr, A. Mandl, J. Myslivec, J. Němec, D. Pecka, K. Pilík, J.B. Souček, K. Šprunk, J. Zvěřina a další. program přednášek byl zveřejňován v *Katolických novinách*, texty některých přednášek byly publikovány v časopise *Via*. NOVOTNÝ, Vojtěch: op. cit., s. 71-72

„Pak to postupně zase haslo, protože už se tyhle přednášky se nesměly konat, ale nicméně už se nedaly utlumit ty aktivity domovních setkání, teologové už si školili tajné adepty na kněžství, takže probíhaly takové soukromé školy. Organizátoři tajného studia teologie se scházeli i u mě v bytě¹⁵⁹ a paralelně s tím už pracovali [na tom], jak poskytnout lidem nějaké tištěné materiály.“¹⁶⁰

Snad první literární samizdatovou edicí po roce 1969 byly olomoucké **Texty přátel**, které od roku '71 vydával Petr Mikeš, Eduard Zacha a později také Rostislav Valušek. Tito lidé byli spojeni s Josefem Šafaříkem¹⁶¹ a jeho „brněnským okruhem“ (J. Kuběna, P. Švanda, J. Frič, M. Holman, P. Krška), ve své ediční činnosti se inspirovali mj. staroříšským vydavatelem Josefem Florianem¹⁶² a jeho Dobrým dílem.¹⁶³

- **intimní samizdat let 1971 - 1977** – v době postupného ‚obnovování pořádku‘ se tvoří geografie vydavatelství a první distribuce, vznikají základní struktury pro pozdější rozmach nezávislé literatury, což lze ilustrovat jedním z prvních opozičních počínů období rané normalizace: na podzim roku 1971 připravila skupina lidí z nejružnější názorové orientace, kteří se nechtěli smířit s ‚normalizací poměrů‘, letákovou akci informující spoluobčany před chystanými volbami, prvními od srpnové okupace, o tom, že v Československu existuje sice volební právo, ale nikoliv volební povinnost. Jednalo se o společnou akci několika opozičních skupin (např. Socialistické hnutí československých občanů, intelektuálové z prostředí ČCE jako L. Hejdánek, J. Šimsa, apod.), podepsaných pod prohlášením nazvaným *Občané*, jehož hlavní myšlenkou bylo nabídnout právě toto právo nevolit jako formu nesouhlasu, umožňující aktivně vyjádřit své opoziční postoje. Jedním z iniciátorů akce byl Jan Tesař, žijící v Praze, druhým centrem, odkud se letáky měly šířit, bylo Brno, kde tuto činnost koordinoval Jaroslav Šabata. Proti letákové akci bylo příslušníky Stb (akce Opozice) v podstatě zakročeno ještě dříve, než se mohla v plné míře rozběhnout. Do konce roku 1971 bylo tajnou policií zadrženo více než šest tisíc

---

¹⁵⁹ V. Fučík žil tehdy (a žije dosud) ve dvoupokojovém bytě v Praze 7 - Holešovicích.

¹⁶⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Fučíkem vedla M. E. Holečková 3.12. 2004

¹⁶¹ Josef **Šafařík** (1907-1992) básník, dramatik, esejista a filosof. K filosofii se dostal jako samouk, debutoval knihou *Sedm listů Melinovi* (1948). Znovu mohl publikovat až koncem 60. let, v pozdějším období pouze v samizdatu. K jeho osobnosti a dílu viz např. HORÁK, Petr: Cestou k poslednímu. Tvar 42/1992, s. 11

¹⁶² K tomu více viz: STANKOVIČ, Andrej: *Význam Josefa Floriana*. Mnichov 1983

¹⁶³ Tématem brněnsko-olomouckého samizdatu a jeho integrující osobností, Josefem Šafaříkem, se dlouhodobě zabývá Mgr. Zuzana Gilarová z Historického ústavu Filosofické fakulty Jihočeské university v Českých Budějovicích. Viz GILAROVÁ, Zuzana: *Brněnsko-olomoucký samizdat a Josef Šafařík*. 14 s., rkp., soukromý archiv autorky

letáků a jejich zabavování probíhalo i následujícího roku.¹⁶⁴ Tato letáková akce není ovšem jediným dokladem existence vysokého nákladu samizdatu. Jako další příklad je třeba alespoň zmínit politický měsíčník **Fakta-připomínky-události**, který vycházel v poměrně vysokém nákladu. Jeho vydavatel Milan Hübl byl také zatčen a odsouzen během „léta procesů“¹⁶⁵ roku 1972, stejně jako jeho spolupracovníci Karel Kyncl a Karel Bartošek.

Jakousi předzvěstí pozdějšího rozmachu samizdatových periodik byla fejetonová štafeta započatá Ludvíkem Vaculíkem v březnu 1975, do níž se zapojilo jen v prvním roce trvání dvacet čtyři autorů. Fejetony¹⁶⁶ se živelně šířily mezi čtenáři po celé čtyři roky trvání této akce. Dalším důležitým samizdatovým seriálem byly **Dopisy přáteli** Ladislava Hejdánka, kolující mezi lidmi od února 1977 až do roku 1980, v nichž mj. rozebral motivy pro účast křesťanů v hnutí za lidská práva.¹⁶⁷ Právě periodika měla důležitou úlohu při vytváření komunikačních prostorů mezi jednotlivými iniciativami a mezi jednotlivci navzájem, už kvůli tomu, že jejich výroba byla podstatně snazší, než výroba knih.

- **zralý samizdat: od založení Charty 77 do Sametové revoluce**¹⁶⁸ - pro nezávislou literaturu měl jistý význam společenský impuls v podobě Charty 77 a hlavně rok po ní založený Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných.¹⁶⁹ VONS zveřejňoval mj.

---

¹⁶⁴ Osobní sdělení L. Hejdánka, 5. září, 2006, archiv autorky; CUHRA, Jaroslav: „A to je náš humanismus: humanismus činu“ (RP 29.7. 1972). Dějiny a současnost 1/1999, s. 34-38; okrajově též TESAŘ, Jan: *Zamlčená diagnóza*. Praha 2003. Jedna ze souzených skupin byla označena jako „Jan Tesař a spol.“, kromě Jana Tesaře byl do ní zahrnut Jaromír Dus, Hedvika Hejdánková, Ladislav Hejdánek, Jiří Müller a Jiří Jirásek. Tresty J. Tesaře a J. Müllera přesáhly výši pěti let, J. Dus a L. Hejdánek byli odsouzeni k 15 a 9 měsícům odnětí svobody nepodmíněně, H. Hejdánková a J. Jirásek dostali rozsudky podmíněné. V létě 1972 bylo v Praze a v Brně souzeno převážně podle § 98 (podvracení republiky) celkem 46 lidí v devíti procesech, vše probíhalo za velké pozornosti zahraničních médií a veřejnosti.

¹⁶⁵ Přívlastek jsem si vypůjčila z článku J. Cuhry, viz výše.

¹⁶⁶ Jak upozorňuje F. Mayer, nebylo náhodou, že se v disidentském prostředí těšil tak velké oblibě zrovna žánr fejetonů: ten totiž umožňuje podivuhodným způsobem nahlédnout do soukromého života a každodenní reality, užívá běžný, bohatý, expresivní a působivý jazyk, blízký autentické realitě, který stojí v opozici k oficiálnímu diskurzu a jeho jazyku. Viz MAYER, Françoise: op. cit., p. 40, 41. O fejetonu jako disidentském žánru *par excellence* hovoří Z. Vašíček v jednom svém textu z roku 1980. Kromě dominance tohoto žánru zaznamenává obsahovou a stylistickou proměnu samizdatových textů: v prvním desetiletí normalizace dochází k pomalému přechodu od politologických a sociologických textů (dominujících na poč. 70. let) k historii, filosofii a literatuře. VAŠÍČEK, Zdeněk: Co psala Karkulka ve vlkově břiše? Kritický sborník XX 2000/2001, s. 225-234

¹⁶⁷ PREČAN, Vilém: *V kradeném čase...*, op. cit.; HEJDÁNEK, Ladislav: *Dopisy přáteli*. Praha 1993

¹⁶⁸ Názvy etap převzaty z: BAKUTA, Boguslaw: op. cit.

¹⁶⁹ VONS byl ustanoven 24. dubna 1978 s cílem sledovat v Československu případy osob, které byli za své přesvědčení trestně stíháni a jinak pronásledováni. O případech, v nichž byla porušena základní lidská práva zakotvená i v československých zákonech, vydal do konce roku 1989 1120 sdělení, která zasílal

případy pronásledování za vydávání a distribuci samizdatu, upozorňoval na ně domácí i zahraniční veřejnost a systematicky se zaměřoval na informování o zabavování knih aj. písemností při domovních prohlídkách. Upozorňování na tyto případy mělo několikerý význam – nejenže pronásledovaným získávalo publicitu a podporu v zahraničí, které měly přímý následek např. v materiální pomoci rodinám vězňů, morální podpoře pro vězně svědomí projevované posíláním dopisů dotyčným i příslušným státním institucím¹⁷⁰, ale navíc ukazovalo veřejnosti, že hledání svobody a spravedlnosti je obecným právem člověka, jehož potlačování není možné přejít mlčením.¹⁷¹ Základní myšlenkou této strategie bylo přesvědčení, že snižování anonymity pronásledovaných donutí represivní složky státního aparátu k větší rozvaze před unáhlenými kroky a zásahy. Před možným postihem se chránil také samizdatový autor a nakladatel sám – snažil se zůstat v rámci zákonnosti tím, že na titulní listy mnohých publikací vpisoval jakousi ochrannou formuli – např. *Rukopis! Opisování není povoleno. Přepisování rukopisu zakázáno. Vjślovnjy Źákaz dalsjho opisování rukopisu*, apod.¹⁷² – mající chránit jejich autora v případě, že by se jeho dílo dostalo do nesprávných rukou. Žádný zákon totiž nezakazoval, aby člověk opsal svou vlastní práci a rozdal jí např. přátelům a příbuzným. Podle autorského zákona (zákon o dílech literárních, vědeckých a uměleckých) 35/1965 Sb. §12 měl autor právo rozhodovat o svém díle, zejm. o jeho publikování. Tento paragraf hojně využívali samizdatová vydavatelé právě poukazem na autorský charakter publikovaných textů, čímž se jejich samovydatelská aktivita jaksi legalizovala.¹⁷³ Přesto se v samizdatových publikacích objevovaly i povzbuzující hesla vyzývající k opisování (např. v Teologických

---

úřadům, následně je zveřejňoval v samizdatových a exilových periodikách a dával k dispozici zahraničním tiskovým agenturám (AFP, Reuters, ale také exulantským, jako byla např. Palach Press v Londýně nebo tisková služba Ivana Medka ve Vídni, atd.). Sdělení obsahovala konkrétní údaje o pronásledovaném, tj. jeho plné jméno, adresu, v jakých podmínkách se nachází on i jeho rodina, atd. VONS pracoval zcela otevřeně a veřejně. V prosinci 1979 se stal součástí Mezinárodní organizace pro lidská práva (FIDH), nevládní organizace přidružené jakožto poradní orgán k OSN. Mezi členy patřil např. Jan Tesař (přišel s myšlenkou založení Výboru), Jakub S. Trojan (dal VONSu jméno), Luděk Pacovský, Václav Benda, Otká Bednářová, Dana a Jiří Němcovi, Rudolf Battěk, Petr Uhl, Ladislav Lis, Václav Malý a další.

¹⁷⁰ V tom se angažovaly, kromě organizací již zmíněných v souvislosti s podporou katolické církve a nezávislých vydavatelských aktivit (viz str. 9-11) obzvláště Amnesty International (AI) a Christian Solidarity International (CSI). Obě sdružení mají v současné době své národní pobočky i v České republice a jejich strategie podpory vězňů je i dnes totožná s výše popsanou, srov. www.csi-cr.cz (vznikla díky iniciativě Fr. Adamíka, o němž bude řeč v kap. IV) a www.amnesty.cz.

¹⁷¹ KUSÁ, Jolana - KOPSOVÁ, Raisa - FUNDÁREK, František.: op. cit.

¹⁷² Zvláště posledně jmenovaná formulace stojí za pozornost, neboť začáteční písmena slov tvoří akronym *vŹdor* - jednalo se o prvotní název edice později přejmenované na Petlice, kterou založil v roce 1973 Ludvík Vaculík.

¹⁷³ GILAROVÁ, Zuzana: op. cit.

textech byla následující formulace: „*Nenech mě zahalet, nabídmi upřímným zájemcům. Máš právo opsat si všechno nebo část, ale přesně.*“) a šíření a návody, jak se do samizdatové produkce aktivně zapojit. Neautorizované opisy, tzv. „divoký samizdat“, nebyly samozřejmě považovány za nežádoucí konkurenci či něco podobného, ale naopak, byly vítanou součástí čtenářské (spolu)účasti.

V předcházející kapitole věnované katolické církvi jsem se zmínila o významu, které mělo propojení nezávislého náboženského života v Československu se zahraničím. Takováto přeshraniční ‚sít‘ solidarity fungovala pochopitelně i v souvislosti s jinými než náboženskými aktivitami. Kromě již výše uvedených organizací stojí za pozornost v souvislosti s nezávislou literaturou ještě Mezinárodní výbor na podporu Charty 77 v Československu se sídlem v Paříži, založený již 15. ledna 1977¹⁷⁴, který od roku 1979 každoročně uděloval jednotlivcům nebo skupinám osob štedře dotovanou Cenu Jana Palacha¹⁷⁵ a Stockholmská Nadace Charty 77.¹⁷⁶ Obě sdružení podporovala nezávislou literaturu a její tvůrce prostřednictvím tvůrčích stipendií autorům, finančních prostředků určených na nákup technického zařízení (kopírky, videokamery, počítače, apod.), v Československu nedostupných.

Určit velikost čtenářského okruhu samizdatu je podle mého názoru vyloučené, je totiž stěží proveditelný kvantitativní výzkum, který by byl schopen tyto údaje podchytit, což je způsobeno jednak právě tím, že se samizdat šířil i živelně¹⁷⁷ a dále se domnívám, že získání relevantních dat znemožňuje velký časový odstup a s tím související riziko sebestylizace. Otázka postojů lidí stojících na okraji disidentských aktivit či mimo ně k samizdatové literatuře a disentu vůbec, byla považována za zajímavou již v polovině 80. let. V roce 1986 byl pod vedení sociologa Zdeňka Strmisky, žijícího v Paříži, proveden

---

¹⁷⁴ Svědectví Ivany Tigridové viz: CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – DRÁPALA, Milan – PREČAN, Vilém - VANČURA, Jiří: op. cit., s. 288

¹⁷⁵ SKILLING, Gordon Harald: Charta 77 – Pohled ze zahraničí. In: PREČAN, Vilém (ed.): *Charta 77 1977-1989*. ..., op. cit., s. 1984-198. Laureáty Ceny Jana Palacha byli např. spisovatelé Václav Havel, Josef Vohryzek, Eva Kantůrková, Milan Šimečka, filosof Ladislav Hejdlánek a dále Kritický sborník, katolický samizdat, Edice Petlice, atd. Nikde se mi nepodařilo zjistit, co konkrétně znamenalo udělení ceny pro katolických samizdat, kdo finanční obnos převzal, apod. Na tuto zmínku jsem narazila pouze v citované knize V. Prečana.

¹⁷⁶ JANOUC, František: Stockholmská Nadace Charty 77 a podpora nezávislé literatury a jejích tvůrců. In: *Česká nezávislá literatura po pěti letech v referátech*. Praha 1995, s. 98-122

¹⁷⁷ Např. v případě edice Petlice existuje hrubý odhad počtu čtenářů, který zde uvádím spíše jako zajímavost, nikoliv jako nějaký normativní ukazatel rozsáhlosti čtenářské obce – jeden opis (tj. dvanáct až čtrnáct strojopisů) četlo obvykle sto třicet až sto padesát lidí. Při minimálním počtu dvou strojopisů lze u každého titulu předpokládat alespoň tři stovky.

Nezávislý průzkum současného smýšlení v Československu, jehož závěry jsou sice velmi problematické především vzhledem ke způsobu výběru respondentů, ale existence ankety samotné stojí za zmínku alespoň jako doklad toho, že velikost čtenářské obce samizdatových publikací byla již tehdy diskutována a pokládána za zajímavou.¹⁷⁸

V souvislosti s touto otázkou se ale objevuje i vyhraněně skeptický názor¹⁷⁹, podle něhož neměla většina československých občanů do roku 1990 o samizdatu ani ponětí a pokud na něj někde člověk náhodou narazil, radši se mu vyhnul. Samizdat je Františkem Kautmanem, literárním historikem a spisovatelem, jenž sám publikoval své práce tímto způsobem, chápán jako jakýsi ‚tajemný fenomén‘, který se teprve v porevoluční době dostal do popředí zájmů české společnosti.¹⁸⁰ S tím nelze bezezbytku souhlasit z toho důvodu, že samizdat zahrnuje nejen ‚vysokou literaturu‘, ale i nejrůznější letáky, nahrávky apod. materiály, které se jednodušeji šíří ve větších objemech mezi lidmi - např. letáky nezávislé iniciativy České děti vyzývající občany k demonstraci 21. srpna 1988 roznášeli její aktivisté plošně do poštovních schránek.¹⁸¹ O zvýšeném množství letáků a letákových akcí v souvislosti s nejrůznějšími událostmi (neúčast čs. sportovců na OH v Los Angeles v roce 1984, výročí 21. srpna 1968, zvyšování cen potravin a spotřebního zboží, ...) hovoří ostatně i interní zprávy příslušných státních orgánů zabývajících se tímto způsobem sebevyjádření - zde ještě stojí za připomenutí skutečnost, že samizdat mohl nabývat opravdu nejrůznějších podob – např. v roce 1983 se v Československu šířily protestní fotografie, letáky a dokonce i razítka varující před rozmíst'ováním sovětských raket na našem území: razítka nesla text *Nechceme SS-20*.¹⁸² Je tedy pravděpodobné, že zvláště ve větších městech bylo lze setkat se se samizdatovou produkcí i bez vyvinutí vlastní iniciativy, nicméně, kolik bylo ‚cílevědomých‘ čtenářů nezávislé literární produkce, si

---

¹⁷⁸ STRMISKA, Zdeněk (ed.): „Tak já vám řeknu, co si opravdu myslím...“ Svědectví 78/1986, s. 258-264; STRMISKA, Zdeněk: Výsledky nezávislého průzkumu současného smýšlení v Československu. Ibid. s. 265-334; ŠIKLOVÁ, Jirina: Nelegální výzkum veřejného mínění v období normalizace. Sociologický časopis 5/2004

¹⁷⁹ KAUTMAN, František: Je exilová a samizdatová literatura úspěšná? In: *Česká nezávislá literatura po pěti letech v referátech*. Praha 1995, s. 20-25

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ TŮMA, Oldřich: *Zít'ra zase tady! Protirežimní demonstrace v předlistopadové Praze jako politický a sociální fenomén*. Praha 1994, s. 14. V době opakujících se masových demonstrací, tj. od 21. srpna 1988 do 17. listopadu 1989 se objevuje i řada dalších letáků zvoucích na manifestační shromáždění. Letáky byly kromě poštovních schránek nechávány např. v telefonních budkách, v areálech vysokých škol a na dalších veřejně přístupných místech. Zpravidla bývají podepsané nezávislými iniciativami Ch77, NMS, HOS, DI, SPUSA, apod.

¹⁸² AMV ČR, f. X. S-SNB, VN-0020/03/04 SA

netroufám odhadovat.

Kromě toho se v daleko větší míře samovolně šířily nahrávky nejruznějších písničkářů, např. Jaromíra Nohavici, Karla Kryla, Jaroslava Hutky, ad. Na hudební produkci by se v souvislosti s fenoménem samizdatu nemělo zapomínat, protože tato forma reprodukce nezávislé kultury byla velice rozšířená.

Do této závěrečné etapy patří také snaha o vytvoření nezávislé televizního zpravodajství - Originální videojournal (OVJ). Nápad krystalizoval postupně během osmdesátých let a souvisel i s postupnou dostupností nutného technického vybavení, které se k nám dostávalo ze Západu. Na konci roku 1987 se uskutečnilo několik schůzek lidí, kteří se na existenci OVJ chtěli podílet. Zpravodajství mělo oslovovat co nejširší počet lidí žijících v Československu. O dramaturgické koncepci rozhodoval užší redakční okruh (Olga Havlová, Michal Hýbek, Pavel Kačírek, Jan Kašpar, Andrej Krob, Jan Ruml, Joska Skalník a Andrej Stankovič) a existoval samozřejmě ještě širší okruh spolupracovníků.¹⁸³

III. 2 Několik poznámek ke katolickým tiskům

Přívlastkem ‚katolický‘ v souvislosti s nezávislou, neoficiální literaturou rozumím takový typ tvorby, který vzniká v prostředí skrytých iniciativ v rámci římskokatolické církve, je z něj zřetelný křesťanský pohled na svět a jeho tvůrci jsou katoličtí duchovní a laici. Touto definicí pochopitelně neopomím ekumenickou spolupráci, která se na poli samizdatové činnosti rozvíjela, ani tímto nechci marginalizovat kontakty s dalšími, nenáboženskými samizdatovými vydavateli.

Jak jsem ukázala již výše, k rozvoji samizdatové produkce dochází od 70. let. V ranném období tzv. normalizace se v českém prostředí setkáváme spíše jen s izolovanými pokusy o vytváření v podstatě neexistujícího knižního trhu s náboženskou literaturou. Mezi tyto izolované pokusy patří kromě jiného zvláště literatura sloužící ke studiu bohosloví v prostředí tajných řeholních řádů. Podzemní studium rozvinuli především dominikáni, premonstráti a františkáni.¹⁸⁴

---

¹⁸³ RŮŽIČKOVÁ, Alice: Originální videojournal. Pokus o „samizdatovou televizi“. In: ALAN, Josef: op. cit., s. 475-485

¹⁸⁴ K utajovanému studiu teologie podrobněji viz NOVOTNÝ, Vojtěch: op. cit., zejm. s. 45-95

„Soustavné studium začal vytvářet otec Bárta¹⁸⁵ asi od roku 1974. Život v komunitách byl roku 1972 a od roku 1974 už bylo více těch kandidátů a začalo soustavné tajné teologické studium (...). (...) Otec Baptista Bárta měl zásadu, že ta úroveň nesmí být nižší než Litoměřice, než fakulty v Litoměřicích. Byla vyvinuta snaha pokud to bude možné a dostupné, studovat z nové literatury, kterou znamenalo velmi pracně překládat. V tehdejších podmínkách to znamenalo rovněž opisovat, rozepisovat na psacím stroji, dnes už si to těžko představujeme. Cyklostyly, jak víte, to nepřicházelo téměř v úvahu. Uvedu něco z toho co si pamatuji, tak Bernard přeložil Langovu fundamentálku [tj. fundamentální teologii, pozn. aut.], pro dogmatiku byla přeložena polská dogmatika profesora Vincenta Granata, překládal jsem ze Zuberbiera *Teologie dnes*, z filosofie jsem používal Skácelova skripta z roku 1968. Byla sice psána pro laiky, ale pro to první seznámení byla pro nás vhodná, překládal jsem z polského Šlipka *Křesťanský étos* jako etiku, pro církevní právo opět materiál z polského originálu od Bara *Církevní právo po koncilu*, potom další lektoři měli také určité části z biblíka, já ale neznám autory. Aby toto studium mělo úroveň, protože se dělalo při zaměstnání, muselo se dělat devět roků.“¹⁸⁶

Potřeba vydávat kvalitní náboženské publikace a rozšiřovat řady nejrůznějších katolických titulů souvisí bezprostředně s pořádáním bytových seminářů, organizováním modlitebních kroužků, setkáváním mládeže aj. neformálních aktivit.

„Samizdat jako masivní jev podpovrchového společenského života se však začal rozvíjet teprve tehdy když jsme si uvědomili, že daný stav věcí bude dlouhodobý, ne-li trvalý. Tehdy se v církvi i mimo ni začaly desítky, později stovky lidí, zejména žen, této činnosti systematicky věnovat. První texty, které vznikaly v našem okolí byly zvoleny *ad hoc*, podle toho, čím se zrovna zabývaly domácí sešlosti u nás nebo u našich přátel. Později se začaly systematictěji překládat a zpracovávat texty z teologických časopisů, které tu byly dostupné.“¹⁸⁷

Soustavné a periodické vydávání katolických časopisů v českých zemích můžeme datovat od roku 1978, kdy začal vycházet **Teologický sborník** (formát A5, rozsah cca 50-70 stran, náklad asi 500 výtisků, rozmnožováno cyklostylem), i když je třeba neustále pamatovat i na lokální pokusy o totéž. Od tohoto titulu vyšlo pět čísel, o rok později bylo další pokračování znemožněno zásahem Stb proti jeho vydavatelům (viz již zmíněná akce Lekce). Obsah časopisu tvořily především překlady zahraničních autorů (Baumann, Congar, Schoonenberg, ad.) a články Josefa Zvěřiny, publikované částečně pod

---

¹⁸⁵ Jan Baptista Josef **Bárta**, viz. s. 34, pozn. 83

¹⁸⁶ Vzpomínka R. Jáchyma OFM; ČKA, Tajné studium teologie, diskusní večer ČKA 2.4. 1998, přepis nahrávky, archiv autorky.

¹⁸⁷ Viz vzpomínka M. Freiové; ČKA, Katolický tisk a samizdat za komunistické totality, diskusní večer ČKA, b.d., [jaro 1998?], přepis nahrávky, archiv autorky.

pseudonymem. Články se týkaly teologie, spirituality a pastorage. U jeho zrodu stál Oto Mádr:

„Když jsem byl jako farář v pohraničí, z milosti strany a vlády, tak jsem uvažoval, že se leccos překládá, klepe, rozšiřuje atd. To bylo dobré. Takový pohyb zdola. A říkal jsem si: Není už čas dát to všechno nějak dohromady? Třeba na určitou rovinu, třeba teologickou pro kněze, na ty jsem myslel především, protože už byly možnosti dostávat z ciziny všelijaké věci, časopisy, knihy atd. a tak to tedy dávat do nějaké formy. Promluvil jsem o tom s Josefem Zvěřinou, který mě tam navštívil v Dolním Žandově u Chebu. On už byl volný [v důchodu, pozn. aut.], už byl v Praze a tak dal dohromady pár naklepaných věcíček a poněvadž se tenkrát znal s paterem Radimem Hložánkou¹⁸⁸, který působil na sever od Prahy a tak mu to dal a najednou tady byl úhledný sešitek a jmenoval se *Teologický sborník*. A pak vyšlo druhé a třetí číslo, to už jsem spolupracoval, poněvadž jsem se mezitím dostal do Prahy jako šťastný penzista - za trest. Tak se to rozjelo, jenomže po těch pěti číslech nastal rozruch.“¹⁸⁹

Na *Teologický sborník* navázaly **Teologické texty** (zpočátku jen *Texty*; formát A4, rozsah 46-60 stran, náklad více než 500 kusů, rozmnožováno cyklostylem), kterých do roku 1989 vyšlo 17 čísel a jež vychází dosud. Časopis by od počátku určen zájemcům o teologii z řad duchovních a laiků, přinášel ve velkém překlady článků a pasáží z knih zahraničních autorů. Původní teologická pojednání pocházela převážně z pera O. Mádra a J. Zvěřiny. *Teologické texty* volně navazovaly na časopis *Via* z let 1968-70 svým akcentem na sledování pokoncilního vývoje teologického myšlení.

Jeden z výrobců mj. i *Teologického sborníku*, později *Teologických textů* a celé řady dalších samizdatových publikací, vidí úlohu tohoto periodika takto:

„Vydával se *Teologický sborník*, ten byl podstatnější než *Informace*, který čerpal právě z těch zahraničních publikací nějaké teologické aktuality. To, co dneska vychází jako *Teologické texty* tak to začalo jako samizdatový *Teologický sborník*. Už ani přesně nevím, kolik jich vyšlo. A pak se vydávala trochu populárnější řada, životopisy některých osobností a světců [edice *Přátelé*, pozn. aut.], ale já si myslím, že to jádro věci byly spíš *Teologický texty* nežli *Informace o církvi*. Protože *Informace* jsou

---

¹⁸⁸ Radim **Hložánka** (1923) vyučený zámečnický, později tajně vysvěcen na kněze. Na začátku 50. let krátce studoval v olomouckém bohosloveckém semináři, který byl poté zavřen. Během 50. let patřil do *Společnosti* formujícího se kolem osobnosti Vladimíra Neuwirtha, které se inspirovalo v hnutí JOCistů. V roce 1960/61 bylo dvacet lidí z této skupiny v čele s V. Neuwirthem pozatýkáno a odsouzeno k trestům od 4 do 14 let. R. Hložánka byl odsouzen na 11 let, z toho si odsedět tři roky ve valdické věznicí. V době Pražského jara začal s výrobou samizdatu, tuto činnost v obdivuhodné šíři rozvinul během 70. a 80. let. Za výrobu a distribuci ‚ilegálních tiskovin‘ byl vězněn od roku 1982 v souvislosti s razíí v Kadani a Moravci, následně byl zatčen v rámci akce Saturn.

¹⁸⁹ Viz vzpomínka O. Mádra; ČKA, Katolický tisk a samizdat za komunistické totality, diskusní večer ČKA, b.d., [jaro 1998?], přepis nahrávky, archiv autorky.

něco jako noviny a včerejší noviny jsou starý.”¹⁹⁰

Hlavním organizátorem těchto vydavatelských aktivit byl Oto Mádr, kterému se podařilo společně se svým nejbližším spolupracovníkem Josefem Zvěřinou počátkem roku 1980 založit samizdatové nakladatelství („pražská dílna katolického samizdatu“). Nejedná se skutečně o přílišnou nadsázku, hovořím-li o nakladatelství: vydavatelská činnost byla promyšlená, s ambicí dosáhnout co nejrozsáhlejšího pokrytí, přísně se dbalo také na redakční a tiskařskou úroveň vydávaných textů, i když je pochopitelné, že při jejich posuzování z hlediska kvality tisku a čitelnosti je třeba brát v úvahu jejich amatérský původ. Kromě této „pražské dílny“ existovaly samozřejmě další vydavatelské počiny se svými regionálními ohnisky, zvláště na Olomoucku, Brněnsku v jižních Čechách a jinde. Olomoucký okruh se soustředil okolo osobnosti Jana Krumpholce, v Brně byl zásadní postavou katolického samizdatu Josef Adámek, na jihovýchodní Moravě se angažoval Jaromír Němec¹⁹¹... Nelze zapomínat také na slovenskou katolickou samizdatovou produkci, protože česká, moravská a slovenská¹⁹² vydavatelská centra spolu navzájem komunikovala a zahrnovala také mnohem více lidí, než jen nyní uvedené hlavní postavy – páteř této sítě tvoří právě jednotliví „dělníci samizdatu“, tj. písárky (převážně šlo o ženy), vazači, lidé pomáhající se sháněním kancelářského materiálu a zajišťující rozvoz a rozesílání písemností, atd.

„Myslím, že bych měl trochu naznačit zásluhu těch lidí, kteří pomáhali nejen klepat a rozklepávat a šířit dál. Nikdo nevěděl kdo všechno to dává dál, to se asi nikdy nezjistí, ale bylo to množství. Víte, my jsme toho tiskli až tisíc kusů, představte si, že už [cyklostylová] blána ani víc nebrala a přesto jaksi ještě byly požadavky, ale byly takové detašované tiskárny, například jsem se čistě náhodou dozvěděl, že nynější pan biskup [Josef] Hrdlička zapojil pilně své farníky, že nejen oklepávali [tj. opisovali na psacím stroji, pozn. aut.], ale i roztáčeli [tiskli pomocí cyklostylu, pozn. aut.] a dávali dál. (...) Proč to bylo asi tak důležité a proč žádané? Bylo vidět, že je tu život, že jsme se nedali a že se nehodláme dát. Samozřejmě, že jsme se také šířili ekumenicky a ty pokoncilní myšlenky byly v tom samozřejmě obsaženy a současně jsme dobíhali ten koncil [tj. II. vatikánský koncil z let 1962-65, pozn. aut.]. Jak se trošku dalo. (...) Dokonce jsme měli odezvy, vedli jsme dialog atd. Tam například vyšlo několik čísel o problému Jana Husa. Ten původní, velice závažný článek tam

---

¹⁹⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Fučíkem veden 20.1. 2005

¹⁹¹ TESAŘ, Jan: op. cit.

¹⁹² Situací na Slovensku se záměrně nezabývám, protože tam existovala řada odlišností ve srovnání s českými zeměmi, která mi nedovoluje téma pojmut v celé jeho šíři. Neznamená to ale, že by český a slovenský samizdat fungoval nezávisle na sobě navzájem, bez přímého (personálního i jiného) vlivu.

vyšel spolu s různými ohlasy na něj, kladnými, zápornými, čili byl život i společenství.“¹⁹³

Zaměření katolických edic a periodik bylo cíleno na oblasti, jimž se oficiální knižní produkce vůbec nevěnovala. V následujícím přehledu uvádím stručný výčet edic a periodik¹⁹⁴, jež tvořily páteř Mádrova nakladatelství a dále těch, jejichž vydávání nebylo přímo koordinováno s „pražským okruhem“.

K reflexi katolického myšlení po II. vatikánském koncilu sloužila edice **Duch a život**¹⁹⁵, doplněná ještě řadou **K** [katechetická] a edicí **Přátelé**, která také vycházela od roku 1980 a přinášela medailónky významných křesťanských osobností a světců moderní doby. Edice **Orientace**, vycházející od roku 1982, měla sloužit k lepší orientaci v českém katolickém prostředí a reagovat na aktuality. Řada textů byla přetištěna v římských Studiích, kromě původních textů zde byly publikovány také překlady.¹⁹⁶ Edice **Alfa-Omega** vycházela od roku 1986 a byla zaměřena na mladé čtenáře.

Mezi periodika s výrazně profesní specializací patří **Psí. Ročenka pro psychoprofese**¹⁹⁷ určený pro psychology ad. a **Salus. Pracovní sešity pro bioetiku a pastorální medicínu**. Obě periodika měla také stejnojmenné knižní edice. Z tohoto „lékařského“ okruhu pochází také protipotratové sborníky *Právo na život* a *Úcta k životu*, kromě nich tu vznikla řada statí věnujících se otázkám zdravotnictví, jež posléze vyústily

---

¹⁹³ Viz vzpomínka O. Mádra; ČKA, Katolický tisk a samizdat za komunistické totality, diskusní večer ČKA, b.d., [jaro 1998?], přepis nahrávky, archiv autorky. Mezi čtenáři a autory článků probíhala živá komunikace, neboť zveřejňované texty měly svou aktuálnost a byly schopné oslovit čtenářskou obec, na což upozorňuje např. Tomáš Halík, viz HALÍK, Tomáš: *Víra a kultura. Pokoncilní vývoj českého katolicismu v reflexi časopisu Studie*. Praha 1995

¹⁹⁴ Bibliografický soupis edic viz GRUTORÁD, Jiří: Edice katolického samizdatu. Kritický sborník 3/1992, s. 69-79

¹⁹⁵ Název odkazuje na biblický verš srov. Jan 6, 63: Co dává život je Duch, tělo samo nic neznamena. Slova, která jsem k vám mluvil, jsou Duch a jsou život.

¹⁹⁶ Na překladech se podíleli např.: Karel Šprunk (*1928) přírodovědec a filosof. Po r. 1989 se stal předsedou přírodovědecké a technické sekce ČKA a redaktorem časopisu *Universum*. Přednáší filosofii na KTF UK; je překladatelem německé a francouzské filosofické literatury. Miloslav Máša (1928-1986) kněz, teolog a překladatel. Po kněžském svěcení r. 1952 působil jako kaplan v několika pražských farnostech, mj. u Panny Marie před Týnem a sv. Havla. Spolu s Janem Konzalem a Bonaventurou Boušem byl členem překladatelské skupiny, která během dvaceti let přeložila velkou část koncilních liturgických textů. Učil liturgiku kandidáty kněžství v tajných kurzech studia teologie. Dále se na překladech podíleli: Miroslav Kratochvíl, Alžběta Sirovátková, Michaela Freiiová, Dagmar Pohunková, Zdeněk Schauta a Eva Doležalová. Viz GRUNTORÁD, Jiří: Samizdatová literatura v Československu sedmdesátých a osmdesátých let. In: ALAN, Josef (ed.): op.cit.

¹⁹⁷ Do redakčního okruhu patřili: MUDr. Petr Příhoda, Jiří Kovařík, Antonín Brzek, Slavomil Hubálek, Tomáš Halík, ad., více k tomu viz Jandourek, Jan: *Tomáš Halík. Ptal jsem se cest*. Praha 1997, s. 131 ; časopis *Salus* redigovala MUDr. Dagmar Pohunková

do materiálu *O zdravotnictví*, který si vzala Charta 77 za svůj dokument.¹⁹⁸ Tento text nebyl jediným výsledkem spolupráce mezi katolíky a chartisty: další společnou akcí byl protest proti legalizaci potratů v roce 1986, na němž se podíleli zejména Václav Benda, Václav Frei a Marie Kaplanová.

Nejrozšířenějším časopisem mezi náboženskými samizdaty byly výše již připomenuté **Informace o církvi** (formát A4, náklad 1000-1300 kusů, časopis se opisoval na stoji, tiskl pomocí cyklostylu a ke konci 80. let se na některých místech rozmnožoval pomocí xeroxu). Vycházely měsíčně v letech 1980-1990 a kromě jiného pravidelně informovaly o perzekucích v Československu a o vnitrocírkevním dění doma i ve světě. Obsahoval vedle původních textů převzaté zprávy a překlady. Celkem vyšlo sto třináct čísel.

Okolnosti jeho vzniku nejsou úplně jasné – je však patrné, že v prostředí katolické církve panovala všeobecná potřeba vytvořit jakési zastřešující informační médium, svým způsobem paralelu k Informacím o Chartě, jak ostatně dokládá i název, které by přinášelo zprávy o situaci v křesťanském světě. Prvotní impuls vyšel pravděpodobně z jezuitského prostředí, nápad se promýšlel i na pražských katolických bytových seminářích. Podle Josefa Kordíka¹⁹⁹ existuje několik verzí o tom, jak vznikl nápad založit časopis Informace o církvi, ta jeho je následující:

„Byl jsem v Krakově s [Václavem] Vackem u bohemisty Zichoviče. A ten říkal: „Potřebujeme nutně, aby někdo od vás dodával zprávy, aby bylo něco věrohodného pro Vatikán. Ne vysílání, ale pro kurii.“ Říkal jsem si, že když budeme dávat informace do Vatikánu, tak proč ne pro ostatní u nás. Takže dělat to tak jako informace pro nás a ať si z toho Vatikán vezme, co chce. S tím jsem se vrátil z Polska a sešli jsme se v Pardubicích na faře, kde byl Vacek kaplanem, a tam jsme o tom začali dál mluvit. A už u toho byl [Karel] Dománek.“²⁰⁰

---

¹⁹⁸ Viz vzpomínka M. Freiové; ČKA, Katolický tisk a samizdat za komunistické totality, diskusní večer ČKA, b.d., [jaro 1998?], přepis nahrávky, archiv autorky. K dokumentu, detailní analýze čs. zdravotnictví, byl připojen dopis České národní radě a ministerstvu zdravotnictví ČSR. Dokument Charty 77 je datován 15. srpna, 1984 (č. 14/84). Viz PREČAN, Vilém: *Charta 77...*, op. cit., s. 421; CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – PREČAN, Vilém (eds.): *Charta 77. Dokumenty 1977-1989. Svazek 1-3.* Praha 2007, s. 642-657

¹⁹⁹ Josef **Kordík** (1948) po absolvování Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Litoměřicích přijal kněžské svěcení, během studií vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova, z něhož vystoupil na počátku 80. let kvůli názorovým neshodám a odcizení. V roce 1978 podepsal Chartu 77. Jako farář působil v Libčevsi u Loun. V roce 1981 byl trestně stíhán podle §178 tr.z., odsouzen na jeden rok podmíněně s odkladem na tři roky a následně zbaven státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti. Dnes se mj. věnuje vězeňské duchovní službě ve valdické věznici, je farářem v Železnici u Jičína.

²⁰⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Kordíkem vedla M. E. Holečková 12.5. 2004

Každopádně, nápad se uchytil a postupně se kolem IOCu vytvořila široká skupina výrobců a distributorů se svými regionálními centry.

Křesťanské obzory (formát A4, časopis vycházel dvakrát měsíčně, tištěn byl pomocí cyklostylu) vydával Augustin Navrátil²⁰¹ v letech 1988-1990, spolu se související řadou Knihovna Křesťanských obzorů, v níž vyšlo dvacet dva drobnějších tisků.²⁰² Knihovna Křesťanských obzorů se zaměřovala hlavně na vydávání papežských encyklik. Časopis, podobně jako další periodika, čerpal příspěvky jednak z původní tvorby, přejímal články z dalších samizdatů a exilové produkce a přinášel překlady cizojazyčných článků s křesťanskou tematikou.²⁰³

Vzkříšení (formát A4, vycházel nepravidelně, asi čtyřikrát ročně; rozmnožován byl opisováním na stroji, popř. pomocí cyklostylu) – časopis vycházel v letech 1979-89, měl ambici oslovit co nejširší publikum, zejména křesťanské rodiny, své ohnisko měl v jižních Čechách a jeho vydávání je spojené hlavně se jménem p. Adolfa Pintíře.²⁰⁴ Také tento časopis hojně čerpal ze zahraniční produkce, překlady tvořily asi polovinu obsahu každého čísla.

Čtení do krosny²⁰⁵ (formát A4, rozsah 35-40 stran) - redakční okruh se začal scházet a promýšlet podobu časopisu na podzim roku 1987, první číslo vyšlo na počátku roku následujícího. Čtení do krosny byl časopis pro mládež, jehož vydávání bylo zastřešeno salesiány, kteří vydávání podporovali finančně i materiálně. Časopis byl rozmnožován na kopírce (xerox), aby byla grafická úprava pro mládež atraktivnější. Na rozmnožování titulu měla zásluhu zejména Dagmar Tesařová (švagrová J. Sirovátky), u níž byla kopírka také schovaná. Distribuci zajišťovali salesiáni a salesiánští spolupracovníci. Šéfredaktorem byl Josef Dolista, výkonným redaktorem Jindřich Sirovátka, na podobě periodika se dále podílel Dominik Dvořák, Zdeněk Jančařík, Bohuslav Fliedr, Jaroslav Kopecný a Jindra Buzková. *Čtení do krosny* mělo následující rubriky: Život církve, Portréty, Naše víra, Impulsy. Většinu zde publikovaných textů představují původní příspěvky. Po roce '89 se časopis přejmenoval na Anno Domini

---

²⁰¹ K jeho osobě viz s. 41, pozn. 103

²⁰² GRUNTORÁD, Jiří: *Samizdatová literatura v Československu sedmdesátých a osmdesátých let*. In: ALAN, Josef (ed.): op. cit., s. 492-507

²⁰³ POSSET, Johanna: op. cit., s. 85-86

²⁰⁴ Viz vzpomínka p. Pintíře; ČKA, Katolický tisk a samizdat za komunistické totality, diskusní večer ČKA, b.d., [jaro 1998?], přepis nahrávky, archiv autorky.

²⁰⁵ K historii časopisu viz: AD. Anno Domini. Áděčko. Salesiánská rodina 4/2001, s. 10-15

(,Ádččko').²⁰⁶ V tomto prostředí se začala také formovat myšlenka na založení křesťanského nakladatelství literatury pro děti a mládež – pozdější Portál.

Sborník **Znamení doby** od roku 1973 vydávaný paterem Jaroslavem Knittlem ve Vrchovinách; do roku '89 vyšlo šedesát pět čísel sborníku a dalších asi tři sta padesát knižních titulů vydávaných tímto redakčním okruhem.

III. 3 Státní bezpečnost a její zápas s ,nelegálními' tiskovinami

Komunistický režim věnoval všem písemnostem, které nevycházely z jeho produkce, mimořádnou pozornost, o čemž svědčí již samotný název zpráv pravidelně jednou za měsíc vypracovávaných pracovníky Stb - *Operativní situace v problematice protizákonných písemností, teroru, nedovoleného ozbrojování a verbálních trestních činů politické motivace za měsíc...*²⁰⁷ - v němž jsou nezávislé tiskoviny na prvním místě a až za nimi následuje teror... Pracovníci oddělení pro boj s vnitřním nepřítelem vypracovávaly tyto denní, měsíční a roční vyhodnocení vývoje situace; zprávy byly připravovány pro nejvyšší funkcionáře mocenských struktur a jejich hodnota pochopitelně závisela na kvalitě informačních zdrojů. Měsíční přehledy přinášely srovnání s předchozím obdobím, počty jednotlivých písemností zadržovaných v daném měsíci, tabulky s výskytem podle krajů a v příloze pak přehled ,nejzajímavějších výskytů'. Materiál si také všímal sociálního původu a věkového složení výrobců samizdatů.²⁰⁸ Zprávy neopomíjely také zahraničních písemností (exilové časopisy a knihy, zprávy AI, etc.) objevujících se v Československu, často se v nich hovoří též o častém zadržení gramofonových desek cizího původu. Velká závažnost byla připisována i různorodým projevům ,lidové tvořivosti' – tj. nápisům na zdech, karikaturám novinových fotografií, anonymním dopisům, letákům, plakátům, apod.²⁰⁹ Problematika samizdatu byla jedním ze zájmů Stb, již pro sledování a následnou

---

²⁰⁶ Viz vzpomínka J. Sirovátky; ČKA, Katolický tisk a samizdat za komunistické totality, diskusní večer ČKA, b.d., [jaro 1998?], přepis nahrávky, archiv autorky.

²⁰⁷ srv. AMV ČR, f. X. S-SNB, VN-0020/03/04 SA

²⁰⁸ PLACÁK, Petr: Stb a „protizákonné písemnosti“ v osmdesátých letech. In: Securitas Imperii č. 1. Sborník k problematice bezpečnostních služeb. Praha 1994, s. 32-59; AMV ČR, f. X. S-SNB, VN-0020/03/04 SA

²⁰⁹ AMV ČR, f. X. S-SNB, VN-0020/03/04 SA – ve zprávě z února 1984 se můžeme kupříkladu dočíst o tom, že z ostravského poštovního úřadu byly na KV KSČ a další úřady zaslány korespondenční lístky s nalepeným novinovým výstřížkem fotografie J. Andropova, doplněným kresbami hákových křížů a nápisy: *Hitler-stalinista Andropov zdechl a Národ nenávidí rudé fašisty jejich zloděje a ochlasty*. Stejná zpráva také v rubrice ,Přehled nejzajímavějších výskytů' podrobně informuje o křídových nápisech protestující proti

analýzu zadržených tiskovin sloužil rozsáhlý administrativní aparát, spadající pod útvar pro boj s vnitřním nepřítelem.²¹⁰

S nárůstem počtu samizdatových titulů a jejich jednotlivých exemplářů vznikla potřeba vytvořit pro tyto materiály centrální evidenci s jejich vyhodnocením, kterážto byla budována od roku 1983 na X. S-SNB, ale i před vznikem tohoto centrálního pracoviště byly na žádost SV-Stb pořizovány expertízy např. v souvislosti s trestním stíháním vedeným proti osobám podezřelým z výroby a šíření nezávislých tisků. Znalecké posudky z oboru písmoznalectví měly posloužit k určení provenience tiskovin.²¹¹ K zjišťování autorství textů sloužila technická evidence písemností (TEP) spadající pod Technickou správu FMV.

X. S-SNB řídila a koordinovala veškerá opatření Stb prováděná proti autorům, výrobcům a distributorům samizdatu s využitím stávající agenturní sítě, technických prostředků (odposlechy, sledování, při zásahu mohli být např. použiti i služební psi, o čemž ostatně svědčí již jmenované akce v Kadani a v Moravci v roce 1981) a kriminalistických metod, jakým byl např. rozbor charakteristických znaků písma psacího stroje. Znaky písma psacího stroje jsou dvojího druhu: skupinové a individuální. První typ zahrnuje takové vlastnosti písma, jako je např. druh, velikost a rozteč (tj. vzdálenost os jednotlivých písmen od sebe) písmen, zvláštnosti jejich řezu, apod. – tyto znaky jsou skupině psacích strojů již dány výrobcem, jsou typické pro určitý model či značku psacího stroje. Do druhé skupiny patří takové vlastnosti, jichž písmena nabudou v důsledku opotřebení při psaní – projevují se v poškození řezu písmen, nesprávným otiskováním (vychýlení z vertikální nebo horizontální osy, příp. nesprávné otiskování vznikající v důsledku zkřivení typových pák) atd.²¹² - používaný psací stroj má totiž stejnou osobitost, jako písmo. Shromažďovány byly takové údaje o typech psacích strojů, které následně umožňovaly zjistit, na jakém psacím stroji byla ta která písemnost opsána, na čí jméno je tento evidován a v jaké akci byl dotyčný majitel „rozpracován“.

---

politice Sovětského svazu objevených v Chebu a o pátrání po neznámém pachateli, který ve Františkových Lázních napsal tmavě zelenou křídou na lázeňskou budovu nápisy *SSSR - okupanti a KSČ - gestapo*.

²¹⁰ Správa kontrarozvědky pro boj s vnitřním nepřítelem, krycím názvem X. S-SNB, po reorganizaci v roce 1988 to byla Hlavní správa kontrarozvědky – II. S-SNB. Viz PLACÁK, Petr: op.cit.; FROLÍK, Jan: *Ještě ke nástinu organizačního vývoje státobezpečnostních složek národní bezpečnosti v letech 1948-89*. Sborník archivních prací 41, 1991

²¹¹ Znalecký posudek z oboru písmoznalectví, 11. ledna 1980, AMV ČR, VS-ČVS-11/120-1979

²¹² ibid.

III. 4 Základní tiskařské a vydavatelské postupy²¹³

Nejdostupnější a také nejpracnější technikou výroby samizdatu bylo opisování na psacím stroji s pomocí uhlového papíru („kopírák“); při jednom psaní bylo možné vytvořit až jedenáct kopií, množství záviselo na kvalitě papíru a síle úderu. Dalším způsobem byl tisk pomocí rámečku – toto podomácku vyrobené rozmnožovací zařízení převzalo tiskařskou techniku tisku pomocí voskových matric. Byla zapotřebí kovová nebo dřevěná podložka, dřevěný nebo kovový **rámeček** potažený látkou, který byl připevněný k podložce a k tomu ještě kovový váleček k nanášení barvy. Vosková matrice (či její plastová nebo hliníková náhrada) se umístila pod tkaninu a následně bylo možné kovovým válečkem protlačit barvu skrze látku a matici na papír umístěný pod ní.

Kromě tohoto způsobu se používali rozmnožovací přístroje k obtahování lihových matric - **ormig**. Text se přenášel z papíru vrstvou dehtových barev na křídový papír, který pak tvoří onu tiskovou formu, matici. Vodným roztokem lihu se dehtové barvivo uvolňovalo a přenášelo na papír. Takto bylo možné pořídit přibližně sto kopií.

Dalším způsobem, spolu s psacím strojem u nás nejrozšířenějším, je tisk pomocí **cyklostylu**.²¹⁴ Na voskovou blánu se napsal text (pro větší efektivitu se sundala páska u psacího stroje, aby byl průklep ostřejší), čímž se do ní vysekaly textové otvory, přes něž se na papír nanášela barva. Pomocí cyklostylu se dalo opatřit maximálně tisíc kopií, záleželo na kvalitě stroje.

U nás méně rozšířeným způsob byl **offset**²¹⁵, spadající mezi tisky z plochy, protože jeho tisknoucí i netisknoucí místa jsou v jedné výškové úrovni (narozdíl od jiných technik): na kovovou (hliníkovou, zinkovou...) nebo papírovou matici (formu) se přenesl obsah textu, který měl být vytištěn, z této tiskové formy se nejprve tiskne na pryží potažený válec a z něho teprve na papír. Díky dobré přilnavosti pryžového válce lze takto tisknout i jemné detaily na méně kvalitní papír. Předloha na matici není stranově převrácená. Při tisku se využívalo odpudivosti vody a mastných tiskových barev a bylo možné tak přenášet i obrázky a fotografie. Konečně poslední využívanou grafickou

---

²¹³ K otázkám výroby se ještě podrobněji dostanu v následující kapitole.

²¹⁴ ŠIMULČÍK, Ján: *Svetlo z podzemia. Z kroniky katolíckeho samizdatu 1969-1989*. Prešov 1997, s. 21, 22

²¹⁵ www.cs.wikipedia.org, 11. května, 2007

technikou je **sítotisk**²¹⁶, při jehož užití bylo možné reprodukovat i obrázky a tisknout v několika sloupcích. Jedná se v podstatě o tisk ze šablony - z předloh se zhotovovaly diapozitivy, skrze ně se osvětlovalo síto z jemného hedvábí, na jehož povrchu byla nanášena emulze (acetonový lak). Ta se na neosvětlených místech vymyla, takže text se zobrazil na síti jako struktura propouštějící barvu. Síto se napjalo na tiskací rámeček a dalo se použít jako matrice. Barva se přes síto nanášela stěrkou na papír, který byl pod ním.²¹⁷ Tímto u nás ne příliš rozšířeným způsobem vznikala např. revue *Střední Evropa*.

Závažný rozměr samizdatu vidím kromě toho, že přispěl k udržení myšlenkové, kulturní a duchovní kontinuity svobodné kultury také v tom, že kolem tohoto média vzniká společenství angažovaných a často téměř bezejmenných výrobců a distributorů pronikající do ostatních sfér společenského života, tj. ne výhradně do uzavřených kruhů opozice; nezávislá nakladatelství, redakce a distribuční síť se stávají součástí širokého proudu ‚druhé kultury‘ a ‚paralelní společnosti‘, ale svým způsobem právě tyto hranice, které jsou často kladené mezi ‚malou skupinku disidentů‘ a ‚ostatní společnost‘, přesahují a prolamují. Samizdat byl privilegovanou zbraní tohoto nového typu společenského angažmá – disidentství – projevujícího se respektem k legalitě, zavedením dialogu s *mocí*, obranou lidských práv, nenásilím, publicitou lidí režimu odporujících, ve vztahu k němu nekonformním.²¹⁸

Je nepochybné, že samizdat a kolem něj vytvořené ‚společenství bezejmenných‘ významnou měrou přispěl k rozklížení normalizačního režimu, protože již jeho samotná existence (a také dalších nezávislých aktivit) posouvala meze toho, co je zakázáno, stíháno. Texty publikované v samizdatových edicích a periodikách tak mohou být často zajímavými nikoliv primárně z hlediska estetické hodnoty, literární kvality či myšlenkového obsahu, ale právě kvůli souvislostem doprovázející jejich vznik, jenž svědčí o občanské statečnosti jejich tvůrců a vydavatelů. I obsahově neškodný a neutrální tisk, nahlíženo dnešními očima, který vyšel v malém nákladu má z tohoto úhlu pohledu svou mimořádnou cenu.

Tato tvrzení platí jaksi dvojnásobně, uvažujeme-li nad katolickým samizdatem a jeho významem – zasahuje totiž větší skupinu společnosti než např. umělecká

---

²¹⁶ www.cs.wikipedia.org, 11. května, 2007

²¹⁷ MACK, Manfred: Psací stroj a uhlový papír. Dobyty veřejného prostoru. In: *Samizdat. Eseje. Alternativní kultura ve střední a východní Evropě – šedesátá až osmdesátá léta 20. století*. Brémy 2002, s. 65-75

²¹⁸ MAYER, Françoise: op. cit., p. 40

samizdatová produkce, která je již svým zaměřením exkluzivní a to také proto, že jak je patrné z uvedeného přehledu, zasahoval různé vrstvy společnosti a profesní skupiny (děti a mládež, křesťanské lékaře a psychology, přírodovědce ...) a věnoval se různým společenským oblastem (teologii, filosofii, spiritualitě, informacím...). Katolický samizdat také není vázán úzce na centrum, tj. na Prahu, popř. Brno, ale zasahuje i regiony a okrajové oblasti, protože svým šířením může sledovat stávající farní strukturu a zde existující komunity věřících. Všimněme si kupříkladu, kde všude bydleli lidé vyšetřovaní v souvislosti s akcí Lekce, to nám dává určitou představu o ‚geografii samizdatu‘.

K tomu, aby jednotlivé nezávislé vydavatelské pokusy nezůstávaly omezené jen na úzké okruhy zasvěcených, se snažil přispívat Karel Palek (pseud. Petr Fidelius), vydavatel *Kritického sborníku*, který se zde od roku 1983 začal pokoušet o zpravodajství, zaměřené na samizdatovou produkci. Systematicky sledoval samizdatová periodika, ediční řady i nezařazené práce, které pravidelně uváděl v rubrikách Knižní zpravodaj, Co nového v samizdatu a Periodika.²¹⁹

---

²¹⁹ Viz vzpomínka M. Freiové; ČKA, Katolický tisk a samizdat za komunistické totality, diskusní večer ČKA, b.d., [jaro 1998?], přepis nahrávky, archiv autorky a dále jednotlivá čísla *Kritického sborníku*.

• ŽIVOTOPISNÁ VYPRÁVĚNÍ

IV. Tiché společenství

Při promýšlení tématu diplomové práce jsem kromě důvodů již uvedených v úvodu, vycházela také z přesvědčení, že společenský a politický význam určité komunity není úměrný množství sympatizantů či členů – podstatné je spíše sociální složení, a právě z něj značnou měrou pramenící její aktivita a činorodost. Pro zkoumanou problematiku je nejdůležitějším pojítkem mezi níže uvedenými lidmi spolupráce na katolickém samizdatu – tj. jejich podíl redaktorský, překladatelský, autorský či distribuční. Snažila jsem se, aby zde byli zastoupení lidé různých generací a pokud možno z rozličných regionů. Také jsem chtěla, aby do výzkumu byli zahrnuti i členové řádů, protože tajně existující řeholní společenství nežila izolovaně od dalšího skrytého církevního života, ale naopak, významně ho ovlivňovala. Jsem si vědoma jistého nedostatku, ke kterému jsem se uchýlila při výběru narátorů – v ‚mé‘ skupině chybí ženy-opisovačky, které beze sporu tvořily pilíř (nejen) katolických samizdatových dílen. Předpokládala jsem, že se mi je podaří kontaktovat s pomocí oslovených narátorů-mužů²²⁰, kteří jsou a byli známější, ale setkala jsem se zde s nečekanými překážkami (snow-ball technique ne vždy funguje), a tak jsem se zaměřila spíše na lidi, přispívající autorsky a organizačně (překlady, distribucí, samotným tiskem). Obtíže spočívaly v tom, že moji narátoři v několika případech odmítli jmenovat své spolupracovníky, kteří ještě žijí – toto své rozhodnutí odůvodňovali zpravidla tím, že nemohou nikoho jmenovat bez jeho souhlasu, popř. zdůrazňovali, že chtějí hovořit „o věci, nikoliv o lidech.“

Analyzovanou skupinu²²¹ tvoří tito lidé (řazeno abecedně):

František **Adamík** (*1932) jeho otec byl komunista, matka členkou strany lidové. Vyučil se zámečnickem, pak nastoupil ke studiu v salesiánském ústavu pro pozdní kněžská povolání v Trmicích u Ústí nad Labem. V dubnu 1950 byl tento dům v rámci akce K zavřen, zdejší kněží byli většinou internováni. F. Adamík si dodělal při zaměstnání maturitu na gymnasiu a následně strávil čtyři semestry na teologické fakultě v

---

²²⁰ Kontakty na F. Adamíka, R. Jáchyma a F. Líznu mi laskavě poskytl PhDr. Jan Stříbrný z České křesťanské akademie, kterému tímto děkuji.

²²¹ Jen připomínám, že ne se všemi jsem hovořila já – viz úvod.

Litoměřicích. R. 1955 nastoupil na dvacet šest měsíců na vojnu k Technickým praporům v Nepomuku, ve Strašicích, aj. Do roku '68 pracoval u dráhy, později jako dělník na různých pracovištích. Na začátku roku 1979 se stal dominikánským terciářem (Laické sdružení sv. Dominika), ve stejné době začal s vydáváním náboženské literatury. V roce 1985 byl zatčen a obviněn podle §178 tr.z., později bylo obvinění přehodnoceno na podvracení republiky (§98 tr. z.). Na podzim t.r. byl odsouzen u Krajského soudu v Ostravě k trestu odnětí svobody na dva roky nepodmíněně. Po odvolání k Nejvyššímu soudu byla jeho činnost přehodnocena na pobuřování s trestem čtrnáct měsíců věznění s tříletou podmínkou. Po roce 1989 založil a vedl českou pobočku CSI. Má pět dětí.

Michaela **Freiová** (*1942) dcera Josefa Myslivce²²², po vystudování jedenáctiletky nemohla z kádrových důvodů pokračovat ve studiu na vysoké škole a pracovala převážně jako administrativní síla ve zdravotnických (nemocnice Na Františku, Endokrinologický ústav, aj.) zařízeních. Pro samizdat překládala z angličtiny, němčiny a francouzštiny, psala také vlastní texty. Spolupracovala např. s Dagmar Pohunkovou, Otou Mádrem, Josefem Zvěřinou a mnoha dalšími. Spolu se svým manželem Václavem Freiem, filosofem a matematikem, pořádala domácí bytové semináře. Po listopadu '89 byla členkou KDS a zmocněnkyní vlády pro uprchlíky. V roce 1992 byla půl roku poslankyní Federálního shromáždění. Od r. 1994 pracuje v Občanském institutu, kde se zabývá hlavně rodinnou politikou. V 90. letech vystudovala religionistiku na FF UK. Řídí internetový server Res Claritatis. Je matkou tří synů.

Vladimír **Fučík**²²³ (*1934) pochází z rodiny drobného živnostníka z Hořic v Podkrkonoší. Po absolvování gymnasia nedostal doporučení ke studiu na vysoké škole, a proto odešel na více než rok „do výroby“. Vystudoval biologii na Universitě Karlově, po dva roky pracoval jako zahradník v Průhonících, než se dostal do Akademie věd. V roce '68 pomáhal s organizací přednáškového cyklu *Živá teologie*. Od 70. let se účastnil bytových seminářů, zabývajících se mj. diskusí mezi teology a přírodovědci. Některé z nich se konaly i v jeho bytě. Významně se podílel na výrobě a distribuci katolických samizdatů.

---

²²² Josef **Myslivec** (1907-1971) právník a byzantolog, za I. republiky byl zaměstnaný v politickém oddělení předsednictva vlády, po válce redigoval čtrnáctideník *Vyšehrad, list pro křesťanskou kulturu* (spolu s B. Fučíkem, J. Čepem, E. Fryntou ml., A. Vyskočilem, ad.). Byl odsouzen v procesu s katolickými spisovateli (J. Zahradníček, J. Kostohryz, B. Fučík, Z. Kalista...), vězněn v letech 1952-60, propuštěn byl na amnestii. Po návratu z vězení pracoval jako skladník, externě spolupracoval s ČSAV. V době Pražského jara a krátce po něm přispíval do časopisu *Via* a do *Katolických novin*.

²²³ Rozhovor s ním jsem nahrála již pro svou bakalářskou práci.

V roce 1985 byl zatčen v rámci akce Saturn, o rok později odsouzen k osmi měsícům odnětí svobody podmíněčně. V době konání rozhovoru stále pracoval jako vědecký pracovník AV ČR.

P. Radim Miroslav **Jáchym** OFM (*1927) po studiu gymnasia v Jindřichově Hradci nastoupil na Vysokou školu politickou a sociální²²⁴ v Praze (1946-1950). Byl členem Československé strany národně socialistické. Během studií se podílel na činnosti tehdy již zakázaného katolického studentského hnutí. Zúčastnil se prvního průvodu studentů²²⁵ za prezidentem Benešem v únoru r. 1948. Po absolvování vysoké školy prošel vojenskou službou u PTP²²⁶ v Mimoni a jinde; trvala více než tři roky. Již zde se rozhodl stát se františkánem, musel ale čekat dvacet let (do r. 1971), než to bylo možné. Po vojně pracoval až do odchodu do důchodu v bance v Jindřichově Hradci. V roce 1972 byl v Erfurtu, již jako františkán, tajně vysvěcen na kněze. Svěcení přijal od tamějšího biskupa Hugo Aufderbecka. V 70. a 80. letech přednášel filosofii a církevní právo v tajných studijních kroužcích františkánského řádu v Praze, Bratislavě, Liberci, Brně..., pro tyto účely překládal a vydával studijní texty. V roce 1983 byl zatčen v rámci akce Vír (viz kap. II, s. 37) a několik měsíců vězněn ve vyšetřovací vazbě.

Dagmar **Kadlecová-Hlavsová** (*1956) dva její strýcové z matčiny strany (matka roz. Pešková) byli vězněni v 50. letech (jeden kněz-salesián, druhý souzen v tzv. Kameničském procesu). Vystudovala gymnasium v Hlinsku, pro svůj rodinný původ

---

²²⁴ Tato vysoká škola vznikla dekretem prezidenta republiky ze dne 26. října 1945 na místo prvorepublikové Vysoké školy obchodní, spadající tehdy pod ČVUT. Později byla přeměněna na Vysokou školu politických a hospodářských věd. Hospodářská fakulta této školy se v roce 1953 stala základem pro Vysokou školu ekonomickou.

²²⁵ V únoru 1948 proběhly dvě velké studentské manifestace za zachování demokracie v Československu. První se uskutečnila 23. února. Nápad vznikl na schůzce národně socialistické mládeže a byl mj. podpořen poslancem za tuto stranu Josefem Lesákem. Průvod manifestantů vedl ze sídla ČSNS v Obecním domě na náměstí Republiky ulicí Na Příkopěch, Národní třídou, přes Karlův most a Nerudovou ulicí na Hrad. Postupně se k němu připojovali další lidé, bylo jich nakonec asi dva tisíce. Pětičlenná studentská delegace se ve večerních hodinách setkala s prezidentem republiky Edvardem Benešem a ujistila ho o tom, že studenti stojí za ním a vyzvala ho k dodržování ústavy. Během této manifestace nedošlo ke střetům ani k represivním zásahům ze strany SNB, nebo milice.

²²⁶ **PTP** – Pomocné technické prapory Československé lidové armády byly zřízeny v roce 1950 pro tzv. politicky nespolehlivé osoby, velkou část zde sloužících lidí tvořili lidé starších ročníků, kteří byli v dřívějších letech osvobozeni od základní vojenské služby (např. kněží), vojáci zahraničních jednotek čs. armády propuštění z pol. důvodů po r. '48, vojáci německé armády ze smíšených manželství, studenti bohosloví, ale i propuštění kriminální vězni. Podle zdravotní způsobilosti lidí zařazených do těchto jednotek se PTP dělily na lehké a těžké – lehké PTP bylo využíváno na nejrůznějších stavbách (silnice, letiště, apod.), těžké pak na práci v dolech. Tato jednotka fungovala do r. 1954, poté byla přeměněna na Technické prapory, kde se již vojáci učili zacházet se zbraněmi.

nebyla několikrát přijata na vysokou školu. Pracovala jako překladatelka, knihovnice... Žila a dosud žije v Brně, kde se stýkala s okruhem okolo evangelického faráře Jana Šimsy, s rodinou Adámkovou a dalšími katolíky, s tamními intelektuály (Jiří Kratochvíl, Jaroslav Šabata, Zdeněk Vašíček, Jaroslav Mezník...) i s brněnským undergroundem. Spolupracovala s Josefem Adámkem a jeho rodinou na opisování textů, dále opisovala literární texty dle svého výběru. Podepsala Chartu 77. Byla vyšetřována na Stb v souvislosti s trestním stíháním Josefa Adámka a při mnoha dalších příležitostech.

Jiří **Kaplan** (*1925) narodil se v Užhorodě a do roku 1938 vyrůstal na Podkarpatské Rusi, kde jeho otec i matka pracovali u dráhy. V r. 1945 vstoupil (spolu s rodiči a sestrou) do KSČ, na konci vysokoškolského studia se nechal ze strany vyloučit. Ihned po válce (tzv. válečný semestr) se J. Kaplan přihlásil ke studiu matematiky na Přírodovědecké fakultě UK. Po absolutoriu v r. '49 a po vojně pracoval jako překladatel (angličtina, němčina, francouzština, ruština) technické literatury a jako dokumentarista v Ústavu vědeckých, technických a ekonomických informací (zde prožil celou svou profesní kariéru, ačkoliv ústav se různě reorganizoval). Se svou ženou Marií (dcera katolické spisovatelky Amálie Svobodové) vychovali deset vlastních dětí. Významně se zasloužil o zavedení spirituality komunity Taizé²²⁷ do českého prostředí. Pro samizdat obstarával překlady a staral se o jeho technické zajištění. Po roce '89 pokračoval v překládání náboženské literatury pro různá nakladatelství.

Jan **Krumpholc** (*1927, biogram viz s. 30, pozn. 64)

Iva **Kotrlá**²²⁸ (*1947) básnířka a spisovatelka, od roku 1966 studovala na univerzitě v Brně, odkud byla v r. 1970 vyloučena. Na konci 60. let publikovala v časopise *Host do domu*. Pracovala jako uklízečka, od r. 1974 byla v domácnosti. V době tzv. normalizace vydávala svou tvorbu v samizdatu (Edice Petlice, Česká Expedice...) a v exilu (Rozmluvy, Křesťanská akademie, '68 Publishers, aj.). Roku 1986 podepsala Chartu 77. Od r. 1981 se

---

²²⁷ Komunitu založil bratr Roger **Schütz** (1915-2005) - švýcarský protestantský pastor, teologii vystudoval v Lausanne a ve Štrasburku. Během II. světové války se odebral do burgundské vesničky Taizé poblíž Cluny, kde koupil dům a v něm poskytoval azyl potřebným. Po válce zde založil ekumenickou komunitu, jejímž hlavním posláním bylo sdružovat lidi různých křesťanských vyznání a společenských vrstev. Taizé se stalo místem setkání především mladých lidí z nejrůznějších koutů světa. Za svou činnost dostal bratr Roger několik ocenění, např. Templetonovu cenu. Během doby nesvobody několikrát navštívil Československo. Více informací viz www.taize.fr

²²⁸ Rozhovor s I. Kotrlou cituji dle VANĚK, Miroslav (ed.): *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. I díl. Disent v období tzv. normalizace*. Praha 2005, s. 235-275, popř. z mnou pořádaného rozhovoru viz ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s I. Kotrlou vedla M.E. Holečková 16.11. 2007

podílela se na vydávání časopisu *Obsah*, kde vydávala svá drobnější prozaická díla, spolupracovala na literárním samizdatu (sborníky k životním výročím J. Trefulky, J. Skácela, D. Tataruky a dalších), se svým manželem Zdeňkem vydávala v l. 1981-83 sborník *Moravská čítanka*. Byla v kontaktu s brněnským tiskařem Josefem Adámkem²²⁹, s Radomírem Malým²³⁰, Františkem Lízou a s mnoha dalšími lidmi. V roce 1989 spoluzakládala nakladatelství *Atlantis*. Po roce '89 pracovala jako úřednice, v letech 1997-2002 byla členkou Rady Českého rozhlasu. Od roku 2002 je šéfredaktorkou literárního časopisu *Akord*. Má šest dětí.

P. František **Lízna** SJ (*1941, biogram viz s. 31, pozn. 67)

Michal **Mrtvý** (*1964) jeho otec František Mrtvý byl absolventem salesiánského ústavu ve Fryštáku, další postup v rámci řádu mu byl znemožněn kvůli II. sv. válce a pozdějším politickým změnám v Československu. Byl zařazen do PTP, poté se oženil. Michal Mrtvý vystudoval odborné učiliště v Mohelnici, pak pracoval jako dělník. V roce 1985 se prostřednictvím Jana Krumpholce a Františka Adamíka zapojil do výroby samizdatu, měl na starosti převážně jeho technickou stránku. V roce 1986 byl za tuto svou činnost trestně stíhán, po několikaměsíčním držení ve vyšetřovací vazbě (sedm měsíců) byl odsouzen za pobuřování a maření dozoru nad církvemi a náb. společnostmi ke třinácti měsícům odnětí svobody s odkladem na dva roky. V r. 1987 byl zadržen kvůli vystoupení na oslavách 1. máje (spolu s Tomášem Hradílkem²³¹ a Rudolfem Berezou) a trestně stíhán pro tr. čin výtržnictví. Stíhání bylo brzy ukončeno. Podepsal prohlášení Hnutí za občanskou svobodu.²³²

---

²²⁹ K jeho osobě viz s. 30, pozn. 65

²³⁰ Radomír **Malý** (*1947) historik a novinář, po absolvování brněnské univerzity pracoval v Uměleckohistorickém muzeu Kroměříži, odkud musel v r. 1972 z politických důvodů odejít. Aktivně se podílel na vydávání katolického samizdatu, podepsal Ch77. Po roce '89 pracoval jako redaktor v novinách *Lidová demokracie* a v časopise *Světlo*. Od r. 1996 učí na Teologické fakult Jihočeské university v Českých Budějovicích. V r. 2004 neúspěšně kandidoval do Senátu za stranu Národní sjednocení za okrsek Brno-venkov.

²³¹ Tomáš **Hradílek** (*1945) absolvent Vysoké školy zemědělské, pracoval v JZD. 1. února 1977 podepsal Chartu 77, pak byl zaměstnán jako dělník na pile. Žil (a žije dosud) v Lipníku nad Bečvou, od 2. ledna 1989 do 6. ledna 1990 byl mluvčím Charty 77 (spolu s Danou Němcovou a Alexandrem Vondrou).

²³² **Hnutí za občanskou svobodu (HOS)** – nezávislá iniciativa ustavená 15. října 1988 zveřejněním manifestu *Demokracie pro všechny*, který ihned podepsalo více než sto signatářů (např. V. Benda, R. Battěk, J. Čárnogurský, T. Hradílek, L. Lis, A. Marvanová, A. Vondra...). Iniciátorem hnutí byl sociolog Rudolf Battěk. Vedle Demokratické iniciativy a Klubu za socialistickou přestavbu Obroda to byla vyhraněně politicky zaměřená iniciativa, tzn. s jasně formulovaným programem, jenž obsahoval mj. požadavek zrušení vedoucí úlohy jedné strany, zavedení pluralitní demokracie, svobodu duchovního života, nezávislé

Jindřich **Sirovátka** (*1943) narodil se v česko-německé rodině horníka a úřednice, vystudoval fyziku pevných látek na ČVUT. V 60. letech se účastnil nejrůznějších studentských aktivit na své fakultě. Po absolutoriu a po vojně nastoupil do fyzikální laboratoře Výzkumného ústavu pro sdělovací techniku A. S. Popova, od r. 1983 zde pracoval jako vedoucí publikačního oddělení. V době Pražského jara se angažoval v dílenském výboru ROH. Od začátku 80. let se jako salesiánský spolupracovník účastnil skrytých aktivit této kongregace, od konce roku 1987 redigoval samizdatový časopis pro mládež *Čtení do krosny*, subvencovaný salesiány. Po listopadu '89 pracoval jako redaktor nakladatelství Zvon, Portál a v Karmelitánském nakladatelství. Na konci 90. let si založil vlastní nakladatelství Doron. Je otcem šesti dětí. Jeho manželka Alžběta (roz. Tesařová) se také aktivně (hlavně překlady) podílela na tvorbě samizdatové literatury. Dnes jsou oba členy křesťanské komunity Chemin Neuf.

P. Rudolf **Smahel** SDB (*1950, biogram viz s. 30, pozn. 66)

Ve svých úvahách pochopitelně též vycházím z některých rozhovorů, které jsem pořídila již pro svou bakalářskou práci. Hlubší analýze a interpretaci jsem však nyní podrobila pouze jeden rozhovor z této skupiny.

S každým narátorem jsem vedla minimálně dva rozhovory²³³, bylo-li to žádoucí, tak i více (R. Jáchym). Snažila jsem se, aby mezi sezeními nebyla příliš dlouhá časová prodleva, což se mi z různých důvodů nepodařilo ve dvou případech (F. Lízna, J. Kaplan), doufám ale, že tato skutečnost neměla vliv na kvalitu rozhovorů. Jak jsem již uvedla v úvodní kapitole, první rozhovor měl charakter ‚narativního interview‘, jehož základem je volné vyprávění narátora podněcované ze strany tazatele/tazatelky otevřenými otázkami.²³⁴ Druhý rozhovor se zaměřoval na otázky směřující k jádru výzkumu, upřednostňoval reflexi témat, která se k němu vztahují a měl tedy spíše podobu dialogu mezi oběma stranami.

---

odbory, apod. Hnutí bylo předstupněm pro vznik politické strany, v jejím čele stál Prozatímní koordinační výbor se zástupci z Prahy, Brna a Bratislavy. Hnutí vydávalo samizdatová periodika *Zpravodaj HOS* a *Alternativa*. V rámci hnutí se vyprofilovalo několik směrů podle politické orientace: směr křesťansko-demokratický, představovaný Václavem Bendou (zárodek budoucí KDS), sociálně-demokratický v čele s Rudolfem Battěkem, ... Vyznění manifestu *Demokracie pro všechny* se promítlo do prvního programového prohlášení Občanského fóra. Hnutí zaniklo v roce 1993.

²³³ Výjimkou byla I. Kotrlá a R. Smahel – můj rozhovor měl rozšířit a místy prohloubit životopisné vyprávění, které s nimi vedla J. Nosková a P. Urbášek v letech 2003 a 2004 v rámci projektu ‚Politické elity a disent v období tzv. normalizace‘ vedeném pracovníky a spolupracovníky COH ÚSD AV ČR.

²³⁴ PALEČKOVÁ, Denisa: Takoví normální buddhisti... Biograf 22/2000, s. 30

Jistou výhodou pro mě byla znalost prostředí narátorů, tj. římskokatolické církve. Nemusela jsem osloveným lidem dlouze vysvětlovat, proč se danou tematikou vůbec zabývám a připisuji jí význam. V tomto smyslu bylo mezi námi jasno, byli jsme přeci „na jedné lodi“. Tato okolnost s sebou nese i negativní stránku – narátor někdy považoval za nadbytečné zmiňovat řadu „samozřejmostí“, a tak mohly zůstat neobjasněny i závažné skutečnosti, pro mě může být obtížné zachovat si odstup od daného tématu, protože se týká prostoru, v němž se sama pohybuji a některé záležitosti se mě týkají více, než bych sama chtěla.

Osobně jsem z narátorů znala alespoň mlhavě pouze dva: J. Sirovátku a J. Kaplana. Při volbě místa k nahrávání rozhovoru jsem vždy respektovala jejich přání: kromě vlastního domácího prostředí se rozhovor s jedním narátorem konal u mě doma (F. Adamík), v jednom případě si dotyčný určil jako vhodné místo svou kancelář (J. Sirovátka) a dvakrát jsem využila pohostinského zařízení (I. Kotrlá – čajovna, R. Smahel - kavárna).

Rozhovory uvádím v mírně redakčně upravené podobě. Sice tím poněkud mizí jejich autenticita, vyzdvihovaná jako přínosná při zachování doslovného přepisu mluveného slova, myslím si ale, že tato skutečnost nehraje roli v rámci mé práce – nestuduji mluvený projev jako takový, ale zajímá mě obsah sdělovaného vyprávění. Při přepisu se snažím vycházet z pravidel přepisu rozhovoru podle Hanse Joachima Schrödera²³⁵, rozhovor dále upravuji takto:

- Používám většinou normální ortografii, jen místy „literární transkripci“ (liší se od normální ortografie v případech, kdy se mluvené písmeno nebo spojení písmen výstižněji reprodukuje jiným písmenem – např. náký/nějaký, d’ál/dělal, páč/poněvadž), dialektismy neupravuji do spisovného jazyka, zachovány také zůstaly hovorové, nespisovné tvary, popř. i vulgarismy, opravuji chyby (např. v pádech) a protetické „v“ (vokno, vopravdu...).
- Pořadí slov v rámci věty měním tam, kde by doslovný přepis mátl čtenáře a znesnadňoval tok textu, sled vět zůstává nezměněn.

---

²³⁵ Citováno v: NOSKOVÁ, Jana: *Reemigrace a usídlování volhyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*. Filosofická fakulta MU v Brně, Ústav evropské etnologie, disertační práce, s. 219-220

- Všechny vybrané části rozhovorů cituji úplně, vynechaná místa jsou označena třemi tečkami v kulatých závorkách (...), pokud jsou uvedeny tři tečky bez závorky značí to nedořečenou větu.

- Reakce tazatele/narátora („aha“, „hm“, „ano, ano“, ad.), které mají pouze vyjadřovat pozorné naslouchání, vynechávám, stejně jako „výplňová slova“ (prostě, jako, tak...).

- Chybnou artikulaci (např. příležitostné koktání, hledání slov) neuvádím.

- Přerěknutí, na rozdíl od použití nesprávných slov, opravuji.

- Slova, která do textu doplňuji, se objevují v hranatých závorkách „[ ]“.

Dodatky se objevují pouze tam, kde jsou nutné k objasnění a ujasnění řečeného, většinou se jedná o skutečnosti zřejmé z kontextu vyprávění. Pokud tomu tak není, uvádím ještě zkratku „pozn. aut.“ (poznámka autorky).

- Číslice (s výjimkou letopočtů) jsou většinou vypsány, mluvené zkratky nerozepisuji (JZD, KSČ...)

- Neverbální projevy (např. smích, pláč, výrazná gestikulace) nezaznamenávám.

- Interpunkční znaménka používám podle daných konvencí.

- Vyprávěná přímá řeč je uvedena v uvozovkách.

Citace rozhovorů jsem od ostatního textu graficky oddělila jiným typem písma, tak jako již výše. Pro lepší přehlednost a plynulost textu uvádím vybrané pasáže z přepisů rozhovorů v přílohách, v textu na ně odkazuji takto: přílohy – číslo kapitoly/označení odstavce (jméno narátora). Celý doslovný přepis rozhovoru a nahrávka jsou uloženy ve fondech COH ÚSD AV ČR. Nakládání s životopisnými dokumenty podléhá režimu, který stanoví zákon na ochranu osobních údajů. Ve své interpretaci vycházím z celého kontextu narátora vyprávění, které v některých případech neobsahuje explicitní odpověď na otázky, jež mě zajímají, ale ty se dají pochopit právě z celku narátora životního příběhu. Práce s přepsanými výpověďmi tak vypadá shodně, jako v případě kteréhokoliv jiného historického pramene. Texty rozhovorů neprošly autorizací.

Na následujících stránkách se tedy snažím především rekonstruovat motivace vybraných lidí k zapojení se do samizdatové činnosti, ukázat jejich vzájemné vazby,

charakter a vývoj takto vzniklého společenství, zasadit jej do širších dobových souvislostí a ukázat momenty, v nichž se tyto aktivity stýkají s ostatními proudy disentu; také jsem se zaměřila na vztah k ‚viditelné‘ církvi, tj. převážně k oficiálně akceptované církevní hierarchii a k okolní společnosti. Zajímalo mě, jak výrobci samizdatu kombinovali tyto své aktivity s běžným, každodenním životem, jak vidí svou úlohu v tomto počínání a jaké existovalo spojení se zahraničím, zejm. se sousedními socialistickými státy.

Vybrané společenství se v některých případech, na základě vyprávění narátorů, zdá být pevně semknutým, ale jak se ukazuje, vazby se v nových poměrech (po r. '89) rozpadají a není výjimkou, že se lidé, kteří spolu dříve byli ve velmi úzkém styku, společně nesetkali i patnáct let. V některých případech se lidé navzájem dokonce dodnes neznají, jen o sobě ví, ale práce na společném díle je pro ně důležitější, než osobní vztah. Jako příklad řečeného mohu uvést F. Adamíka - po zatčení Radima Hložánky z Hošťky u Roudnice nad Labem v roce 1981 převzal tamní výrobu samizdatů, hlavně vydávání *Informací o církvi*:

„Dosud jsem ho [Radima Hložánku] neviděl. Vím o něm, že existuje, ale dosud jsem ho neviděl, prostě to nebylo pro věc důležité, nebylo to věci nějak prospěšné, tedy já se po tom nepídil, protože člověk má jednak svoje soukromé osobní zájmy, potom i ty zájmy, které jsou potřeba pro společenství, takže já jsem netoužil nějak poznávat lidi.“²³⁶

Na otázku, zda alespoň po Sametové revoluci neprojevil zájem či zvědavost zjistit, s kým vlastně dříve spolupracoval, odpovídá takto:

„Ne, proč? To byli lidi, co plnili svoje úkoly, co měli, nebo co si sami mysleli, že dělají dobře, já zrovna tak. Já jsem se taky nesnažil poznávat spoustu lidí nebo se chlubit, že jsem dělal to [či] ono. To ne. Proč? To není důvod.“²³⁷

Tento postoj dokládá mj. i známou skutečnost, že v rámci utajení dbali všichni zúčastnění na opatrnost, pro jistotu se neptali, kdo další patří do okruhu spolupracovníků, stačilo jim, že mají společného, spolehlivého známého a shodný cíl.

---

²³⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Adamíkem vedla M.E. Holečková 7.8. 2007

²³⁷ ibid.

Patrnou skutečností u tohoto společenství je dnešní názorová vzdálenost mezi jednotlivými narátory, která mohla existovat i dříve a nebránila vzájemné komunikaci, ale v současnosti se stává zdí mezi jednotlivými lidmi. Toto jistě neplatí výlučně pro vybranou skupinu, ale dá se vztáhnout také na ostatní nezávislé iniciativy a neformální společenství tohoto období, ostatně v souvislosti s Chartou 77 se často tato schopnost sjednocovat různé vyzdvihuje jako jedno z jejích hlavních, výrazných a výjimečných pozitiv. Jak vidno, je to rys objevující se i jinde a dá se říci, že je platný pro celý disent jako takový. Vnější tlak, „společný nepřítel“, dokázal spojit lidi, shodující se alespoň v „nejnižším společném jmenovateli“, do fungujícího, sehraného a semknutého společenství.²³⁸ Oním „společným minimem“ je v případě zkoumané skupiny potřeba být činně účasten na paralelním náboženském životě. Když zmizí tlak, zmizí i semknutost a společenství se otevře novým možnostem, které nabízí svobodná společnost.

IV. 1 Cesty k samizdatu

Motivace k zapojení se do opoziční činnosti a výroby samizdatů je komplexním jevem²³⁹, který nelze jednoduše vysvětlit a ukázat na srozumitelném, univerzálním modelu. Na základě analyzovaných rozhovorů se dá říci, že existuje motivace dvojího druhu - vnitřní a vnější, které jsou svým způsobem komplementární. Vnitřní motivace je daná nesouhlasem s vládoucí ideologií, touhou vytvářet (paralelní) život podle svých vlastních představ a životních hodnot; výroba samizdatu je některými narátory výslovně považována za projev opozičního a politického postoje.²⁴⁰ Ve výpovědích se objevuje silný akcent na určité společné hodnoty, dané křesťanskou orientací narátorů, k nimž patří potřeba nejen křesťansky žít sám osobně a se svou rodinou, ale tento životní styl také sdílet s ostatními podobně laděnými lidmi. Víra má totiž nejen individuální, čistě osobní až intimní podobu, ale také sociální rozměr. Zároveň zde nelze nepostřehnout jistou zvnějšku potlačenou osobní ambici být společensky aktivní, tvůrčí, být účasten konfrontace s myšlenkově inspirativními texty a osobnostmi. Tato potřeba veřejně či

---

²³⁸ Na tuto zkušenost poukazují mnozí, např. Iva Kotrlá a Michaela Freiová, popř. to z dalších vyprávění nepřímo vyplývá: přílohy – IV/I (I. Kotrlá); přílohy - IV/II (M. Freiová)

²³⁹ Pro ilustraci uvádím některá vyjádření: přílohy – IV.1/I (M. Freiová); přílohy - IV.1/II (F. Adamík); přílohy - IV.1/III (V. Fučík)

²⁴⁰ Přílohy – IV.1/IV (M. Mrtvý); přílohy - IV.1/V (R. Smahel); přílohy - IV.1/VI (J. Sirovátka)

společensky se angažovat za jakýchkoliv vnějších podmínek je evidentní, vždyť nemálo z narátorů dělá něco podobného i dnes – věnuje se literatuře, popř. nějakému jinému způsobu veřejné činnosti. Opačný postoj je spíše výjimečný.²⁴¹ Není ojedinělé, že někteří narátoři reagují na otázku po motivacích k zapojení se do tajné vydavatelské činnosti jistým psychologizujícím vysvětlením (např. „jsem prostě takový“). Určitá nekonformita, někdy až rebelie, je v případě některých lidí zřetelným charakterovým rysem, který se projevuje dodnes.

Samozřejmě, svou roli v rozhodování hraje také rodina, prvotní socializační prostor, který má jistě zásadní vliv na tvorbu hodnotových norem. Při hledání odpovědí po důvodech zapojení se do opozičních aktivit hrají podle mého názoru větší úlohu další vztahy, společenství a sociální sítě, do nichž se člověk během svého života dostává. Narátoři spíše výjimečně uvádí vliv rodičů jako rozhodující pro jejich pozdější účast na výrobě samizdatu, ale naopak zdůrazňují roli životního partnera²⁴², přátel, duchovního a to i v případech, kdy byl rodič či příbuzný v minulosti již vězněn nebo vystaven jiné podobě perzekuce. Takováto rodinná zkušenost mohla mít (a pravděpodobně i měla) vliv na nekomunistické názory dětí a dalších příbuzných, ale tím se ještě nerozumí přímá a aktivní účast na životě disentu, spíše názorová vyhraněnost, která se nemusí veřejně projevovat (anebo se projevuje pasivně – nechozením k volbám, nečlenstvím v Pionýru a SSM, apod.). Lidé aktivní v opozičních skupinách nepocházejí jednoznačně ani z rodin politicky indiferentních, ani z těch protikomunisticky laděných. Tato interpretace objevující se v některých pracích²⁴³ se nedá v „mé“ skupině vysledovat. Takovéto jednoduché schéma zde nefunguje a pravidlem také nebývá, že rodinné zázemí je katolické/křesťanské. I když společně sdílené křesťanské hodnoty bezesporu spojují toto společenství, každý člověk se stává věřícím na základě konverze, a to i za předpokladu, že byl pokřtěn v dětství a vychován v křesťanské rodině, proto je dle mého mínění vhodnější při úvahách nad motivacemi směřovat svou pozornost k dalším okolnostem.

K vnější motivaci patří znemožnění jinde a jinak se realizovat, tzn. věnovat se svému povolání, nebo povolání podle své svobodné volby, studovat na vysoké škole,

---

²⁴¹ Přílohy – IV.1/VII (M. Mrtvý)

²⁴² Vliv manžela/ky zdůrazňují spisovatelka Iva Kotrlá a Jindřich Sirovátka: přílohy – IV.1/VIII (I. Kotrlá); přílohy - IV.1/IX (J. Sirovátka)

²⁴³ SCHINDLER-WISTEN, Petra: Rodinné prostředí příslušníků politických elit a disentu. In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Mocní? a bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretativní studie životopisných interview*. Praha 2006, s. 205-235

působit v duchovní správě, ... Zde krátce odbočím – právě u posledně uvedeného postihu, tj. neudělení státního souhlasu, dochází k zajímavému zhodnocení vnějšího tlaku. Kněz, zbaven možnosti veřejně působit v duchovní správě, nic neztrácel ze svého kněžství, naopak, mohl objevovat nové dimenze této svátosti ve spojení s ‚civilním‘ zaměstnáním.²⁴⁴ Právě toto obohacení je s delším časovým odstupem hodnoceno mnohými narátory, duchovními i laiky, jako výrazný klad, který církev získala v letech nesvobody.²⁴⁵ Otázkou je, jak této zkušenosti dokázala využívat v době po roce '89 a v současnosti, ale to sem již nepatří.

Nelze také zapomínat na vliv klíčových událostí společensko politického života. Pro lidi narozené ve 20., popř. 30. letech, kteří již byli vězněni v 50. a 60. letech, anebo se v té době setkali s nějakou formou represe pro své náboženské či politické přesvědčení, např. se zařazením do PTP (R. Jáchym, resp. TP – F. Adamík), bylo často samozřejmostí uchovat si opoziční postoj, pokračovat v životě v souladu s hodnotami již pevně danými a těžkými zkouškami utvrzenými. Jen připomínám, co píše již v úvodu práce, že totiž tato kontinuita aktivního opozičního postoje je specifickým rysem pro perzekvované lidi z řad katolické církve. Zajímavé je jejich nahlížení na stávající dobovou realitu z dlouhodobější historické perspektivy - pronásledování římskokatolické církve často chápou jako nedílnou součást dějin církve; je to skutečnost, s níž musí člověk, hlásící se k ní, počítat. Svou osobní zkušenost mohli přenášet v pozdějších letech na své mladší přátele tím, že je upozorňovali na zřejmá nebezpečí plynoucí z nějaké skryté činnosti pro církev. Odhodlání zapojit se do vydávání samizdatové literatury s sebou přinášelo rizika možného trestního postihu, šikany, společenského vydělení, a jiných nepříjemností. Osobní svědectví lidí, kteří již prošli věznicemi a jiným pronásledováním, se mohlo stát důležitým impulsem k rozhodnutí a také připravovalo tyto, zpravidla mladší lidi na možné a pravděpodobné obtíže.

„Když jsme začali dělat ten samizdat, tak nám bylo těmi duchovními rádci a staršími duchovními [má na mysli zejm. salesiány Václava Filipce²⁴⁶, Františka Míšu²⁴⁷, Benno Beneše²⁴⁸ a p.

---

²⁴⁴ Přílohy – IV.1/X (F. Lízna)

²⁴⁵ Přílohy – IV.1/XI (R. Smahel)

²⁴⁶ Václav **Filipce**, SDB (1919) na poč. 50. letech unikl internaci i vězněni, pořádal duchovní cvičení a prázdninové pobyty pro malé skupinky především mladých lidí a salesiánů, kteří nebyli internováni. Udržoval také kontakty s představenými internovanými v Želivi. Z jeho podnětu začal vycházet samizdatový časopis *Cor unum*. Tato činnost neunikla Stb, která začala od roku 1952 P. Filipce intenzivně

Stanislava Jurečku z Olomouce, pozn. aut.] řečeno, že se do toho máme pustit jen za předpokladu, že počítáme s velice těžkým postihem. A můžeme počítat, že nás třeba všichni opustí, že na nás budou ukazovat, že jsme vyvrhelé společnosti. (...) Mě nikdo neřikal: „Pusť se do toho!“ a takové ty laciné [řeči], já jsem měl skutečně tady tuto informaci a svým způsobem jsem to probral předem, i tyto důsledky (...).“²⁴⁹

V předchozí kapitole jsem naznačila konkrétní význam společenského probuzení období Pražského jara pro pozdější nezávislé aktivity i pro katolický samizdat. Prožitek roku '68, deziluze z nastupujících poměrů, oběť Jana Palacha a další události mohly být silným impulsem i pro myšlenkový nekonformismus jednotlivce a pro jeho účast na vydávání zakázané literatury.²⁵⁰ Vnější motivaci také určuje nedostatek kvalitní, nejen náboženské literatury, který tito lidé pocíťovali. Často se k samizdatu dostávají právě tím, že spontánně pro sebe a své blízké opiší nějaký podle nich zajímavý text, což jim postupně otevírá cestu k systematictější práci na vytváření paralelního literárního života. Tuto zkušenost uvádí kromě jiných např. D. Kadlecová-Hlavsová:

„Já jsem se potom seznámila s Petrem Pospíchálem a s rodinou Adámkových, což byla katolická rodina, bydleli na Míráku [Náměstí míru v Brně, pozn. aut.], měli hodně dětí a všichni jsme neustále psali, přepisovali na strojích různé věci, ať už to bylo o návštěvě papeže v Mexiku a přepisovali jsme dokonce i literární a literárněvědné časopisy, které vyšly v '67. a '68. roce. ... dneska vám to přijde třeba komický, ale mě se podařilo pod rukou sehnat v antikvariátu čtyři ročníky [časopisu Světová literatura], kde bylo leccos, takže to se přepsalo, protože ty lidi to neměli a chtěli to. Chtěli to taky vlastnit, oni si to nechťeli jenom přečíst, protože tenkrát byla touha vlastnit nějakou knížku. To byl jedinej majetek, kterej byl pro vás dostupnej, (...) bylo to něco, k čemu lidi tenkrát měli vztah. Měli

---

hledat, ale ten se skrýval, převážně u sester dominikánek v Liptále. Byl zatčen až v r. 1957 při pokusu o překročení státní hranice. Za svou činnost byl odsouzen na devět let odnětí svobody, vězněn v Leopoldově. V r. 1960 byl propuštěn na amnestii. Od roku 1993 byl provinciálem salesiánů

²⁴⁷ František **Miša**, SDB (1913-2005) přezdívaný Dominus, na kněze byl vysvěcen v roce 1939, v době Protektorátu byl zatčen a internován. Po válce studoval biblistiku v Římě, v roce '48 se vrátil do vlasti a stal se ředitelem teologického studentátu v Oseku u Duchcova. V roce 1950 byl zatčen a internován v Želivi, léta 1954-55 strávil ve vyšetřovací vazbě v Praze-Ruzyni, pak byl vrácen zpět do Želivi, od r. 1956 internován v Králíkách. Po propuštění z internace pracoval v dělnických profesích. Během 60. let začal organizovat tajné řádové studium salesiánů, sháněl studijní texty a organizoval zkoušky a také se podílel na pořádání salesiánských „chaloupek“. Po roce 1990 přijal místo kaplana v komunitě sester salesiánek v Hradci Králové.

²⁴⁸ Benno **Beneš**, SDB (1938). V r. 1970 složil věčné sliby, dva roky později byl v Polsku vysvěcen na kněze salesiánským arcibiskupem Baraniakem. K salesiánské činnosti u nás viz KRÍŽKOVÁ, Marie Rút: *Knihy víry, naděje a lásky. 70 let působení salesiánů v Čechách a na Moravě*. Praha 1996

²⁴⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahalem vedl P. Urbášek 15.5. 2003

²⁵⁰ Přílohy – **IV.1/XII** (J. Krumpholc); přílohy – **IV.1/XIII** (R. Smahel); přílohy – **IV.1/XIV** (M. Freiová)

úplně jiný vztah ke knížkám, k deskám, nebyl to jen obyčejnej konzum. Prostě to bylo něco, to bylo posvátný.“²⁵¹

IV. 2 Jak se dělal samizdat

Na předchozích stránkách jsem se zamýšlela nad motivacemi, které vedly lidi k rozhodnutí začít participovat na výrobě samizdatu. Zde bych chtěla ukázat, jak se z těchto lidí vytvářela síť koordinovaných a vzájemně více či méně propojených ‚dělníků samizdatu‘. Moji narátoři se dají rozdělit podle regionálního hlediska takto: pražský okruh (M. Freiová, V. Fučík, J. Kaplan, J. Sirovátka), brněnský okruh (D. Kadlecová-Hlavsová, I. Kotrlá), olomoucký okruh (F. Adamík, J. Krumpholc, F. Lízna, M. Mrtvý, R. Smahel) a poněkud stranou stojí R. Jáchym, který se pohyboval na více místech – do smrti své matky v první polovině 80. let žil v Jindřichově Hradci, po té se přestěhoval do Liberce a kvůli tajným řádovým seminářům cestoval po celé republice.

Pro přiblížení konkrétního fungování nezávislých vydavatelských dílen jsem si vybrala příklad z olomouckého okruhu – tiskárnu v rodinném domku J. Krumpholce v Radíkově u Olomouce. Toto místo bylo jedním z největších moravských vydavatelských center, zdejší tisky dosahovaly velkých nákladů a rozsáhlého distribučního dosahu. Tuto skutečnost, jak jsem ukázala již výše, patřičně ‚ocenily‘ příslušné státní orgány při realizaci akce Lekce (kap. II, s. 30-33).

• Radíkovská tiskárna a její okruh

Činnost zdejší tiskárny začala na podzim roku 1975. Tehdy se sem vydal mladý kněz bez státního souhlasu R. Smahel se svými přáteli - bohoslovcem Miroslavem Reifem a knězem Janem Jaškem.²⁵² R. Smahel pracoval jako skladník v Chropyni, kde byl jeho nadřízeným Josef Vlček, někdejší vedoucí olomoucké pobočky brněnského tiskařského družstva Logos.²⁵³ Nápad vydávat náboženskou literaturu se ověřel od jeho zkušenosti

---

²⁵¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s D. Kadlecovou-Hlavsovou vedla J. Nosková 2.2. 2004; přílohy – IV.1/XV (J.Kaplan)

²⁵² HAVLÍČKOVÁ, Helena: *Dědictví. Kapitoly z dějin komunistické perzekuce v Československu 1948-1989*. Olomouc 2002, s. 93 – odsud jsem převzala jméno druhého přítele R. Smahela.

²⁵³ Viz s. 57; přílohy – IV.2/I (R. Smahel)

z let 1969-71 a také R. Smahel měl s podobnou činností již jisté zkušenosti, protože v době svých studií na olomoucké bohoslovecké fakultě využíval cyklostyly v majetku fakulty k tištění ‚nepovolených‘ textů. Typ J. Vlčka se ukázal být prozíravý, protože nejenže se dalo počítat s ochotou J. Krumpholce zapojit se do podobného podniku, ale navíc ještě vlastnil nemovitost situovanou pro tyto účely na mimořádně dobrém místě – na samotě. J. Krumpholc byl vezněn mnoho let v 50. letech, jeho manželkou byla také bývalá politická vězeňkyně, oba byli praktikujícími katolíky, a tak bylo lze předpokládat, že takovýto nápad u nich bude přijat s pochopením.²⁵⁴ Díky jeho vstřícnosti se zde začal vytvářet okruh mladých lidí, kteří byli ochotní pomáhat při shánění materiálu, opisování, kompletování tiskovin a při dalších pomocných pracích.²⁵⁵ Když už se našli odhodlaní lidé a vhodné místo k umístění domácí tiskárny, objevila se vždy další věc, která dosti komplikovala vydavatelskou činnost. Byla jí špatná dostupnost rozmnožovací techniky a kancelářských potřeb.²⁵⁶ Tento nedostatek hrál klíčovou roli až do konce roku 1989, i když i v této oblasti je možné vidět určitý posun vedoucí ke zlepšování úrovně technického vybavení nezávislých dílen.

„Ze začátku, než jsme sehnali nějaký cyklostyl, tak se to ťukalo třeba jenom na stránky [tj. ne na blány, pozn. aut.], co já vím, těch osm, deset stran a zas to [někdo] druhý dostal a ten to taky rozmnožoval takovým způsobem (...). Potom jsem měl přátele na Slovensku a ti ještě před náma podnikali, ale takovým daleko lepším způsobem - měli uplacené lidi v tiskárnách a ti jim vytiskli celé stovky knížek . (...) Když to začalo být podezřelé a jakmile to bylo ohrožené, tak toho zavčas nechali, no a potom byli rádi, že se (...) objevila možnost, že by se dělalo tady. Určité věci [materiál] jsem dostal od nich, všelijaké ty tiskařské potřeby atd. a cyklostyl. Ještě jeden další [cyklostyl] dodal Ruda Smahel přes pana [Josefa] Vlčka, který se kdysi taky tím zabýval [J. Vlček byl na přelomu 60. a 70. let členem tiskařského družstva Logos, viz výše, pozn. aut.]. Ale stejně s tím byli potíže, poněvadž to byly věci dost starého typu.“²⁵⁷

Téměř žádné potřebné vybavení pro výrobu publikací nebylo možné získat běžným způsobem. Pokud byl zrovna k dostání papír, nebylo možné ho nakoupit ve větším množství, protože by to vzbudilo podezření. V případě nákupu papíru a tiskařských blán se přistupovalo k malé lsti:

---

²⁵⁴ Přílohy – IV.2/II (J. Krumpholc)

²⁵⁵ Přílohy – IV.2/III (F. Lízna)

²⁵⁶ Přílohy – IV.2/IV (V. Fučík); přílohy - IV.2/V (R. Jáchym); přílohy - IV.2/VI (F. Lízna)

²⁵⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Krumpholcem vedl P. Urbášek 17.2. 2004

„Byl vždycky problém sehnat i ty tiskařské blány a obrovské množství papíru. Čili my jsem měli takové nějaké víceméně falešné potvrzení – třeba skupina SSM nebo JZD to a to - chodili jsme nakupovat blány za nějakou společnost (...), protože blány nebyly pro soukromníka k dostání.“²⁵⁸

Také psací stroje byly nedostatkovým zbožím, podobně jako tiskařská barva, lepenka a ostatní kancelářský materiál, záleželo také na regionu a momentálnímu stavu zásobování. O kopírovacích a tiskařských strojích si mohl výrobce samizdatů, hlavně v počátečních obdobích, nechat jen zdát. „Obyčejný“ psací stroj byl pokládán za velkou cennost a cyklostyl či ormig byly vrcholem technického pokroku pro domácí výrobu tiskovin, tedy alespoň do doby, kdy se do Československa začala dostávat moderní technika (kopírky, elektronické psací stroje s pamětí) ze zahraničí, to však byla jen menšinová záležitost spadající do posledních let, či spíše měsíců před Listopadem 1989.²⁵⁹ Ovšem i při špičkové reprodukční technice existovalo omezení nákladu způsobené technikou výroby (kompletace výtisků, jejich vázání...), způsobem distribuce a bezpečnostními opatřeními.

Tím, jak se tiskařské vybavení postupem času modernizovalo, mohly nabýt produkty z této tiskárny na samizdat nebývalé výše. Dnes se můžeme jen s velkými problémy pokoušet odhadovat náklad tiskovin - jednotliví pamětníci z řad nezávislých vydavatelů se nicméně o odhady pokouší, většinou jsou sto přibližně určit buď náklad pravidelně a dlouhodobě vydávaného titulu, anebo těch publikací, jež si získaly enormní popularitu a byly vydávány opakovaně.²⁶⁰ Složení improvizovaného edičního plánu měl v radíkovské tiskárně na starosti mj. R. Smahel, který příležitostně i některé texty překládal z němčiny či polštiny.

„Můj úkol byl zajistit tisk, (...) edice, co se bude tisknout, čili vyhledávat kvalitní literaturu, dodávat, překládat, většinou z polštiny nebo z němčiny, takže můj úkol byl překladatelský, organizační a také jsem vlastně spolu s dalšími určoval, co se vlastně má tisknout. Snažili jsme se o literaturu hutnou, která povzbuzuje, protože jsme v prostředí toho samizdatového tisku viděli velké povzbuzení pro lidi.“²⁶¹ (...) Kritériem byla hlavně použitelnost pro širokou oblast nebo obec věřících a čtenářů, čili my jsme ani tak nepřekládali vědeckou literaturu, ale spíše jednak dokumenty, které přicházely z Říma

---

²⁵⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahelem vedla M.E. Holečková 25.7. 2007

²⁵⁹ Snad jediným katolickým samizdatovým časopisem, který byl rozmnožovaný na xeroxu, bylo *Čtení do krosny*. K jeho výrobě viz dále a také přílohy – IV.2/VII (J. Sirovátko)

²⁶⁰ Přílohy – IV.2/VIII (J. Krumpholec)

²⁶¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahelem vedl P. Urbášek 5.5. 2003

– dopisy Jana Pavla II. nebo některé vysvětlující dokumenty, které se vztahovaly k Bibli, čili spíš praktické záležitosti, použitelné pro farnosti a zcela konkrétně pro rodiny nebo více rodin.²⁶²

Nebyl ovšem jediným člověkem zodpovědným za to, co se zde bude vydávat. Radíkovský okruh spolupracoval s pražskými nezávislými skupinami. V otázce vydávaných titulů měli velké slovo Oto Mádr a Josef Zvěřina. Právě z toho plyne zvláštní postavení Prahy v samizdatové spolupráci²⁶³ – oba jmenovaní byli v katolickém prostředí všeobecně přijímanými autoritami. Kontakt s nimi udržoval František Lízna, který se po nějakém čase také připojil k výrobě samizdatů v okruhu J. Krumpholce.²⁶⁴ Překládal z angličtiny, obstarával papír a další materiál a staral se o distribuci.

Ediční plán zde i jinde vznikal většinou intuitivně²⁶⁵, výjimkou jsou utajované studijní skupiny, kde existovala systematickost ve výběru vhodných titulů. Spolupráce této skupiny s pražským okruhem se netýkala jen obsahu vydávaných tiskovin, ale i materiálního zajištění. Jak vzpomíná F. Adamík²⁶⁶ (a dále J. Kaplan), dostával z Prahy cyklostylové blány časopisu *Informace o církvi*, které se daly dále využít; další blány dostával tento narátor mj. od Radomíra Malého z Brna. Distribucí samizdatu se tak nemyslí pouze rozšiřování již hotových tiskovin, ale také předávání těchto matric. Díky známostem z dřívějších let, spolupracoval tento okruh také se skupinou Josefa Adámka:

„Náš poslední tisk jsem dělal právě pro brněnskou skupinu bývalého tiskaře, pana Adámka. Došlo k takové hlavní chybě, že on sem často dojížděl. Když už to všechno, jak se říká, prasklo, bylo to opravdu kvůli němu, poněvadž v té první obžalobě figuroval na prvním místě (...). Mysleli si, že on je hlava.“²⁶⁷

O rozvoz literatury se staral částečně právě J. Adámek, dále F. Lízna, F. Adamík²⁶⁸, R. Smahel a J. Krumpholc. Ten, jak podotýká, měl zadarmo cestování vlakem (byl dříve zaměstnán u dráhy, po utrpění pracovního úrazu odešel do invalidního důchodu) a jezdil

---

²⁶² ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahelem vedla M.E. Holečková 25.7. 2007

²⁶³ Přílohy – IV.2/IX (F. Lízna)

²⁶⁴ Přílohy – IV.2/X (F. Lízna)

²⁶⁵ Přílohy – IV.2/XI (M. Freiová); přílohy - IV.2/XII (J. Kaplan), k obsahu tisků viz přílohy - IV.2/XIII (J. Sirovátka)

²⁶⁶ Přílohy – IV.2/XIV (F. Adamík)

²⁶⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Krumpholcem vedl P. Urbášek 17.2. 2004

²⁶⁸ Přílohy – IV.2/XV (F. Adamík)

hlavně na Valašsko a do Strážnice. Kontaktními osobami zde byli Tomáš Kvapil, Miroslav Reif a dále:

„... několik mých bývalých spoluvězňů založených podobným způsobem, jednak tady ve Slezsku u Třince, na Moravském Slovácku, kde byla bašta a hlavně potom taky na Valašsku - Valašské Klobouky, Vizovice, atd., kde byl tehdy kaplanem nynější olomoucký biskup [Jan] Graubner, který tehdy od nás odebíral tyhle věci.“²⁶⁹

Obecně se dá říci, že distribuce samizdatových tiskovin probíhala následujícím způsobem: buď se jednalo o osobní, neorganizované šíření v okruhu přátel, rodiny a dalších známých, odkud se pak šířily i neredakční opisy, tzv. divoký samizdat:

„To bylo jako hra letadlo, to znáte s penězi. (...) Já jsem od někoho něco dostala, přivezla jsem to, sedla jsem, napsala těch, já nevím, ten maximální počet průklepů, který šel na tom co nejtenčím toaletním papíře, no a ten dotyčný, který to dostal, s tím v podstatě udělal to samý, pokud měl tu možnost.“²⁷⁰

Dalším způsobem byla distribuce v prostředí tajných řeholních komunit, dále se samizdat šířil v rámci jednotlivých modlitebních, vzdělávacích aj. kroužků a také šíření nezávislé literatury kopírovalo stávající farní strukturu - distribuce probíhala přes známé kněze, kteří tisky zase rozdávali dál svým farníkům a známým.²⁷¹ Významným článkem v síti šířitelů katolického samizdatu byli bývalí političtí vězni z 50., resp. 60. let. Kromě již zmíněné vzpomínky J. Krumpholce na tuto skutečnosti poukazují také dva narátoři souzení v souvislosti s akcí Saturn, R. Hložánka a A. Rázek.²⁷²

Jak vyplývá z již řečeného, radikovská činnost neunikla represivním složkám státního aparátu, které proti této nezávislé tiskárně zakročily na podzim roku 1979.²⁷³ Jedním z narátorů, který byl vyšetřován v souvislosti s touto akcí byl Jiří Kaplan z Prahy, spolupracující kromě pražského okruhu s J. Adámkem a materiálně též vypomáhající dalším tiskařským dílnám, tedy i této radikovské.²⁷⁴

---

²⁶⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Krumpholcem vedl P. Urbášek 17.2. 2004

²⁷⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s D. Kadlecovou-Hlavsovou vedla J. Nosková 11.2. 2004

²⁷¹ Jako příklad uvádím jednu vzpomínku M. Freiové viz přílohy – **IV.2/XVI** (M. Freiová)

²⁷² HOLEČKOVÁ, Marta Edith: op. cit.

²⁷³ Přílohy – **IV.2/XVII** (F. Lízna); přílohy - **IV.2/XVIII** (R. Smahel)

²⁷⁴ Přílohy - **IV.2/XIX** (J. Kaplan)

Snad každý z narátorů si uvědomoval, že ačkoliv je v československé ústavě zakotvena svoboda vyznání, svou účastí na výrobě náboženské literatury se dopouští činnosti, kterou je možné kriminalizovat, dojde-li k jejímu odhalení. Přesto byl téměř vždy vpád příslušníků Stb a domovní prohlídka nepříjemným překvapením.

„(...) u nás byla vykonána domovní prohlídka a ta nás tehdy překvapila. To si dneska pamatuju, že to bylo v ranních hodinách, myslím v pondělí, kolem šesté hodiny. Vlastně nás probudili nebo našli ještě v posteli. (...) Mě hned svalili a nasadili mi pouta (...) a hned mě odváželi. Manželku tady nechali samu, my jsme tehdy v té době měli dvě holky, co jsme si vzali z dětského domova, ta jedna měla asi dva, nebo tři roky. Manželka [tam zůstala] sama, děcka řvala... Dům tady prohlíželo, nevím přesně, třicet až čtyřicet policajtů. Bylo to na rozkaz z generální prokuratury. Já jsem ještě zaslechl, když mě odváděli, [že] hned, jak vpadli do toho sklepa, kde byla tiskárna, ten šéf prohlídky hlásil úspěch v plném rozsahu. Protože oni nepočítali s tím, že tady je ta hlavní tiskárna (...), počítali spíš, že najdou nějaké takové doličné předměty, kterými [mě] budou usvědčovat, nebo co. Potom mě odvezli do Olomouce, tam byl takový předběžný výslech a tam mi dávali možnost, že (...) když to řeknu od A do Z, tak že z toho nemusí nic být. No tak já jsem ty jejich praktiky znal, že nemůžu na nic takového naletět. Tak mě potom večer odvezli do Ostravy, do ostravské věznice.“²⁷⁵

Policejní zásah toho vydavatelského centra nezdecimoval, na chvíli sice pozastavil jeho fungování, ale bezprostředně poté se ujal části vydavatelské agendy František Adamík z Přerova, který již několik měsíců před zásahem začal s vydáváním náboženské literatury nezávisle na okruhu kolem J. Krumpholce a následně s ním začal spolupracovat. Pro vydavatele, kteří byli odsouzeni k podmíněčným trestům byla ale jakákoliv nedovolená činnost velice riskantní, protože nad nimi vlastně neustále (po dobu trvání lhůty odkladu) visela hrozba, že se mohou dostat velice snadno do vězení.²⁷⁶ Později se zdejší činnost úplně obnovila a zapojili se do ní i noví, mladší lidé. Asi v roce 1984 oslovil Jan Krumpholc Michala Mrtvého s tím, aby mu pomohl s vydáváním náboženské literatury - měl také dům a byl zatím bezdětný, takže k tomu měl vhodné podmínky. Když souhlasil se spoluprací, byl odkázán právě na Františka Adamíka, který ho ‚zasvětil‘ do techniky výroby písemností. Pracoval tzv. technikou válečku (viz kap. III, s. 74)²⁷⁷, jeho technické vybavení se nezmodernizovalo a vlastně až do roku '89 vyráběl tiskoviny takovýmto ‚manufakturním‘ způsobem.

---

²⁷⁵ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Krumpholcem vedl P. Urbášek 12.2. 2004

²⁷⁶ Přílohy – IV.2/XX (R. Smahel)

²⁷⁷ Přílohy – IV.2/XXI (F. Adamík)

Radíkovský příklad názorně přibližuje problémy, s nimiž se potýkala i ostatní vydavatelská centra. Ukazuje také, že takováto tiskárna existovala jako jisté ohnisko, kolem něhož se jako v soustředných kruzích shromažďují lidé ochotní a schopní pomoci, navzájem o sobě ale z bezpečnostních důvodů příliš neví a navíc se jednotlivé samizdatové okruhy překrývají díky individuálním přátelstvím a známostem. Kromě toho, že existovalo toto regionální rozčlenění, lišily se pochopitelně různé tiskařské skupiny obsahem a zaměřením svých tisků. I zde lze ale vysledovat jisté přesahy – sice se každá z tiskařských dílen snažila z bezpečnostních důvodů pracovat v utajení („dělat si jen to svoje“), ale někdy docházelo k personálnímu překrývání těchto skupin.²⁷⁸ Rozčlenění do skupin, které někdy sami narátoři odmítají, je tedy spíše pomocné, aby bylo vůbec možné věnovat se tomuto tématu a nějak se jej pokoušet zkoumat.

Kromě již popsaných materiálních těžkostí, způsobů distribuce, možnosti prozrazení a trestního postihu si chci ještě všimnout určité roviny každodennosti ve vyprávěních narátorů nejen spojených s „olomouckým okruhem“, tj. toho, jak se jim dařilo spojovat osobní a rodinný život a zaměstnání s vydavatelskou činností - jak se tato skutečnost odrážela ve veřejné (zaměstnání) s soukromé (rodina) sféře života narátorů – toto ve stručnosti ukazuje následující pasáž.

• **Zaměstnání a rodina**

Práce na samizdatu byla každodenní součástí života těch, kteří se do těchto aktivit zapojovali. Žádný s kněží, kteří patří do mé skupiny, se nemohl dlouhodobě a oficiálně věnovat svému povolání. Buď proto, že byl vysvěcen tajně (R. Jáchym), nebo nedostal „státní souhlas“ (F. Lízna), popř. mu byl z různých důvodů odebrán (R. Smahel). Tato forma administrativní šikany přinášela sice mnohé nepříjemnosti, třeba snadnou možnost kriminalizace těch, kdo z pochopitelných důvodů absenci „státního souhlasu“ ignorovali, ovšem takto postižení kněží se díky tomu dostávali do různých sociálních prostředí, která by jim za jiných podmínek zůstala pravděpodobně uzavřena. Z této zkušenosti pak mohli čerpat ve své pastorační práci.²⁷⁹ Civilní zaměstnání jim také zajišťovalo pravidelný

---

²⁷⁸ K některým z forem spolupráce se ještě dostanu v závěru této kapitoly, k témuž viz i přílohy – **IV.2/XXII** (I. Kotrlá); přílohy - **IV.2/XXIII** (D. Kadlecová-Hlavsová)

²⁷⁹ Přílohy – **IV.2/XXIV** (J. Sirovátka)

příjem, z něhož mohli hradit výdaje spojené s vydavatelskou činností a komunitním řádovým životem.

„Když se kupovaly tady v Liberci ty domy, tak jsme měli něco našetřený. Otec Bárta, i když přišel z toho vězení, byl v uranových dolech, takže tam dost vydělal. Nebo já v té bance, no tak podle dnešní doby směšně, ale já jsem [mnoho] nepotřeboval, takže peníze byly, ale hodně bylo od sester. Sestry byly zaměstnané v nějakých těch sociálních ústavech, bylo jich hodně a ony [moc peněz] nepotřebovaly. Takže ty finance nebyly žádný problém.“²⁸⁰

Vnější tlak a represe tedy nejen stmelovaly názorově velmi různé lidi, ale dostávaly je také do situací, v nichž by se za ‚normálních‘ podmínek pravděpodobně neocitli. Někdy bylo možné nepříjemnosti zužitkovat ve svůj prospěch a během následujících let jich využít v nezávislých vydavatelských aktivitách - jedna z narátorek ukazuje, jak si kvůli nemožnosti studovat z politických důvodů osvojila dovednosti, které mohla v pozdějších letech zúročit právě při práci na samizdatu – naučila se psát na stroji²⁸¹ a později tajně využívala kopírovací zařízení a elektrický psací stroj na svém pracovišti. Nejen že se jí zde dařilo pracovat s pokročilejší technikou, ale díky nevelkým nárokům na pracovní výkonnost ze strany zaměstnavatele, dokázala trávit část pracovní doby zpracováváním textů pro náboženský samizdat.²⁸² To mělo navíc ještě tu výhodu, že zde opsané texty se v případě zachycení policejními složkami daly obtížně identifikovat podle původu a typu psacího stroje. Narátorka pro samizdat překládala z angličtiny, němčiny, francouzštiny a na některých textech se podílela autorsky pod pseudonymem *Konstantin*. Tatáž žena také ukazuje, jak se jí díky mateřství otevíral v době tzv. normalizace nový svobodný prostor:

„... já sem chodila zpívat do sboru u [kostela sv.] Havla, to byly tenkrát děvčata v mém věku, vdávaly jsme se tak zhruba ve stejnou dobu, děti jsme měly ve stejnou dobu, čili já sem nikdy neměla tak intenzivní společenský život jako tenkrát, protože jsme se chodily navštěvovat, vždycky jsem vzala všechny děti a šla jsem k Alžbětě Sirovátkové, potom ona vzala všechny svoje děti, šla k nám, byla to samozřejmě alternativa velmi radikální, ale já sem nebyla v izolaci. Hůř na tom byly mladé ženy, který byly v prostředí, kde nikoho neměly, o koho by se opřely. Kromě toho to byla fantastická svoboda. Já vopravdu trvám na tom, že kdybych byla muž, tak bych tu normalizaci snad nepřežila. (...) Práce nesmyslná, furt se musely dělat nějaký věci, který *de facto* žádnou práci nebyly (...), já mám dojem, že

²⁸⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Jáchymem vedla M.E. Holečková 30.6. 2006

²⁸¹ Přílohy – IV.2/XXV (M. Freiová)

²⁸² Přílohy – IV.2/XXVI (M. Freiová), podobnou zkušenost má také další narátor přílohy - IV.2/XXVII (J. Sirovátka); IV.2/XXVIII (J. Sirovátka)

bych to se svou náturou nemusela přežít, že bych možná skončila sebevraždou, nebo bych se z toho upila. Kdežto s těma dětma jsem měla, dokud nezačaly chodit do školy, tak jsme měly prostě svobodný svět, a i když pak začaly chodit, tak jsme s tím nějak zápolily, bralo se to s humorem. Za tý normalizace bejt ženou v domácnosti, která se stará o malé děti, byla jedna z mála možných dobrých voleb.“²⁸³

Také další z výrobců náboženské literatury dokázal využít kontaktů z pracoviště a vybavit si z tamních zdrojů svou domácí tiskárnu:

„Já jsem dělal v chemičce a měl jsem tam různé kamarády, protože jsem prostě pracoval tam v tom provozu. A v dílnách byli různí lidi, kteří neměli námitek, když mně něco pomohli. Tak já sem vykoumal, že lešeňová trubka, co stavaři používají na lešení má [asi 15, pozn. aut.] centimetrů průměr. Do toho prima pasovaly ložiska, které byly zase v Mototechně ke koupení. (...) Tímto jsme udělali takový rámeček pro ten válec, pro ten držák, no a byl váleček hotovej. (...) Na ten váleček jsme natáhli duši z kola. Bylo to těsné a bylo to pěkně měkké a pěkně to dosedlo, a tím jsme udělali ten váleček.“²⁸⁴

Z osobního příběhu tohoto narátora je patrné, že ani materiální nedostatky nemohly zabránit odhodlání věnovat se tomu, na co člověk nahlížel jako na zásadní a důležité. Někteří narátoři měli zaměstnání, která odpovídala jejich vysokoškolskému vzdělání a profesnímu zaměření (V. Fučík, R. Jáchym, J. Kaplan, J. Sirovátka), což je skutečnost sama o sobě pozoruhodná. Za povšimnutí také stojí, že se tito lidé pohybovali ve vědeckém prostředí Akademie věd či některého z výzkumných ústavů (kromě R. Jáchyma).²⁸⁵

„V tom prostředí výzkumného ústavu, kde jsem se pohyboval, byli ty lidi kolem mě (...) téměř všichni podobného smýšlení. Co se týče např. zájmu o politickou samizdatovou literaturu, třeba *Informace o Chartě* nebo o literaturu tohoto typu, tak tam byl zájem daleko větší, než jenom [povrchní]. Docházelo i k výměně těch materiálů mezi námi, mezi kolegy, i když samozřejmě tam ta opatrnost byla daleko větší, než třeba v těch katolicejch kruzích.“²⁸⁶

---

²⁸³ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 4.9. 2007

²⁸⁴ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Adamíkem vedla M.E. Holečková 7.8. 2007

²⁸⁵ Také dva z narátorů zadržených a souzených v rámci akce Saturn – A. Rázek a V. Dvořák – pracovali v Akademii věd, nebo ve výzkumném ústavu – HOLEČKOVÁ, Marta Edith: op. cit.

²⁸⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 11.10. 2007

Samozřejmě to neznamena, že by se narátoři nesetkali na svém pracovišti s nepříjemnostmi, zvláště byli-li vyslýcháni v rámci nějakého zátahu Stb proti náboženským aktivitám, či přímo trestně stíháni, ale nakonec se jim dařilo udržet si svá zaměstnání, byť třeba za cenu snížení platu.

Podle vzpomínek zabírala práce na samizdatu minimálně jeden týden z každého měsíce. Právě časová náročnost je kromě naznačených materiálních obtíží a vystavení se nebezpečí trestního postihu dalším nezanedbatelným faktem – při nákladu tisíc kusů o rozsahu šedesáti stran si publikace vyžádala asi čtyři týdny práce. Kvůli náročnosti tisku a distribuce byla malá periodicita samizdatových časopisů, což vedlo k tomu, že si jedno číslo/jeden výtisk přečetlo až několik desítek osob.²⁸⁷ Zajímavý postřeh, vztahující se k časovým možnostem a prohlubující již několikrát zmíněný význam období Pražského jara pro pozdější nezávislé aktivity, uvádí jeden z narátorů:

„... jednu věc si málokdo uvědomuje - pro tyhle naše ilegální podmínky byla jedna věc, která vydržela z osmašedesátého roku, z Pražského jara, ta vlastně tohleto umožnila - volné soboty. Bez volnejch sobot by to nešlo.“²⁸⁸

Pokud měl dotyčný/á rodinu a zaměstnání na celý úvazek, znamenalo to velkou zátěž nejen pro něj osobně, ale i pro rodinný život a partnera. Soulad mezi nimi v této otázce byl nutnou podmínkou proto, aby byl takovýto způsob veřejné činnosti vůbec možný. Byl ale rozdíl mezi tím, když to ten druhý snášel, toleroval a když se do samizdatu také aktivně zapojoval. Není ovšem nijak výjimečné, že někteří obětovali svůj rodinný a osobní život nezávislým aktivitám. Tento dopad na rodinný život se může projevit třeba až s větším odstupem. Některé rodiny společně prožívané nebezpečí a ohrožení mohlo posilnit a utužit, jiné naopak rozklížit. Pro rodiny byla stresujícím faktorem také možnost prozrazení a z toho plynoucí následky – nejen trestní stíháni a případné věznění jednoho z partnerů, ale také hrozba odebrání dětí a jejich svěřeni do ústavní péče.

„V případě, že by mě i jenom vzali do vazby, tak by mi děti dali do děčáku. To nade mnou vlastně viselo celý moje dětství, protože když otce zatkli, tak matka byla taky vyšetřovaná kvůli deníkovejím zápisům, který si otec dělal a který ona schovala. Čili ona byla taky vyšetřovaná a celou

---

²⁸⁷ ŠIMULČÍK, Ján: *Svetlo z podzemia. Z kroniky katolíckeho samizdatu 1969-1989*. Prešov 1997, s. 21-22

²⁸⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Jáchymem vedla M.E. Holečková 6.4. 2006. Pětítýdenní pracovní týden byl zaveden usnesením vlády č. 63/1968.

dobu jí hrozili, že... Petra [sestra narátorky, pozn. aut.] už byla plnoletá, ta maturovala, že když jí zavřou, tak já budu muset jít do dětského domova (...). To by mně v podstatě nejvíc vadilo. To, že bych byla zavřená já, tak to už je v rodině tak trošku zvykem. Ale přece jenom ty děti nechat, kdo by se o ně staral?“²⁸⁹

Strach o děti vyjádřil v rozhovoru také J. Krumpholc²⁹⁰ – jeho situace byla zvláštní v tom, že si žádal o osvojení dvou dívek z dětského domova a v době jeho trestního stíhání ještě nebylo o jejich osudu rozhodnuto. O tom, že tato hrozba byla skutečně reálná, se zmiňuje další narátorka²⁹¹:

„Já jsem dokonce byla označená jako nezodpovědná, dokonce mě hrozilo (...), že mě bude odebráno dítě, protože jsem ohrožovala [jeho] výchovu, (...) ... že jsem falšovala žákovskou knížku [na vánoce r. 1987 jela jedna z jejích dcer navštívit svou sestru do belgického exilu. I. Kotrlá jí napsala do školy omluvenku z důvodu nemoci. pozn. aut.]. Tak mi hrozili, že mi budou odebrány děti. To se stalo, ten případ byl dokonce někde na Hané, (...), mám dojem, že byli v Prostějově, Kořínkovi²⁹², takže to jsme věděli, že je to docela vážný. Když vy jste věděla, že se to děje, tak to tam fakt hrozilo, to jsem byla tenkrát docela z toho... to jsem teda měla namále...“

V některých rodinách bylo zvykem, že děti nějakým způsobem pomáhaly s kompletací popř. i distribucí²⁹³ samizdatů, v někdy mohl jejich podíl být ještě větší:

„Pan Adámek byl člověk, který měl těch dětí nevím jestli devět, deset [dvanáct, pozn.aut.], nevím přesně, měl jich povíc a všichni rozuměli jeho práci. (...) Ale vím, že publikaci *Jan Pavel II. svatý otec*, tak tuto publikaci udělali. A vím, že to dělal přes sobotu neděli s celou svojí rodinou v jeho bývalý

---

²⁸⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 4.9. 2007

²⁹⁰ Přílohy – IV.2/XXIX (J. Krumpholc)

²⁹¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s I. Kotrlou vedla M. E. Holečková 16.11. 2007

²⁹² Jde o rodinu Karla (†2003) a Jindřišky (†2005) Kořínkových – do roku 1967 byli členy Církve adventistů sedmého dne, poté zůstali křesťany bez příslušnosti k nějaké církvi. Rodina se poprvé dostala do konfliktu s úřady v roce 1966, kdy spolu s dalšími protestovali proti fungování státního bytového hospodářství. V listopadu t.r. byli oba manželé nuceně hospitalizováni v psychiatrické léčebně v Brně-Černovicích a byli soudně zbaveni způsobilosti k právním úkonům, o čemž se dozvěděli až v roce 1970. Na oba rodiče byla uvalena ochranná psychiatrická léčba s odůvodněním, že jsou nebezpeční svému okolí. Soudem jim byl určen opatrovník, zaměstnanec MNV z Prostějova Stanislav Novotný, ačkoliv oba měli dostatek rodinných příslušníků, kteří projevíli zájem ujmout se této role. Tento člověk zůstal navzdory protestům Kořínkových jejich opatrovníkem až do své smrti v r. 1980. Podle zákona o rodině z roku 1973 měli rodiče se sníženou právní způsobilostí omezená rodičovská práva. Všechny děti Kořínkových, kteří do té doby nedosáhli patnácti let, byli svěřeni do ústavní výchovy (šlo o dva syny a jednu dceru). Nejmladšímu synovi bylo pouze několik dnů, byl své matce odebrán přímo z porodnice a předán do nezrušitelné adopce. O případu rodiny Kořínkových vytrvale informoval československou i světovou veřejnost A. Navrátil – Dopis A. Navrátila Generální prokuraturě ČSR ze dne 14.2. 1983, archiv autorky

²⁹³ Přílohy – IV.2/XXX (I. Kotrlá); přílohy - IV.2/XXXI (J. Sirovátka)

tiskárně. Protože bylo takové ujednání mezi ním a správcem tamtoho, že oni si šli trochu na ruku. Ne často, ale když bylo nutně potřeba, možná jednou dvakrát do roka, nevím, podrobnosti k tomu neznám, a tak tehdy se stalo, že tu publikaci udělal se svou rodinou. Pana Adámka jsem znal osobně, protože taky patřil k dominikánům. Když jsem přistoupil do toho laického sdružení svatého Dominika²⁹⁴, tak i po této stránce jsem s ním měl kontakty. Jinak jsme se nestýkali, protože to nebylo účelné a časté návštěvy byly taky dost riskantní (...).“²⁹⁵

Sám narátor se ale snažil své děti do tohoto počínání nezapojoovat, aby je příliš neohrozil. Jak se rozšiřovala jeho samizdatová produkce, stalo se žádoucím, aby tiskárnu přestěhoval mimo své bydliště. Pronajal si pro tyto účely rekreační objekt a jako řada dalších²⁹⁶ zde vytvořil detašovanou tiskárnu.

IV. 3 Pod skleněným zvonem?²⁹⁷

V souvislosti s disentem a jeho činností se často hovoří o jakémsi ghettu²⁹⁸, v němž dotyční lidé žili. Tento dojem živil represivní státní aparát ukazující veřejnosti disidenty jako skupinu izolovaných, ze společnosti vyčleněných, až asociálních jedinců, popř. ještě náboženských fanatiků. Jak jsem již předeslala dříve, nepovažují disent za úzce vymezenou skupinu, ale tohoto označení používám pro široké spektrum opozičních, nezávislých aktivit. V souvislosti s mým chápáním disentu je zajímavé, že snad žádný z narátorů sám sebe za disidenta nepovažuje²⁹⁹, ale své spolupracovníky v samizdatových aktivitách takto někdy označuje s poukazem na to, že záleželo na množství rizika, které dotyčný člověk podstupoval.³⁰⁰

---

²⁹⁴ F. Adámka přivedl do tohoto společenství Jiří Legerský z Opavy, který se, dokud mu to jeho vážný zdravotní stav dovozoval, zapojoval do šíření katolického samizdatu.

²⁹⁵ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Adámkem vedla M.E. Holečková 7.8. 2007

²⁹⁶ Rekreační objekt pro tyto účely zakoupila i níže zmíněná K. Kuželová a také V. Fučík a A. Rázek využívali svých chalup jako samizdatových tiskáren a skladů, in: HOLEČKOVÁ, Marta Edith: op. cit. a dále viz přílohy - IV.2/XXXII (F. Adámek); přílohy - IV.2/IV (V. Fučík)

²⁹⁷ Název kapitoly jsem si vypůjčila od Sylvie Plathové viz: PLATHOVÁ, Sylvie: *Pod skleněným zvonem*. Praha 1996

²⁹⁸ K tomu viz např. studii Jany Noskové - NOSKOVÁ, Jana: Brněnský disent..., op. cit., zvl. s. 116-123

²⁹⁹ Výjimkou je např. I. Kotrla: „[Disent jsou] všichni ti, kdo se prostě nějakým způsobem postavili té moci, tomu tlaku, (...) že někdo byl schopen toto [že tu není svoboda tisku, apod. pozn. aut.] nahlas říct. Spousta lidí v té šedé zóně si to mysleli, ale v životě by to neřekli.“ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s I. Kotleou vedla M.E. Holečková 16.11. 2007

³⁰⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 11.10. 2007

„Za disidenta jsem se nepovažoval. Disent, to byli skutečně... třeba chartisti, to byli disenti, byli to potom členové různých politických stran, který vznikaly. V katolickém disentu, i když on se tak tehdy neidentifikoval, třeba Václav Malý, Oto Mádr... skutečně, tyhle ti lidi, který točili s klikou, tak riskovali mnohem víc a po nich se šlo, hlavně po distributorech. V míře toho rizika já vidím [to kritérium], já to tak cítím – že překonávali strach a šli do toho.“

Jistě, neztotožnění se s tímto označením může souviset s obvyklým chápáním tohoto pojmu, které jej zpravidla spojuje s úzkou, politicky vyhraněnou elitou, zpravidla chartistickou, která řeší politické otázky a vyjednává se státními úřady. Slovo ‚disident‘ v sobě obsahuje jisté vydělení ze společnosti, kterému se mohou narátoři bránit. Potřeba opozičně, nezávisle činné lidi zastřešit nějakým dostatečně širokým pojmem³⁰¹ také vzniká až po r. 1989, proto může lidem znít cize a mohou se proti němu vymezovat či ho přímo odmítat.

„No tak disidentská aktivita - já jsem se nikdy (...) nepovažoval za nějakého disidenta. Já jsem se považoval prostě za normálního člověka, kterej by chtěl něco dělat pro církve a pro společenství. (...) Byl v tom takovej vzdor proti tomu režimu.“³⁰²

Hovoří-li se dnes o životě v ghettu, není vždy zřejmé, jde-li o vyloučení dané skupiny z většinové společnosti, nebo je-li konkrétní skupina nebo okruh izolovaný i v rámci disentu samého. Pokud sami narátoři pro přiblížení svého postavení ve společnosti používají nějakého označení³⁰³, přejímají termín Václava Bendy *paralelní polis*.³⁰⁴ Jádrem jeho takto nazvané úvahy je výzva vytvářet otevřené paralelní společenské a občanské struktury, které suplují nedostatky ve stávajícím systému, popř. ‚humanizují‘ struktury již existující. Představa disentu jako ghetta by znamenala odtrženost této struktury od okolní společnosti, od běžného života, uzavírání se dovnitř, omezený intelektuální obzor, což neodpovídá skutečnosti, jak jí ukazují mé rozhovory. Narátoři žili

---

³⁰¹ Již v předchozích úvahách jsem nejednou narazila na podobné nejasnosti - chybí terminologické vymezení toho, co je dissent, odpor, opozice, apod., s těmito výrazy lze v podstatě nakládat libovolně, dle vlastního uvážení, stejně tak jako u pojmů nezávislý, neoficiální... v souvislosti s literárním a kulturním životem. Neexistuje v podstatě ani širší diskuse k vymezení těchto pojmů – viz referáty T. Vilímka, M. Otáhalá a P. Blažka na semináři ÚSD AV ČR

z 11. 2. 2004: www.usd.cas.cz/UserFiles/File/sem_vilimek.pdf, staženo 29.10. 2007

³⁰² ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Mrtvým vedl P. Urbášek 8.9. 2003

³⁰³ Přílohy – IV.3/I (D. Kadlecová-Hlavsová)

³⁰⁴ BENDA, Václav: Paralelní polis. In: PREČAN, Vilém (ed.): *Křesťané a Charta 77. Výběr dokumentů a textů*. München 1980, s. 68-76 (17. května, 1978)

jakýmsi ‚víceúrovňovým‘ způsobem života, nechtěli být vyčleněni ze společnosti, ale spíše se snažili využívat všech možností³⁰⁵, které jim byli přístupné, ku prospěchu svého společenství a aktivně vstupovat do prostorů, které momentálně nebyly pod kontrolou státního represivního aparátu.

„Václav Benda razil ten pojem *paralelní polis*, která byla řekněme u katolíků záležitostí konceptuální, zatímco třeba u takovejch lékařů nebo podobně to bylo spíš instinktivní. Ti lidé se snažili z toho zdravotnictví něco udělat za těch hrozných podmínek, svůj osobní život žili tak nějak staženě (...). (...) A stýkaly se jenom určitý lidi mezi sebou, myslím, že to byla prostě paralelní existence, protože když se člověk naplno vystavil tý konfrontaci, tak to nebylo k unesení pro někoho, kdo chtěl dělat smysluplnou práci.“³⁰⁶

Představu ghetta také poněkud nabourávají tvrzení některých upozorňující na to, že tehdy žili velmi společenským životem a že dnes zdaleka nemají tolik času a možností k setkávání se s přáteli (viz např. výše uvedená vzpomínka M. Freiové). Hodně ale záleželo na konkrétním místě, v němž dotyčný člověk žil.³⁰⁷

Uzavřenost, nikoliv myšlenková a exkluzivita je ovšem patrná u řeholních společenství žijících komunitním stylem života. Lze to pozorovat např. u františkánů, kteří mně již dříve posloužili jako příklad domácího studia teologie od ranných 70. let (srov. kap. III., s. 66). Prvořadé pro ně bylo přežít v nepřátelských podmínkách, vychovat a vzdělat si vlastní řeholní dorost, a tak je pochopitelné, že se vyhýbali spolupráci s ostatními nezávislými skupinami.

„My jsme se snažili neuzavírat se do ghetta, ale nebylo to jednoduchý právě kvůli pronásledování. Čili proto jsme nemohli nějakým způsobem vyhledávat lidi a snažit se je získávat, ale spíš lidi, s kterými jsme se nějakým náhodným způsobem dostali do styku nebo co jsme je znali. Měli

---

³⁰⁵ Např. Adolf Rázek, souzený v procesu ‚RNDr. Vladimír Fučík a spol.‘, byl poslancem MNV za Československou stranu lidovou a jakožto vystudovaný stavební inženýr zde měl na starosti bytovou politiku: „... no a v té době, to už byl pětasedmdesátý rok, (...) jsem se na jedny straně angažoval v politice, v obecním zastupitelstvu, tenkrát se to jmenovalo poslanec národního výboru. To už jsem měl výmaz z rejstříku trestů [narátor byl vězněn v 50. letech, pozn. aut.] a přes lidovou partaj jsem byl spontánně zvolen a fungoval jsem v tom národním výboru. (...) Já jsem vnímal tu svojí práci, a tak jsem jí taky dělal, směrem k lidem. Nikoliv směrem do politiky. Směrem k praktickému provádění nějakých těch akcí. Nikoliv směrem k tomu řízení politického života, asi by se to tak nějak dalo říct.“ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s A. Rázkem vedla M.E. Holečková 24.11. 2004; ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s A. Rázkem vedla M.E. Holečková 8.2. 2005

³⁰⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M. E. Holečková 4.9. 2007

³⁰⁷ Přílohy – IV.3/II (M. Freiová)

jsme tu určitý okruh lidí, který jsme ovlivňovali. To bylo. (...) Vy jste se ptala, jak dalece jsme byli spojení s těmi jinými aktivitami. My jsme se jim právě spíš vyhýbali. Proto i ta Charta, ale to byly i jiné věci, třeba pověstný Velehrad v roce '85. Přímou jsme měli pokyn [od otce Inocence], abychom tam nechodili, protože jsme čekali, nakonec to dopadlo úplně jinak, ale čekali jsme, že tam může být nějaké zatýkání, [tak] abychom se zbytečně kvůli nějakým jiným aktivitám do něčeho nedostali. To se týkalo i jiných věcí. Někdy ty mladé bylo těžké udržet, aby se do něčeho nevmotali.“³⁰⁸

Ke konci 80. let, zvláště v souvislosti s *Desetiletím duchovní obnovy národa* je ale vidět větší účast řeholníků na projektech překračujících (nebo se o to snažících) církevní horizont. I u těchto komunit ale nacházíme výjimky, kdy skupiny řeholnic zajišťovaly překlady a opisy článků pro katolický periodický i neperiodický tisk, mám zde na mysli třeba dominikánky z pražských Lysolají. Ne všichni řeholníci ovšem žili v komunitách. Již v úvodní kapitole jsem narazila na to, jak důležité bylo v rámci nezávislých církevních aktivit působení na děti a mládež. Na tyto věkové skupiny se zaměřují hlavně salesiáni, kteří kromě prázdninových pobytů pro děti („chaloupky“) podporovali vydávání snad jediného samizdatového časopisu pro mládež – *Čtení do krosny*. Časopis byl kromě své orientace výjimečný také tím, že byl rozmnožován xeroxem, což bylo mezi samizdaty spíše neobvyklé.

„Nějak se mi to [redakční práce a zaměstnání v publikačním oddělení, pozn. aut.] začalo líbit a teď tady ta [manželčina] samizdatová činnost, (...) *Informace o církvi*, *Otova řada*, *Teologický texty...* takže jsem se podílel taky trochu na distribuci a když už Oto věděl, že jsme ve spolku se salesiánama, tak mi pořád kladl na srdce a říkal: „Vyříd' těm vašim salesiánům, že salesiáni dluží katolická mládeži časopis pro mládež. Já jsem říkal: „Já jim to vyřídím.“ Vždycky, když jsem to tam říkal zodpovědně [salesiánům], tak [říkali]: „Vyříd' Mádrovi, že o tom víme a že až budeme mít lidi, tak že to [uděláme], ale nemáme lidi.“ (...) [Po čase] jsem řekl salesiánům: „Já bych zkusil dělat ten časopis, vytvořte k tomu partu lidí...“ No a tak jsem se [dohodil].“³⁰⁹

Pohled státem uznávané církevní reprezentace na skrytý církevní život – duchovní setkávání, tajnou pastorační mládeže, vydávání samizdatové náboženské literatury, etc. byl v mnoha případech vstřícný, protože si veřejně působící duchovní uvědomovali, že situace „katakomb“ je římskokatolické církvi z její tradice vlastní a je tedy třeba žít i ve

³⁰⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Jáchymem vedla M.E. Holečková 30.6. 2006

³⁰⁹ Přílohy – IV.3/III (J. Sirovátka)

skrytosti.³¹⁰ Také nebylo výjimkou, že se kněží začlenění do duchovní správy podíleli na rozšiřování náboženských samizdatů a nezářdkakdy přispívali finančně na jeho vydávání.³¹¹ Pokud byl do výroby a distribuce náboženského samizdatu zapojen kněz se státním souhlasem, mohl ale být svým okolím upozorňován na to, že má využívat tohoto ‚privilegia‘ a dělat to, co se dá ve státem tolerovaném rámci, tzn. působit hlavně ve své farnosti, sloužit mše svaté a vysluhovat svátosti. Stávalo se ale též, že kněží považovali náboženský samizdat za nadbytečný:

„No jiní [kněží] to odmítli proto, že s tím nesouhlasili, vysloveně řekli, že to není potřeba, ať si lidi čtou Písmo svatý doma a nepotřebujou žádnou literaturu. A když nebožka Kuželová³¹² říkala: „No ale vždyť v Písmu jsou pasáže, kterejm laik třeba nerozumí, tak ta literatura je potřeba...“ [Namítali]: „Tak ať přijdou za mnou, já jim to vysvětlím.“ Tak tohle byly reakce kněží, velice různý, tak jak jsou lidi různý.“³¹³

Jejich reakce byla pravděpodobně dána strachem o svou pozici a navíc nedůvěrou k takovému počínání. Nejen kněží se státním souhlasem, ale i mnozí věřící mohli mít obavy z toho, že se z náboženských záležitostí stává věc politická, od níž je lépe držet se stranou.

„... a dokonce jsem se setkala, když jsme byli pronásledovaní, tak že náš velice, opravdu velice dobrý přítel malíř Ludvík Kolek³¹⁴ měl tatínka, ještě tehdá žil a když jsme vycházeli z kostela, od Tomáška [kostel sv. Tomáše v Brně, pozn. aut.], tak zastavil manžela a velmi důrazně mu vyčítal, že není zodpovědný otec rodiny, protože tahá rodinu do takovýho průšvihů, že jako máme domovní prohlídky, atd., že kdyby byl rozumný, tak to nedělá, když má tu rodinu, že prostě si to mohl spočítat a že to není fér, že to není správně. A to byl advokát, právník byl, už to byl starý pán, ale prostě ani ti katolíci ... (...) považovali to za nějaký takový haurství, že někdo chce dělat hrdinu, vůbec, vůbec nelitovali, jako že [by] si říkali: „Ten člověk dělá něco pro to, aby se třeba něco uvolnilo, aby se ten

---

³¹⁰ Přílohy – IV.3/IV (R. Smahel)

³¹¹ Přílohy – IV.3/V (J. Krumpholc); přílohy - IV.3/VI (J. Sirovátka)

³¹² Květoslava **Kuželová** (1923-2003) blízká spolupracovnice Oty Mádra, před odchodem do důchodu pracovala jako zdravotní sestra. Na vydávání *Teologických textů* pracovala od jejich vzniku až do své smrti. Byla souzena v procesu ‚RNDr. Vladimír Fučík a spol.‘, podle svědectví byla mimořádně pracovitá a statečná, opsala tisíce stran pro katolický samizdat. „... ta popsala tisíce, tisíce stran. Skutečně to bylo neuvěřitelné. Ona se tomu věnovala a psala dobře, bezchybně. (...) V naší skupině byla tou hlavní písáčkou Kuželová.“ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Fučíkem vedla M.E. Holečková 3.12. 2004

³¹³ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Fučíkem vedla M.E. Holečková 20.1. 2005

³¹⁴ Ludvík **Kolek** (*1933) výtvarník, zabýval se mj. úpravami kostelních interiérů. V 60. letech se podílel na rekonstrukci jedovnického kostela (spolu s M. Medkem, J. Koblasou, K. Neprašem a J. Istlerem). Dnes je aktivní v Hnutí charismatické obnovy, zakládal komunitu Emmanuel a scholu gregoriánského chorálu v Brně.

stát, ta moc tady tak hnusně nerozpínala...“ Takže rozumíte, on vám vyčítá, tento křesťan, tento katolík, který vás má rád a vy ho máte rádi, známe se, navštěvujeme se a on manželovi fakt ale důrazně vytkl, jak si to dovolil takhle [se chovat], že si za to může sám (...), že má tu domovní prohlídku, to pronásledování, že kdyby byl rozumný, tak že by prostě takhle nedopadl. A to si takhle myslela spousta lidí.“³¹⁵

Také další z narátorů se setkal s nepochopením pro své počínání. Jeho pozice byla navíc komplikovaná tím, že byl členem Tovařystva Ježíšova a podle svých slov neměl podporu tehdejšího řádového provinciála, jímž byl Jan Pavlík SJ. Mimo to byl odmítán i ostatními kněžími začleněnými do duchovní správy.

„A to [samizdaty] jsem rozvážel po farnostech a tak jsem taky viděl, jak se k tomu kněží chovají. Byli kněží, kteří to přijímali, málokdo nám dal za to peníze. To byl největší problém. Já jsem získával peníze velice pracně, ale někdo nám něco dal, ale prakticky jsem se vůbec nemohl odvážit jít k jezuitům. Ti to třeba odmítali totálně.“³¹⁶

Někteří čtenáři samizdatů si ale byli dobře vědomi toho, jaká rizika podstupují ti, kteří je vyrábí a rozšiřují a také, že takovéto počínání něco stojí a protože u katolických samizdatových periodik neexistoval systém předplatného, byli jeho výrobci odkázáni na tyto příležitostné finanční či materiální dary³¹⁷, nebo na vlastní rezervy (viz výše vzpomínka R. Jáchyma).

S rysy uzavřenosti, exkluzivity a utajenosti se lze jistě setkat u některých katolických skupin, ale tyto charakteristiky se dají nalézt i jinde, a tak není namístě považovat je za specifické vlastnosti katolických nezávislých skupin, jak činí někteří autoři.³¹⁸ Ostatně i dále dokazují, že zvláště u výrobců nezávislé katolické literatury je zřejmý přesah do dalších sfér opozice a společnosti. Právě samizdat tvoří jakýsi most mezi jednotlivými okruhy a skupinami a ukazuje tak, že některé hranice jsou jen zdánlivé.

---

³¹⁵ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s I. Kotrlou vedla M.E. Holečková 16.11. 2007

³¹⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Lízou vedla M.E. Holečková 1.3. 2006. O svých problémech s jezuitou hovořil také další výrobce náboženské samizdatové literatury Josef Kordík, kterého tyto neshody vedly až k tomu, že z řádu na počátku 80. let vystoupil. HOLEČKOVÁ, Marta Edith: op. cit., k jeho osobě viz též s. 68, pozn. 199

³¹⁷ Přílohy – IV.3/VII (F. Adamík)

³¹⁸ NIESNER, Tomáš: op. cit., zejm. s. 100-103; URBÁŠEK, Pavel: Regionální opoziční hnutí v životních příbězích jeho protagonistů. In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Mocní? a bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretální studie životopisných interview*. Praha 2006, s. 237-264

IV. 4 Spolupráce se zahraničím

Již v jedné z úvodních kapitol jsem ukázala význam spojení domova s exilem a se zahraničím vůbec pro skrytý náboženský život i pro nejrůznější nezávislé iniciativy a aktivity. I jen z letmého pohledu je zřejmé, že podstatnou část obsahu samizdatových periodik tvořily vedle původních textů překlady cizojazyčných článků a publikací. Kromě napojení na Západ existovala i čilá spolupráce s Polskem, kterou lze vysledovat u všemožných disidentských skupin. Polština je jazykově blízká a navíc zde byla možnost opatřit si z tajných i veřejných zdrojů literaturu u nás naprosto nedostupnou.

„Do Polska bylo možno odesílat knihy z Říma, (...) přímo z té edice Křesťanské akademie³¹⁹, což vlastně byla taková česká tiskárna a české vydavatelství českých křesťanských knih a literatury; byly tam i dokumenty II. vatikánského koncilu a dá se říci, nejnovější teologické věci, které byly vydávány v zahraničí. Tyto knihy a brožury posílali ve velkém do Polska, většinou to bylo do Katowic a tam odsud byly převáženy do pohraničních vesniček a my jsme ty věci buď přes Kralický Sněžník, anebo na Třinecku, anebo na Jablunkovsku (...) [získávali] s pomocí místních lidí. Tam je to tak, že třeba půl vesnice je už v Polsku a půl je ještě v tehdejší Československé socialistické republice. Takže oni to vlastně přenášeli, jak se říká, ze stodoly do stodoly a my jsme si to potom odváželi. To byl asi nejsnadnější převoz literatury, (...) v batozích a také jsme přenášeli přes různé stezky (...) v Hrubém Jeseníku, (...) většinou v okolí Kralického Sněžníku.“³²⁰

Většina jím pašovaných knih pocházela z Říma, příležitostně si pro svou potřebu opatroval i polské překlady aktuální západní teologické, psychologické a pedagogické literatury. Kromě spolupráce s Poláky pomáhal Rudolf Smahel navíc ruské opozici.

„Tak to je zase záležitost mých známých na východním Slovensku, ovšem já už si teď nevzpomínám na jména a (...) tam šlo zase o rusky vydávané Bible. Ty Bible byly tištěny většinou v Bruselu exilovými ruskými, dá se říci bohatými lidmi, převáženy nevím zase, jakým způsobem, ale my jsem tady v Olomouci, kde jsme mohli, rozdávali ty Bible takovým stylem, že se to buď hodilo do gaziku nebo na auto nebo když člověk někoho potkal, jenom jako jedna osoba jednu osobu, tak mu to

---

³¹⁹ **Křesťanská akademie** v Římě byla založena v roce 1951 jako studijní, dokumentační, ediční a informační středisko. Její hlavní náplní bylo vydávat kvalitní filosofickou a teologickou literaturu v češtině. V jejím rámci existovalo několik edic: *Vigilie*, *Studium*, *ad.* a byly zde vydávány také časopisy, nejznámějším byly již výše uvedené *Studie*. Jedním ze zakládajících členů byl Karel **Vrána** (1925-2004) kněz, teolog, filosof a literární vědec. Přednášel na Lateránské univerzitě v Římě, psal pod pseudonymem Pavel Želivan. Po maturitě v r. 1945 odešel studovat do zahraničí. Od r. 1978 byl rektorem české papežské koleje Nepomucenum, po návratu do vlasti přednášel na KTF UK.

³²⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahelem vedla M.E. Holečková 25.7. 2007

člověk dal a oni většinou byli velmi, velmi rádi (...), přijímali to, přestože to byli většinou oficií, tak mě se třeba nestalo, že by mě někdo inzultoval, prostě mě nadal nebo něco. To byla záležitost spíše řetězce lidí, kde jeden každý věděl co nejméně.“³²¹

O spolupráci s ruským exilem či tamní opozicí se mi bohužel nepodařilo získat více informací.³²² Pro české knížky si do Polska z mých narátorů jezdil ještě F. Adamík.³²³ Kromě Polska, bylo možné nakupovat náboženskou literaturu také v NDR.³²⁴ Význam přeshraniční spolupráce spočíval také ve finanční a materiální³²⁵ pomoci pro domácí samizdat. Velmi živý a častý kontakt se zahraničím udržoval Jiří Kaplan se svou rodinou. Spolu s dalšími početnými rodinami trávili po několik let prázdniny v NDR. Tyto pobyty zajišťovali tamní kněží a řeholníci. S nimi se J. Kaplan radil ohledně vhodné literatury pro mládež, doporučené knihy si odsud vozil a doma je překládal. Další cizojazyčnou literaturu dostával z Anglie (přes A. Tomského ad.) a z Francie (mj. díky P. Kolářovi SJ a mnoha dalším). Ze zahraničí dostával nejen literaturu, ale i rozmnožovací stroje, náhradní součástky k nim, náplně do kopírek a další potřebné věci. Kromě toho udržoval styky s francouzskou komunitou Taizé, překládal jejich bulletin *Dopis z Taizé* a další texty, pořádal ve svém domě modlitby v duchu spirituality tohoto hnutí a zorganizoval i návštěvu br. Rogera v Československu na počátku 80. let.³²⁶

Snad každý z narátorů, který byl za své aktivity trestně stíhán, hovoří o symbolické podpoře, kterou pro něj představovaly dopisy z celého světa (jen z domoviny ne...), které dostával.³²⁷ Tato podpora nemusela mít ovšem ‚pouze‘ symbolický význam – pomoc vězněným někdy nabývala zcela konkrétních (materiálních) podob a není zanedbatelné také to, že získal-li nějaký případ ohlas na Západě, mohlo to mít příznivý dopad na výši

---

³²¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahelem vedla M.E. Holečková 25.7. 2007

³²² V mých rozhovorech jsem se s takovouto informací setkala pouze zde. O tom, že nějaké kontakty s ruskou opozicí existovaly, svědčí dále např. činnost Východoevropské informační agentury (VIA), existující od roku 1988. Založili jí Petr Uhl a Petr Pospíchal, jejím cílem bylo přinášet zprávy o opozici a represích v zemích střední a východní Evropy. Dopisovatelé agentury byli na několika místech v Polsku, v Moskvě, Vilniusu, Sofii, Budapešti... Viz rozhovor s Petrem Uhlem In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. I díl. Disent v období tzv. normalizace*. Praha 2005, s. 1020

³²³ Přílohy – IV.4/I (F. Adamík)

³²⁴ Přílohy - IV.4/II (V. Fučík); přílohy - IV.4/III (V. Fučík); přílohy - IV.4/IV (J. Sirovátka)

³²⁵ Přílohy – IV.4/V (R. Jáchym); přílohy – IV.4/VI (I. Kotrlá); přílohy – IV.4/VII (V. Fučík); přílohy – IV.4/VIII (F. Adamík)

³²⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Kaplanem vedla M.E. Holečková 30.11. 2007, též přílohy – IV.4/IX (J. Kaplan)

³²⁷ Pro ilustraci uvádím: přílohy – IV.4/X (I.Kotrlá); přílohy – IV.4/XI (J. Krumpholec); přílohy – IV.4/XII (R. Smahel)

soudem uděleného trestu.³²⁸ Zahraničními kontakty se dále projevovaly v jakési „myšlenkové konfrontaci“ zprostředkované západními intelektuály, kteří cestovali do Československa a účastnili se diskusí se zdejšími lidmi. Setkávání odlišných myšlenkových světů mohla mít ovšem neočekávanou podobu:

„Nám sem jezdilo hodně teologů, filozofů, ale v naprostý většině to byli levičáci, který se domnívali, že my je tady utvrdíme v tom jejich přesvědčení, že ten socialismus je to pravý, jenomže se to musí dělat o něco líp. Ale já jsem tady třeba za celou dobu nezažila, že by přijel jeden jedinej teolog z Lovaně. (...) Totiž tohle byl ten problém: my jsme to pochopili zčásti, pochopili jsme to tak trošku v roce '93, když náš Honza, to je můj druhý syn, ještě se svým přítelem a se svojí budoucí manželkou byli pozvaný do Spojenejch států, do Texasu a Oklahomy. Pozval je tam jeden kněz, kterej jim připravil nádherný šestinedělní pobytí (...), s podmínkou, že budou chodit po farnostech, po školách a budou vykládat mladejm lidem, jak se žilo v komunismu. (...) A tam jsme na to narazili a tohle možná bude ta příčina toho, čemu já říkám selhání katolických intelektuálů: (...) bylo strašně těžký a téměř nemožný těm Američanům vysvětlit, že když jsme takový léta žili v komunismu, že jsme nebyli komunisti. Oni si prostě nedovedli představit tu polohu, kdy člověk žije v nějakým konzistentním myšlenkovým klimatu a přitom si myslí něco jiného. A tohle totiž byl problém právě s těmi katolíky a nejenom s nimi, že opravdu spousta lidí na Západě si myslela, že když tady ten komunismus přežívá, tak jsme všichni komunisti. Proto sem jezdili ti levičáci, protože mysleli, že tady najdou oporu, a odjížděli šíleně zklamaní a otrávení a od té doby nemaj lidi z postkomunistickéjch zemí rádi. A zase ti konzervativci si mysleli, že když jsme všichni komunisti, tak co by sem jezdili.“³²⁹

Podobný pocit neporozumění získala také další narátorka, které se poštěstilo vycestovat v roce 1988 na mezinárodní knižní veletrh ženských autorek do Montrealu:

„Dostala jsem se na knižní veletrh, jediná z ostbloku, to bylo úplné show, ale bylo to apolitické, tam byly samé feministky. Tehdy jsme si se Zdenou Škvoreckou říkaly, že sem ani nepatříme. Já měla docela politickéj projev o Miladě Horákové a o pronásledovaných ženách, vybrala jsem si téma: „autorky, které jsou v určitém režimu v nebezpečí“. (...) Napsala jsem referát o ženách, které se postavili proti režimu, Zdena ho přeložila do angličtiny a četla ho tam, měl tam docela ohlas, ale oni vůbec nechápali ten útisk. Tam byla diskuse a Zdena říkala: „To jim nevysvětlíme, to vzdáme, to jim prostě nevysvětlíme.“ (...) Tu politickou situaci tady vůbec nechápali. To byl feministický festival a ony tam řešily jinou otázku. Ony se pořád ptaly: „A jaké je u vás ženské hnutí?“ Jaké u nás mohlo být

---

³²⁸ HOLEČKOVÁ, Marta Edith: op. cit., s. 58-61

³²⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 4.9. 2007

ženské hnutí? No žádné. (...) Nechápany, proč u nás nejsou feministky. (...) ... vůbec nevěděly, co se u nás děje. Nechápany, proč tam mluvím o nějaké Miladě Horákové, že byla popravená.³³⁰

Pocit nepřenositelnosti vlastní zkušenosti byl zřejmě obvyklý, i další z narátorů se s něčím podobným setkal:

„... když tu a tam přijel nějaký vědec ze Západu a zabrousili jsme v diskusi na politiku a teď on říkal: „A proč vy si tady stěžujete na režim? No tak buďte si zvolte jinou vládu a konec konců vždyť jinde, kde nejsou spokojení s režimem, tak lidi demonstrují, vemte si ve Španělsku jsou proti Frankovi demonstrace a u vás je klid.“ No tak to zase člověka dráždilo, ta absolutní ignorance, že se nerozlišuje mezi diktaturou a totalitou, kde v každém baráku je domovní důvěrník a hlásí všechno, neřku-li, že by mohla vůbec vyjít nějaká organizovaná demonstrace až na ulici.“³³¹

Nepochopení bylo vzájemné, jak ostatně dokládají i vybrané příklady. Pro zdejší intelektuály byly obtížně přijatelné a srozumitelné studentské protesty z konce 60. let, feminismus a kritika konzumní společnosti a další otázky, které přijíždějící návštěvníci často řešili jako ožehavé. V debatách chyběl pro obě strany společný pojmový aparát, jenž by napomohl porozumění a pochopení.

Dalším rozměrem zahraniční spolupráce bylo tajné dálkové studium na sousedních univerzitách, hlavně v Polsku (např. Krakov) a ve východním Německu. R. Smahelovi byl po odeznění trestního stíhání a díky prezidentské amnestii v r. 1985 (u příležitosti konce II. světové války) vrácen státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti a byl poslán na faru do Budišova nad Budišovkou (obec leží mezi Opavou a Šternberkem). Svého zdejšího pobytu využil právě k dalšímu studiu, jakožto salesián se zaměřil na studium pedagogiky, což se ukázalo být z dlouhodobé perspektivy prozíravou volbou.

„Já jsem tam přemýšlel, (...) je to tam takové pastoračně slabší, celkem málo lidí, tak jsem začal studovat pedagogiku, protože se domluvila možnost zahraničního studia na teologické fakultě Erfurt v tehdejší NDR. Já jsem dojížděl tak každého čtvrt roku rychlíkem na konzultace do Erfurtu. Tam, doslova a do písmene, jsem vždycky vzal kufr s novými knihami a jel jsem zpátky na svojí faru, kde jsem studoval.“³³²

---

³³⁰ Rozhovor s I. Kotrlou In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. I díl. Disent v období tzv. normalizace.* Praha 2005, s. 254, 265

³³¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Fučíkem vedla M.E. Holečková 20.1. 2005

³³² ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahelem vedl P. Urbášek 5.5. 2003

V Erfurtu studoval v letech 1985-1990, studium domluvil český provinciál salesiánů s tamním biskupem Joachimem Meisnerem.³³³ V době, kdy R. Smahel neměl cestovní pas, jezdil jeho profesor Franz Georg Friemel za ním do Prahy.³³⁴ Tajně v zahraničí studovali od 60. let i mnozí další řeholníci³³⁵ a kněží.³³⁶ V Erfurtu se také konaly každoroční duchovní cvičení pro salesiánské spolupracovníky a jejich rodiny, které vedl Josef Dolista.³³⁷

IV. 5 Proudý disentu

Již dříve jsem použila spojení ‚nepřehledná změť‘ nezávislých aktivit‘ pro různé iniciativy pozdních 70. a 80. let. Z této změti je nejsnáze³³⁸ uchopitelná Charta 77 – má své prohlášení a své signatáře, a tak je zřetelné, kdo do této skupiny patří. Jak je vidět v souvislosti s různými výročími, přežívá asi doposud představa, která staví Ch77 nad ostatní opoziční počiny, chápe jí jako východisko pro další kulturní a politické aktivity a přehlíží význam a délku existence ostatních nezávislých aktivit. Nechci se svými úvahami dostat na druhý pól a glorifikaci nahradit bagatelizací, pouze se pokusím podívat se na tuto iniciativu z poněkud jiné perspektivy.

Všichni dotazovaní katoličtí aktivisté řeší svůj vztah k Ch77, a to i v případě, že se nestali signatáři této výzvy. Nenechává je lhostejnými, není ale jisté, z jakých důvodů a zda si narátoři vůbec kladli otázku, vztahující se k této občanské iniciativě, i v době jejího vzniku. Jaký je jejich názor na ostatní nezávislé iniciativy, popř. zapojoval-li se do činnosti ještě nějaké z dalších skupin, je již o dost komplikovaněji čitelné z jejich vyjádření. V některých případech mají narátoři dokonce potřebu omlouvat či obhajovat svůj tehdejší postoj, což působí značně nepochopitelně v souvislosti s jejich vydavatelskými aktivitami,

---

³³³ Joachim **Meisner** (*1933) vystudoval filosofii a teologii. R. 1962 byl vysvěcen na kněze, r. 1975 se stal světícím biskupem v Erfurtu. R. 1980 byl jmenován biskupem Berlína, jako takový měl jurisdikci pro západní i východní část města. R. 1983 jmenován kardinálem. Od r. 1988 arcibiskup v Kolíně nad Rýnem. Podle svých vlastních slov vysvětlil na kněze více než šedesát adeptů z Československa. Je členem několika římských kongregací a papežských rad. R. 1998 mu byl propůjčen Řád bílého lva III. třídy České republiky.

³³⁴ E – mail R. Smahela z 28. listopadu 2007

³³⁵ Ve své knize je vyjmenovává V. Novotný, viz: NOVOTNÝ, Vojtěch: op. cit., s. 68, 82

³³⁶ Za mnohé jmenují alespoň biskupa ‚tajně církve‘ Jana Konzala, který v Erfurtu studoval v l. 1965-68, kdy zde byl biskupem Hugo Aufderbeck (1909-81).

³³⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 1.10. 2007

³³⁸ O tomtéž hovoří např. M. Freiová: „... ona totiž ta paralelní existence církve je těžko podchytitelná třeba do nějakého hodinového televizního pořadu. Podařilo se to řekněme Václavu Vaškovi, ale není to tak snadno podchytitelný už proto, že to trvalo čtyřicet let, že to prošlo mnoha polohama.“ Viz ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 4.9. 2007

velkým nasazením a odvahou riskovat.³³⁹ Je možné, že je tato obranná pozice způsobena právě oním vyzdvihováním Charty, otázkami tazatele (ne vždy se na to tazatel ale vůbec ptá!) a jeho možnými a předpokládanými očekáváními. Potřeba ptát se na Chartu, stejně jako nutnost se vůči ní i nyní vymezovat, omlouvat své postoje a vysvětlovat je, má své kořeny v někdy až příliš nekritickém tónu nejrůznějších prohlášení, článků a publikací, které budí dojem, že disent je synonymem pro Ch77. Na tuto, někdy až absurdní potřebu vyslovit se k Ch77 ostatně upozorňuje i jedna z jejích signatářek:

„I když u nás není – na rozdíl od USA – tak populární otázka „kde jste byli, když...“, podvědomě si ji zde lidé také kladou a dodatečně sami sobě zdůvodňují, proč tehdy Ch77 nepodepsali. Toto osobní zdůvodnění a často ospravedlnění hledají političtí pragmatici i lidé ze zcela neideologických profesí. Potřeba dodatečně ospravedlnit sebe sama jde tak daleko, že si vymýšlejí i situace, které se nikdy nestaly.“³⁴⁰

Někteří dotazovaní lidé jsou ve svých reakcích vedeni snahou ukázat, že ‚disent není jen Charta‘, snaží se rozbít představu, že se Ch77 „... stala východiskem a základnou dalších politických a kulturních aktivit, které byly důležitými prvky nově vznikající občanské společnosti.“³⁴¹ Její význam spatřují hlavně v informování západní veřejnosti o zdejších perzekucích, což byla ale spíše záležitost VONSu.³⁴²

Jedna z narátorek, která s chartisty spolupracovala, vznik této iniciativy vítala také z jiných důvodů, než jen pro znění jejího prohlášení a zahraniční kontakty³⁴³:

„... my [katolíci] jsme byli vlastně taková první linie, do který se střílelo. A to se změnilo až Chartou. Charta nám ohromně usnadnila život, protože najednou jsme měli před sebou jakoby takový pytle s pískem, za kterejma jsme byli schovaní a na nás už měli trochu méně času.“³⁴⁴

---

³³⁹ Přílohy – IV.5/I (V. Fučík); přílohy - IV.5/II (J. Sirovátka)

³⁴⁰ Jiřina Šiklová viz CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – DRÁPALA, Milan – PREČAN, Vilém -VANČURA, Jiří: *Charta 77 očima ...*, s. 156

³⁴¹ JECHOVÁ, Květa: *Lidé Charty 77. Zpráva o biografickém výzkumu*. Praha 2003, s. 77. Tento názor se objevuje i jinde, jen pro příklad uvádím následující: „Rozhodujícím momentem však byl až vznik Charty 77, která se stala organizační platformou disentu. Ale nejen to, zapůsobila jako simulátor, který vytrhl z letargie a rozhýbal k aktivitě další i mimo ni stojící malá uskupení. Samizdatová produkce, bytové semináře a výstavy, domovní divadlo atd. se v průběhu osmdesátých let staly rozhodujícím nástrojem záchrany svobodného myšlení a nezávislé kultury. Zdaleka ne všechno spadalo pod chartistický deštník, nicméně prvek disidentství, který všechny tyto snahy poznamenal, měl svůj úběžník právě v Chartě 77.“ ALAN, Josef: *Alternativní kultura ...*, op. cit., s. 20

³⁴² Přílohy – IV.5/III (I.Kotrlá); přílohy – IV.5/XV (F. Lízna)

³⁴³ Přílohy – IV.5/IV (M. Freiová)

³⁴⁴ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 4.9. 2007

V jedné z předcházejících kapitol jsem již narazila na pozoruhodnou propast mezi počtem signatářů Charty 77 a Navrátilovy petice za náboženskou svobodu. Kromě dříve naznačených okolností, jakými byla např. změna dobového společenského klimatu a jakési probuzení různých veřejných iniciativ, nabízí se také jedno jednoduché vysvětlení, na něž upozorňuje R. Smahel:

„Já bych řekl: Věřící lidé jsou hodně vázaní autoritou a na tu autoritu dají, čili tady se vyslovil naprosto jasně pan kardinál Tomášek, prostě každý, kdo je statečný věřící, tak podepíše tady tento dopis, (...) tu výzvu, tu iniciativu. Takže to jelo, to se podepisovalo v kostelích, na bočních oltářích byly papíry ve velkém. (...) No, to myslím, že kdyby on [kardinál Tomášek] měl jiný postoj k [Chartě 77], tak určitě ano [tj. by jí podepsalo více katolíků, pozn. aut.].“³⁴⁵

V analyzovaných rozhovorech lze najít další rozmanité důvody vysvětlující distanc katolíků od Ch77. Její podpis mohl člověka již angažovaného jinde a jinak prozradit a znemožnit mu vykonávání stávajících, rozběhnutých činností³⁴⁶; takovýto člověk také nemusel podpis Ch77 považovat za pro sebe podstatný a důležitý akt, protože sám si svá stanoviska ujasnil již před tím a nějak je ve společnosti artikuloval.

„Já sám jsem to nepodepsal, (...) říkal jsem si: My máme dost co... [dělat] je to nám známá karta, je to jasný, ale nemůže člověk furt dělat všecko... (...) ... že bych já rozvíjel nějakou politiku, řekl bych cílenou, na to jsem se necítil. Ale tady na tu podporu četby a aby se něco dělalo pro mladý lidi, aby nebyli tak vydaný [napospas ideologii] ... to mě bylo blízký.“³⁴⁷

K podpisu tak mohl případný sympatizant přikročit až v okamžiku, kdy třeba v souvislosti s trestním stíháním proti své osobě věděl, že se mu jeho vydavatelskou činnost stejně nepodařilo utajit.³⁴⁸ Podpis mohl být chápán jako odznak příslušnosti k určitému společenství, který zároveň vyčleňuje z dalších skupin a funguje tedy jako negativní ‚etiketa‘.³⁴⁹

Charta je také generační záležitost, vyrůstající navíc z konkrétní dobové situace, která již nemusí být pro mladší disidenty (aktivisty) v pozdějších letech pochopitelná nebo

---

³⁴⁵ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahelem vedla M. E. Holečková 25.7. 2007

³⁴⁶ O tom hovoří mnozí a vyplývá to i z logiky věci, viz např. přílohy – **IV.5/V** (R. Jáchym); přílohy - **IV.5/VI** (R. Smahel); přílohy - **IV.5/VII** (I. Kotrlá)

³⁴⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Kaplanem vedla M.E. Holečková 30.11. 2007

³⁴⁸ Přílohy – **IV.5/VIII** (I. Kotrlá)

³⁴⁹ Přílohy – **IV.5/IX** (D. Kadlecová-Hlavsová)

prostě atraktivní. Pro někoho může být málo radikální a příliš konsensualistická/smířlivá – na jedné straně sice odmítala stávající společenské zřízení, zároveň ale vedla s jeho představiteli dialog. Nedůvěru mohla u mnohých budit také mohutná vlna emigrace, která následovala jako důsledek režimní kampaně a represí proti signatářům Charty 77.

„To byl totiž jeden ze zásadních problémů mezi křesťany a chartisty, nebo konzervativci a chartisty: protože to, že člověk, kterej podepíše dokument, jako je Charta, bude mít strašnej průšvih, to bylo jasný dopředu, s tím se muselo počítat. S čím se teda nepočítalo a co opravdu demoralizovalo tu společnost, bylo to, že vlastně podpis Charty fungoval víceméně jako výjezdni vízum do emigrace. Samozřejmě, s dramatickými meziepizodami, leckoho prostě fyzicky zmlátili apod. (...) ... ale v zásadě jaksi být chartistou a odjet do ciziny, se stalo takovým poměrně často používaným postupem a to bylo demoralizující. To, že prostě člověk na sebe vědomě bere určitý následky, včetně vězení a různých represí, na to byli křesťani zvyklý. Ale to, že někdo něco rozjede, pak si sbalí fidlátka a odjede do ciziny... (...) A my křesťani na to nejsme dělaný, my jsme... samozřejmě, i řada křesťanů emigrovala, to je fakt, ale nějak se to vymyká tomu étosu, na kterej jsme byli zvyklí.“³⁵⁰

Ch77 mohla být ostatními, tj. nesignatáři, vnímána v některých případech jako pražská záležitost; i když se v *Prohlášení Charty 77* a v dalších textech chartistické provenience ozývají apely, s nimiž je možné se beze zbytku ztotožnit, společenství, poskytující ‚záchrannou síť‘ v případě nesnázi, je omezené pouze na Prahu, případně na její nejbližší okolí, v regionech bylo také těžší se k jejímu podpisu vůbec dostat. Chartisté mimo Prahu, popř. mimo Brno, to měli o dost krutější. Brno bylo ‚... prakticky jedinou mimopražskou skupinou; a až do převratu nejsilnější.‘³⁵¹; 43% signatářů Ch77 do roku '89 bylo z Prahy.³⁵² Odtud také může plynout vnímání disentu jako ghetta; popř. i vnímají disentu jako pražské a chartistické záležitosti.

Ch77 bývá také pokládána za ‚příliš politickou a intelektuální‘ iniciativu – to neznámá, že by mezi jejími signatáři chyběli lidé dělnických profesí; ‚intelektuální‘ kritérium nelze navíc ve státě, kde neexistuje volný přístup ke vzdělání a svoboda ve výběru povolání vztahovat na profesní rozložení jejich signatářů. Hodnocení Ch77 jako intelektuální záležitosti jde za toto rozčleňování a více si všímá vyznění jednotlivých dokumentů, způsobů argumentace, i když se pochopitelně může jednat jen o jakýsi

---

³⁵⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 11.9. 2007

³⁵¹ Jaroslav Šabata viz CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – DRÁPALA, Milan – PREČAN, Vilém -VANČURA, Jiří: *Charta 77 očima ...*, s. 142

³⁵² Jiří Vančura, ibid. s. 194

nedefinovaný a nedefinovatelný pojem. Pochybnosti mohlo také budít velké zastoupení reformních komunistů³⁵³, jedním z trojice prvních mluvčích byl navíc Jiří Hájek, který v letech 1965-68 zastával post ministra školství, do jehož kompetence spadal tehdy i odbor církví. Charta krom toho vznikla jako přímá reakce na soudní proces s hudebním undergroundem, což mohlo u některých lidí vyvolávat nesouhlasné, nebo alespoň nesympatizující reakce.³⁵⁴

Významným momentem ve spolupráci disidentských skupin, pokud k nějaké konkrétní výpomoci mezi nimi docházelo, je podle mého názoru to, co by se dalo nazvat ‚tiskařskou/samovydatelskou solidaritou‘. Z Radíkovské tiskárny, která mi již výše posloužila jako exemplární příklad fungování nezávislého vydavatelského centra, pocházely nejenom materiály s náboženskou tematikou. Lidé zde působící tiskli na požádání i chartistické texty a není ojedinělé, že písaři/ky opisující texty náboženského zaměření, neměly zábrany opisovat *Prohlášení Charty 77*, její další dokumenty a periodikum (Infoch).³⁵⁵ J. Krumpholc spolupracoval s chartistou Tomášem Hradílkem³⁵⁶, jeden z jeho dřívějších spolupracovníků, František Lízna³⁵⁷, Ch77 také podepsal a byl v kontaktu s chartistickým prostředím a jeho tisky, mj. díky Anně Magdaleně Schwarzové, žijící t.č. v Praze. Také Rudolf Smahel, další z radíkovského okruhu, hovoří o tom, že se snažil šířit myšlenky Ch77 mezi lidi, ačkoliv jí sám nepodepsal³⁵⁸ a má tím na mysli právě tuto vydavatelskou spolupráci. Nepřekvapuje proto, že při domovní prohlídce provedené v září 1979 byly ve sklepní tiskařské dílně rodinného domku v Radíkově u Olomouce nalezeny dokumenty pocházející z chartistického prostředí – *Dopisy přáteli* Ladislava Hejdánka, *Moc bezmocných* Václava Havla, *Dvě tendence čs. hnutí obránců lidských práv* Petra Uhla, *Apel Charty 77 prezidentu republiky*, *Otevřený dopis gen. tajemníkovi ÚV KSČ a prezidentu republiky* Josefy Slánské, *Skutečná vina* Jaroslava Hutky, *Poučení pro členy Charty v případě trestního postihu* a dále nejrůznější *Dokumenty Charty 77*, *Prohlášení Charty 77*, etc.³⁵⁹ Materiály měly být opsány, rozmnoženy a šířeny, dá se předpokládat, že mezi katolíky/příjemce náboženské literatury, ale asi nejen výlučně mezi ně, prostřednictvím již existující

---

³⁵³ Přílohy – IV.5/X (M. Freiová); přílohy - IV.5/XI (M. Freiová)

³⁵⁴ Přílohy – IV.5/XII (V. Fučík); přílohy - IV.5/XI (M. Freiová)

³⁵⁵ Přílohy – IV.5/XIII (J. Sirovátka)

³⁵⁶ Přílohy – IV.5/XIV (J. Krumpholc)

³⁵⁷ Přílohy – IV.5/XV (F. Lízna)

³⁵⁸ Přílohy – IV.5/XVI (R. Smahel)

³⁵⁹ Viz vyšetřovací spis k případu J. Krumpholc a spol.‘ AMV ČR, VS-ČVS-11/120-1979

distribuční síť. Kvůli zásahu Stb k tomu v této době již nedošlo, ale tento záměr zde pravděpodobně existoval. Ostatně, okolnosti svého odsouzení se skupinou ‚Jan Krumpholc a spol.‘ glosuje F. Lízna takto: „... *pak mě zase zavřeli za Chartu v roce 1981...*“³⁶⁰ – je to zajímavý příklad interpretace důvodů trestního postihu vzhledem k tomu, že to byl soudní proces zaměřený proti náboženské samizdatové literatuře (mezi souzenými byl F. Lízna jediným signatářem Ch77, v seznamu vyslychaných³⁶¹ se kromě něj objevuje pouze jediný další chartista – J. Zvěřina) a obžaloba byla postavená hlavně na §178 tr. z., což dokládá i vypracovaný znalecký posudek k této otázce (viz kap. II, s. 31-32).

Je pro mě ale naprosto nepřijatelné, když jsou tito lidé zahrnováni do ‚šedé zóny‘ - ve svědectví jednoho z chartistů jsou právě takto označeni ti, kteří s chartisty sice sympatizovali, občas i pomohli, ale nepřekročili práh ‚jmenovitosti‘ (tj. nepodepsali?).³⁶² Toto sousloví bývá někdy vztahováno na lidi z katolického/náboženského disentu³⁶³, což musím odmítnout, již proto, že se v případě tohoto slovního spojení podle mého názoru nejedná o nic víc, než o floskuli, která mívá jak pozitivní, tak i značně negativní zabarvení.³⁶⁴

‚Samovydatelská solidarita‘ a distribuční přesah šly ovšem napříč jednotlivými disidentskými kruhy, pochopitelně tímto nemám na mysli pouze pomoc katolických samizdatových dílen při výrobě chartistických textů. O tom, že jednotlivé vydavatelské okruhy mezi sebou komunikovaly, svědčí spolupráce Jindřicha Sirovátky, redaktora salesiánského časopisu pro mládež *Čtení do krosny* s Karlem Palkem (pseud. Petr Fidelius)³⁶⁵, vydavatelem *Kritického sborníku* a další příklady.³⁶⁶

V analyzovaných rozhovorech se lze z nezávislých iniciativ stručně setkat ještě s HOSem (F. Adamík a M. Mrtvý), s Pen Klubem³⁶⁷, který vznikl v létě roku 1989 a stejná

---

³⁶⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Líznou vedla M.E. Holečková 29.9. 2005

³⁶¹ Viz s. 30, pozn. 63

³⁶² Vzpomínka Jiřího Gruši viz CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – DRÁPALA, Milan – PREČAN, Vilém - VANČURA, Jiří: *Charta 77 očima ...*, s. 36

³⁶³ URBÁŠEK, Pavel: Regionální opoziční hnutí..., op. cit., s. 237. Podle Josefa Alana se ‚šedá zóna‘ objevuje: „...v západní sociologii již v první polovině let osmdesátých, a to v souvislosti s analýzou oné výšece morálního světa, které dominuje sociální loajalita. Není ani arbitrární, ani racionální volbou, ale implicitním znakem prostředí, ve kterém explicitní systém černobílého vidění světa ztratil praktický smysl.“ ALAN, Josef: *Alternativní kultura ...*, op. cit., s. 20

³⁶⁴ Přílohy – IV.5/XVII (D. Kadlecová-Hlavsová); přílohy - IV.5/XVIII (I.Kotrlá)

³⁶⁵ Přílohy - IV.5/XIX (J. Sirovátka)

³⁶⁶ Přílohy – IV.5/XX (M. Freiová); přílohy - IV.2/XXVI (M. Freiová)

³⁶⁷ Rozhovor s I. Kotrlou In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. I díl. Disent v období tzv. normalizace*. Praha 2005, s. 267

narátorka hovoří také o Demokratické iniciativě³⁶⁸, do níž se zapojil její manžel. Sama ale také upozorňuje na to, že nebylo v lidských silách pouštět se vedle samizdatu ještě do dalších podniků.

„To už by se nezvládlo. My jsme byli rádi, že zvládneme prostě ten samizdat a... to už na sebe nemůžete naložit zas tolik. A právě proto se to nedalo ani propojovat [jednotlivé nezávislé iniciativy, pozn. aut.], to prostě už nešlo. My jsme dělali toto a druzí dělali zas to.“³⁶⁹

Kontury mezi jednotlivými nezávislými aktivitami (nebo spíš různými vrstvami disentu) vidím daleko rozostřeněji, než tomu někdy bývá v různých textech. Zde jsem chtěla ukázat, kde docházelo k přesahům a jaké vztahy panovaly mezi jednotlivými disidentskými skupinami. Nešlo tedy o izolované ostrůvky, které spolu navzájem nekomunikují, ale spíše o určité, do jisté míry se překrývající okruhy, jež vytváří paralelní prostor pro nezávislé aktivity.

Epilog

V převratných dnech konce roku 1989 se na faře u kostela sv. Markéty v pražském Břevnově sešli na popud Václava Vaško³⁷⁰ vydavatelé katolického tisku, aby společně hledali (a našli) další cesty katolické publikační činnosti. Mezi zúčastněnými byli mj.: A. Kánský, O. Mádr, J. Zvěřina, T. Halík, Otta Bednářová, V. Frei, M. Freiová, K. Neradová,

---

³⁶⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s I. Kotrlou vedla M.E. Holečková 16.11. 2007

Demokratická iniciativa (DI) – její jádro tvořili někdejší redaktoři časopisu *Tvář* (E. Mandler, J. Štern, M. Štengl, K. Štindl), iniciativa poprvé veřejně vystoupila 18. září 1987, kdy zaslala dopis poslancům Federálního shromáždění ČSSR. Od ledna 1988 se toto sdružení podepisuje jako DI. Jejím hlavním cílem bylo vytváření občanské společnosti cestou „drobné práce“, snažila se oslovovat širší společnost. Vydávala samizdatové periodikum *Pohledy spotřebitele*. Představitelé DI usilovali o založení politické strany mimo Národní frontu. Jejím cílem byla demokratizace stávajících poměrů, nikoliv jejich svržení. Před volbami v roce 1990 se seskupení přejmenovalo na Liberálně demokratickou stranu.

³⁶⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s I. Kotrlou vedla M.E. Holečková 16.11. 2007

³⁷⁰ Václav **Vaško** (*1921) katolický laik, účastnil se Slovenského národního povstání. Patřil do společenství Rodina, vedeného chorvatským jezuitou Tomislavem Kolakovičem. V l. 1945-49 atašé čs. velvyslanectví v Moskvě, 1949-51 pracovník ministerstva zahraničních věcí. V r. 1953 byl odsouzen v procesu s „Katolickou akcí“ ke 13 letům odnětí svobody, propuštěn byl na amnestii v r. 1960. V r. 1968 byl jedním ze zakladatelů Díla koncilové obnovy. V l. 1969-1981 vedl Nakladatelství České katolické charity. Po roce '89 založil katolické nakladatelství Zvon. O katolické církvi v době totality publikoval několik knih. Více viz VAŠKO, Václav: *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*. Kostelní Vydří 1999

J. Sirovátka, J. Hanuš, A. Rázek a další. Toto setkání symbolicky zpečetilo dovršení jednoho dějinného období a ukázalo začátek nových časů.

„1. prosince jsme se sešli v Břevnově v klášteře [ty], který se pohybovali v samizdatu. [Byli tam] lidi z celejch Čech, i Moraváci. Alois Kánský nás tam vítal, on byl v té době myslím šéfredaktorem *Katolického týdeníku*, nikdo netušil, že je to fízl, on se toho jednání nezúčastnil, ale poskytl nám ten prostor. Byl tam Mádr, Zvěřina, Václav Vaško, Václav Frei (...) ... Bylo tam skutečně dost lidí. Tam se všichni představili, [řekli] co kdo dělal a co by chtěl do budoucna, jak to vidí. Tam se více méně rozdávali karty, Václav Vaško v tom svém entusiasmu říkal: „Já vtrhnu do Spálenky [Spálená ulice v Praze, pozn. aut.] a zaberu barák Pacem in terris!“ A on skutečně tam další tejdén vtrhl a zabral to.“³⁷¹

Z tohoto setkání se zrodila nakladatelství Zvon, Portál..., řada periodik navázala veřejně na svou samizdatovou tradici, vznikla úplně od počátku, anebo se obnovila v novém duchu. Církvi a společnosti se otevřeli nové možnosti, nastoupily také nové otázky a problémy.

„Už jsme se přizpůsobili paralelní existenci za normalizace a najednou jsme museli dělat spoustu věcí, s kterými jsme nepočítali. S tím, že se něco takovýho bude muset dělat nebo že nám to bude dopřáno. To byla morální chyba, že jsme dokonce i my katolíci poklesli v naději. My jsme si nepřipouštěli, že by ty poměry už mohly bejt zásadně jiný.“³⁷²

---

³⁷¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 11.10. 2007

³⁷² ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 4.9. 2007

ZÁVĚR

Ve své práci jsem chtěla nahlédnout do jedné ze sfér utajovaného života katolické církve v době tzv. normalizace. Pokusila jsem se o to prostřednictvím samizdatu, jenž mi posloužil jako klíč otevírající další, obecnější otázky – otázku role církve v nezávislém společenském životě pozdních 80. let, původ její autority a proměny ve společenském životě po listopadu r. 1989. Dále jsem narazila na nejasnosti v promyšlení struktury a charakteru opozice v někdejší Československu – jak jsem napsala již dříve, chybí pro celistvou reflexi tohoto fenoménu především pojmový aparát i věcnější diskuse o jeho podobě.

Hlavní pozornost jsem ovšem zaměřila na společenství výrobců a distributorů nezávislé katolické literatury. Pokusila jsem se najít, co tyto lidi spojilo do fungujícího neformálního společenství, jak se tyto vazby utvářely a udržovaly a zda přetrvaly. Snažila jsem se pochopit, jak mezi sebou komunikovaly jednotlivé vydavatelské skupiny a jak vypadal život takto se angažujících lidí v rámci pozdně normalizační společnosti. Na první pohled se může zdát překvapivé, že se tyto semknuté skupiny v nových poměrech rozpadají, lidé spolu ztrácí kontakt, odcizují se a názorově se značně rozcházejí. Společenství lidí spojených se samizdatem bylo značně heterogenní a kromě vnějšího tlaku jej stmelovala společná činnost a zájem. To platí ale nejen v extrémních podmínkách. Pokud si lze vypůjčit nějaký příklad ze současnosti, fungují podobným způsobem např. vědecké týmy – jsou založeny především na řešení konkrétních úkolů a třebaže zde mohou vznikat přátelství a jiné blízké vazby, nemá to vliv na úspěch společného počínání. Výběr lidí, kteří by zde mohli fungovat, je omezený – důležité je, aby měl člověk určité znalosti, schopnosti a dovednosti, ochotu spolupracovat a vzít na sebe odpovědnost. Takováto kritéria se uplatňovala i v případě nezávislých vydavatelských dílen: přijatelný pro spolupráci byl ten, kdo měl důvěru, uměl to, co bylo třeba, byl ochoten se zapojit do společného díla a vzít na sebe možná rizika. Z tohoto pohledu je tedy jen přirozené, že se toto společenství rozpadá – splnilo svůj úkol a zmizelo tak to hlavní, co jej drželo pohromadě.

RESUMÉ

The purpose of my thesis is to overview catholic samizdat in the 80's from the historical-sociological perspective. Hence I did not investigate neither the literal aspect of these publications, nor the ideas and discussions that appeared, but the community of people who did contribute into the samizdat prints and who in some way took part in their creation and distribution. My interest in this group originates from the fact that it was one of the manifestations of an independent, paralel life which was flourishing in the era of the so called normalization within the ‚consolidated‘ society and the roman catholic church. One of the specificities of this group is the origin of a certain kind of opposition of this era: its roots can be found in the previous decades as the catholics, dismissive about the new social and governmental order following 1948, frequently continued in their opposition activities during the normalization. This continuity of active opposition attitude is extraordinary, especially if we take into account that an opposition engagement of other (i.e. non-catholic) individuals and groups, involved in the second and third resistance movement, was not a rule at all.

To be able to embrace the topic I decided, in addition to other methods of historic investigation, to conduct biographical interviews according to the principles of oral history. The point of view I chose partially helped me to get closer to the structure of the space for independent life in this era and to get an insight, although just partial and very limited, into some spheres of everyday life of people engaged in this way.

Záměrem mé diplomové práce bylo pokusit se o nahlédnutí tématu katolického samizdatu 80. let z historicko-sociologické perspektivy. Nezkoumala jsem tedy ani literární stránku samizdatových publikací, ani myšlenky a diskuse, které se na zde objevovaly, nýbrž společenství lidí, kteří do samizdatových tiskovin přispívali a podíleli se nejrůznějším způsobem na jejich vzniku a šíření. Tato skupina pro mě byla zajímavá jako jeden z projevů nezávislého, paralelního života, rozvíjejícího se v době tzv. normalizace v rámci ‚konsolidované‘ společnosti a římskokatolické církve. Je specifická mj. pro to, že určitá forma opozice tohoto období má své zřetelné kořeny v předcházejících desetiletích - katolíci, kteří zaujali odmítavý postoj k novému společenskému a státnímu uspořádání

ihned po únoru 1948, nezdědkakdy pokračovali ve své opoziční činnosti i nadále, tj. i v letech tzv. normalizace. Tato kontinuita aktivního opozičního postoje je pozoruhodná zvláště uvědomíme-li si, že u dalších (tj. ne-katolíků) jednotlivců a skupin zapojených do druhého a třetího odboje nebylo pozdější opoziční angažmá v 70. a 80. letech zdaleka pravidlem.

Pro uchopení tématu jsem kromě dalších postupů historického výzkumu zvolila vedení životopisných rozhovorů dle zásad metody oral history. Zvolený úhel pohledu mi alespoň částečně pomohl přiblížit strukturu prostoru pro nezávislý život v tomto období a také nahlédnout, byť jen částečně a velmi omezeně, na některé sféry každodenního života takto se angažujících lidí.

LITERATURA A PRAMENY

- **archiválie**

AMV ČR, f. X. S-SNB, VN-0020/03/04 SA
AMV ČR, f. X. S-SNB, VN-005/33/03-85
AMV ČR, f. X. S-SNB, inv. jedn. 378
AMV ČR, f. X. S-SNB, inv. jedn. 379
AMV ČR, f. X. S-SNB, inv. jedn. 380
AMV ČR, f. X. S-SNB OB 1884, „Taunus“
AMV ČR, f. X. S-SNB, VS-ČVS-11/120-1979

Archiv autorky:

Dopis A. Navrátila Generální prokuratury ČSR ze dne 14.2. 1983
E - mail Vojtěcha Eliáše ze 17. dubna 2007
E – mail Rudolfa Smahela z 28. listopadu 2007

- **autobiografie, vydané rozhovory, paměti, svědectví**

CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – DRÁPALA, Milan – PREČAN, Vilém – VANČURA, Jiří:
Charta 77 očima současníků. Po dvaceti letech. Praha a Brno 1997
DRDA, Adam: Naději jsem za komunismu nepěstovala. Rozhovor s karmelitánskou
řeholnicí Annou Magdalenou Schwarzovou. In: *Babylon 6/2007*
FRÝDLOVÁ, Pavla (ed.): *Všechny naše veřejsky I, II, III. Paměť žen.* Praha 1998, 2000, 2002
FRÝDLOVÁ, Pavla: *Ženská vydrží víc než člověk. XX. století v životních příbězích deseti žen.* Praha
2006
HARTMANN, Jan – SVOBODA, Bohumil – VAŠKO, Václav (eds.): *Kardinál Tomášek.*
Generál bez vojska...? Praha 2003
JÁCHYM, Radim: *Jak jsem se stal františkánem.* Liberec 1998
JANDOUREK, Jan: *Tomáš Halík. Ptal jsem se cest.* Praha 1997
JECHOVÁ, Květa: *Lidé Charty 77. Zpráva o biografickém výzkumu.* Praha 2003
KLENER, Pavel (ed.): *Profesor Václav Chytil a uranové doly.* Praha 2003

- MANDELŠTAMOVÁ, Naděžda: *Dvě knihy vzpomínek*. Brno 1998
- MUSILOVÁ, Dana: *Životní příběhy ročníku 1924. Lidský osud v dějinách 20. století. Díl I-III*. Praha 1995
- POUSTA, Zdeněk (ed.): *Filosofie za mřížemi. Leopoldov, léta padesátá*. Praha 1995
- SALLER, Jaroslav: *Boží dobrodruh. Hrst vzpomínek P. Jaroslava Sallera ČSR*. Kostelní Vydří 1999
- VANĚK, Miroslav (ed.): *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. I díl. Disent v období tzv. normalizace*. Praha 2005
- VANĚK, Miroslav (ed.): *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. II. díl. Politické elity v období tzv. normalizace*. Praha 2005
- VANĚK, Miroslav - OTÁHAL, Milan: *Sto studentských revolucí. Studenti v období pádu komunismu. Životopisná vyprávění*. Praha 1999
- VAŠKO, Václav: *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*. Kostelní Vydří 1999

• edice dokumentů

- CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – PREČAN, Vilém (eds.): *Charta 77. Dokumenty 1977-1989. Svazek 1-3*. Praha 2007
- Pacem in terris. Encyklika Jana XXIII. o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě z 13. dubna 1963*. Praha 1996
- KUBES, Milan - ŠUSTROVÁ, Ivana (eds.): *Charta 77 k situaci církvi a věřících v ČSSR. Dokumenty z let 1977-1987*. Mnichov 1987
- PREČAN, Vilém (ed.): *Charta 77 1977-1989. Od morální k demokratické revoluci. Dokumentace*. Scheinfeld-Schwarzenberg – Bratislava 1990
- PREČAN, Vilém (ed.): *Křesťané a Charta 77. Výběr dokumentů a textů*. München 1980

• církev, dissent, samizdat, společnost

- ALAN, Josef (ed.): *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945-1989*. Praha 2001
- BLAŽEK, Petr (ed.): *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Praha 2005

- CUHRA, Jaroslav – VEBER, Václav: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*. Praha 1999
- Česká a polská samizdatová literatura. Česka i polska literatura drugiego obiegu. Sborník z mezinárodní vědecké konference konané v Opavě 13.-14. listopadu 2002*. Opava 2004
- Česká nezávislá literatura po pěti letech v referátech*. Praha 1995
- DAYOVÁ, Barbara: *Sametoví filozofové*. Brno 1999
- FIALA, Petr - HANUŠ, Jiří (eds.): *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. Brno 2001
- GRAJEWSKI, Andrzej: *Jidášův komplex. Zraněná církev: Křesťané ve střední a východní Evropě mezi odporem a kolaborací*. Praha 2002
- HALÍK, Tomáš: *Víra a kultura. Pokoncilní vývoj českého katolicismu v reflexi časopisu Studie*. Praha 1995
- HAVLÍČKOVÁ, Helena: *Dědictví. Kapitoly z dějin komunistické perzekuce v Československu 1948-1989*. Olomouc 2002
- HEJDÁNEK, Ladislav: *Dopisy přátel*. Praha 1993
- JAN, Libor (ed.): *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. Brno 2000
- JIROUS, Ivan Martin: *Magorův zápisník*. Praha 1997
- KOCIÁN, Jiří (ed.): *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf
- KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút: *Knihy víry, naděje a lásky. 70 let působení salesiánů v Čechách a na Moravě*. Praha 1996
- KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút: *Žít jako znamení. Rozhovory s Josefem Zvěřinou*. Praha 1997
- KUSÁ, Jolana - KOPSOVÁ, Raisa - FUNDÁREK, František.: *Život v slove a život slovom. Zjavné a skryté súvislosti slovenského samizdatu*. Bratislava 1995
- LEHÁR, Jan – STICH, Alexandr – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – HOLÝ, Jiří: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha 1998
- LIŠKA, Ondřej: *Církev v podzemí a společenství Koinótés*. [Brno] 1999
- MÁDR, Oto: *Slovo o této době*. Praha 1992
- MAYER, Françoise: *Les Tchèques et leur communisme. Mémoire et identités politiques*. Paris 2004
- MANDLER, Emanuel (ed.): *Dvě desetiletí před listopadem 89. Sborník*. Praha 1993
- MATONOHA, Jan (ed.): *Život je jinde...? Česká literatura, kultura a společnost v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století. Materiály z mezinárodní mezigodové konference pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR 13.-15. června 2001 v Praze*. ÚČL AV ČR 2002

- NOVOTNÝ, Vojtěch: *Teologie ve stínu. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. Praha 2007
- OSLZLÝ, Petr: *Podzemní univerzita. Vznik a organizace bytových přednášek a seminářů (1984-89). Přednášky z filosofie a politologie*. Brno 1993
- PILÁŘ, Martin: *Underground. Kapitoly o českém literárním undergroundu*. Brno 1999
- PREČAN, Vilém: *V kradeném čase. Výběr ze studií, článků a úvah z let 1973 – 1993*. Uspořádal Milan Drápala. Brno 1994
- Samizdat. Alternativní kultura ve střední a východní Evropě – šedesátá až osmdesátá léta*. Berlin 2002
- Samizdat. Eseje. Alternativní kultura ve střední a východní Evropě – šedesátá až osmdesátá léta 20. století*. Brémy 2002
- SKILLING, H. (Harald, resp. Harold) Gordon: *Samizdat and an Independent Society in Central and Eastern Europe*. Ohio State University Press 1989
- ŠIMULČÍK, Ján: *Čas svitania. Svičková manifestácia - 25. marec 1988*. Prešov 1998
- ŠIMULČÍK, Ján: *Svetlo z podzemia. Z kroniky katolíckeho samizdatu 1969-1989*. Prešov 1997
- TESAŘ Jan: *Zamlčená diagnóza*. Praha 2003
- TŮMA, Oldřich: *Zítřka zase tady. Protirežimní demonstrace v předlistopadové Praze jako politický a sociální fenomén*. Praha 1994
- VANĚK, Miroslav (ed.): *Ostrůvky svobody. Kulturní a společenské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha 2002
- VANĚK, Miroslav (ed.): *Mocní? a bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretální studie životopisných interview*. Praha 2006
- V AŠÍČEK, Zdeněk: *Přijetí podmínek*. Praha 1996
- V AŠKO, Václav: *Pátá kolona v církvi*. Praha 1996
- VOLDMAN, Danièle (dir.): *La Bouche de la vérité? La recherche historique et les sources orales*. Les Cahiers de IHTP n° 21, www.ihtp.cnrs.fr

• články a studie

AD. Anno Domini. Ádėčko. Salesiánská rodina 4/2001, s. 10-15

ALAN, Josef: Alternativní kultura jako sociologické téma. In: ALAN, Josef (ed.):

- Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945-1989.* Praha 2001, s. 9-59
- ANDREWS, Molly: Politika zapomínání. Rekonstrukce minulosti v přechodu k postkomunismu. In: KONOPÁSEK, Zdeněk (ed.): *Otevřená minulost. Autobiografická sociologie státního socialismu.* Praha 1999, s. 87-106
- BENDA, Václav: Jak dál po Velehradě? Rozmluvy 6/1986, s. 7-37
- BENDA, Václav: Duchovní obnova národa – východisko z krize? Křesťanské obzory 12/1988, s. 14-24
- CUHRA, Jaroslav: Katolická církev přelomu 80. let v diplomových pracích příslušníků StB. Krátká analýza a edice pramenů. In: *Securitas Imperii 5. Sborník k problematice Bezpečnostních služeb.* Praha 1999, s. 3-145
- CUHRA, Jaroslav: „A to je náš humanismus: humanismus činu“ (RP 29.7. 1972). Dějiny a současnost 1/1999, s. 34-38
- CUHRA, Jaroslav: Nejen ze života církví. Vznik Sdružení katolických duchovních Pacem in terris. Historický obzor 5-6/1999, s. 128-131
- CUHRA, Jaroslav: Katolická církev a opozice proti „normalizačnímu“ režimu. In: BLAŽEK, Petr (ed.): *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989.* Praha 2005, s. 67-78
- CUHRA, Jaroslav: Skrytý zápas. Stát, katolická církev a mládež v druhé dekádě normalizačního režimu, In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Ostrůvky svobody. Kulturní a společenské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu,* Praha 2002, s. 107-143
- CUHROVÁ, Libuše: Dvacet let ve stínu. Malá kapitola z dějin českého skautingu. VANĚK, Miroslav (ed.): *Ostrůvky svobody. Kulturní a společenské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu,* Praha 2002, s. 145-175
- Desetiletí duchovní obnovy. Souvislosti 1/1997, s. 257-285
- DUKA, Dominik: Desetiletí. Salve 1/1997, s. 13-22
- FIDELIUS, Petr: Kultura oficiální a „neoficiální“. Svědectví 68/1983, s. 681-687
- GRUTORÁD, Jiří: Edice katolického samizdatu. Kritický sborník 3/1992, s. 69-79
- GRUNTORÁD, Jiří: Polsko a Poláci v českém samizdatu 70. a 80. let. In: *Česká a polská samizdatová literatura. Czeska i polska literatura drugiego obiegu. Sborník z mezinárodní vědecké konference konané v Opavě 13.-14. listopadu 2002.* Opava 2004, s. 50-63
- GRUNTORÁD, Jiří: Samizdat. In: CUHRA, Jaroslav – VEBER, Václav: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci.* Praha 1999, 145-155

- GRUNTORÁD, Jiří: Samizdatová literatura v Československu sedmdesátých a osmdesátých let. In: ALAN, Josef (ed.): *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945-1989*. Praha 2001, s. 492-507
- HORÁK, Petr: Cestou k poslednímu. Tvar 42/1992, s. 11
- HYBLER, Martin – NĚMEC, Jiří: Paralelní struktury, emigrace, polské léto. Svědectví. 63/1981, s. 467
- JANÁT, Bohumír: Velehrad. Rozmluvy 6/1986, s. 3
- JANOUC, František: Stockholmská Nadace Charty 77 a podpora nezávislé literatury a jejích tvůrců. In: *Česká nezávislá literatura po pěti letech v referátech*. Praha 1995, s. 98-122
- JUNGMANNOVÁ, Lenka: Neoficiální, nezávislá, paralelní, alternativní, nelegální, druhá, jiná, nelicencovaná, samizdatová, ineditní, undergroundová, podzemní, ..., ale naše. (Pokus o vymezení neoficiální dramatiky v letech 1948 až 1989). Viz: <http://www.divadlo.cz/art/clanek.asp?id=3591>, 20. listopadu, 2006
- KADLECOVÁ, Erika: O příčinách zvýšeného zájmu o náboženství. Listy 2/1986, s. 45-50
- KAUTMAN, František: Je exilová a samizdatová literatura úspěšná? In: *Česká nezávislá literatura po pěti letech v referátech*. Praha 1995, s. 20-25
- KOHOUT, Luboš: Církevní politika normalizace. Listy 2/1988, s. 59-62
- MACHOVEC, Martin: A Brief Report on Present Knowledge of Czech Samizdat Phenomena 1948-1989. <http://libpro.cts.cuni.cz/clan30.htm>, 20. června, 2007
- MACK, Manfred: Psací stroj a uhlový papír. Dobyť veřejného prostoru. In: *Samizdat. Eseje. Alternativní kultura ve střední a východní Evropě – sedesátá až osmdesátá léta 20. století*. Brémy 2002, s. 65-75
- MÜCKE, Pavel: Krok za krokem. Orální historie, věda a společnost. Naše společnost 1/2006, s. 25-31
- NIESNER, Tomáš: Pohled na problematiku katolického disentu v období tzv. normalizace. In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Mocní? a bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview*. Praha 2006, s. 59-104
- NOSKOVÁ, Jana: Orální historie a (post)totalitní společnost. Soudobé dějiny 1-2/2006, s. 280-284
- NOSKOVÁ, Jana: Brněnský disent a jeho každodennost. In: VANĚK, Miroslav (ed.):

- Mocní? a bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview.* Praha 2006, s. 105-140
- Občané druhého řádu – katolíci v zemích reálného socialismu. Zpráva Díla Ostpriesterhilfe – Kirche in Not z roku 1983. Studie II-III/1985, s. 194-219
- PALEČEK, Pavel: Postrašit pár dědků a babek. Poslední velká razie SNB v domově přestárlých kněží se odehrála v roce 1981. Lidové noviny 17. června, 2000, s. 19-21
- PALEČKOVÁ, Denisa: Takoví normální buddhisti... Biograf 22/2000, s. 25-45
- PALEK, Karel: Zapomenutý otazník nad „ineditní“ literaturou. In: *Česká nezávislá literatura po pěti letech v referátech.* Praha 1995, s. 126-129
- PIŤHA, Petr: Desetiletí duchovní obnovy národa před miléníem mučednické smrti sv. Vojtěcha (1988-1997). Kající zamyšlení. Salve 1/1997, s. 4-13
- PLACÁK, Petr: Stb a „protizákonné písemnosti“ v osmdesátých letech. In: *Securitas Imperii 1. Sborník k problematice bezpečnostních služeb.* Praha 1994. s. 32-59
- PLACHÝ, Jiří: „Rozpracování“ duchovních litoměřické diecéze Státní bezpečností (podle personálního stavu k 1.1. 1989). In: *Securitas Imperii 11. Sborník k problematice Bezpečnostních služeb.* Praha 2005, s. 5-91
- PREČAN, Vilém: Čs. dokumentační středisko nezávislé literatury. Svědectví 78/1986, s. 402-405
- RŮŽIČKOVÁ, Alice: Originální videojournal. Pokus o „samizdatovou televizi“. In: ALAN, Josef (ed.): *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945-1989.* Praha 2001, s. 475-485
- SCHINDLER-WISTEN, Petra: Rodinné prostředí příslušníků politických elit a disentu. In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Mocní? a bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview.* Praha 2006, s. 205-235
- SKILLING, Gordon Harald: Charta 77 – Pohled ze zahraničí. In: PREČAN, Vilém (ed.): *Charta 77 1977-1989. Od morální k demokratické revoluci. Dokumentace.* Scheinfeld-Schwarzenberg – Bratislava 1990, s. 1984-198.
- STONE, Lawrence: The Revival of Narrative. Reflections on a New Old History. Past and Present 85/november 1979, p. 3-24
- STRMISKA, Zdeněk (ed.): „Tak já vám řeknu, co si opravdu myslím...“ Svědectví 78/1986, s. 258-264

- STRMISKA, Zdeněk: Výsledky nezávislého průzkumu současného smýšlení v Československu. Svědectví 78/1986, s. 265-334
- ŠIKLOVÁ, Jiřina: Nelegální výzkum veřejného mínění v období normalizace. In: Sociologický časopis 5/2004
- TODOROV, Tzvetan: Paměť před historií. In: *Antologie francouzských společenských věd. Politika paměti*. Cahiers du CeFReS n° 13, březen 1998. Praha 1998, s. 33-46
- TRÁVNÍČEK, Mojmír: Samizdat a rukopisy VBF Praha. In: *Česká a polská samizdatová literatura. Česká i polská literatura drugiego obiegu. Sborník z mezinárodní vědecké konference konané v Opavě 13.-14. listopadu 2002*. Opava 2004, s. 69-74
- TŘEŠTÍK, Dušan: O dějinách a paměti. Viz: www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/5HDFTrestik.htm, 10. února, 2006
- URBÁŠEK, Pavel: Regionální opoziční hnutí v životních příbězích jeho protagonistů. In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Mocní? a bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretací studie životopisných interview*. Praha 2006, s. 237-264
- VAŠÍČEK, Zdeněk: Co psala Karkulka ve vlkově břiše? Kritický sborník XX 2000/2001, s. 225-234
- VAŠKO, Václav: Sdružení katolických duchovních Pacem in terris – pátá kolona v církvi II. Perspektivy (příloha Katolického týdeníku) 11/1996, s. 5
- VAŠKO, Václav: Charta 77 a křesťané. Perspektivy (příloha Katolického týdeníku) 1/1997, s. 5
- VRBA, Tomáš: Nezávislé písemnictví a svobodné myšlení v letech 1970-1989. In: ALAN, Josef (ed.): *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945-1989*. Praha 2001, s. 265-303

- **příručky, teorie a metodologie**

- Antologie francouzských společenských věd. Politika paměti*. Cahiers du CeFReS n° 13, březen 1998. Praha 1998
- BOHÁČ, Zdeněk: *Atlas církevních dějin Českých zemí 1918-1999*. Kostelní Vydří 1999
- FERATOTTI, Franco: *Histoire et histoires de vie. La méthode biographique dans les sciences sociales*. Paris 1990
- FORMANOVÁ, Lucie - GRUNTORÁD, Jiří - PŘIBÁŇ, Michal: *Exilová periodika. Katalog*

- periodik českého a slovenského exilu a krajaňských tisků vydávaných po roce 1945*. Praha 1999.
- FROLÍK, Jan: *Ještě k nástinu organizačního vývoje státobezpečnostních složek národní bezpečnosti v letech 1948-89*. Sborník archivních prací 41, 1991
- GRUNTORÁD, Jiří (ed.): *Informace o Chartě 77 1978-1990. Čláňková bibliografie*. Brno 1998
- HALBWACHS, Maurice: *La mémoire collective*. Paris 1997
- HANUŠ, Jiří: *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*. Brno 2005
- IGGERS, Georg G.: *Dějepisectví ve 20. století. Od vědecké objektivity k postmoderní výzvě*. Praha 2002
- KONOPÁSEK, Zdeněk (ed.): *Otevřená minulost. Autobiografická sociologie stáňního socialismu*. Praha 1999
- LESŇÁK, Rudolf: *Listy z podzemia. Súborná dokumentácia kresťanskej samizdatovej publicistiky na Slovensku v rokoch 1945-1989*. Bratislava 1998
- POSSET, Johanna: *Česká samizdatová periodika 1968-1989*. Brno [1991]
- REVEL, Jacques (ed.): *Jeux d'échelles. La mycro-analyse à l'expérience*. Paris 1996
- THOMPSON, Paul: *The voice of the Past. Oral history*. Oxford 1978
- TODOROV, Tzvetan: *Mémoire du mal, tentation du bien. Enquête sur le siècle*. Paris 2000
- VANĚK, Miroslav: *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha 2004
- VANĚK, Miroslav a kol.: *Orální historie. Metodické a "technické" postupy*. Olomouc 2003

• **nepublikováno**

- ČKA, Tajné studium teologie, diskusní večer ČKA 2.4. 1998, přepis nahrávky, archiv autorky
- ČKA, Katolický tisk a samizdat za komunistické totality, diskusní večer ČKA, b.d., [jaro 1998?], přepis nahrávky, archiv autorky
- ČKA, Teologické a filosofické bytové semináře před rokem 1989, diskusní večer ČKA 5.11. 1998, přepis nahrávky, archiv autorky
- GILAROVÁ, Zuzana: *Brněnsko-olomoucký samizdat a Josef Šafařík*. 14 s., rkp., archiv autorky
- HOLEČKOVÁ, Marta Edith: *Akce Saturn – zásah proti katolickému samizdatu v polovině 80. let. Životopisná vyprávění pronásledovaných*. Filosofická fakulta UK v Praze, Ústav světových dějin, školitel Mgr. Jaroslav Cuhra, PhD., oponent PaedDr. et Mgr.

Miroslav Vaněk, PhD., bakalářská práce

NOSKOVÁ, Jana: *Reemigrace a usidlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*. Filosofická fakulta MU v Brně, Ústav evropské etnologie, disertační práce

KORDÍK, Josef: *Knihy, která by nemusela být*. 80 str., rkp., archiv autorky

• **rozhovory**

ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Adamíkem vedla M.E. Holečková 16.7. 2007

ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Adamíkem vedla M.E. Holečková 7.8. 2007

ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 4.9. 2007

ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 11.9. 2007

ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Fučíkem vedla M.E. Holečková 3.12. 2004

ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Fučíkem vedla M.E. Holečková 20.1. 2005

ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Jáchymem vedla M.E. Holečková 6.4. 2006

ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Jáchymem vedla M.E. Holečková 3.5. 2006

ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Jáchymem vedla M.E. Holečková 30.6. 2006

ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s D. Kadlecovou-Hlavsovou vedla J. Nosková 2.2. 2004

ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s D. Kadlecovou-Hlavsovou vedla J. Nosková 11.2. 2004

ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Kaplanem vedla M.E. Holečková 22.3. 2006

ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Kaplanem vedla M.E. Holečková 30.11. 2007

ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Kordíkem vedla M.E. Holečková 12.5. 2004

ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s I. Kottlou vedla M.E. Holečková 16.11. 2007
 ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Krumpholcem vedl P. Urbášek 2.7. 2003
 ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Krumpholcem vedl P. Urbášek dne 17.2.
 2004
 ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Líznou vedla M.E. Holečková 29.9. 2005
 ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Líznou vedla M.E. Holečková 1.3. 2006
 ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Mrtvým vedl P. Urbášek dne 1.9. 2003
 ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Mrtvým vedl P. Urbášek dne 8.9. 2003
 ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s A. Rázkem vedla M.E. Holečková 24.11.
 2004
 ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s A. Rázkem vedla M.E. Holečková 8.2. 2005
 ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 1.10.
 2007
 ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 11.10.
 2007
 ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahalem vedl P. Urbášek dne 5.5. 2003
 ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahalem vedl P. Urbášek dne 15.5. 2003
 ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahalem vedla M.E. Holečková 25.7.
 2007
 ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Suchánkem vedl P. Urbášek dne 1.4. 2003
 ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Suchánkem vedl P. Urbášek dne 29.4.
 2003
 ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Šnajdrem vedl T. Niesner dne 20.8. 2003
 Rozhovor s M. Balabánem, vedla M.E. Holečková 25.8. 2006, archiv autorky
 Rozhovor s L. Hejdánkem, vedla M.E. Holečková 5.9. 2006, archiv autorky

- **periodika**

Babylon, Biograf, Dějiny a současnost, Historický obzor, Jezuité, Kritický sborník,
 Křesťanské obzory, Lidové noviny, Listy, Naše společnost, Past and Present, Perspektivy
 (příloha Katolického týdeníku), Rozmluvy, Salesiánská rodina, Salve, Sociologický časopis,
 Soudobé dějiny, Souvislosti, Studie, Svědectví, Teologické texty, Tvar

- **internetové zdroje**

www.amnesty.cz

www.ibabylon.cz

www.clavmon.cz

www.coh.usd.cas.cz

www.collegium-carolinum.de

www.csi-cr.cz

www.czso.cz

www.divadlo.cz

www.ihtp.cnrs.fr

www.joc.asso.fr

www.keston.org

www.kirche-in-not.org

<http://libpro.cts.cuni.cz>

www.nm.cz

www.oralhistory.cz

www.phil.muni.cz

www.sag-praha.com

www.studiovelehrad.cz

www.taize.fr

<http://tisk.cirkev.cz>

www.totalita.cz

www.usd.cas.cz

www.cs.wikipedia.org

www.en.wikipedia.org

- **ostatní**

CHARVÁT, Jan: Skeletový překlad FHS UK 2006: Paul Thompson: *The voice of the past. Oral history*. viz www.coh.usd.cas.cz/pages_cz/fhs_preklady.htm, 21. května, 2007

PASTERNAK, Boris: Doktor Živago. Praha 1990

PLATHOVÁ, Sylvie: *Pod skleněným zvonem*. Praha 1996

SAK, Robert: „Život na vidrholci“ (Příběh Bedřicha Fučíka). Praha-Litomyšl 2004

STANKOVIČ, Andrej: *Význam Josefa Floriana*. Mnichov 1983

POUŽITÉ ZKRATKY

AFP	l'Agence France - Presse
A.G.	Ackermann - Gemeinde
a. j.	archivní jednotka
AI	Amnesty International
a n.	a následující
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
AMV ČR	Archiv Ministerstva vnitra České republiky
AV ČR	Akademie věd České republiky
bl.	blahoslavený/á
b. d.	bez data
CeFReS	Centre français de recherche en sciences sociales
CNRS	Centre national de recherche scientifique
COH	Centrum orální historie
CSI	Christian Solidarity International
CSsR	Congregatio religiosa Sanctissimi Redemptoris (redemptoristé)
č.	číslo
ČCE	Českobratrská církev evangelická
č.j.	číslo jednací
ČKA	Česká křesťanská akademie
ČR	Česká republika
ČSAV	Československá akademie věd
ČSDS	Československé dokumentační středisko
ČSNS	Československá strana národně socialistická
ČSR	Česká socialistická republika
ČSSR	Československá socialistická republika
ČSÚ	Český statistický úřad
čs.	československý/á
ČVUT	České vysoké učení technické

DI	Demokratická iniciativa
dir.	directrice
ed.	editor
eds.	editoři
etc.	et cetera
f.	fond
FF UK	Filosofická fakulta University Karlovy
FHS UK	Fakulta humanitních studií University Karlovy
FIDH	Fédération internationale des droits de l'homme
FMV	Federální ministerstvo vnitra
FÚTI	Federální úřad pro tisk a informace
HOS	Hnutí za občanskou svobodu
Ch77	Charta 77
ibid.	ibidem
IOC	Informace o církvi
IOHA	International Oral History Association
INFOCH	Informace o Chartě
inv. jedn.	inventurní jednotka
JOC	Jeunesse ouvrière chrétienne
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
k.	karton
KAN	Klub angažovaných nestraníků
KDS	Křesťanskodemokratická strana
KO	Křesťanské obzory
kol.	kolektiv
KSČ	Komunistická strana Československa
KTF UK	Katolická teologická fakulta University Karlovy
KV KSČ	Krajský výbor Komunistické strany Československa
l.	léta
min.	minimální/ně
mj.	mimo jiné
MK	ministerstvo kultury

MKJL	Mírový klub Johna Lennona
MNV	Místní (městský) národní výbor
MŠK	Ministerstvo školství a kultury
MU	Masarykova univerzita
MV	Ministerstvo vnitra
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí
n°	numéro
např.	například
nar.	narozený/á
NDR	Německá demokratická republika
Nejsv.	Nejsvětější
NM	Národní muzeum
NMS	Nezávislé mírové sdružení
npor.	nadporučík
NV	Národní výbor
OCD	Ordo Carmelitanorum discalceatorum
OF	Občanské fórum
OFM	Ordo Fratrum Minorum (františkáni)
OH	olympijské hry
okr.	okres
ONV	Okresní (v Praze obvodní) národní výbor
OP	Ordo Fratrum Praedicatorum (dominikáni)
op. cit.	opus citatum
OSN	Organizace spojených národů
OVJ	Originální Videojournal
p.	page
P./p.	pater
PLR	Polská lidová republika
pozn.	poznámka
pozn. aut.	poznámka autorky
přech. bydl.	přechodné bydliště
PTP	Pomocné technické prapory

r.	rok
red.	redaktor/ka
resp.	respektive
rkp.	rukopis
ROH	Revoluční odborové hnutí
ŘKC	římskokatolická církev
s.	strana
Sb.	Sbírka zákonů a nařízení
SDB	Societas Don Bosco (salesiáni)
SJ	Societas Jesu (jezuité)
SKD-PIT	Sdružení katolického duchovenstva <i>Pacem in terris</i>
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SPUSA	Společnost přátel USA
SPVC	Sekretariát pro věci církevní
S-SNB	Správa Sboru národní bezpečnosti
SRN	Spolková republika Německo
srv.	srovnej
SSM	Socialistický svaz mládeže
Stb	Státní bezpečnost
SV-Stb	Správa vyšetřování Státní bezpečnosti
sv.	svazek
sv.	svatý/á
TEP	Technická evidence písemností
tj.	to jest
TP	Technické prapory
t.r.	téhož roku
TT	Teologické texty
tzn.	to znamená
tzv.	tak zvaný/á
ÚČL	Ústav pro českou literaturu
ÚDV	Ústav dokumentace a vyšetřování (zločinů komunismu)
UK	Univerzita Karlova

ÚSD	Ústav pro soudobé dějiny
ÚV KSČ	Ústřední výbor komunistické strany Československa
VB	Veřejná bezpečnost
VIA	Východoevropská informační agentura
vl. jm.	vlastním jménem
vol.	volume
VONS	Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

PŘÍLOHY

Do příloh jsem zařadila, trochu nestandardně, vybrané úryvky z rozhovorů, které se nějakým způsobem vztahují k tematizovaným okruhům. Uvědomuji si, že je to volba poněkud problematická, protože zde chybí kontext vyprávění. Domnívám se ale, že je neúnosné otiskovat celé doslovné přepisy životopisných vyprávění, proto volím tento kompromis. Kontext narátorova života jsem se snažila přiblížit alespoň biogramy, jež se nachází buď v poznámce pod čarou (kap. II, s. 30), anebo v úvodní části kapitoly IV. Případné zájemce o plné znění rozhovorů odkazuji na citované archivní zdroje.

IV. Tiché společenství

I. „Najednou nemáte s tím člověkem ani společné téma. Najednou vidíte, že se rozcházíte. Že ten jde napravo, ten zase nalevo. A říkáte si: „Proč se s ním mám scházet, když se s ním v ničem neshodují?“ Najednou on se takhle utrhl ze řetězu a je někde úplně jinde, než bych si já přála. On se takhle nemohl vytvářet za totality, vytvářel se za totality jenom proti tomu nepříteli. Ale potom, když už se mohl rozrůstat i po jiné stránce, tak najednou jste zjistila, že vlastně si s tím člověkem nemáte o čem povídat nebo že byste se museli hádat či přesvědčovat a že to nemá cenu, že je lepší toho nechat.“ (Iva **Kotrlá**)³⁷³

II. „To nebylo jenom specifikum křesťanů, to byla právě otázka lidí z Charty nebo podobně – ten tlak byl tak velikej, že kdo chtěl a byl odhodlanej něco dělat, tak se ti lidi prostě semkli, protože nejmenší, nejnižší jejich společný jmenovatel byl velmi nízko. Zatímco jakmile se otevřely svobodný možnosti činnosti, tak každej šel dělat něco jinýho, což se pod tou represí nemohlo projevit. Nehledě k tomu, že bylo třeba být solidární i k lidem, kterých si člověk názorově moc nevážil a možná, ani lidsky, ale byli jsme pod tlakem a museli jsme se navzájem podpořit. To bylo řekněme v tom negativním ohledu, ale pokud šlo o to pozitivní, tak svobodná společnost poskytuje celou řadu možností, a když to ten bolševik všechno seřízne, tak samozřejmě to, co zbyde, je naprosto sevřené, aby to vůbec přežilo.“ (Michaela **Freiová**)³⁷⁴

---

³⁷³ Rozhovor s I. Kotrlou in: VANĚK, Miroslav (ed.): *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. I díl. Disent v období tzv. normalizace.* Praha 2005, s. 262

³⁷⁴ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 11.9. 2007

IV. 1 Cesty k samizdatu

I. „Šlo o to, že buďto se člověk do něčeho vrhl, co se mu naskytl, využil ten prostor, kterej se mu naskytl, anebo by se udusil. To se prostě nedalo jinak. V podstatě [to byla nutnost], já si nedovedu představit, že bych to přežila bez nějakých takovejhle činností i teda za cenu těch možnejch průšvihů...“ (Michaela **Freiová**)³⁷⁵

II. „Já jsem rozmnožoval náboženskou literaturu asi od 10. ledna 1979. Já jsem se stal členem třetího řádu svatýho Dominika. Dneska se to jmenuje Laické sdružení svatýho Dominika. (...) Sv. Dominik, ten přišel kdekoliv na dědinu a začal kázat, lidé přicházeli, poslechli si, odešli nakrmit dobytek a kdoví co všechno, přišli znova. Jenomže já jsem neměl oprávnění k nějakému kázání. Neměl jsem vědomosti, znalosti, prostě jsem nemohl, ale věděl jsem, že je celá řada lidí, kteří na to jsou fundovaní, jsou to teologové a já jsem se dostával k jejich práci. My jsme totiž taky rozmnožovali, kromě jiného, malé komentáře k Novému zákonu. Nový zákon obsahuje sedmadvacet knih a pětadvacet komentářů jsme udělali, (...) ale dělali jsme různé věci.“ (František **Adamík**)³⁷⁶

III. „Ale víte, ona někdy taková činnost uspokojuje aspoň ty lidi, který to dělají. A to se projevuje třeba i dnes, že si často říkáme: „Jé, za komunistů, to jsme měli tolik času se scházet a dneska se nevidíme za celý čas.“ A je to škoda. No ale to bych to trochu, to je tak trochu legrace. Nebo zase naopak z druhý strany jsme se divili, proč se píše do komunistických novin takový věci, který každý ví, že to je nesmysl a nikdo tomu nevěří. Takže koloval vtíp, že funkce Rudýho práva je poučovat poučené a naštvávat naštvané. No a když to obrátíte v tom vtípu naruby, takže to můžete zas takhle interpretovat, že se utvrzovali ti utvrzení, a koho jsme ovlivnili, to už přenecháme jinýmu. (...) Ta apatie, strach, a potom, (...) ... každej, kdo může žít pohodlnějc a nemá v sobě nějaký ten motor, který by ho hnál za něčím někam vejš, no tak vždycky je pohodlnější se podřít a dělat to, co se žádá a nedělat to, co se nesmí, když v tom může pohodlně přežívat, může zabezpečit rodině to nejnutnější a ne uvést děti do rizika, že se nedostanou do školy za to, že on byl důsledný. I když potom, to je takovej paradox, takovou zkušenost udělalo dost lidí, že byly rodiny třeba aktivně se projevující nábožensky nebo i disidentsky a jejich děti, protože byly talentovaný, tak přesto se do škol dostaly. A teď to budilo až nenávisť od těch, kteří si řekli: „Tak my jsme se ohnuli, my jsme kolaborovali a oni...“

---

³⁷⁵ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 11.9. 2007

³⁷⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Adamíkem vedla M.E. Holečková 16.7. 2007

(...) dítě se jim stejně dostalo do gymnázia. To je nespravedlnost.“ Tuto zkušenost leckdo udělal, že lidská závist je někdy až takhle absurdní.“ (Vladimír **Fučík**)³⁷⁷

IV. „No, tak politický názory, tenkrát jedinej politickej názor byl nespolupracovat s komunismem a politickej názor, to bylo moje křesťanský přesvědčení. Tam se dalo schovat všechno.“ (Michal **Mrtvý**)³⁷⁸

V. „To [co mě motivovalo] byla především jakási nesmiřitelnost s tím totalitním režimem, taková snaha, nebo snad i veliká vnitřní silná potřeba něco dělat proti. Protože když potom ty věci byly natištěné, byly to třeba i věci ze sovětských gulagů, nebo jak byli hrozně mučení třeba rumunští věřící, (...) byly to životopisy a teď vždycky to skončilo takovým povzbuzením: Nedejte se. Takže ti lidé byli povzbuzováni, potom říkali: „Tak, tady se něco dělá a tady ta církev a vlastně ta víra nepřestane“, protože otázka církve je otázka spíš sociologická, ale otázka víry, kterou lidé mají v srdci, ta, když se předává od srdce k srdci, vydrží dlouho. Lidé byli povzbuzováni a já jsem to cítil jako svůj úkol, hlavně v době, kdy jsem neměl svojí farnost, co jsem byl jako dělník, ve volných chvílích jsem řekl: „Tak já tady budu (...) tisknout a tím budem vlastně šířit věci, třeba i vysvětlení k Bibli nebo různé pomocné materiály pro výuku dětí a mládeže.“ (Rudolf **Smahel**)³⁷⁹

VI. „Hlavní roli hrál nesouhlas s tím režimem, kterej tady byl a přece jenom [snaha] pomoci změně toho režimu. Tady se nabídla tahle možnost, [jak] k tomu přispět, takže jsme toho s Alžbětou [manželka, pozn. aut.] využili a bylo nám to blížký, zrovna tahle oblast [literatura, pozn. aut.]. (...) Myslím si, že [smyslem samizdatových aktivit, pozn. aut.] [bylo] nějak posilovat identitu křesťanů v tehdejšímu režimu – chápal jsem to jako politickou angažovanost.“ (Jindřich **Sirovátka**)³⁸⁰

VII. „[Po 17. listopadu 1989] jsme se vlastně už potom nijak v Olomouci nezapojovali, nám takovej ten samizdat skončil, a tím jsme splnili svoji práci, naplnili jsme svůj úděl.“ (Michal **Mrtvý**)³⁸¹

VIII. „Manžel nikdy neměl potřebu patřit do nějaké skupiny. Byl samorost a vlastně všechno, co jsem kdy dělala, bylo v závěsu mého muže, on byl ten mluvčí, organizátor. Nebýt manžela, spoustu věcí bych vůbec neudělala. Neměla jsem ambice. (...) Manžel byl

---

³⁷⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Fučíkem vedla M.E. Holečková 20.1. 2005

³⁷⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Mrtvým vedl P. Urbášek 1.9. 2003

³⁷⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahelem vedla M.E. Holečková 25.7. 2007

³⁸⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 11.10. 2007

³⁸¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Mrtvým vedl P. Urbášek 8.9. 2003

organizátorem veškerého dění. Já jsem vlastně seděla v té jeho káře s ním. Ale jinak bych si něco psala a vůbec by mě nenapadlo, abych to někam nosila. Zvláště kdybych neměla jeho podporu, to bych si netroufla.“ (Iva **Kotrlá**)³⁸²

IX. „Vzhledem k tomu, že si [manželka] udělala státnici z němčiny, tak jí jednoho dne kontaktovala Michaela Freiová, jestli by se nechtěla začít podílet na katolickém samizdatu a jestli by nechtěla zkusit něco přeložit. Alžběta že jo, že to zkusí, to bylo koncem 70. let a díky Michaele Freiový se u nás objevil Oto Mádr, takže jsme navázali kontakt s Oto Mádr. Alžběta začala překládat, mě se to začalo docela líbit, začal jsme navštěvovat Oto Mádra, protože to, na čem se Alžběta podílela, to jsem mu nosil, jezdil jsem za ním tam pod Strahov, kde bydlel.“ (Jindřich **Sirovátka**)³⁸³

X. „Já jsem měl zajímavé zaměstnání v nemocnici, kde jsem zaopatřoval lidi před smrtí, mě ta práce velice bavila, a viděl jsem, že [spoluprací na samizdatu] jdu do rizika, které mě beztak vtáhne do vězení.“ (František **Lízna**)³⁸⁴

XI. „Církev a je dobře, že ztratila, takový ty baldachýny, takové to pozlátko a také hodně z toho triumfalismu i z toho (...) ... pořád se říkalo: „Tam, kde je moc lidí, tam to je vlastně ta církev.“ Ale Kristus sám říká: „Tam, kde jsou dva nebo tři ve jménu mém, tzn. v jednotě a opravdu jako dobří věřící, tak tam je ta církev především“, čili v malejch počtech, v malých společenstvích, nikoliv v obrovských množstvích. Čili: baldachýny, triumfalismus a takovou závislost na sociologických... že je nás moc, že je nás hodně. To si myslím, že bylo dobře, že toto církev ztratila. Co získala? Získala vlastně jakousi ryzost, tzn. že zůstal věřit jenom ten, kdo byl opravdu a je věřící, nikoliv takový ti sváteční, jednorocní nebo ti, (...) .. jenom matrikovi (...), ale že prostě byli lidé, zůstali věrní přes ty těžkosti, které byly. Čili jakási ryzost a vyzralost křesťanství, které u těch lidí znamenalo také to, že něco obětovali.“ (Rudolf **Smahel**)³⁸⁵

XII. „... a za dvacet roků nato [po Pražském jaru a událostech let '68 a '69, kdy podle narátora měli lidé ještě morální úroveň, pozn. aut.], ten národ už byl tak zchátralý a zkorumpovaný, (...) poněvadž byla jakási nepsaná dohoda mezi lišákem Husákem, (...) musíme si to otevřeně říct, že ta životní úroveň tehdy byla dost dobrá a hlavně to, že tam

---

³⁸² Rozhovor s I. Kotrlou in: VANĚK, Miroslav (ed.): *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. I díl. Disent v období tzv. normalizace.* Praha 2005, s. 243, 267

³⁸³ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 1.10. 2007

³⁸⁴ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Líznou vedla M.E. Holečková 1.3. 2006

³⁸⁵ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahelem vedla M.E. Holečková 25.7. 2007

byla taková vzájemná dohoda – nebudete se mít špatně, ale nemluvte nám do politiky. Tak lidi odjížděli na chaty, [měli] možnost sem tam si v těch podnicích přikrádat...“ (Jan **Krumpholc**)³⁸⁶

XIII. „K nám na kolej [tj. na koleje VŠE v Praze na Jarově, kde narátor i Jan Palach krátce studovali, pozn. aut.] docházel i Jan Palach, kterého jsem osobně mohl poznat jako dobrého kamaráda, přítele, on byl takový inspirátor. Čili tam vzniklo takové hluboké přátelství. V tom školním roce, velice bouřlivém, 1968-69, kdy jsme se odpoledne 16. ledna dověděli o sebeoběti Jana Palacha, tak to, myslím si, poznamenalo život mnoha studentů a studentek do velké hloubky.“ (Rudolf **Smahel**)³⁸⁷

XIV. „... a když potom v 68. roce celá ta situace vyvřela a ihned byla zase utápnutá zpátky, tak samozřejmě jsme zvažovali, co dál. My jako katolíci na rozdíl od jiných, zejména teda levičáků a exkomunistů, jsme tou situací nebyli tak dalece zaskočení, protože na tu paralelní existenci jsme byli zvyklí a na určitou míru perzekuce taky. Ta perzekuce za normalizační doby byla nepoměrně mírnější ve všech polohách, na druhou stranu ovšem nutno říct, že oč byla ta normalizace mírnější, o to byla depresivnější.“ (Michaela **Freiová**)³⁸⁸

XV. „Takovým momentem, co si pamatuju: (...) on byl profesorem na technice, [byl to] člověk, kterýho jsem si vážil a když jsem si byl nejistej, tak jsem se s ním radil (...). On napsal takový svůj pohled nebo kritiku tehdy oficiálně vyznávaný filosofie a politiky (...) a napsal to [jako] takovou knížku pro své děti (...). To mě zaujalo a vlastně jsem si říkal: „To je škoda, tomu musíme pomoci.“ Napsal to jako autor, ale nezajímal se potom o další publicitu. A tak si pamatuju, že jsme to nějak (...) opisovali, rozpisovali. To byl vlastně takový první nápad, kdy jsem si řekl, že to naše děti potřebujou. To byla jedna věc, tak se to rodilo. (...) V 70. letech se to rozbíhalo, já přesně nevím, ale aby se z toho stala pravidelná služba veřejnosti, tak to trvalo nějakou dobu.“ (Jiří **Kaplan**)³⁸⁹

---

³⁸⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Krumpholcem vedl P. Urbášek 17.2. 2004

³⁸⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahelem vedl P. Urbášek 5.5. 2003

³⁸⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 4.9. 2007

³⁸⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Kaplanem vedla M.E. Holečková 30.11. 2007

IV. 2 Jak se dělal samizdat

- **Radíkovská tiskárna a její okruh**

I. „My jsme se už v podstatě znali od dřívějšíka, i s panem Josefem Vlčkem, protože já jsem nějaký čas u něho pracoval ve skladu. To byl můj nadřízený. Já jsem neměl státní souhlas k výkonu duchovní služby, tak jsem byl u něho a on o tom hovořil, že tam by bylo možné tisknout, (...) no a teď hovořil o tom, že jsou někde i ty cyklostyly a také jsme slyšeli, že existuje člověk, nebo rodina, kteří by byli ochotní v jakési tiché vesničce, daleko od velké civilizace, tisknout. Čili pan Krumpholc – u něho byla celá ta velká tiskárna, on tam v půlce svého rodinného domku měl tiskárnu, hlavně haldy papíru, jednak čistého a potom potištěného, a pak se to tam muselo skládat, ty stránky, dá se říci, že prakticky celá rodina vyměnila svoje soukromí za to, že se tam tisklo a dělali se tiskařské a vazačské práce.“ (Rudolf **Smahel**)³⁹⁰

II. „Ti za mnou přišli a chtěli nebo ptali se, jestli by se u mě nemohlo něco takového dělat. (...) Měli zprávy, (...) že bych pro to byl vhodný a ochotný, a tak s tím přišli. Já jsem proti tomu nebyl, jenom ze začátku nebylo domluvené, že to budeme dělat, že to bude dělat moje rodina nebo já, prostě [původně] šlo jenom o propůjčení místa. No ale kolem toho se hodně mluvilo, moc se nedělo (...), tak jsem se potom domluvil s Rudou Smahelem, že když by se to mělo dělat, tak bych nechtěl, aby sem chodili cizí lidi (...), aby to bylo z velké části utajené. Vzali jsme si to na starost, naše rodina, že to budeme dělat my. Ze začátku šlo o takové všelijaké úvahy našich předních teologů, abych uvedl toho známého dr. Zvěřinu nebo Mádra, třeba na tři, na čtyři stánky a později potom už se (...) k těm samizdatovým věcem přistupovalo [ve větším rozsahu].“ (Jan **Krumpholc**)³⁹¹

III. „Pak jsem věděl, že existuje v Radíkově nějaký člověk, který se jmenuje Krumpholc a že tiskne literaturu včetně politických textů, třeba Solženicyna. (...) Mně to řekla dívka, která byla ještě studentka, měla třeba osmnáct sedmnáct roků, tak jsem říkal, když tato tam pomáhá kompletovat texty, tak to musí být naprosto průval. To je naprostej průser. To rozhodně, už ta bezpečnost... já jsem říkal, ten Krumpholc bude asi provokatér, když tyto mladý lidi zapojí na to, že tam skládají ty listy a je to Solženicyn, v té době to pro

---

³⁹⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahelem vedla M.E. Holečková 25.7. 2007

³⁹¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Krumpholcem vedl P. Urbášek 17.2. 2004

nás byla obrovská věc, mít nějaký texty od Solženicyna. Tak já jsem do toho [zpočátku] nešel.“ (František **Lízna**)³⁹²

IV. „V té vydavatelské činnosti jsem nefungoval jako nějaký spisovatel nebo autor, ale spíš jsem zajišťoval to technický zázemí. On totiž tehdy byl i problém sehnat papír, sehnat rozmnožovací stroje. Leckdy jsem třeba vykoupil veškerý cyklostylový papír, co měli na skladě, to byly skutečně stovky balíků papíru, který se zpracovávaly. Tisklo se to jednak v tomhle bytě, jednak na rodném domku v Hořicích. Naše spolupracovnice, už zesnulá Květa Kuželová, byla neocenitelná, protože výborně psala na stroji, tak psala na blány. Také si koupila domek... Byla potřeba samozřejmě také zajistit distribuci, protože na to už nestačilo jenom, abychom to rozdávali svým známým, ale vypracovala se síť i na Moravu. To už jsme nemohli zastat všechno sami, tak to byl zase Ota Mádr, který se tenkrát ptal, kdo by se tohle mohl ujmout. Požádali jsme Adolfa Rázka, který obstarával distribuci do vzdálenějších koutů, tu distribuční síť. Tehdy byl hlad po literatuře, četlo se možná víc nežli dnes.“(Vladimír **Fučík**)³⁹³

V. „To [papír] se kupovalo různě. To nebyl problém. Rozmnožování byl problém. Cyklostylový blány byly přísně obhospodařované, to nebylo možné, v podniku konkrétně každá blána zapsaná, v prodejně jedině na podpis toho podniku. Jedině řádové sestřičky se k tomuhle nějakým způsobem dostaly přes charitu, (...) rozmnožovaly dvacet kousků, spíš bohoslužebný texty nebo naše františkánský prameny. Ty rozmnožovaly. Studijní [texty] ne, (...) to znamenalo proklepávat. To jsem říkal, patnáct průklepů.“ (Radim **Jáchym**)³⁹⁴

VI. „Já jsem se staral o technický zabezpečení. Abychom mohli tisknout, tak jsme se spojili s Vlčkem, který dodával papír, byl velice šikovný, on je velkej kšeftař, tak tam dovedl zapojit lidi a měl ty starý vazby, ... já jsem šel do rizika jako blázen. Stávalo se třeba, že jsem vzal plný auto knih a teď mě zastavili policajti, a to jsem až dodatečně poznal, že dobře vědí, že jenom tak dělají kontrolu, že to tam nevidí, ale jenom si zjišťovali věci. Protože na jednom místě v lese stávalo vždycky auto, když jsem tam jezdíval večer, a to už mě bylo nápadný, tam hlídali. Všecko to měli obšancovaný. Ta [radíkovská] tiskárna byla přísně kontrolovaná celý měsíce, možná i roky.“ (František **Lízna**)³⁹⁵

---

³⁹² ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Líznu vedla M.E. Holečková 1.3. 2006

³⁹³ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Fučíkem vedla M.E. Holečková 20.1. 2005

³⁹⁴ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Jáchymem vedla M.E. Holečková 30.6. 2006

³⁹⁵ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Líznu vedla M.E. Holečková 1.3. 2006

VII. „Já mám hlavně redakční zkušenost s tím časopisem, kterej jsme tvořili – *Čtení do krosny*. My jsme si, několik lidí, vytvořili takovej redakční kruh a pravidelně jsme se scházeli na redakčních poradách a řekli jsme si, jaká by asi měla být struktura toho časopisu, navrhli jsme jednotlivé rubriky a jakej prostor by asi měli mít jednotlivé rubriky v tom časopise, a potom jsme se do toho snažili shánět materiály. Zpočátku jsme se dost orientovali na překlady, ale posléze, hlavně někteří mladší členové toho redakčního týmu, měli potřebu vlastní tvorby a někdy, protože měli různý zážitky ze setkání mládeže (na salesiánskejch chaloupkách, na salesiánskejch akcích), tak se tam objevovali i ‚reportáže‘. Takže to bylo živý a taky jsme cítili potřebu, má-li to být časopis pro mládež (...), že by tam měla být nějaká grafika. Jednak jsme tam dávali fotografie, pak jsme tam dávali ilustrace a nějaký takovýhle výplně. Byla tam jedna ilustrátorka v redakčním týmu (...) a fotografie buď někdo dodal (...), anebo jsme je čerpali z oficiálních pramenů, ze zahraniční literatury. (...) Když jsme začali dělat ten časopis, tak bylo žádoucí, abychom se v distribuci moc neangažovali, abychom zajistili to, že ten časopis vznikne, odevzdá se někde tolik a tolik výtisků a o další abychom se už moc nestarali. (...) Největší problém byl s náplněmi do kopírky, protože nebyly běžně k mání, ty se nedaly koupit. Nám sice byla zapůjčena kopírka od přátel z toho samizdatu, z jinejch okruhů, ale bez náplní (...) takže jsme [je] různě [sháněli], (...) mj. díky Josefovi Dolistovi³⁹⁶, kterej měl kontakty v zahraničí (...).“ (Jindřich Sirovátka)³⁹⁷

VIII. „... já si myslím tak kolem těch sedmdesáti titulů, tady pro nás, nemám na mysli takové ty všelijaké jedno dvoustránkové provolání (...), jak na tři stránky vždycky vytiskli takovou Solženicynovu výzvu *Nežít ve lži*³⁹⁸, nebo tak (...), ale chci podotknout, že jsme potom dělali mnohé věci aj pro Slováky, když oni tam byli ohrožení, tak se udělalo možná dvacet, dvacet pět titulů, co jsme dělali pro ně. (...) [Náklad] se velice lišil podle zájmu a podle rozsahu. Třeba (...) *Výroky velkých myslitelů o Bobu*, to byla myslím největší akce, to jsme [dělali] několikrát znovu, poněvadž většinou, pokud by se zacházelo s tou

---

³⁹⁶ Josef **Dolista** SDB (*1954) teolog a filosof, vystudoval Cyrilometodějskou bohosloveckou fakultu v Litoměřicích, dále studoval v Erfurtu a v Římě. Vyučuje na několika českých vysokých školách, v l. 1999-2002 byl děkanem Teologické fakulty Jihočeské university v Českých Budějovicích.

³⁹⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 11.10. 2007

³⁹⁸ Solženicynových textů, které měl J. Krumpholtz v úmyslu opsat a rozšířit, bylo víc: *Přednáška ke odborům, Harvardská přednáška, Projev Alexandra Solženicyna při udělení Nobelovy ceny, Řeč o pravdě*. Podle vyšetřovacího spisu vedeném v souvislosti s trestním stíháním této skupiny vydavatelů, opatřil uvedená díla František Lízna. AMV ČR, VS-ČVS-11/120-1979

blánou (...), tak toho jste udělal čtyři sta až pět set kusů a vím, že jsme to vydávali několikrát (...), možná jsme vydali kolem pěti tisíc výtisků toho [titulu].“ (Jan **Krumpholc**)³⁹⁹

IX. „Praha hrála primární roli. (...) Já jsem navázal kontakt s otcem Zvěřinou a především s otcem Mádrem a tam jsme ty věci doladřovali. Oni nám dávali tituly, co se má tisknout, co se nemá tisknout a pořád byl kontakt, samozřejmě. Já vím, že jsme natiskli *Konverzi* od [Radima] Palouše, to byla fantastická akce, to jsem vezl plný auto krásně vydané literatury, to bylo velice kvalitně uděláno, a teď jsem jel poprvé do místa, kde jsem to měl předat panu [Paloušovi] ... (...) Přijeli jsme do Prahy a nemohli jsme za žádnou cenu najít zvonek a byla tma, a teď v té době, když každé auto bylo nebezpečí, že vás zkontroluje Stb, policie nebo něco, vzadu plný knih, a teď po dlouhém hledání ve tmě jsme nakonec našli ten zvonek a vyšel mladý Palouš. A bylo velice vidět [jak je] nervózní. A tak jsem se s nima poprvé setkal. A pak, když zjistil, kdo jsem, to už měl jistotu, tak jsme přišli do bytu a tam byli profesoři z Oxfordu, kteří přednášeli, byl tam bytový seminář. Mluvílo se tam anglicky. Já jsem to obdivoval, trochu anglicky jsem znal, ale tady se kladly otázky v angličtině. Pro Radima Palouše to bylo úžasně dobrý, protože jsme tam dotáhli jeho knihy a oni viděli, co dělá. Možná si řekli, že jsme to tak uměle naaranžovali. To byl pro ty zahraniční hosty velicej zážitek. Všecko jsme tam odevzdali. Takže kontakty jsme měli s Prahou přes doktora Zvěřinu a především s Otou Mádrem, se kterým jsem tyto věci konzultoval. Dokonce jsme udělali takový setkání, kde si pamatuju, že se mě ptali na kapacitu, kolik jsme schopni vytisknout, jak to máme dělat a byli ohromeni - já jsem říkal nemožně vysoký číslo a měl jsem takový nereálný představy. Ale fakt je, že Krumpholc tiskl nejvíc. Adámek tiskl spíše takový texty, za který se ani moc nedalo zavřít, třeba takový ty o manželství, [o morálce] (...). Ale my jsme šli do toho tvrdýho jádra, třeba jsme vydali *Mučen pro Krista, Nežít se lží* a takový věci.“ (František **Lízna**)⁴⁰⁰

X. „Pak přišel kněz Martin Nosek. To byla taková výjimka v Tovaryšstvu [Ježíšovu, tj. u jezuitů, pozn. aut.]. To byl člověk, který stál za svým názorem a pořád něco tvrdě reptal proti komunistům. Proto se mě líbil. Ostatní byli na farách a chovali se podle příkazu církevních tajemníků - ano, můžete tady působit, ale nesmíte si tykat s mládeží a nesmíte dělat to a ono. A oni, ne že by to dělali ze zlé vůle, ale oni se nechali takto zpacifikovat. Já bych ani neřekl zpacifikovat, [ale] naprosto umrtvit. To je moje filosofie a za ní stojím.

³⁹⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Krumpholcem vedl P. Urbášek 17.2. 2004

⁴⁰⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Líznu vedla M.E. Holečková 1.3. 2006

Nosek byl výjimka. Ten mně říkal: „Poslyš,“ on za mnou kvůli tomu přijel a já jsem mu věřil, že to není provokatér, „běž tam Krumpholcovi pomáhat.“ Já jsem říkal: „Co mně zbývá?“ Mně se tam nechtělo, už jsem byl zkušený z věznění. (...) To člověk zápasí. A já jsem do toho šel. Navštívil jsem Krumpholce a řekl jsem to, co jsem vám teď říkal. Já jsem mu to řekl tak: „Pane Krumpholci, já vám nemůžu skoro nic říct. Když za mnou přijde ta a ta a říká, že tam kompletuje nějakýho Solženicyna a ví to i studenti, to asi ví policie všecko.“ Ale on byl pro mě sympatický člověk, odvážný, tak nakonec, po dlouhém váhání, jsem řekl, že do toho půjdu, ale že si beztak myslím, že nás zavřou. „Ale když k vám půjdu, tak uděláme nějaký opatření. Nikdo tady nebude dělat ty věci, jenom rodina. Pokud to ještě není provalený, tak rodina to uchrání. Budeme to dělat třeba pomaleji, ale budeme to tak dělat.“ Začal jsem spolupracovat s Krumpholcem, který měl mašiny na tisknutí literatury, nejdříve tam byly jenom různé jednoduchý [stroje], pak se to vylepšilo. Tam jsem jim dodával tituly, sám jsem něco přeložil z angličtiny, třeba *Život Popieluszky*, dramaticky podaný od jedné anglické novinářky, z angličtiny jsem to přeložil do češtiny, to jsem vám říkal, na to jsem na byl hrdý, že se to podařilo. S Krumpholcem jsem spolupracoval velice intenzivně.“ (František **Lízna**)⁴⁰¹

XI. „U mě to [přispívání do samizdatu] začalo tím, protože jsme měli sice teda takovej přetržitej, ale přece jenom přisun časopisů ze zahraničí, tak jsem to, co se mi líbilo, přeložila, párkrát jsem to oklepla a rozdávala jsem to třeba známým kněžím. Přesněji řečeno, roznášely to moje děti ve školních taškách. Potom z těch jednotlivých textů začal páter Zvěřina sestavovat takzvanej *Teologickéj sborník*. (...) A to už bylo rozmnožovaný, to už nebylo jenom opisovaný. Ta technika ovšem šla mimo mě. Já jsem jenom dávala texty, pak se k tomu přidal páter Mádr a pak to začal dělat sám, a tak vlastně vznikly *Teologický texty*. Já jsem řadu let jenom překládala a sem tam jsem něco opsala, když to bylo důležitý, třeba pro Chartu, protože my jsme chartisti nebyli.“ (Michaela **Freiová**)⁴⁰²

XII. „Začal jsem překládat knížky, takový, který by oslovily mladý lidi, žádnou vysokou vědu, ale říkal jsem si, at' tam z té [křesťanské] strany zavane do tý mládeže... aby jim bylo co dát. Samozřejmě, že existovaly takový mnohem dokonalejší věci, nebo na vyšší

---

⁴⁰¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Líznu vedla M.E. Holečková 1.3. 2006

⁴⁰² ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 4.9. 2007

úrovni, ale my jsme byli spíš pro takovou tu publicitu a prostě pro to, co by oslovilo...“ (Jiří Kaplan)⁴⁰³

XIII. „Ten obsah [samizdatových časopisů, které vydával, pozn. aut.] byl inspirující, obohacující a byl to obsah, za kterým si mohl člověk s dobrým [svědomím] stát a s dobrým svědomím se nasadit i za cenu určitého rizika.“ (Jindřich Sirovátka)⁴⁰⁴

XIV. „My jsme nesměli o sobě moc vědět. Nevím, kam chodily blány, které jsem dostával já. Já jsem (...) dostával blány *Velebradu* a nebo *Informace o Chartě* (...) časem jsem se dozvěděl, že jsem to dostal od pana [Michala] Holečka⁴⁰⁵ tady z Prahy. A to bylo možná tak před pěti šesti lety, ale to už je dávná minulost. Ale aj z Brna jsem cosi dostával. Někomu jsem to dával. A byl jeden člověk, který chodil k otci Líznovi (...) ... Radek Malý. Úžasný člověk. Ten mi dovezl jednu blány *Velebradu*, já jsem ho neznal. Otec Lízna mu to dal a říkal, ať se o to postará. On za mnou přišel, našel si mojí adresu podle toho, jak mu bylo řečeno, a přišel za mnou, že mně donesl blány *Velebradu*. Já jsem mu říkal: „Kdepak, vy jste estébák, já vám nevěřím“, ale blány jsem měl v ruce, už jsem je nepustil. Teď on říkal: „No nejsem, dyť mě poslal otec Lízna.“ Já jsem říkal: „Jo, estébáci jsou dokonale vybaveni nebo vybaví svého emisara dokonale, že to všechno vyjde. Já vám nevěřím“, ale on mně řekl i takové věci, které nemohl nezasvěcený člověk znát. (...) Prostě pořád bylo jakési podezření, nedůvěra. Já jsem ty blány zpracoval, to bylo do týdne zpracované, sám jsem je zavezl otci Líznovi, protože ty blány šly zase někomu dál a zas někdo s nima rozmnožoval. Nevím kdo.“ (František Adamík)⁴⁰⁶

XV. „... já jsem měl totiž motorku, motocykl, třístapadesátku, tu nejvýkonnější, co jsem měl. Když jsem vezl z jižní Moravy pytel papíru, když ty balíky naskládáte do pytle, kde se převážejí brambory, půlmetrákové, a eště ruksak a eště aktovku, tak on toho byl skoro metrák.“ (František Adamík)⁴⁰⁷

XVI. „Legrace bylo, když jsme s mužem udělali první *Témata*, což bylo o akci K, tak tenkrát to technicky množil a nechával všechno vázat Vladimír Fučík. To byla prostě naprosto klíčová postava po týhle stránce, ten toho měl doma šíleně moc a i jinde toho měl šíleně moc. Když jsme to dostali v balících krásně svázaný a na tehdejší dobu skvěle

⁴⁰³ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Kaplanem vedla M.E. Holečková 30.11. 2007

⁴⁰⁴ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 11.10. 2007

⁴⁰⁵ Dotyčný byl souzený ve skupině „RNDr. Vladimír Fučík a spol.“, viz HOLEČKOVÁ, Marta Edith: op. cit.

⁴⁰⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Adamíkem vedla M.E. Holečková 16.7. 2007

⁴⁰⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Adamíkem vedla M.E. Holečková 7.8. 2007

vytištěný, tak já jsem to vezla páteru Vítu Benešovi do Plzně. Páter Vít Beneš byl právník, dominikán, už tenkrát starej pán (...) nikdy se ničeho nebál. (...) Bylo třeba mu dodat ty balíky do Plzně a on to tam pak distribuoval. Já jsem tenkrát neměla možnost zajistit děti, když odcházej ze školy (...), čili jsem musela bejt ve dvanáct zpátky v Praze. Vyrazila jsem z Prahy prvním autobusem, kterej jel nějak před půl pátou. (...) Dala jsem si to do batohu a dorazila jsem k páteru Benešovi v dobu naprosto nespolečenskou, já mám dojem, že mohlo bejt snad půl sedmý ráno. (...) Využívalo se prostě toho, co se dalo, fakt je, že tenkrát už kdekdo, na rozdíl od 50. a 60. let, měl auto a kontrolovat třeba to, co se vozí v autech, nebylo tak snadný.“ (Michaela **Freiová**)⁴⁰⁸

XVII. „Tak nás zatkli, zatkli Krumpholce, zatkli Vlčka a zatkli tam jednoho dobrýho člověka, kterého jsem si moc nevážil, ale pak se ukázalo, že to byl nesmírně poctivej a dobrej člověk, bývalej komunista, kterej nám dodával papíry. A tento obstál strašně moc, protože psychicky se úplně rozložil.“ (František **Lízna**)⁴⁰⁹

XVIII. „Šli najisto do Radíkova, kde vybrali dva cyklostyly, myslím, že půl nákladáku papíru, tam byla velká zásoba, takže dá se říci, že tím vlastně skončila jedna etapa. Nemyslím, že byl konec, to ne, ale prostě, že skončila ta etapa tisku samizdatové literatury (...). Jak se později vyjadřovali příslušné orgány a úřady, tak asi 5% se jim tehdy podařilo zničit od [zadržovaných?] lidí, ale asi tak 95% se za pomoci dobrých distributorů dostalo mezi lid a prostě se to nepodařilo zničit.“ (Rudolf **Smahel**)⁴¹⁰

XIX. „Byly taky tiskárny na Moravě. Musím připomenout Josefa Adámka. To byl věrný, dlouholetý a takový pilný [člověk-tiskař]. (...) Pojal to opravdu velice široce a výkonně, opravdu to byl takovej usilovnej [člověk], kterej všechno vydržel. (...) Já jsem mu posílal z Prahy papír. Oni nás tak přečetli, zřejmě po delším sledování, že mě [u výslechu] úplně předeštěli, kdy jsem co komu posílal. To byl zvláštní papír, když třeba potřeboval na obálky nebo na vazbu, takže to mělo většinou takovej trošku mimořádněj rozměr. (...) Oni si to na poště fotili a potom mi ukazovali fotky, takže tam jsme toho nemohli moc okecávat, protože to měli přesně zjištěný. (...) Krumpholce jsem osobně neznal, ale měli jsme s ním (...) a ještě s jedním... schůzku, taky s Jožkou [Adámkem] a ta schůzka byla už sledovaná, měli tam někde štenice, přesně věděli, o co jde, ale to bylo jediný moje setkání

---

⁴⁰⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 11.9. 2007

⁴⁰⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Líznou vedla M.E. Holečková 1.3. 2006

⁴¹⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahelem vedl P. Urbášek 5.5. 2003

s Krumpholcem. On byl takovej, bych řekl, svůj, měl to tam v tom sklepě a já jsem se mu do toho nepletl, protože on byl dost živelnej, tiskl a určoval si zase takovej svůj výběr. (...) Snažil jsem se jim pomáhat – přihrát nějaký prostředky nebo zprostředkovat něco, co potřebovali pro svou výrobu.“ (Jiří **Kaplan**)⁴¹¹

XX. „Svým způsobem to chtělo už jakousi odvahu, protože člověk byl v podmínce a věděl už, co to je, (...) já jsem si sám řekl, mě nikdo nezlomil, já mám svoji svobodu, vnitřní svobodu a chci tady těm mladým lidem ukázat, že (...) mě prostě nezničili. Byla to jakási druhá etapa, která se odbývala spíše v horách, v podstatě jsme hovořili o aktuálních záležitostech nebo [jsme dělali] i některé rozbory z Bible, z Písma, nebo se zpívalo s kytarou u ohně a já si myslím, že pro ty mladé lidi to mělo velký smysl, i když jsme museli být všichni velmi opatrní (...).“ (Rudolf **Smahel**)⁴¹²

XXI. „Já sem věděl, že svazáci rozmnožují pozvánky na svazáckou schůzi tím, že na formát A4 napíšu na stroji dvě pozvánky. Pak udělali rámeček, na to igelit, igelit natřeli barvou, na to dali blánu, potom přiložili na stůl papír, přešli kartáčem a bylo to. My jsme to vylepšili, až z toho byl potom takový cyklostyl nebo taková mašinka. (...) Já jsem si [texty] nevybíral. O mně už věděli určití lidi, kteří důvěřovali, že to nebude na bubnu, že s tím nepůjdu k estébákům, a já jsem byl spolehlivý v tom, že jsem udělal [co bylo třeba] a nemluvil o tom. Kdokoliv se mě zeptal, prostě nemluvil jsem. Když jsem byl na výsleších, tak všechno jenom já.“ (František **Adamík**)⁴¹³

XXII. „Přes pana Adámka jsme se seznámili s knězem a jezuitou Františkem Líznu a zase začalo jiné období. Pan Adámek dělal bytové přednášky a modlitební shromáždění. František Lízna byl často v kriminále, manžel mu tam psal dopisy a on vzpomínal, že byl jediný, kdo měl odvahu mu vůbec napsat. (...) Já jsem se s ním [Josefem Adámkem] seznámila až po roce osmdesát čtyři, přišli jsme na přednášky, František Lízna tam už chodil, znal se s ním blíž, chtěl se se mnou seznámit, tak jsme se seznámili u pana Adámka. On byl tiskař a dělal všechno kolem tisku, třeba letáčky proti potratům a tiskl úžasné věci. Opisoval, a protože všechno kolem tisku znal, dokonce jeden jeho syn byl tiskař, tak rozmnožoval křesťanské věci, dělal letáky a v nich se zastával pronásledovaných lidí. Zorganizoval celou podpisovou akci proti potratům. Byl velmi iniciativní, jemu nedělalo

---

⁴¹¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahelem vedl P. Urbášek 5.5. 2003

⁴¹² ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahelem vedl P. Urbášek 15.5. 2003

⁴¹³ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Adamíkem vedla M.E. Holečková 16.7. 2007

problém vzít si to do kabely a chodit po celém Brně, aby mu to podepsali všichni, které znal a potkal. Dělal takové buřičské křesťanské věci a věčně měl domovní prohlídky, on byl odolný i jeho žena. Každá skupina pracovala samostatně, občas nás pozvali na čtení atd., ale pracovně se to nepropojovalo, mezi sebou se skoro neznali. Věděli jsme o sobě, co kdo dělá, každá skupina měla svou specializaci. My jsme dělali čistě krásnou literaturu. (...) Určitá skupina měla svá pravidla, měla své lidi, věděla, na koho se může spolehnout, co kdo umí, co kdo udělá.“ (Iva **Kotrlá**)⁴¹⁴

XXIII. „... někdo to možná viděl jako ohraničené skupiny, ale já jsem to tenkrát tak nevnímala. Já jsem prostě ty hranice nebo tak neviděla. Ale byli samozřejmě lidi, k nimž možná patřil právě ten Jirka [Müller], který žili v uzavřené skupině, nikoho mezi sebe nepustili jednak z obav z prozrazení nebo pracovali třeba na něčem, ale já říkám, já to tak nevnímala. (...) Já vlastně jsem z toho disidentského nebo z prostředí pražský Charty vozila věci zase do undergroundovějšího prostředí, kde se to rozepisovalo, potom to vozil můj manžel, Petr Cibulka a spousta jinejch lidí. Kdo z nás něco získal, tak se to okamžitě snažil rozšířit mezi co nejvíc lidí. To byly ty informace, který byly důležitý.“ (Dagmar **Kadlecová-Hlavsová**)⁴¹⁵

• Zaměstnání a rodina

XXIV. „Zdalo se mi, že díky tomu, že téměř všichni ti salesiáni, se kterejma jsme se stýkali, byli mimo oficiální pastoraci, měli zaměstnání, tak se nám zdálo, že mají blízko k normálnímu životu, že díky tomu, že jsou začlenění a na pracovištích se stýkají se stejnou situací, jakou zažíváme my, tak se nám zdálo, že stojí nohama na zemi. Pak, že to nejsou řeholníci, že jsou to lidi ‚ze světa‘, tak to jsme taky nějak cejtili, že mají pro nás pochopení.“ (Jindřich **Sirovátka**)⁴¹⁶

XXV. „... přešla jsem na takovou běžnou administrativní práci, někdy v roce '63 jsem začala dělat sekretářku v jednom z ústavů Akademie [věd], a to už byl jeden z takovejch pramínků, který se mi potom všechny stekly v tý samizdatový činnosti, protože jsem si osvojila pochopitelně psaní na stroji, zvykla jsem si na to, a navíc v 60.

⁴¹⁴ Rozhovor s I. Kotrlou in: VANĚK, Miroslav (ed.): *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. I díl. Disent v období tzv. normalizace.* Praha 2005, s. 250, 255, 263, 269

⁴¹⁵ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s D. Kadlecovou-Hlavsovou vedla J. Nosková 11.2. 2004

⁴¹⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 1.10. 2007

letech už se zase začaly vynořovat takový pokusy o nějakou paralelní katolickou kulturu.“
(Michaela **Freiová**)⁴¹⁷

XXVI. „I když jsem chodila na ten celouvazek (...) tak v tom zdravotnictví, ono se málo platilo, takže byli rádi, že někoho mají, za a a za bé, tam to přineslo základní výhodu v tom, že jsem měla, to už jsem vám říkala, přístup k lékařské péči - dostala jsem pro děti nějaký léky, který bych normálně nedostala, a kdesi cosi a kromě toho se od těch let, kdy jsem byla ještě v 60. letech v Akademii [věd], nesmírně změnilo pojetí o tom co je to vážně, pořádně pracovat. ... (...) najít člověka, kterej něco umí a něco dělá a je schopen dělat a neohrne nad tím nos, bylo čím dál těžší. Já jsem s údivem zjistila, že když píšu na stroji tím tempem, jak jsem zvyklá a protože jsem přece jenom ty jazyky trochu znala, tak odevzdávám texty bez nějakých chyb, takže jsem pro to oddělení považovaná za naprostej poklad a že nikdo vlastně nemá odhad, jak dlouho mi to trvá. Pokud jsem to dodala v nějaký době, kterou oni považovali za reálnou, tak si nevšimli, že jsem mezi tím dělala ještě něco jiného, no a to byla věc! Já jsem samozřejmě měla psací stroj ještě doma, ale už v tom Endokrinologickém ústavu jsem měla tu sovětskou [jatragu?] což byl elektrickéj, těžkéj stroj, (...) udělat na tom dvanáct průklepů nebyl tak velkej problém, potom už začali být elektronický psací stroje z východního Německa, na kterejch se velmi dobře pracovalo, čili já jsem řadu věcí dělala v práci a to jsem ještě byla velmi ceněná jako ten poklad, co to má vždycky brzy. To byla obrovská výhoda, která samozřejmě v 50. a 60. letech nebyla. Takže ono se nedá říct, že jsem dělala práci a samizdat. Vrchol potom nastal v Endokrinologickém ústavu, kde jsme pracovali v knihovně a v tý samý prostoře pracoval člověk, mladej muž [Josef Nový] (...) a ten měl (...) jakousi bezpečnostní prohlídku a dělal bezpečnostního technika. (...) Ústav se dodnes nachází v části voršilskýho kláštera a [naše pracoviště] byl velkej refektář, kterej musel být sice rozdělen, ale z památkovejch důvodů nemohly příčky jít až do stropu... V jedný z těch oddělenejch prostor se nacházel už tehda xerox, jeden z tehdy pokročilejch xeroxů – příšerně to smrdělo, tekly nám z toho slzy z očí, když tam někdo řádl. K tomu přístroji měli přístup pouze estébáci a Josef Nový... Kromě toho se vyznačoval tím, že byl naprosto flegmatickéj. Pohnout ho k nějaké práci, to jen tak někdo nedovedl, na druhou stranu, když viděl, že je něco potřeba, tak nemrkl okem a udělal to. Když už začali vycházet počítačově dělaný ilegální Lidový noviny, tak já jsem vždycky přinesla exemplář a Josef

---

⁴¹⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 4.9. 2007

s výrazem bezpečnostního technika naprosto drze na chodbě odemkl takový strašně vysoký požární štafle, ty donesl do knihovny, přes štafle přešel příčku a zapnul si xerox. Tam v tom strážném prostoru, (...) se množily Lidové noviny. (...) U nás v Endokrinologickém ústavu vzniklo od každého čísla Lidových novin dvacet exemplářů a takhle se ty věci množily.“ (Michaela **Freiová**)⁴¹⁸

XXVII. „Já jsem si začal přivydělávat v ústavu, tam byla docela činná vědecko technická společnost, pořádali jsme hodně odborných akcí a seminářů, k tomu se vydávaly sborníky (...), takže jsem si začal přivydělávat redakcema těch sborníků. Nějak se mi to [redakční práce] taky začalo líbit a (...) začala mě bavit ta práce [v publikačním oddělení] a začal jsem si říkat: „To by bylo bezvadný, kdybych tady získal profesní přípravu a až se to jednou zlomí, tak kdybych mohl začít vydávat křesťanskou literaturu.“ (Jindřich **Sirovátka**)⁴¹⁹

XXVIII. „V tom období, kdy jsem byl asi nejaktivnější [v práci na samizdatu, pozn. aut.], jsem opustil laboratoř, (...) a šel jsem dělat do té oblasti odborné literatury, stal jsem se šéfem oddělení. (...) Já jsem měl na starosti jenom jeden odborný časopis, kterej díky tiskárnám skoro nevycházel, a pak jsme ho přestali vydávat, protože jsme nebyli žádná priorita, (...) takže jsem měl možnost využívat i pracovní dobu – ne, že bych mohl před dalšími kolegy třeba svobodně redigovat tyhle věci, ale mohl jsem třeba odejít z pracoviště a setkat se s lidma (...), kteří dělali ten časopis [tj. *Čtení do krosny*, pozn. aut.], přímo je navštívit na jejich pracovišti, takže to se docela dařilo, ale je fakt, že mě to taky stálo dost sil. (...) Bohužel, to byla taková situace, že (...) byť jsem byl šéfem publikačního oddělení, tak jsem nesměl sám obsluhovat kopírku, musel jsem [texty ke kopírování] nosit na (...) reprografické oddělení, kde byli jenom pověřené osoby, které směly kopírovat.“ (Jindřich **Sirovátka**)⁴²⁰

XXIX. „... já jsem trnul, jak to v té dopadne, poněvadž jsme neměly ty děti svěřené do pěstounské péče, pořád probíhali spory a když (...) jsme tehdy dostali tak neuvěřitelný dotazník, museli jsme vyplňovat, co jsme, jaké hodnoty vyznáváme, jestli stavíme na [první místo] socialismus, spravedlnost, nebo Boha, jak se chováme, jestli chodíme pravidelně do kostela, jestli se modlíme a takovéto nesmysly (...), to jsem tehdy byl na rozpacích (...), jak

---

⁴¹⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 11.9. 2007

⁴¹⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 1.10. 2007

⁴²⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 11.10. 2007

ten dotazník vypsat. Šel jsem na poradu s doktorem Móresem, velice známým pediatrem, který zakládal dětské domovy a tak, a já jsem mu taky dodával literaturu. [On byl taky katolík], tak jsem se ho ptal, co mám dělat, vlastně celý život jsem toto [své přesvědčení] nezapřel, manželka zrovna tak a tady po nás chtějí takový bláboly, abych jim tady podepsal, anebo potvrdzoval. On se potom chvíli zamyslel a říká: „Napište to, jak to cítíte a když přijde k soudu“, poněvadž potom probíhal soud, aby [nám] je přiřkli nebo ne, „a když se postaví proti tomu, tak se zeptejte předsedy [soudu], jestli si ty děti vezme on.“ Tak my jsme se tak zachovali a potom jsme měli výhodu (...), když nás tady všelijací občané ohlašovali nebo hlásili, že chodíme s dětma do kostela atd. – však my jsme říkali: (...) „Tam to máte v dotazníku, my jsme se s tím netajili.“ Nakonec jsme poznali, že [tím] že jsme to opravdu řekli podle skutečnosti, jsme tady potom měli určité výhody v budoucnu.“ (Jan **Krumpholc**)⁴²¹

XXX. „Děti věděli, o co v naší rodině jde, neskrývalo se to před nimi, děti se do toho naopak zatahovaly, musely roznášet tiskopisy: „Běž k panu Adámkovi, vyzvedni tam to a to, běž za Trefulkou, dones mu tam tady to opsané, zajdi za Uhdem a tak.“ Měli průkazky na tramvaj, my jsme je neměli, takže oni pořád někde jezdili a něco vyřizovali.“ (Iva **Kotrlá**)⁴²²

XXXI. „Věděli to ti starší kluci [tj. synové, pozn. aut.], protože nám pomáhali se stříháním a lepením toho časopisu, ale nevěděli třeba, kde to množíme.“ (Jindřich **Sirovátka**)⁴²³

XXXII. „... moje manželka tím nebyla příliš nadšená, že jsem to dělal doma. Měla strach, jak to dopadne s rodinou, když na mě estébáci přijdou. Tak já jsem si našel nějaké místo, to je ve vesnici, která patří k Přerovu, Újezdec, a tam na jednom statku bydlela jedna paní přes sedmdesát let, tak pětasedmdesát, možná ještě víc. (...) Nějak jsem na ní dostal typ, že bych tam mohl mít i zahrádku, protože já bydlel v městě v paneláku, takže zahrádka by nebyla na škodu, pro rodinu. Pět děcek doma, takže vždycky bylo všecko vítané, co bylo vypěstované. Tak to dopadlo, že jsem si tam udělal zahrádku, tam jsem si udělal taky moje pracoviště, kde jsem rozmnožoval náboženskou literaturu.“ (František **Adamík**)⁴²⁴

---

⁴²¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Krumpholcem vedl P. Urbášek 17.2. 2004

⁴²² Rozhovor s I. Kotrlou in: VANĚK, Miroslav (ed.): *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. I díl. Disent v období tzv. normalizace.* Praha 2005, s. 263

⁴²³ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 11.10. 2007

⁴²⁴ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Adamíkem vedla M.E. Holečková 16.7. 2007

IV. 3 Pod skleněným zvonem?

I. „... já bych to tak nenazývala - i v ghettu můžete žít radostnej život. (...) Já nevím, já to slovo nemám moc ráda, já bych spíš použila výraz tuším Petra Pitharta, kterej to nazval jako *polis* [s označením *paralelní polis* přišel V. Benda, pozn. aut.] - nějaký společenství. Já jsem osobně neměla touhu žít v nějakým, když už použijeme to slovo ghetto, nebo v uzavřeným kruhu, kterej je nedobytnej, protože to dělal přece bolševik, takže v podstatě bych byla stejná, jako on. (...) Asi opravdu záleží na osobnosti člověka, já ačkoliv nejsem nějak vyloženě extrovertní, spíš jsem labilní introvert, protože když děláte něco, tak nemůžete žít v ghettu, ghetto si uděláte i z manželství. (...) Jak by Havel mohl vykládat ‚pravda zvítězí‘, když by to říkal jenom sám pro sebe a pro dvacet přátel? To by mě přišlo teda dost zbytečný. To si otevřu vokno a můžu to křičet tady do kraje.“ (Dagmar **Kadlecová-Hlavsová**)⁴²⁵

II. „Nicméně prostor pro paralelně kulturní aktivity byl v normalizační [době] větší, ovšem nebylo to stejný co do lokality. Ve velkejch městech jsme si mohli poměrně dost vyskakovat, zatímco se stávalo, že ve venkovským prostředí, kde byl větší přehled přes lidi, byli lidi třeba zavřený dokonce i natvrdo za aktivity, který my jsme tu dělali běžně a vůbec nám to nedělalo žádný velký vrásky. (...) Ten člověk se jmenoval Pavlíček, byla to Morava, byli asi tři lidi zavřený, a šlo o to, že někdo něco přeložil a rozdal pěti lidem. Věc pro nás v Praze naprosto banální, která se na tom venkově řádně rozmázla. Ono to hodně záleželo taky na lidech. Totalitní režim se skládal z drobnějch místních totalit a nebylo to všude stejný. Potom, to bylo později, případ paní, mladá žena s malejma dětma, Drahomíra Šinoglová, která opsala pokud vím nějakou Trefulkovu beletrii. Tady v Praze by se s tím nikdo nevzrušoval a oni jí opravdu tenkrát odvlíkli od toho maličkýho dítěte.“ (Michaela **Freiová**)⁴²⁶

III. „Oni řekli: „My to zajistíme finančně, pošlem ti nějaký mladý kluky, který by o to měli zájem.“ Přišel Bob Fliedr, Dominik Dvořák, Libeček (...), Jaroslav Kopecký, Zdeněk Jančařík (...) ... Tak jsme si řekli, že do toho půjdem a objevil se Josef Dolista, (...) ten byl šéfredaktorem, garantem za tu obsahovou stránku. Za rohem od nás bydlel Karel

⁴²⁵ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s D. Kadlecovou-Hlavsovou vedla J. Nosková 2.2. 2004

⁴²⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 4.9. 2007

Palek (...) ten stál o dokumenty z katolického samizdatu a on zase přihrával [tisky] z té druhé strany, takže jsme se stýkali a když jsme začali vydávat časopis pro mládež, tak jsme si říkali: „No jo, to ale musí bejt s obrázkama a kresbama, to na cyklostylu nejde“, (...) tak jsem to řekl tomu Palkovi a on říkal: „Já bych možná pro tenhle účel zajistil kopírku.“ Jednoho dne přišel, že má kopírku, a tak jsme rozjeli *Čtení do krosny*. To mě tak saturovalo, že už jsem neměl potřebu angažovat se jinde – taky šest dětí, v práci jsem byl šéfem oddělení..., takže to mě stálo dost sil a taky, v určitý fázi, už potom salesiáni nechtěli, [abychom] se příliš angažovali – třeba jít na Václavák [na demonstraci], protože si říkali, že tohle je taky spojený s určitým rizikem a že bychom se měli věnovat tomuhle a zbytečně se nevystavovat jinému riziku“ (Jindřich **Sirovátka**)⁴²⁷

IV. „Oficiální církev, církevní hierarchie připouštěla tady tu možnost, protože během dějin církve byla mnohokrát alespoň část nebo nějaká země, nebo některá biskupství vehnaná do tzv. stavu katakomb, vyloženě do podsklepi (...). Během dějin církve to bylo mnohokrát, ale hierarchie v těch sedmdesátých, osmdesátých letech, [oni] prostě říkali, [že] ta situace není tak zlá. Je možnost se se státem domluvit, samozřejmě v omezených (...) podmínkách. Jenomže to byly možnosti vyloženě jenom v kostele, ale za dveřmi či za vraty kostela, (...) nějaká činnost charitativní nebo taková ta rozšiřující nebo prostě osvětová, vůbec nebyla možná. To byla svým způsobem jakási lež tady v tom, že na jedné straně říkali: „My umožňujeme duchovním působit a sloužit lidem, ale uvnitř chrámů“, ale už ně vně takovým širším způsobem – třeba křesťanské tiskoviny nebo navštěvování rodin nebo vytváření přednáškové činnosti. To už mimo chrám nebylo možné, takže církevní hierarchie (...) se svým způsobem zmýlila v tom, že je možno se domluvit (...). Já jsem spíš patřil do té skupiny, která říkala: Může to být pořád ještě horší, a proto je třeba se připravit a také pracovat s mladými lidmi a s mladými rodinami, aby oni pak v těch farnostech, když už by tam třeba nebyl kněz, duchovní, aby pracovali sami.“ (Rudolf **Smahel**)⁴²⁸

V. „Každý na to nějakým způsobem přispíval a potom samozřejmě (...) dodávali jsme to většinou kněžím a ti zase (...) věděli, komu to dát dál, (...) každý něco přispíval, tak jak řekl jeden trefně: „Nikdo si nemůže myslet, že to padá samo z nebe.“ Byli i takoví lidé, kteří to prostě vzali, ani se nezeptali, co za to... A tak někde jsme zase dostali víc a někde,

---

⁴²⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 1.10. 2007

⁴²⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahelem vedl P. Urbášek 15.5. 2003

kde opravdu tohle nevěděli, že prostě na to nemají, tak jsme nebrali nic, takže se to nějakým takovým způsobem vyrovnávalo.“ (Jan **Krumpholc**)⁴²⁹

VI. „Nemám zase tolik zkušeností, abych se k tomu mohl nějak obecněji vyjádřit, ale zažil jsme sám (...), sám jsem uskutečnil návštěvy u některých farářů, kteří měli státní souhlas a o kterých bylo známo, že jsou ochotni třeba i finančně podpořit taková díla, takže jsem několik z nich navštívil a reakce byla taková: ano, podpořili finančně, ale zároveň [říkali]: „Hoši, dávejte si pozor, nepřítel je bdělý.“ Bylo vidět, že (...) jsou v tomhle zdrženlivější, nechci ty důvody vůbec soudit, ale finanční vstřícnost, alespoň u těch lidí, [na něž] já jsem dostal typ, tak tam byla.“ (Jindřich **Sirovátka**)⁴³⁰

VII. „Jeden člověk někde ze severní Moravy mě řekl, že jsou lidi, kteří jsou schopni toto dělat. Fakticky tuto práci, ale nemají příliš, neoplývají příliš velkým bohatstvím, ale jsou lidi, kteří mají zase zdroje příjmů poněkud bohatší, ale nemají jinou šanci, tak proto oni mohou na to dát peníze, anebo jiný lidi zase koupí materiál, cyklostylové blány a papír. (...) Právě v některých vesnicích na jižní Moravě poblíž Hodonína, Strážnice a podobně, tam v tom okolí, jsem měl nějaký známí, kteří mě ochotně dodávali papír. Já jsem si totiž postýskal: „Nemám papír, nemám blány, nevím, kde to koupit.“ Oni se zase taky zeptali. Známi mají známé a ti známí ledacos pomohou. (...) Dá se říct, že někdy [jsem to platil ze svého] výhradně a někdy vůbec, protože byli lidi, kteří byli schopni z jejich finančních příjmů něco pustit, aby jim to neublížilo, zatímco já jsem neměl, protože pět dětí je pět dětí.“ (František **Adamík**)⁴³¹

IV. 4 Spolupráce se zahraničím

I. „Byl sem několikrát na exerciciích neboli duchovních cvičeních, jednak v Bardu Šlonském, odtamtud do Poznaně a taky v Krakově a potom v Tarnově (...), ale to jsem nebyl sám, vždycky nás tam bylo pět šest mladých lidí. (...) Každý z nich měl nějaké knížky. Dostali jsme. České knížky, které byly tištěné v Římě nebo kdekoliv jinde, se dostaly do Polska snadněji než (...) do Československa. A každý jednu, dvě, tři knížky, já jsem měl taky, když jsme seděli společně v kupé, (...), přišli celníci, ty mladé kontrolovali. Mě ne. Já jsem

---

⁴²⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Krumpholcem vedl P. Urbášek 17.2. 2004

⁴³⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 11.10. 2007

⁴³¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Adamíkem vedla M.E. Holečková 7.8. 2007

byl nabitý. V kapse zimáku. Ode všech jsem měl knížky, nikdo nic neměl. Samozřejmě mladí neměli, co by starý dědek s tím dělal. Celníci chtěli akorát pas a bylo to všecko. Nic víc, takže já jsem pronesl ledacos. Přejeli jsme hranice, rozebrali si, co bylo jejich a bylo.“ (František **Adamík**)⁴³²

II. „... my jsme hodně čerpali pro publikační činnost z východního Německa, kde byla situace mnohem volnější, bylo tam církevní nakladatelství Benno Verlag, který vydávali spoustu náboženský literatury, protože západní Německo jim to poskytovalo bez nějakých finančních nároků, že to mohli jenom přetiskovat, a tohle jsme zase my využili, takže já mám dodnes téměř kompletní vydání těch Benno Verlag [nakladatelství sídlící v Lipsku, pozn. aut.], dneska už nevím, kdo by o to stál, protože tady máme dost české literatury, ale tím [trestním stíháním] to skončilo, už jsem nikam nesměl. Němci naštěstí mohli jezdit k nám, takže zase ty kontakty pokračovaly ...“ (Vladimír **Fučík**)⁴³³

III. „Já jsem často jezdil do NDR služebně, pracovní, ale to se po normalizaci zrušilo, protože nebylo žádoucí, aby tam nějakí lidi z Československa jim tam vnášeli nějaké kacířské ideje s plíživou kontrarevolucí, takže sama německá strana zrušila i tu oficiální smlouvu mezi Akademii [věd]. (...) a už jsem tam jenom udržoval ty soukromé kontakty a spíš v těch církevních kruzích. Vozil jsem nebo oni sem, (...) náboženskou literaturu, která tam vycházela v mnohem větším nákladu nežli u nás. U nás nebylo prakticky nic, kromě direktáře a Cyrilometodějského kalendáře.“ (Vladimír **Fučík**)⁴³⁴

IV. „[Vození knih z NDR] to byla jenom soukromá iniciativa jednotlivců, ale je fakt, že třeba jsme obdarovali kněze, (...) množstvím křesťanský literatury, kterou jsme jim tam zakoupili a potom se to převáželo sem, zpátky. V NDR katolická literatura mohla, nevím, jestli běžně, ale samozřejmě vycházela v takovém rozsahu, kterej vůbec neměl s námi srovnání. Tady nevycházelo téměř nic.“ (Jindřich **Sirovátka**)⁴³⁵

V. „Pomáhali [spolubratři ze Západu], ale myslím, že finančně to ani nebylo. Spíš třeba, že nám přivezli nějakou literaturu, anebo nějaký zprávy nebo něco takovýho. Finance možná taky.“ (Radim **Jáchym**)⁴³⁶

---

⁴³² ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Adamíkem vedla M.E. Holečková 7.8. 2007

⁴³³ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Fučíkem vedla M.E. Holečková 3.12. 2004

⁴³⁴ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Fučíkem vedla M.E. Holečková 20.1. 2005

⁴³⁵ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 11.10. 2007

⁴³⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Jáchymem vedla M.E. Holečková 30.6. 2006

VI. „V roce sedmdesát tři k nám Josef Koláček poslal, aby se vůbec do Čech dostala nějaká literatura, belgickou řádovou sestru. Domluvili se, zda by byla tak statečná a naučila se česky a dělala spojnicí mezi nimi a Brnem. (...) Vozila sem finance na různé akce, sháněla peníze mezi řádovými sestrami po celé Belgii, opravdu velice činná a šikovná žena. Udělala moc práce pro církve a kněze na Moravě. (...) Potom rodiče cestovali každý rok [do Vídně], mohli tam odvézt různé věci, přivést knížky, vozili i léky pro kněze.“ (Iva **Kotrlá**)⁴³⁷

VII. „... berlínskej biskup měl jurisdikci pro západní Berlín, takže mohl cestovat, ale musel se chovat velice opatrně. Tak to prozradím dnes po létech, že nyní kardinál Meisner, který tehdy byl právě berlínským biskupem, tak nám ze západu přivez v diplomatickém voze cyklostyl. Já jsem si pro něj dojel do Berlína a pašoval jsem ho sem, trochu roztřesený na hranicích, musel jsem to rozšroubovat a různě zastrčit pod sedadla a nevím, co bych bejval říkal, protože občas to auto prohledali, někdy ne, takže náhodou jsem s tím projel.“ (Vladimír **Fučík**)⁴³⁸

VIII. „Já jsem [u výslechu] nikoho neprozradil, ani kdo mi pomáhal psát, kdo mně shání papíry a to všechno. Všecko já sám. – Odkud mám ten cyklostyl? Ten se jsem dostal z Francie. – Já sem říkal: „To jsem dostal v rychlíku, protože jeden člověk mně řekl před půl rokem, ať jedu ten den tím a tím rychlíkem a že někde se ke mně někdo přidá, ať jsem v prvním voze ve třetím kupé.“ To jsem si vymyslel, ale přesto všechno jsem řekl: „Tam se ke mně přitočil člověk, dal mi krabici a říkal: „Toto je pro vás a mějte se hezky.“ A to bylo všechno. (...) On byl později ministrem školství, to jméno mi tak nějak vypadlo, starší člověk, kamarád (...), fousatý, od toho to mám.“ (František **Adamík**)⁴³⁹

IX. „Začal taky dovoz literatury, že po někom nám byly poslaný věci a ten styk byl živěj, ale nebyl [většinou] osobní (...), ale mám z toho nádherný vzpomínky, kdy nám přivezli ten rozmnožovák, malej, ale účinněj, na kopírování. (...) [Jedna mladá Angličanka] dokonce vozila knihy tak, že měla přebudovanou benzinovou nádrž v autě a tam silně omezenej objem a zbytek [prostoru] měla vždycky vycpanej knížkama. Na to se nepřišlo, ale akorát říkala: „Bylo to takový nepříjemný, protože jsem musela (...) každých sto kilometrů doplňovat [benzín]“, ale oni na nic nepřišli. Takový případy (...) působily – oživovaly mou radost, abych tak řekl. (...) Takových styků bylo několik. (...) Já se divím, když potom jsme

⁴³⁷ Rozhovor s I. Kotrlou in: VANĚK, Miroslav (ed.): *Vítězové? Porážení? Životopisná interview. I díl. Disent v období tzv. normalizace.* Praha 2005, s. 244, 250

⁴³⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Fučíkem vedla M.E. Holečková 20.1. 2005

⁴³⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Adamíkem vedla M.E. Holečková 7.8. 2007

měli výslechy, tak nějak moc v tom nerejdili. Sebrali nám kartotéky nebo adresáře, no tak věděli... ale zase z toho nedělali... Za cenu týhletý nejistoty jsme měli zas pocit a prožitek, že styk máme... Já jsem obstarával věci právě na tu rozmnožovací techniku, když mě požádal někdo z našich [spolupracovníků], tak jsem to organizoval. Ve *Svědectví* [tj. v redakci tohoto časopisu, pozn. aut.] jsem jim dával soupis nějakých takových drobných součástí, který byly potřeba doplnit. Posílali jsme to i přes návštěvy, když k nám někdo přijel a [zeptal se], co potřebujeme. Už jsme měli připravený [seznamy] a takhle se to naplňovalo.“ (Jiří Kaplan)⁴⁴⁰

X. „Je zajímavé, že přesto, že se o našem případu informovalo přes Svobodnou Evropu, Hlas Ameriky, tak z Čech nebyly vůbec žádné ohlasy. Nikdo nenapsal. Já jsem dostávala spoustu dopisů: z Rakouska, ze Švýcarska, z celé Evropy, z Francie, z Kanady, až z Nového Zélandu, lidé nás podporovali – držíme vám palce, modlíme se za vás. Je pravda, že to bylo přes Josefa Kolářka, on to dal do mezinárodního časopisu, který vychází dodnes, *Christen in Not* (...), na Západě si přečetli ten příběh, s některými lidmi hnul, to v 50. letech chybělo.“ (Iva Kotrlá)⁴⁴¹

XI. „... začaly k nám chodit následně po tom procesu a po tom všem spousty dopisů, pozdravů z ciziny. (...) Nejvíce jsme [jich] dostávali (...) z Anglie, ta byla na prvním místě, potom něco bylo z USA, z Ameriky, z Austrálie, dokonce nám přišel i pozdrav z Afriky, z Keni. (...) Kromě těch povzbuzení od místních představitelů církve nebo i od ostatních, kněží a dalších věřících, jsme dostávali spousty, spousty dopisů, zpravidla to bývalo na Vánoce nebo na velikonoční svátky.“ (Jan Krumpholc)⁴⁴²

XII. „... byli jsme napojeni na Poláky, na přátele z Polska, ti to okamžitě rozšířili, tu zprávu (...) že je tady velký zatýkání, že se tady dějí hrozné věci, takže v médiích, třeba Svobodná Evropa nebo Deutsche Funk nebo já nevím, třeba Rádio Vatikán a další stanice, tam jsme vlastně hned byli jmenováni a stalo se to takovým hodně známým. (...) [Když] jsme byli propuštěni, tak mě dali v takové velké bedně (...) korespondenci, která (...) došla přímo do věznice. Tak jsem s sebou přímo z té věznice, krajské věznice Brno, nesl takovou velikánskou bednu pošty, a pak jsem se dověděl, myslím, že v Německu, byla natištěna pohlednice, kde jsme byli všichni, naše portréty a vzadu bylo: excelence Gustáv Husák,

---

⁴⁴⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Kaplanem vedla M.E. Holečková 30.11. 2007

⁴⁴¹ Rozhovor s I. Kotrlou in: VANĚK, Miroslav (ed.): *Vítězové? Porážení? Životopisná interview. I díl. Disent v období tzv. normalizace.* Praha 2005, s. 244, 250

⁴⁴² ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Krumpholcem vedl P. Urbášek 17.2. 2004

v němčině, popř. i francouzštině byl text, kde se lidé podepisovali a president Husák dostával velmi mnoho pošty.“ (Rudolf **Smahel**)⁴⁴³

IV. 5 Proudý disentu

I. „Samozřejmě, četl jsem [Prohlášení Ch77] a jak říkám, něco se mně nelíbilo, ale abych se neomlouval. Neměl jsem odvalu to podepsat, protože jsem věděl, to by znamenalo vzdát se zaměstnání, [které] biolog těžko někde najde, to by znamenalo vrátit se potřetí k lopatě, tam už jsem byl dvakrát předtím, (...) ... Co mně bylo úplně jasné, nikdy bych nepodepsal takzvanou antichartu. To jsem říkal, když už teda nemám odvalu to podepsat, tak ale v žádném případě nemůžu plivnout na ty, který tu odvalu měli.“ (Vladimír **Fučík**)⁴⁴⁴

II. „Já jsem neměl odvalu připojit se k Chartě, ale já jsem jí od začátku fandil, byť tam byl samozřejmě od počátku konglomerát lidí, ale to, co z ní padalo, ty dokumenty, pod to se člověk mohl podepsat, v tom žil a oni nazývali věci pravými jmény, i ta metoda, ten způsob, se mi velmi líbil, ale neměl jsem odvalu se k tomu připojit.“ (Jindřich **Sirovátka**)⁴⁴⁵

III. „Potom jsme poznali, když se nám stal průšvih v tom '84, že je fajn, že [je] VONS, že to tak funguje, protože kdyby to nebylo, tak jak to bylo v těch 50. letech, že ty organizace nebyly, že se mlčelo a že vlastně se o těch lidech nevědělo, tak proto oni si mohli tak dovolovat a teďka, díky tomu všemu, hlavně díky tomu VONSu se to hnedka, okamžitě se to dostalo ven, hnedka to četl ve Vídni Medek, hned na Hlasu Ameriky, hned na Svobodné Evropě. Spousta lidí se to dozvěděla, pak ještě díky tomu našemu příteli v Římě, otci Kolářkovi, se to ještě dozvěděli.... bylo to v časopise *Christen in Not*, takže se to dostalo prakticky do celého světa.“ (Iva **Kotrlá**)⁴⁴⁶

IV. „Už to, že dejme tomu na Chartu chodily publikace a lidi zvenčí. Potom třeba, když Charta něco pořádala, občas to bylo u nás, ačkoliv jsme chartisti nebyli, právě kvůli tomu kvartýru jsme si to mohli dovolit. To, že když se napsalo něco podstatného a dalo se to Chartě jako materiál, tak ono to skutečně vyšlo i v cizině. To, že Charta fungovala jako jakési průduch do normálního světa, je velká zásluha...“ (Michaela **Freiová**)⁴⁴⁷

---

⁴⁴³ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahalem vedl P. Urbášek 5.5. 2003

⁴⁴⁴ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Fučíkem vedla M.E. Holečková 20.1. 2005

⁴⁴⁵ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 11.10. 2007

⁴⁴⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s I. Kotrlou vedla M.E. Holečková 16.11. 2007

⁴⁴⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 4.9. 2007

V. „Jinak k těm dalším iniciativám, ano, my jsme to vítali, samozřejmě, ale pokud možno nepropojovat. Když řeknu Charta. V pořádku. Ale (...), my jsme říkali, ať Charta zachytne lidi, který jinde ještě nejsou, po těch šli zuřivě, protože (...) ty jim šli do politiky. My jsme aspoň nešli do politiky, tomu jsme se vyhýbali. Otec Bárta, jak byl horlivý, když slyšel o Chartě, podepsaný tam byl taky Zvěřina, tak honem honem byl by to chtěl podepsat. A já jsem mu výslovně říkal: „Prosím tě, tohleto ne. Ať se nepropojujeme. Potom po nás půjdou, když to nějakým způsobem praskne. Ty se tam nesmíš dostávat jako jméno, (...). Jakmile chytne tebe, tak půjdeme všechny ostatní.“ Až před několika lety, čili tak okolo roku 2000, jsem se náhodně při nějaké oslavě setkal s nějakými kněžími, kteří říkali, že Bárta kdysi říkal, že by byl chtěl taky podepsat Chartu, ale že mu v tom bratři zabránili, že nakonec uznal, že tohle je rozumný. Nejde o to skovávání se, ale nebyla doba jít na trh. Šlo o to, něco vybudovat. Jakmile zavírali a o to jim šlo, rozhánět nás, třeba konkrétně můj případ a to byly další.“ (Radim Jáchym)⁴⁴⁸

VI. „... dost mých přátel podepsalo Chartu 77, já jsem se tehdy (...) věnoval nějaké pastorační činnosti nebo čemu, čili jsem Chartu nepodepsal. Ani jsem se nepídil, že bych někam přímo jel [jí podepsat], ale někteří moji přátelé, spíš z okruhu Prahy a okolí, Chartu podepsali a tady tato záležitost mě také povzbudila, ale spíš jsem to tehdy viděl – věnovat se tomu místu, kde jsem byl a to byl Uherský Brod. (...) Já jsem tamrazil, ale ještě s několika dalšími, co byli tehdy na jižní Moravě, že je pro nás nebo pro ty lidi na té jižní Moravě daleko důležitější, abychom my myšlenku Charty dávali ve velkém lidem (...). Ať už na svatbách, na pohřbech, při mších, při slavnostech; prostě vždycky tam byla nějaká špetka [myšlenky], protože to byly stovky lidí, tak to zapadalo [mezi ně]. (...) Já jsem se třeba osobně znal hodně dobře s doktorem Josefem Zvěřinou, předním teologem, ale také chartistou, který říkal, že je potřeba promyslet, co je víc, jestli momentálně podpis, anebo působení v kraji, v regionu, kde se dá lidi skutečně pozitivně ovlivnit v myšlení, jak se dostat dál.“ (Rudolf Smahel)⁴⁴⁹

VII. „To se nesmělo [podepsat Ch77], to bylo přísně rozčleněný. Tak, jak byla *junta* [redakční skupina jedenácti lidí okolo časopisu *Obsah*, pozn. aut.] a přísně si to Vaculík hlídal, tak přesně tak se hlídalo, kdo, kdy, co podepíše, protože kdyby to všichni v Brně podepsali naráz, tak pak co? Pak by tam nebyl už nikdo, proto se musely dělat takové

---

⁴⁴⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Jáchymem vedla M.E. Holečková 30.6. 2006

⁴⁴⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahelem vedl P. Urbášek 15.5. 2003

vlny. Bylo to přesně naplánované tak, jak se postupně dělali mluvčí, takže my jsme tam přišli hned, ale oni nás hnali, Uhde nás hnal bičem, říkal: „Neexistuje, stačí, když jsme to podepsali v Brně my dva. A teď, oni se budou soustřeďovat na nás a kdyby se s náma něco stalo, tak pak...“ To nebylo kvůli tomu, že možná by se zdálo, že byl někdo zbabělej, nebo tak, ale to fakt mělo určitý pravidla.“ (Iva **Kotrlá**)⁴⁵⁰

VIII. „V sedmasedmdesátém, když byla Charta, říkali [M. Uhde a J. Trefulka], že nemá smysl, aby to podepisovali všichni naráz, aby všechny pozavírali. Nedoporučovali nám to podepsat, že je to zbytečné, že stačí oni dva tady v Brně. Chartu jsem podepsala až v roce osmdesát šest, už jsme stejně byli tak profláklí, že už bylo zbytečné dávat si pozor. To už bylo jedno.“ (Iva **Kotrlá**)⁴⁵¹

IX. „Já jsem se pohybovala ve třech skupinách, abych to nějak srovnala – v takové té skupině vyloženě undergroundové, v té křesťanské a s tou jsem se ale rozešla, protože se mi nechtělo nějak jí poškodit tady tím svým rozhodnutím podepsat Chartu a styky s chartisty a disentem, ani jim se to nelíbilo, takže jsem se s nima rozešla, nebudu to rozebírat. (...) Chartu jsem podepsala, nevím přesně, já myslím, že v osmasedmdesátém roce jsem vyšla v tom dokumentu (...).“ (Dagmar **Kadlecová-Hlavsová**)⁴⁵²

X. „Je fakt, že třeba seznam prvních signatářů musel pro řadu katolíků, co byli třeba zavřený, znamenat kýbl splašků na hlavu. Bohužel. Bohužel. A na to měli myslet.“ (Michaela **Freiová**)⁴⁵³

XI. „Já jsem patřila k lidem, kteří tak nějak viseli mezi církví a mezi Chartou, v mnoha situacích činili spojku, protože v prvních dnech, když se Charta vynořila, tak zavládlo mezi katolíky nebo mezi mnohými katolíky velké nadšení. To je bezvadný, to se musí. Pak tam viděli podepsaný komunisty, který vytvářeli režim v 50. letech, plus ten underground, kterej kam přijel, tam dělal ostudu. (...) Bylo mnoho obětavejch katolíků, který třeba dělali v samizdatu, který s Chartou nechtěli nic mít. (...) Některý lidi zase, jako já, nějak pobíhali z jedny strany na druhou a snažili se vytvářet nějaký spojení k praktický spolupráci a vysvětlovali, že Charta není tak špatná a tak podobně. To, že dneska na

---

⁴⁵⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s I. Kotrlou vedla M.E. Holečková 16.11. 2007

⁴⁵¹ Rozhovor s I. Kotrlou in: VANĚK, Miroslav (ed.): *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. I díl. Disent v období tzv. normalizace.* Praha 2005, s. 244

⁴⁵² ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s D. Kadlecovou-Hlavsovou vedla J. Nosková 2.2. 2004

⁴⁵³ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 11.9. 2007

chartisty špačkuju, to je luxus, kterej si dovoluju dneska, tenkrát bych to byla za boha nikomu neřekla.“ (Michaela **Freiová**)⁴⁵⁴

XII. „Musím říct, že ta hudební produkce nebo básnická produkce mě zrovna neoslovovala. Nemám rád vulgaritu v kultuře, která tam bezesporu byla, a když tedy vyšla Charta, která si kladla ty nejvyšší ideály, ale do toho byla zamíchaná právě otázka Plastic People, tak jsem říkal, no jestli tohle zrovna já mám podepisovat, mě to neoslovuje, no nebudu to dál..., ale komunisti tím ohlasem, tou strašnou propagandou tomu vlastně nahráli, že lidi se možná víc zajímali. Kdyby to bejvali nechali, tak za chvíli... tak to nemělo určitě ten ohlas jako Charta měla. Názory byly různé, zas bych tady citoval třeba Zvěřinu, který mně taky říkal: „No, já jsem jim říkal, nedávejte do toho, nemíchejte to s těma Plastikama, to není zrovna to, co tady hejbe světem, co bychom chtěli zařadit do hlavního proudu naší rezistence.“ Ale na druhou stranu zas tentýž, já cituju Zvěřinu, ale s tím se nějak taky chci identifikovat, zas třeba přišel s tím, jak (...) říkal Reinsberg: „Jaks to mohl podepsat, to jsou stejně jenom komunisti.“ On [Zvěřina] mu říkal: „Když tomu nerozumíš, tak aspoň buď zticha.“ No, takže tehdá to spojení různých vyhozených komunistů a věřících a nějakých těch z kulturní fronty, bylo jistě užitečný a domnívali jsme se, že by to propojení mohlo taky, když už ne ovlivnit, tak vydržet nějaký čas. My jsme si pochvalovali, že se aktivita církve v tom národě dostává do povědomí, že jde do jednoho proudu a že by to mělo vydržet. Přišel listopad [‘89] a za krátkou dobu už zas církev nebyla přijímaná, už se jenom mluvilo: „Vám jde jenom o moc a o majetek“, kdežto když se tenkrát podepisovala třeba nějaká petice a Charta a když v tom byli angažovaný i lidi z církevních kruhů, tak to jsme byli dobrý...“ (Vladimír **Fučík**)⁴⁵⁵

XIII. „K Chartě jsem měl velmi pozitivní vztah, okamžitě jsem si začal shánět její text, ale neměl jsem sílu jí podepsat. Vadilo mi u toho jediný: (...) kdybych byl zavřenej ve vězení. To bylo pro mě těžko přijatelný. (...) První, co bylo, že jsme to začali klepat, rozklepávat na stroji, protože tehdy jsme ještě nebyli v kontaktu s nějakou rozmnožovací technikou. Opisovali jsme to hned v ‘77. a občas jsme dostali od někoho pár výtisků [Infochu, pozn.aut.], takže jsme to dávali přátelům, takže takhle vznikal zárodek naší pozdější angažovanosti.“ (Jindřich **Sirovátka**)⁴⁵⁶

---

⁴⁵⁴ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 4.9. 2007

⁴⁵⁵ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Fučíkem vedla M.E. Holečková 20.1. 2005

⁴⁵⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 11.10. 2007

XIV. „Měl jsem osobně kontakt tady s tím chartistou, (...) inženýrem [Tomášem] Hradílkem, který ke mně docházel a občas jsem jim i vypomáhal, že jsem rozmnožil *Informace o Chartě*, jak se tomu říkalo - Infoch, a různé věci a on sám měl zase zájem o naše věci, tak si to odebíral. Vzpomínám si, že jsme dokonce i pro, jak on se jmenuje ten pražskej filosof, taky chartista, (...) [Ladislav] Hejdánek, pro něho jsme taky dělali věc, nevzpomenou si, jak se jmenovala, myslím, že to mělo kolem dvou set stránek, takže ten vztah tady celkem byl, ale jenom tak bočně, bylo to oddělené.“ (Jan **Krumpholc**)⁴⁵⁷

XV. „Vy ani nevíte, jak já jsem bytostně prahнул po tom, aby vzniklo něco, jako Charta 77. Moje paměť je strašně mizerná, ale já si přesně pamatuji, že když jsem bydlel ještě na té rezidenci v Olomouci, tak vedle mě bydlel také kněz bez souhlasu, Marek Dominikán. On se zabýval psychologií. On mně řekl, že vznikla jakási Charta 77 a (...) že to podepsalo sto dvacet lidí. Četl jsem ta jména nebo poprvé jsem se to dozvěděl, mě to strašně oslovilo. Já jsem říkal: „Konečně se národ vzchopil a dělá něco proti komunismu.“ Hned jsem prahнул po tom, získat nějaký informace, jak se k tomu dostat, ale já jsem byl ještě tenkrát svým způsobem poslušný jezuita (...). (...) Seděli jsme, Josef Kordík a já, a ptali jsme se našeho provinciála Pavlíka, jestli můžeme podepsat Chartu. On nebyl zásadně proti. Ne, že by řekl striktně, že neexistuje, ale bylo vidět, že spíš nechce, abychom to podepsali. Došlo pak k takovému vyšumění té otázky, protože tam kdosi další přišel. Já jsem to pochopil, že můžeme, tak jsme, Kordík a já, přes Josefa Zvěřinu podepsali Chartu ve stejné várce na jaře v roce 1978, myslím, že to byl 19. list. Já jsem byl šťastnej, že se tam objevilo moje jméno a zaznělo ze Svobodné Evropy. Cítil jsem se tím strašně vyznamenan, že můžu být v nějaké společnosti lidí. Kdo to je, že tam jsou bývalí komunisti, to mně vůbec nevadilo. (...) Faktem je, že teď čtu v Konfederaci politickéjch vězňů, že vzpomínají, kolik lidí už zemřelo a jak jich ubývá, tady to někde mám, a čtu tam článek, kde útočí proti Chartě 77, že ze 77 % to byla záležitost bývalých komunistů. To je naprosto netolerantní a neobjektivní pohled, a že Charta vůbec nepomohla k tomu, že tady vznikla demokracie, že to byly události v Sovětském svazu, ale ty události v Sovětském svazu se udělaly z ničeho nic? Bylo tam pár disidentů, kteří proti tomu brojili, a at' mně nikdo neříká, že Charta nepomohla pádu komunismu u nás, nebo nás neuchránila od toho, že jsme nebyli ve vězení popraveni, protože o nás se mluvilo. Když jsem byl zavřen, tak žádný představený mě ve

---

⁴⁵⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Krumpholcem vedl P. Urbášek 17.2. 2004

vězení nenavštívil, nepřišel na soud, přišli tam chartisté a byli to bývalí komunisti. Já jsem jim velice vděčen. A nikdo o tom nenapsal na Západ. Ve Vatikánu se to hlásilo na základě zpráv, které se dostaly přes Chartu ven, jako to dělal třeba Petr Uhl atd., přes VONS. Já jsem taky toužil bytostně vstoupit do VONSu, jenom jsem nechtěl rozčítit ještě více otce Pavlíka, tak jsem to neudělal a lituji toho, že jsem to neudělal, protože to je pozice církve a hlavně Tovaryšstva, které má být na straně pronásledovaných a jít do rizik, protože nás řád je na to vybaven. My nemusíme sedět na farách za cenu státního souhlasu, kde nás naprosto umrtvovali nebo izolovali od toho běžného člověka.“ (František **Lízna**)⁴⁵⁸

XVI. „[Myšlenky Charty 77] - především osvobození celého národa, vymanění se z toho totalitního režimu a takový, bych řekl, doslova aktivní boj právě i skrze samizdat a skrze, já bych řekl, povzbuzování a hovory s lidmi, čili to bylo ovšem na více úrovních... Tak bych to řekl: Aby nebyla ohrožena činnost samizdatu, který byl hodně už..., tak mi bylo doporučeno právě zase mým rádcem, abych pracoval ve skrytu dál, Chartu nepodepisoval, ale samozřejmě myšlenky Charty šířil, čili my jsme už potom tiskli některé materiály o Chartě a také tisky od Charty. To měl především na starosti pater Lízna, který Chartu podepsal a hodně tam spolupracoval.“ (Rudolf **Smahel**)⁴⁵⁹

XVII. „(...) ale dost mi teda vadí šedá zóna, ty, co se schovávají a říkají: „My jsme byli šedá zóna.“ (...) Prostě když se mluví o tom kompromisu, jak všichni museli dělat kompromisy – nemuseli. Když já jsem je nemusela dělat a ten ho nemusel dělat – nemuseli. (...) V tom byla jediná svoboda v té době. Člověk se mohl rozhodnout žít zároveň s tím, nebo se proti tomu nějakým způsobem vymezit. Nic jiného, si myslím, neexistovalo, takže nemám jaksi příliš v lásce ten výraz šedá zóna.“ (Dagmar **Kadlecová-Hlavsová**)⁴⁶⁰

XVIII. „No ano, je to [šedá zóna] negativní označení. (...) Patřili tam třeba mí rodiče, moje sestra... To byli běžní lidi, kteří by nikdy do takových věcí nešli... (...), že když teda budeme všichni žít jako šedá zóna, tak je to všechno ok. Taky proto, že jich byla většina, proto to tak dlouho všechno trvalo.“ (Iva **Kotrlá**)⁴⁶¹

XIX. „Já jsem věděl, že on dělá něco jiného, dělal *Kritický sborník* a takové věci a vzhledem k tomu, že jsme bydleli blízko sebe a někde jsme se potkali (...), takže jsme o sobě začali vědět (...), já už ani nevím, jak jsme spolu začali komunikovat. On k nám občas

---

⁴⁵⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Líznu vedla M.E. Holečková 1.3. 2006

⁴⁵⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahelem vedla M.E. Holečková 26.7. 2007

⁴⁶⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s D. Kadlecovou-Hlavsovou vedla J. Nosková 2.2. 2004

⁴⁶¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s I. Kotrlou vedla M.E. Holečková 16.11. 2007

[chodil], byl jedním z těch, komu jsem dával *Informace o církvi*, [které narátor dostával asi v počtu třiceti kusů pro své, nejen salesiánské, známé, pozn. aut.]. To jsme si vždycky dali nějak vědět a on se stavil (...). Takhle jsme navázali kontakt, a pak (...) když jsem mu říkal, že bychom chtěli dělat ten časopis, tak on se sám nabídl a obstaral nám kopírku.“
(Jindřich **Sirovátka**)⁴⁶²

XX. „Já jsem tenkrát ještě pomáhala, to bylo ale jenom opisování – Karel Palek tenkrát dělal *Kritickéj sborník*, což bylo na tu dobu velmi kvalitní, tam jsem fungovala taky jako opisovač (...) a potom Alena Hromádková vydávala některé vybrané přeložené texty z časopisu (...), kterej vydával a dodneška vydává Roger Scruton. To byl vlastně jeden z nejpłodnějších a pro nás nejcennějších kontaktů. Já jsem ho ovšem tenkrát neznala.“
(Michaela **Freiová**)⁴⁶³

---

⁴⁶² ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M.E. Holečková 11.10. 2007

⁴⁶³ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M.E. Holečková 11.9. 2007